De omwenteling van 1830

Edward Anseele

bron
Edward Anseele, *De omwenteling van 1830*. F. Hage, Gent 1882

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/anse001omwe01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

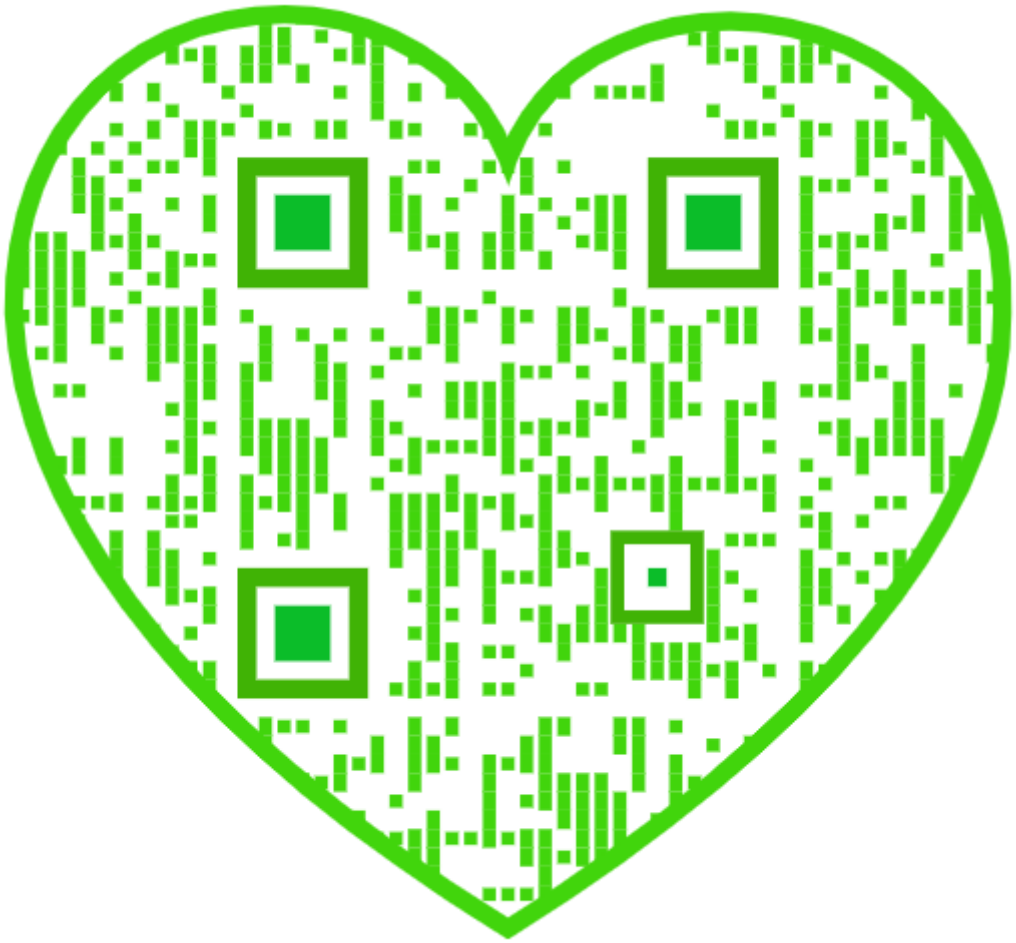

Inleiding.

De Belgische Omwenteling van 1830 was wellicht eene der zonderlingsten die ooit uitbrak, en had met die, insgelijks in 1830 in Frankrijk uitgebroken, dit gemeens, dat zij ook voor een harer voornaamste gevolgen, het veranderen van koning had, iets wat het bloedvergieten niet waard was.

Zij was geen klassenstrijd zooals dien der Spartaansche iloten, der slaven door Spartacus aangevuurd, der volgelingen van Willem Caillet en Watt Tylor, of zooals dien der burgers in de XVIIIe eeuw. Het was geene dier omwentelingen, welke niet alleenlijk de regeerders, den politieken toestand van een volk, maar ook de manier van regeeren, den stoffelijken en zedelijken toestand, de moreel, het denken, het streven, de wenschen en behoeften van dat volk veranderen.

II

Het was geene dier gebeurtenissen, welke niet in alle eeuwen voorvallen, die gansch de wereld beroeren door de stoutheid hunner werken of proeven, en zelfs bij onvolledig werk en nieuwen zege der reactie, voor eeuwig sporen van hun bestaan achterlaten. Het was geen dier reuzenkampen, waarin het volk, begeesterd en groot, heenstappend over wetten, gebruiken, traditiën, maatschappelijke inrichtingen, tronen en lijken, of ze verpletterend, zich zelven offert en bij de rechten en vrijheden, in vroegere eeuwen op de reactie overwonnen, er nog eenigen voegt, aldus aan de verbetering van den mensch en zijn lot een grooten stoot gevende en den eindelijken triomf aller verdrukten verhaastende.

Het was geen rassenkrijg, zooals dien der Galliërs tegen de Romeinen en Franken, der Franken tegen de Hunnen en Arabieren. Het was eigentlijk geen opstand van geloovigen, om het op- of indringen eener nieuwe godsdienstige leer af te weren of te beletten. Het was noch eene burger-, noch eene godsdienstige, noch eene republiekeinsche, noch eene demokratische, noch minder eene proletariers-omwenteling. Waren al die denkbeelden, al die standen te vinden onder de strijders der barrikaden te Brussel, der straatgevechten in andere steden; waren zij vertegenwoordigd door de mannen die, hetzij door geschriften, redevoeringen, predikatiën enz., aan de voorbereiding en het uitbreken der omwenteling medehielpen, toch kan geene enkele partij zeggen alléén de leiding der voorafgaande propagande en van den opstand in handen te hebben gehad.

Alle de partijen in Belgie hadden zich samengesmolten, de ergste punten van hun programma op den achtergrond drijvende, om niemand te kwetsen, en de fanatieken der eene

of andere partij, de vreesachtigen van allen of de vlottende, onbewuste bevolking niet terug te houden, maar in den kamp mede te slepen en tot die eenheid van kracht te komen, tot den zege onontbeerlijk. Allen hadden zich eindelijk, een goed jaar voor het uitbreken van den opstand te Brussel, rond één enkel programma, eenige administratieve hervormingen en politieke rechten en vrijheden bevattende, geschaard, zich voor later, na den zege, het recht voorbehoudende onderling om de alleenheerschappij te strijden.

Doch wat boven alle de verschillende denkwijzen der partijen te gelijk uitblonk, wat allen wenschten, was: dat de zonen der Belgische burgers een goed, zeker bestaan konden vinden in het leger, in de landsregeering en administratie, in de magistratuur en in andere betrekkingen van het gouvernement afhangende; wat de meerderheid der priesters wilden, was eene goede bezoldiging, oppermacht van den katholieken godsdienst, de vrijheid om overal onderwijsgestichten te normen en het toezicht over gansch het onderwijs.

En uit hoofde van dien karakteristieken trek, mag men de omwenteling heeten: de revolutie der lekkere goesten van papen en burgers.

De republikeinen en demokraten, waarvan De Potter, meer andere burgers en eenige katholieke priesters, abten, de sprekendste figuren waren, gewaagden minder van die plaatskens en streden, onder de eersten, eenigen direkt voor eene demokratische republiek, anderen voor administratief zelfbeheer, voor politieke rechten en vrijheden, en onder de laatsten, de priesters, verdedigden er ook eenigen de republiek en bestreden anderen in de zittingen van het Congres,

het voorstel, om door den Staat, bezoldigingen aan priesters en kerkdienaren te doen toekennen.

De omwenteling van 1830, was zij eene weldaad of eene misdaad, deed zij goed of kwaad?

Alvorens op die vragen te antwoorden, moeten wij ons standpunt van beoordeeling uitleggen.

De omwenteling, uit socialistisch oogpunt en met de gedachten van dezen tijd beoordeeld, is min misdadig vóór dan na haar uitbersten. Tegenover de werklieden hebben onze burgers zich slechter gedragen dan den Hollandschen Koning, die, niet uit goedheid, maar wellicht door de politiek gedreven, hier en daar eene groote nijverheidsstad bevoordeelde, om populair te worden.

Doch op die wijze mogen wij niet oordeelen. De geschiedschrijver moet zijne eigene denkbeelden laten varen en, om onpartijdig te spreken, zich verplaatsen in den tijd wiens gebeurtenissen, wiens figuren, wiens leven hij beschrijft en zich den geest van dien tijd eigen maken.

Uit zoo een standpunt gezien hebben de strijdenden wel gedaan in opstand te komen en de overwinnende burgers, voor *hunnen stand*, wel gedaan te handelen zooals zij deden.

Het nationaal Congres, de latere Kamers hebben niets verricht voor het volk, geen enkelen demokratischen maatregel genomen, de republiek, het algemeen stemrecht verworpen, een koning hier geroepen, enz., enz., maar men moet zich goed voor den geest stellen, dat de leden van het Congres, dat de volksvertegenwoordigers en ministers geene socialisten, geene republiekeinen, geene demokraten waren, dat het eigenlijke werkende volk - op weinige uitzonderingen na

in Brussel, in twee, drij groote steden en in eenige nijverheidscentrums, - hoegenaamd niets van al die regeeringsvormen kende of wilde kennen. En men zal toch niet eischen dat, wanneer het volk of te onkundig, te onverschillig of te laf is, zijne eigene zaken te ridderen, de burgers het voor het volk doen, dat zij demokratische, socialistische maatregelen en wetten aannemen en aldus hun eigen treffen, hunnen eigen stand zelfmoorden, zijn bestaan vernietigen, onmogelijk maken en hem uit de reien der maatschappelijke klassen schrabben?

Maar waarin zij eene gruwelijke misdaad begingen, was, van het half millioen handteekens der Belgische werklieden en boeren te gebruiken, om slechts hunne rechten van den nog rechtstaanden troon te eischen; wat onmenschelijk mag heeten, dit is, nadat in den opstand te Brussel, op de slagvelden in de provinciën Antwerpen en Limburg duizende volkskinderen waren gesneuveld voor de onafhankelijkheid, voor de vrijheid en het geluk van *alle* Belgen, het volk buiten de vruchten der omwenteling te sluiten, hem zijn aandeel in den zege te ontstelen, zijne kinderen van hun loon, van het familieleven, van het geluk te berooven en hen door hunne eigene broeders en zonen te doen neêrschieten, die tegen zooveel gruwelen in verzet kwamen.

Ja, wij kunnen de burgers verwijten egoïst te zijn geweest en het te blijven tegenover de ongelukkige massa, tegenover het volk, tegenover den vooruitgang, maar toch kunnen wij niet nalaten er bij te voegen, dat wij van harte mochten wenschen, indien het volk voor zich zelven en *zijn* stand, zoo ikzuchtig ware als de burgers voor den hunnen het zijn geweest. In plaats van de speelbal aller partijen, de zondebok

en voorraadschuur aller burgers te zijn, ware het de meester der wereld.

Van het standpunt uitgaande waarop de Belgische burgers en priesters tegenover het Hollandsch gouvernement stonden, was de omwenteling geene misdaad, omdat de opstand altijd gewettigd is, daar de opstandelingen, alvorens tot dit uiterste over te gaan, reeds dikwijls gebeden, geleden en alles van vreedzamen weg en onderwerping verwacht hebben. Die omwenteling was een natuurlijk feit, omdat de vereeniging der twee landen: Noord- en Zuid-Nederland, niet het werk der beide volkeren, maar van vreemde diplomaten was geweest, en noch de Belgen, noch de Hollanders gedwongen waren zich te onderwerpen aan iets, dat zonder hun toedoen en wellicht tegen hunnen wensch en wil was geschied.

Die omwenteling was toch een noodlottig kwaad, omdat zij nog eene grens op de landkaart heeft gemaakt, een grooten hinderpaal aan de verbroedering van twee kinderen van denzelfden stam, voor de grootste meerderheid dezelfde taal sprekende, is geweest.

Het is met de groepen van millioenen menschen, volkeren genaamd, als met de groepen van enkelen, familiën, maatschappijen geheeten. Het is voor de laatsten niet voldoende onder één zelfde dak te wonen, uit éénen pot te eten, in één lokaal te zijn gevestigd, om vrede en geluk in hun midden te brengen; het is dus ook voor de volkeren niet voldoende onder één bestuur, onder dezelfde wetten te leven, om overeenkomst en liefde onder de verschillende klassen te stichten en allen te bevredigen.

Er moet van wege de vereenigde volkeren vrije toestemming, helder bewustzijn der wederzijdsche toestanden,

voldoening van beider behoeften en rechten, en ook uitroeiing dor vooroordeelen die de vereeniging belemmeren, bestaan.

De Europeesche diplomaten hadden zich daar niet om bekommerd; zij meenden zeker dat men volkeren vereenigt, zooals men de merrie bij den hengst brengt; zij hebben met Holland en Belgie gehandeld zooals zij misschien met hunne kinderen deden, zooals met vele rijke kinderen wordt gedaan. Men vereenigt die jonge lieden zonder dat zij elkander kennen, noch minder beminnen, maar enkel om eenige finantieele rede, om vergrooting van fortuin, van handelsbetrekkingen en andere geldelijke kwestiën.

Even als die twee jonge lieden niet gelukkig, niet tevreden met hun lot kunnen zijn, omdat de schepen hun heeft verbonden, de priester hun heeft gezegend, zoo konden Noorden Zuid-Nederland niet met elkander overeenstemmen, enkel omdat de heeren diplomaten hun hadden vereenigd, met het heimelijk gedacht hun later te ontbinden, als hun belang zulks vereischte.

Waren Holland en Belgie over hunne verbinding geraadpleegd geworden, wij durven niet zeggen wat het antwoord zou zijn geweest.

't Is waar, een schoon, roemrijk doch smartvol verleden had hun lange jaren vereenigd; zij hadden te samen voor onafhankelijkheid en godsdienstvrijheid gestreden; zij zagen, die 16 provintiën, in het verschiet, de grootheid, de rijkdom, de zelfregeering der vernietigde gemeenten verrijzen, maar verschil van godsdienstig denken, de omstandigheden en meer andere redenen hadden hun gescheiden.

Het Noorden was machtig, rijk, een toongevende Staat in de politiek van Europa en voor een tijd, meesteres der zeeën

geworden. Het had eens den trotschen Lodewijk XIV de les voorgespeld, de neêrlaag gegeven, het hoofd doen buigen en was slechts, na lange en hardnekkige strijd, door het machtige Engeland, zijn mededinger op de zeeën en zijn benijder, overwonnen. Zijne grootheid, zijne macht waren sterk afgenomen, maar wij betwijfelen het sterk of het zijn zucht naar grootheid en macht en den daarvan onafscheidbaren trots terzelver tijd had verloren. Het kon wel de edelen gelijken die, alhoewel de Fransche omwenteling hunne geboorte en titels van geener waarde verklaarde en hunne politieke voorrechten tegenover de groote burgers vernietigde, zich toch nog altijd meer dan die burgers wanen.

Wanneer het dus de vereeniging met Belgie aanvaardde, kon het niet zijn met het inzicht een ongelukkigen broeder als broeder op te nemen, maar om zijne kracht en arbeid ten nutte te trekken en zoo hoog te klimmen als voorheen.

Met Belgie was het heel anders gesteld. In dat landeken droomde men niet van grootheid, maar van rust en vrijheid. Het was den ongelukkigen verdwaalde gelijk, die, alhoewel met moed en talent bezield, niet vrij kan worden, omdat bij, zijn geheel leven door, van den eenen strooper naar den anderen wordt geslingerd.

Belgie had ontzaglijk geleden sinds zijne afscheiding van het Noorden. Het had tot slagveld voor alle legers, tot melkkoe van alle Europeesche groote monarken gediend. Men trok het vaneen als de tijger zijne prooi, men verkocht, verwisselde, verpande, verspeelde het als een slaaf, als eene gevallene vrouw. Vruchteloos trachtte het zich op te heffen, zich los te scheuren van zijne banden; men knelde, ketende, folterde het, men zoog het uit, dat zijne velden braak bleven,

zijne landbouwers dood vielen nevens hun verwoesten, versleten halm, en het gras groeide in de straten zijner grootste steden.

O, wanneer men dan eindelijk zeide, dat het, met Noord-Nederland verbonden, zich zelf ging besturen, dan wenschte et wellicht die vereeniging, maar nog meer zijne vrijheid. Na zooveel lange jaren van afhankelijkheid en diepe smart, moet het niemand verwonderen dat het naar rust, maar ook naar vrijheid snaakte en zeer verwonderd en kwaad stond te zien, wanneer het in het zoogezegd zelfsbestuur eene nieuwe afhankelijkheid ontwaarde.

Het Noorden aanzag de vereeniging der beide landen als eene gewonnene partij; het Zuiden als het binnentreden in eene familie, waarin het hetzelfde recht der ouders en kinderen zou gehad hebben.

Eene vergelijking zal alles duidelijk maken. Belgie was het verdwaald kind eener oude familie, en had Holland voor broeder. Het geleek den zoon eener oude familie, die, na lang te hebben gedwaald, na veel te hebben geleden, zonder eigen t'huis, zonder rust, zonder vrede en geluk zijnde, eindelijk bij zijn broeder door een vreemde wordt binnengeleid, maar die, weldra bespeurende, dat hij niet als een kind des huizes, maar als een knecht wordt aanzien, wien men niet geeft, noch in vrijheden, noch in genoegens, waarop hij recht heeft volgens zijnen arbeid, die grooter is dan die der gansche familie en gansch die familie beter maakt dan zij voorheen was, het verbond verbreken, zijne vrijheid hernemen wil, en in opstand komt, zich moedig verweert, omdat men hem dit beletten wil en hem dwingt aanzien en behandeld te worden,

niet als een broeder, als een zoon van denzelfden vader, maar als een kostganger.

Zoo stonden de zaken. De Belgen hadden gelijk in opstand te komen, zelfs de burgers hadden het recht vette plaatskens voor hunne zonen en begunstelingen te vragen, omdat het volk heden gelijk heeft eene plaats en eene ruime plaats aan den disch der natuur, in het staatsbewind te eischen.

Maar, konden Holland en koning Willem anders handelen dan zij deden? Dat is nog eene vraag. Wij antwoorden: neen!

Wat men ook deed, het moest op eene onderdrukking van het eene volk door het andere uitloopen - en die toestand was onuithoudbaar - of op eene omwenteling in het Noorden of in het Zuiden.

Dat gaan wij bewijzen.

De Belgische burgers en priesters wilden van de staatsbedieningen en budgetten genieten, en in de staatsraden vertegenwoordigd zijn, in evenredigheid van het getal der bevolking, en daartoe hadden zij recht, doch dat kon het Hollandsch gouvernement onmogelijk toestaan, zonder in Holland de grieven te doen geboren worden, die hier bestonden, en gevaar te loopen door zijn eigen volk de kroon te verliezen, waarvan het Belgische volk een stuk heeft afgeslagen.

Het meeste dat het Hollandsch gouvernement aan Belgie kon toestaan, was een gelijk getal vertegenwoordigers in de Kamers, een gelijk getal beambten in het leger, in de magistratuur, in den zeedienst en in andere staatsinrichtingen als Holland er in telde, maar dan nog waren de Belgen gefopt, want zij waren omtrent een millioen sterker in getal dan de Hollanders.

Het minste dat de Belgen konden eischen, was niet een

gelijk getal vertegenwoordigers en beambten als de Hollanders, maar zulk een getal in evenredigheid der beide bevolkingen. En daarin kon het Hollandsch gouvernement onmogelijk toestemmen, want dat was ziendelings aan zijnen eigenen ondergang, aan zijne langzame doch zekere overweldiging door het Belgisch element medewerken. Dit vooruitzicht werd gevreesd en door de Hollanders, uit hun standpunt gezien, met recht afgeweerd, omdat de Hollanders, die altijd meester waren geweest van hunnen bodem en hunner regeering, dien bodem en die regeering, zonder slag of stoot, zonder er zich te kunnen tegen verzetten, moesten zien innemen door een vreemd element, van wien zij niet de overheersching, maar de onderwerping hadden gewenscht en betracht.

Noch politieke kunstgrepen, noch geweld, noch vervolgingen, konden de tegen elkander strijdende toestanden doen verdwijnen, tenzij eene overeenkomst tusschen de bezittende standen der beide volkeren, die onmogelijk was, omdat zij op de onderwerping van een hunner moest uitloopen.

De Belgische burgers en priesters verdedigden hunne rechten, de Hollandsche burgers en priesters verdedigden hun bestaan. De beide volkeren hadden eene te verschillende loopbaan doorloopen, hunne bezittende standen een te verschillend oordeel over den toestand waarin zij waren gebracht, om gemakkelijk overeen te komen.

De zucht, de behoefte tot verbroedering der volkeren konden niet bestaan, weinig jaren na de Fransche omwenteling, die de standen, de menschen tegen elkander met woede had geworpen; neen, zij konden niet bestaan, eenige dagen na

den val van Napoleon, die door zijne oorlogen, overwinningen en vernederende opgedrongen verdragen, den nationalen trots van alle volkeren - ongelukkiglijk nog groot - gekwetst, hun nationalen haat nog meer aangevuurd had, en die slechts was gevallen, door het ontwaken van dit nationaal gevoel, dat maar in schijn was gesmoord, door de in alle landen gezongen doch ras gesmoorde *Marseillaise*, door de leuze: Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, en door het naar willekeur vormen en vernietigen van tronen door Napoleon.

Voor de schoone zaak der verbroedering aller volkeren is ééne omwenteling niet genoeg; daarvoor moeten zij nog allen hunne opvoeding maken.

Voegt daarbij de zeer hooge ontwikkeling waartoe de nijverheid onzes lands was geroepen, door de rijke mijnstoffen van allerlei aard in zijnen grond verborgen; de mededinging die de Hollandsche zeehaven van Antwerpen hadden te vreezen, en men zal zich een denkbeeld kunnen vormen, over de al of niet mogelijkheid eener vriendelijke overeenkomst.

Alles, de levens der beide volkeren, de jongste gebeurtenissen, de nijverheid, de zeevaartinrichtingen, de behoeften der burgers schenen zich tegen die overeenkomst te verzetten, die nogthans wonderen zou hebben volbracht voor de kapitalisten.

Het Hollandsch gouvernement bevondt zich dus tusschen twee vuren: of te wel, het Hollandsch element de bovenhand geven en in Belgie de ergste grieven verwekken, den opstand voeden en recht van bestaan geven, of te wel, de eischen der Belgen in alles bevredigen en de klachten en

grieven van hier naar de monden van Schelde, Maas en Rijn verplaatsen.

Het is meer dan verstaanbaar dat de Hollandsche koning dit laatste besluit niet nam, en zich steunde en bleef steunen op de Hollandsche natie, waarin hij was geboren, aan wien hij gehecht was door de geschiedenis van zijnen stam, door de zeden, de taal, den geest en de traditie. Dat kan hem niemand ten kwade duiden, want het valt sterk te betwijfelen, of hij in Belgie, met bevrediging van alle grieven, ooit zijne kroon zoo sterk als in Holland hadde kunnen vestigen.

Regeerende met de onderdrukking van het Belgisch element als doel, was het Hollandsch gouvernement wel gedwongen te beletten dat zijn regeeringssysteem werd aangevallen, de schrijvers die het dierven beknibbelen te vervolgen, en de vrijheid der drukpers en van het woord in te krempen.

Het inkorten dier vrijheden - waartoe het gouvernement, om zijn bestaan te verdedigen, verplicht was, even als het Duitsche rijk in 1878, tot het maken eener socialistenwet - en het niet doen verdwijnen der grieven, verbitterden nog meer de gemoederen.

Onder de miskenden en vervolgden behoorende, ook hunne stem gesmoord ziende, waren de katholieken wel gedwongen voor de vrijheid van geweten en van het woord te ijveren, waartegen zij zich altijd hardnekkig hadden verzet. De katholieken ondersteunden de liberalen, en deze laatsten, om de samensmelting volledig te maken, streden voor vrijheid van onderwijs.

En het Hollandsch gouvernement, door de omstandigheden, door den strijd om zijn bestaan, tot dwangmiddelen en

vervolgingen gedwongen zijnde, had dit als natuurlijk feit, de vereeniging van liberalen, katholieken, republikeinen en demokraten, in één woord, van al de ontevredenen voor gevolg; samensmelting, die onontbeerlijk was om den zege van het Belgisch element te bewerken.

En alzoo beheerschten de omstandigheden alleen de gebeurtenissen en dreven zij de partijen tot hetgeen met haar voorviel, de eene tot den val, de andere tot den zege.

Het is zoo waar, dat de omstandigheden de partijen, ondanks zich zelven, hebben beheerscht en vooruitgestuwd, dat eenige maanden vóór de verjaging der Hollanders, alle partijen, zoowel katholieken als liberalen - eenige republiekeinen uitgezonderd - hun best deden om hunne verkleefdheid aan den troon, aan den koning te betuigen, en niet ophielden te herhalen, dat het de beste der koningen was, die de slechtsten der ministers had.

Ja, zoo schreven de Belgische bladen, en korten tijd nadien hadde men wellicht, nog vóór het uitbreken van den opstand, den kroonprins Frederik te Brussel om het leven gebracht, ware hij niet bij tijds uit de hoofdstad ontvlucht.

Zoo gaat het in alle omwentelingen. Men begint te klagen, te morren, zijne grieven bloot te leggen, de regeerders veinzen de klachten niet te hooren of versmaden ze; de partijen en de gemoederen verbitteren, de toestanden worden meer en meer gespannen en dan wordt men naar uitersten gedreven waarvoor men niet meer terugdeinzen kan, zelfs als men zulks nog doen wilde. Men weet heel wel om welke reden het morren begint, maar men kan nooit voorspellen met welke feiten de omwenteling eindigen zal.

Zulks was ook het geval met de Engelsche en Fransche

revolutiën. Wie had durven voorzeggen dat de weigering van eene belasting op het zout te betalen op de onthoofding van Karel I, en de bijeenroeping der Generale Staten op de halsrechting van Lodewijk XVI zouden uitgeloopen zijn?

Wij durven zeggen, zonder vrees van tegengesproken te worden, dat onder de vier honderd duizend personen, die de verzoekschriften aan het Hollandsch gouvernement gericht, onderteekenden, er geen 25 waren die eenig vooruitzicht hadden van de gevolgen, welke eene dusdanige beweging na zich moest slepen, en het getal niet grooter was van hen, die van den beginne af, voor radikale scheiding van Holland en Belgie, voor de onherroepelijke verval-verklaring der Oranje's en voor de republiek streden.

En nogthans is de omwenteling uitgebroken, hebben allen er aan medegeholpen, allen haar uitbarsten toegejuicht, alhoewel de meerderheid hunner blijken hadden gegeven het verkeerde te willen.

Waf zou er gebeurd zijn hadde de meerderheid der bevolking van beide landen geweten wat er voorvallen ging? Het antwoord valt in het domein der waarzeggers.

Heeft de omwenteling goed of kwaad gedaan?

Zij heeft goed gedaan voor de groote burgers, wiens wenschen zij ten volle heeft bevredigd, want Belgie mag als het luilekkerland dier burgers gerekend worden; zij deed goed aan de priesters, voor wie zij den weg opende tot die rijkdommen en heerschappij, welke wij haar heden nog zien bezitten, en aan wie zij de staatsmacht gedurende meer dan een kwart eeuw en de oppermacht in het onderwijs gedurende eene halve eeuw schonk.

Aan het volk heeft zij geen enkel voordeel gebracht.

Zij stichtte veel, oneindig veel kwaad. Zij kostte het leven aan 4 tot 5,000 Belgen, aan even zoo veel Hollanders, zij bracht haat tusschen twee volkeren, wiens belang in beider vereeniging lag besloten; zij riep een koning te meer in het leven, verarmde daardoor het land en stremde de propagande voor de republiekeinsche gedachten; zij doodde het groot worden van Gent en belemmerde de Belgische nijverheid, in zooverre, dat zij haar de *onbelaste* markt van Holland en zijner koloniën ontnam, die dan te samen wel vijf-en-twintig millioen bewoners telden; zij verarmde de beide landen met de som die twee besturen en twee hoven meer dan één bestuur en één koning vereischen; zij vernietigde op eens de hooge vlucht die de Belgische nijverheid en de Hollandsche handel hadden kunnen nemen.

Die omwenteling heeft veel strijd, veel bloed gekost; zij ontstond voor meer vrijheid, voor meer onafhankelijkheid, en het vrij en onafhankelijk gevochten Belgie, is minder vrij, minder beschermend voor de werkende bevolking, minder onafhankelijk tegenover de Europeesche Staten dan Holland.

De vrijheden van drukpers, van vereeniging, enz., in Holland, zijn minder aan policieknoeierijen onderworpen dan bij ons; daar is eene wet op den kinderarbeid en bij ons niet. Zonder de omwenteling en hare slechte gevolgen, zouden wij heden, op het terrein der politieke rechten, hooger staan dan thans, als Staat waarlijk vrij en onafhankelijk, op het terrein van handel en nijverheid grooter zijn.

De omwenteling van 1830 heeft aan ons en aan Holland nadeel, aan Engeland voordeel gedaan en den geheimen wensch der groote mogendheden vervuld.

De heer Theodoor Juste, de gekende geschiedschrijver, de

vleier der koningen, de uitwasscher hunner misdaden, spreekt in zijne *Geschiedenis der Omwenteling van* 1830, van Fransche republiekeinen, ophitsers onzes volks; in de minste beweging vindt hij hunne werkingen en mannen, - wil men dien hoveling gelooven, nooit heeft een volk zelf zijne omwenteling bewerkt; heden is het weder hetzelfde liedje betreffende de ophitsingen der Ieren door Amerikaansche agenten - maar hij zwijgt van de Engelsche agenten, van de Engelsche diplomaten, die met onze koning de schandelijkste misdaad beraam en uitgevoerd hebben, die ooit denkelijk was. Daar zwijgt hij van, alhoewel hij er niet onkundig kan van zijn.

Wij echter zullen in ons werk licht over die afschuwelijke daad werpen en onze lezers zullen kunnen oordeelen of wij in Leopold I waarlijk den wijsten, den eerlijksten, den vaderlijksten aller koningen hebben gehad, zooals zijne hovelingen hem ons steeds afschilderden.

Wij bidden echter onze lezers goed in acht te nemen, dat telkenmale wij in de Inleiding van ‘Belgie’ spraken, wij den tegenwoordigen zakentoestand, met den bezittenden stand aan het hoofd, bedoelden, en geenszins het werkende volk, de loonslaven.

De omwenteling van 1830 heeft heel weinig invloed op hun lot gehad. De Belgische en Hollandsche loonslaven hebben die omwenteling noch te roemen, noch te vloeken. Waren de twee landen bij elkander gebleven in plaats van gescheiden te worden, de werklieden der beide streken zouden thans ook loonslaven zijn en verdrukt worden.

Belgie en Holland werden vaneen gerukt, de verschillende

Staten van Duitschland werden tot éénen bond samengesmolten, één koninkrijk Italie werd gevormd van verscheidene konink- en prinsdommen, en ondanks die politieke omwentelingen, in hunne gevolgen zoo erg van elkander verschillende, is in alle die landen de toestand van den loonslaaf dezelfde en voelt hij overal de behoefte zich in eene afzonderlijke partij te vormen, zich over gansch de wereld met zijne gelijken te vereenigen en zich overal meester te maken van de politieke macht, om ontslagen te worden van het ekonomiek en politiek juk des bezittenden stands.

Al die gebeurtenissen en de omwenteling van 1830 in eerste lijn, hebben bewezen dat enkel politieke omkeeringen hoegenaamd geen invloed hebben op het stoffelijk leven der menschen, hetwelk den grondsteen is van het lot der volkeren.

Integendeel hebben de gebeurtenissen van 1830, op onloochenbare wijze komen aantoonen, dat de stoffelijke toestand en behoeften der burgers en priesters de politieke revolutie hebben veroorzaakt, even als de honger en de behoeften der loonslaven, eene maatschappelijke omwenteling, dus ook eene politieke hervorming der verschillende Staten zal doen ontstaan.

Dit is de geschiedkundige gevolgtrekking die men uit den strijd van 1830 putten kan, en welke hen komt logenstraffen, die beweren dat politieke omwentelingen invloed op het lot der volkeren uitoefenen.

Wat men er ook van zegge, het zijn de zuivere materieele behoeften van het menschelijk leven, die op alles invloed hebben, en die moeten in het oog gehouden en bevredigd worden.

Dat de burgerij zien in acht neme. Hare zucht naar meer genot heeft haar naar de omwenteling gedreven, dezelfde zucht naar meer genot en macht zal het volk insgelijks naar den opstand stuwen. En wat recht was tegenover Holland zal recht zijn tegenover de burgerij, en kon Holland den zege der Belgen niet beletten, zij zal de triomf der loonslaven niet verhinderen. De toekomst is aan hun.

Die Inleiding is wellicht wat lang, doch wij achtten ze aldus noodig.

En thans, voorwaarts aan het eigenlijke werk.

DE SCHRIJVER.

De omwenteling van 1830

Eerste hoofdstuk.
Een nachtelijke aanval.

Het was den 23 September van het jaar 1830.

De omwenteling was uitgebroken. Brussel was vol barrikaden en verdedigers, en werd door de Hollanders beschoten. Het bericht van den opstand had zich met bliksemsnelheid over het land verspreid, overal de gemoederen nog meer verhit en tot vechten gestemd.

Het is onbetwistbaar dat opstand en omwenteling eene zekere tooverkracht bezitten en aanvurend, kokend werken, zelfs op de lafste mannen, op de zwakste vrouwen, op de verslaafdste volkeren. Het alsdan door iedereen verkregen bewustzijn, dat men de macht heeft durven aanvallen waarvoor men vroeger huiverde, waaraan men slechts met schrik dacht en die men onoverwinnelijk waande; het denkbeeld dat die macht kan en misschien zal vernietigd worden, ô dit

alléén reeds schenkt moed aan de moedeloozen, karakter aan de vreesachtigen, want niet vrijwillige toestemming in gouvernementeele en andere drukking, maar vrees voor straf en hoop door verdraagzaamheid het leven wat zachter te hebben, doen de massa onderworpen zijn.

Op den 23 April van het jaar 1830 hadden de Brusselaars en eenige honderde patrioten, uit andere steden, de hoofdstad tegen den inval der Hollanders verdedigd, en als echo van het bulderen der kanonnen en het knallen der geweren, klonk in de meeste steden en gehuchten de kreet: Dood aan de Hollanders!

Ook in Vlaanderen en voornamentlijk daar werd die kreet gehoord, en deed de Hollandsche beambten, in de dorpen en kleine steden verblijvende en zich niet onder de bescherming eener sterke bezetting gevoelende, van schrik als verstijven.

In een dorp, op een uur afstand van Gent, was ook de opstand uitgebroken. De boeren hadden de velden en schuren verlaten, zich in groepjes in en voor de herbergen, op den steenweg en in den omtrek van het gemeentehuis vergaderd. Hunne houding en gebaren verrieden opgewondenheid.

Een groot deel hunner liepen het dorp op en neêr, een algemeen gekend lied zingende, waarvan wij hieronder een der talrijke koepletten laten volgen:

De victorie is in ons land,
De drie kleuren zijn geplant,
  Van onze Belgen.
Hij moet naar Amsterdam,
Net gelijk een lam,
Daar zijn zijne vrienden.
Maar onze Brusselaar
Zal hem wel vinden, zal hem wel vinden.

Na gansch den namiddag van het eene dorp naar het andere woest te hebben rondgeloopen, na het huis van ieder staatsbeambte met gefluit en geschreeuw begroet,

na de bewoners ervan bedreigd te hebben met de stokken, rieken, vorken en spaden, waarmede zij waren gewapend, had eindelijk de grootste meerderheid der buitenlieden, zich in de nabijheid der pastorij vereenigd, die men gemakkelijk van de andere woningen onderscheidde door hare grootte en schoonheid.

Instinktmatig waren zij naar dit huis komen afgezakt, omdat zij niet heel wel wisten wat beginnen en hoopten - en niet ten onrechte - van daaruit orders te zullen ontvangen.

Te midden van het gegons en der verwarde geruchten door die massa boeren - wel vijf honderd in getal - veroorzaakt, hoorde men somtijds de kreten: Ja, doodgeslagen moeten zij worden! Die ketters brengen ongelukken over het land! Die *schiesmatieken* hebben geen geloof, 't zijn honden, zij leven gelijk de beesten! Ik wil er twee doodslaan voor mijn deel! en meer anderen boven alles.

Vele vrouwen hadden zich tusschen de landbouwers gemengd, en hitsten door haar fanatisme en haat de mannen nog meer op.

Arme, versleten en gescheurde kleêren, ruwe, vereelde handen, van werken doorploegde wezens, gekromde ruggen, toonden duidelijk aan, dat hier een slavelijk zwoegende, eene lijdende menigte was vergaderd.

Dit verried wel dat zij reden, duizende reden tot opstand hadden, doch de domheid die in de oogen van de meerderheid hunner te lezen stond, de fanatieke godsdiensthaat die in hunne uitdrukkingen en gesprekken besloten lag, bewezen dat zij geen klassenstrijd gingen voeren, weinig bewust waren van hetgeen zij deden en slechts handelden als werktuigen der edelen, priesters en grondeigenaren.

De avond viel meer en meer en met hem kwam nog meer woeling onder de saamgestroomde buitenlieden. Velen hunner hadden reeds verscheidene malen de naastbijgelegene her-

bergen bezocht, en als of hun haat nog niet groot genoeg was, kwam de duivelsche genever dien nog prikkelen en opstoken.

Eensklaps had zich bij de menigte een man gevoegd. Zijn bleek, lang en scherp gezicht, gegroeid, als het ware, naar eene schijnheilige houding, zijne gluipende oogen verrieden den type van zoo menigen kerkdienaar, dit werktuig der geestelijkheid, dit wezen zonder eigen wil, maar met veel slecht behebt, dit handelend en wandelend lijk, dat zich eene roeping heeft gemaakt van het bespieden der personen, der familiën, van het slecht en goed doen.... voor het geloof.

Hier, te midden van het boerenvolk, zijn slachtoffer, het hij het hoofd niet hangen; hij was de meester en zooveel te trotscher als hij zich elders slaafsch en onderworpen gedroeg.

De landbouwers schaarden zich om hem en daar sprak hij hun met bedekte stem eenige geheimzinnige woorden toe. Dit verricht zijnde verdween hij.

Op eens hielden de hevige gebaren, de luide kreten op; het was alsof een ordewoord gegeven was; men stak de hoofden dichter samen, en op de verwarde geruchten volgde weldra een gemompel, een akelig gemompel, dat eindelijk in de verte wegstierf.

Aller hoofden wat voorover gebogen, keerden zich dan stilzwijgend en somber, naar een huizeken dat niet ver van daar in het midden des velds stond, en aan wier venster een jong meisje van rond de twintig jaar, in gezelschap van een ouden man zich vertoonde.

De dreigende massa in de verte ontwarende en vermoedende dat hare tegenwoordigheid voor haar iets onheilspellends in zich bevatte, sloeg de jeugdige maagd op eens het venster dicht, een lichten angstkreet niet kunnende onderdrukken.

Het venster gesloten zijnde, begon onder de boeren en boerinnen het gemompel op nieuw, en weldra liepen van mond tot mond de woorden: binnen een uur zullen de Wetteraars hier zijn en dan moeten de Hollanders er aan! Laat ons de Wetteraars te gemoet gaan!

De troep ging uiteen, verdeelde zich in verschillende groepjes, zoo weinig gerucht mogelijk makende, en weldra hoorde men anders niet meer dan den weêrklank hunner doffe stappen, die ook, even als het gemompel, in de verte en in de duisternis wegstierven.

Wat hadden zij besloten? Wat wraakplan hadden zij beraamd?

De avond was meer en meer gevallen. Het weder was slecht. Het was killig en het waaide. Zwarte wolken dreven de eene over de andere of schenen elkander voort te stuwen. Tusschen haar, even als een bootje tusschen de klippen, vertoonde zich de maan, met een bleek en weifelend licht, dat van tijd tot tijd nog werd verduisterd door de wolken die haar bedekten. Soms kwam zij er een beetje, dan iets meer, dan gansch er van onder te voorschijn, om alras nieuw te verdwijnen onder eene nog zwartere wolk als de vorigen.

Het was als de hoop, het geheim van het leven der rampzaligen, die zich soms als een zacht straalken der zon, soms als gansch haren gloed aan die ongelukkigen vertoont, hen in verrukking brengt, om weldra door eene nieuwe en nog grootere ramp verguisd te worden en hen eene doodsteek, een genadeslag toe te brengen.

Aan den uitersten horizont pakten zich zwarte wolken samen, en naderden, als door hunne zwaarte teruggehouden, langzaam, doch zeker de reeds zoo erg aangevallene maan, om over haar lot te komen beslissen.

Het firmament geleek niet slecht aan den politieken toestand van Holland en Belgie.

De flauwe maan, door wolken soms verduisterd, geleek het Hollandsch bestuur, door gestadige aanvallen zwak geworden, en dat - even als de maan door de wolkenmassa - door den omwentelingsstroom, die langzaam doch zeker naderde, werd bedreigd en waaronder het bezwijken moest.

Op het oogenblik dat de boeren uit elkander gingen, zaten in eene der kamers van een huis, niet ver van de pastorij gelegen, twee mannen aan eene tafel.

De lange zwarte rok, de kaalgeschoren kruin, duidden aan dat zij beide priesters waren.

Droegen zij hetzelfde kleed, beleden zij denzelfden godsdienst, beider wezens nogthans toonden in alle klaarheid dat hunne karakters hemelsbreed van elkander verschilden.

De eene was groot, gespierd, sterk, wat zwaarlijvig; zijne trekken verrieden hardheid, zijne oogen hartstocht, zij schoten vlammen en lieten goed zien dat zij de weerspiegeling van een hevig gemoed waren. De ruwheid zijns gelaats vermeerderde nog door heel kleine zwarte hairkens die op zijne kaken en kin stonden en die, ondanks het herhaald scheren, hard en stekelig door de huid staken. Zijn hoofdhair was bruin en iet wat kort gesneden, zijne wenkbrauwen waren dik, bijna zwart en trokken zich somtijds samen, wanneer het een of ander gedacht in den geest van den priester ontstond.

Zijn ambtgenoot was juist het tegenovergestelde. Hij was tenger doch wel gevormd, iets meer dan van middelbare lengte. Over zijn gelaat lag eene zachtheid verspreid, zoo innemelijk, dat, al ware men de gezworen vijand van den katholieken godsdienst en zijner priesters, men zonder achterdocht hem zijn leven en geheimen zou hebben toevertrouwd.

Men voelde in zijne tegenwoordigheid niet dien heimelijken schrik, waar men zich geene rekenschap van kan geven en waarmede men bij het zien van zekere priesters geslagen wordt, als bevond men zich tegenover een vijand of te midden eener vreeselijke duisternis.

Zijne groote blauwe oogen, waardoor een heldere geest en een rein hart straalden, schenen u toe te roepen: hebt geene vrees, ik ben het zinnebeeld der liefde.

Zijne lange, blonde haren, zijn bleek gelaat, een weinig rooskleurig getint op de wangen, deden voor uwe oogen die

engelen-figuren, die heiligen-beelden verrijzen, zoo talrijk en allen zoo schitterend schoon door de Italiaansche en Vlaamsche schilders op het doek gebracht, en die men slechts voor scheppingen hunner poëtische ziel neemt.

In één woord, hij geleek het beeld dat men zich van den Christus voorstelt, wanneer men goed den geest zijner parabolen vat.

Een tijd lang was de jonge priester, het hoofd achterover, de blik naar de zoldering der kamer geslagen, in gepeinzen verzonken; dan leunde hij met de ellebogen op de tafel, en liet het hoofd in de handen rusten. Hij moest in zijn geest gewichtige vraagpunten overdenken, zelfs aan hevige ontroering lijden, want van tijd tot tijd fronsde zich zijn schoon voorhoofd en trilden zijne lippen.

De gespierde pastoor hield geen oog van hem af; met zijn doordringenden blik las hij, door het gezicht heen, tot in het hart van zijn jongen medegezel en scheen verheugd over den strijd die hij bij hem ontwaarde.

Eenige oogenblikken daarna, wat ongeduldig geworden, zeide hij, waarschijnlijk om de ontknooping te verhaasten:

- Ehwel, mijn jonge vriend, wat is uw besluit?

De aangesprokene richtte langzaam het hoofd op en zeide, met eene vaste stem, die wilskracht verried en waarvan zijne zachte trekken, bij een oppervlakkigen blik, niet getuigden:

- Mijnheer de pastoor, ik weiger.

- Hoe, gij weigert! riep de aangesprokene bijna met woede uit, hoe hij ook zijn best deed om zich te bedwingen.

- Ja, ik weiger, ik doe niet meê in eene misdaad.

- Wat voor de kerk geschiedt is geene misdaad, antwoordde de pastoor kort af.

- Het doet mij leed, mijnheer, bracht de jonge priester in het midden, met u niet te kunnen instemmen, maar mijn hart, mijn geweten, mijne roeping als priester verzetten zich met kracht tegen de volvoering van het plan dat gij mij voorlegt.

- Uwe roeping als priester, mijnheer, is aan uwe oversten te gehoorzamen en u door hunne wijsheid maar niet door uwe denkbeelden te laten geleiden.

Op die woorden volgden eenige oogenblikken van diepe stilte. Het gelaat van den oudsten der beide mannen werd donker. De weigering van den jongen geestelijken moest zijne plannen erg dwarsboomen, want het was bijna met haat dat hij hem aanzag. Misschien om nog eene laatste poging te wagen, of omdat hij op de hulp van den jongen geestelijken sterk had gerekend, of daar hij wellicht orders had ontvangen alles in het werk te stellen om hem in de uitvoering van het plan te doen deelen, spande hij bovenmenschelijke krachten in om zijn onstuimig gemoed te bedwingen en niet in hardheden en ruwe uitvallen los te barsten.

Met eene stem die hij zoo zacht en vriendelijk mogelijk trachtte te maken, richtte hij zich op nieuw tot zijn jeugdigen ambtgenoot.

- Mijn jonge vriend, gij hebt u de zaak te donker voorgesteld. Het zijn geene misdaden, geene moorden, maar de redding der Katholieke Kerk, het geluk der menschheid, hare verzoening met God die wij beoogen. De strijd die wij gaan beginnen, de daden waartoe wij zullen gedwongen zijn, worden niet begaan tot onzen voordeele, maar om onze roeping te volbrengen: de volkeren in het waarachtig geloof te houden of te brengen. Wij zijn de herders der menschheid en de ongeloovigen zijn hare wolven. Wij, priesters, wij moeten de schapen, de kudde behoeden, verdedigen, de wolven aanvallen en des noods uitroeien. Wie een bandiet doodt, met honderde misdaden beladen, doet eene weldaad aan de menschen, wie een ongeloovige verplettert, die duizenden tot de verdoemenis der eeuwige straffen medesleept, doet eene weldaad aan de menschheid, klimt in de genade van God. Tegenover een ongeloovige misdoet de katholieke priester nooit, doet hij niets dan hun straffen en welverdiend;

hij misdoet niet, omdat hij de Kerk machtig maakt door hare vijanden te bestrijden, Gods grootheid en glorie verheerlijkt en verbreedt, den ongeloovigen zelven belet nog grooter wanbedrijven te begaan, nog meer slachtoffers te maken en hem de opperste en wreedste goddelijke wraak spaart, die hij over zich zou halen door nog langer te leven en te misdoen.

Onwillekeurig was de bejaarde geestelijke door zijn hartstocht medegesleept geworden; men hoorde aan het trillen, aan het klimmen zijner stem dat het kookte in zijn binnenste en er ontbrak niet anders meer dan een krachtigen vloek, om totaal den priester te doen vergeten en den mensch te teekenen.

Die woorden hadden een gansch ander uitwerksel dan pastoor De Wilde - zoo was zijn naam - er van verwacht had. Zijn drift en onheilspellende welsprekendheid hadden den jongen priester beurtelings afgeschrikt, verontwaardigd en bijkans ter neêr geslagen. Eindelijk onder den indruk van een zekere afschuw, riep hij uit:

- Neen, heer pastoor, dat is het christendom niet, God is niet te dienen met moorden. Vergeef me, dat ik mij aldus uitdruk, maar gij stelt God op denzelfden voet met het hoofd eener bandietenbende, die behagen schept in de wanbedrijven zijner mannen.

- Neen, neen, vervolgde hij, wilde, woeste volkeren kunnen zich God zoo voorstellen, maar dat wij hem die misdadige, die menschelijke driften toekennen, nadat hij zijn eigen zoon op de wereld zond om voor de menschen te bidden, te lijden en te sterven, dat is bijna blasphemie. Neen, duizendmaal neen, mijnheer pastoor, God kan geen genoegen vinden in het bloed der ongeloovigen, want ik, nietig en zwak mensch, ik zou het niet willen doen stroomen, en wat ben ik tegenover Hem.

De jonge priester straalde van vervoering bij het uitspreken dezer woorden. Pastoor De Wilde beet zich op de

lippen van woede. Zulk een tegenstand, zooveel standvastigheid had hij bij zoo een jong mensch niet verwacht, te meer, omdat het de eerste maal was dat hij zulks in zijne lange en onstuimige loopbaan ontmoette. Hij verloor zijn geduld.

- Wie geeft u het recht, begon hij op nieuw, te redeneeren en dan nog zooals gij het doet, over de bevelen u door uwe oversten gegeven?

- Het leven, de leer van Christus en mijn hart schenken mij dit recht, mijnheer, antwoordde de jonge priester.

- Genoeg daarvan, antwoord mij op de volgende vraag: Zult gij de boeren aanvoeren, ja of neen, in den aanval die dezen nacht moet plaats grijpen?

- Neen, mijnheer pastoor, antwoordde de jongeling met vastheid, ik bezoedel mijne hand niet met het bloed van eenen zwakken ouderdom en eener onschuldige maagd, al zijn zij ook ongeloovigen en Hollanders.

Neen, neen, vervolgde hij als tot zich zelven sprekende, ik doe niet meê in die wandaad, want waarlijk hoe dieper ik over die zaak nadenk, hoe meer ik terugschrik; moest het waar zijn dat God te verzoenen is met hetgeen dat gij daar zegt, mijnheer, ik weet waarlijk niet wat ik zou moeten denken over God, godsdienst, priesters, over mij, en wat ik doen zou!

- Zwijg, ongelukkige, zwijg, barstte de pastoor los. Laat die doemniswaarde woorden nooit meer over uwe lippen komen, want als gij zoo voort gaat wacht het lot der ketters u!

Zich van zijnen stoel oprichtende, vervolgde hij:

- Ik moet vertrekken; alvorens te scheiden beveel ik u, in naam onzer oversten, deel te nemen aan hetgeen deze nacht gebeuren zal. Ik raad u aan u goed te overdenken alvorens te antwoorden. Uwe toekomst kan er van afhangen.

- Mijnheer pastoor, antwoordde de jonge geestelijke eenigzins aangedaan, gij kent reeds mijn gedacht, ik kan er

niet op terugkeeren. Ik weiger en blijf weigeren, en zal zelfs trachten te beletten dat er kwaad geschiede. Maar ik bid u, mijnheer De Wilde, zie van dit plan af, wat nadeel berokkenen die twee zwakke wezens aan onze machtige Kerk?

Bij die herhaalde weigering des jongen geestelijken, bij het door hem uitgesproken woord: beletten, bij de bede om verzoening, schoten de oogen der bejaarde kaalkruin vlammen. Hij meende te antwoorden, doch zich op eens bedenkende, zeide hij op barschen toon:

- En is dat uw laatste woord?

- Dat is mijn laatste woord, mijnheer.

Pastoor De Wilde nam zijn hoed en vertrok, na een korten en koelen groet te hebben gegeven, waarop zijn ambtgenoot - die ook was recht gestaan - met eene eerbiedige buiging antwoordde.

Toen Paul - zoo heette de jonge priester - alleen was, zette hij zich met kalmte neder en begon diep na te denken.

Pastoor De Wilde had er zoo erg aan gehouden de jongeling in de ontworpen onderneming mede te slepen, omdat hij een grenzeloozen invloed op de bewoners van dit dorp en der omliggende dorpen bezat.

Schoon van aangezicht, zacht van aard, goed van karakter en zeer welsprekend op den predikstoel, was hij de lieveling der buitenlieden. Hij troostte niet met woorden alleen, maar schonk aan de armen wat hij over had van het weinige dat hij bezat om te leven. Hij vormde een groot kontrast met de meerderheid der priesters, die steeds hunne aanhoorders de armoede en het lijden als het gelukkigste lot, als den onfeilbaren weg tot de zaligheid aanprediken en middelerwijl een leven vol genoegens en genietingen lijden. Hij was van oordeel dat die gestadige logen tusschen het woord en de daad meer nadeel aan de kerk berokkenen dan al de pogingen der ongeloovigen, en daarom vermeedt hij alle buitensporigheden. De armoede verafschuwende zooveel voor anderen als voor zich zelven, er voor schrikkende, ze aanschouwend als

doodend voor harten geest bij de meerderheid der menschen, sprak hij er in zijne predikatiën nooit anders over ze te beklagen en haar te doen eindigen.

Zijne sermoenen waren zacht, aandoenlijk; het was alsof er steeds eene beek van medelijden en liefde voor de ongelukkigen in door vloeide; zij waren vol gevoel, vol 'hart,' en in dien toon die de vrouwen, die gansch het volk zoo gaarne hooren. En wanneer hij geeselen wilde, dan was het niet om de armen, voor een danspartijtje, voor een uurken vermaak, voor een stond van verzet aan te vallen, maar om de rijken op hunne vergetelheid tegenover hunne ongelukkige broeders te wijzen en hun tot hunne christelijke plichten terug te roepen.

Het zal dus niemand verwonderen te vernemen, dat wanneer de dorpelingen wisten dat hij prediken ging, allen trachtten in de kerk te zijn.

Door jaloezij verbitterd, warende priester der naburige dorpen bij de hoogere geestelijkheid dikwijls gaan klagen over de 'revolutionnaire' bewoordingen, die de jonge priester Paul in zijne sermoenen bezigde en over hunne slechte strekkingen.

Paul, door zijne oversten ondervraagd, had niets geloochend, maar met zooveel kracht zijne manier van zien en denken verdedigd, dat men oogenblikkelijk niets had geantwoord, noch gedaan; maar toen later, na vele kuiperijen, die onder de geestelijken meer bestaan dan onder de wereldlijken, het gerucht zich verspreidde, dat Paul ging verplaatst worden, verzetteden de parochianen zich met zooveel hevigheid daar tegen, dat de hooge geestelijkheid er voor terugdeinsde en haar besluit introk.

Om al die reden hield zij er aan dien jongen priester op hare hand te hebben, te meer omdat er gewichtige gebeurtenissen voor de deur stonden, waarvan wellicht het lot der geestelijkheid in Belgie zou afhangen, en het voor haar eene dringende noodzakelijkheid, eene levenskwestie werd, al hare

strijdende en bekwame elementen bijeen te honden en tot den kamp gereed te maken.

Paul, na een langen tijd in diepe gepeinzen verzonken te zijn geweest, zeide op eens luid tot zich zelven:

- Wat zijn zij wel van zin met die twee ongelukkige Hollanders? Is het eene schrikaanjaging, eene misdaad, of wel wil men onze Vlaamsche boerenbevolking door dergelijke aanslagen op de Hollanders nog meer verbitteren en hun opstand woester maken? De eene maal scheen pastoor De Wilde er eene kleinigheid van te maken, de andere maal was het alsof hij het vooruitzicht van iets wreeds had. Wat er ook van zij, ik moet zulks beletten. Stil blijven ware zelfs misdadig.

En weder dacht hij na.

De avond was geheel en gansch gevallen en buiten vermeerderde de duisternis.

Paul aanstak eene olielamp, plaatste zich dan voor het venster en trachtte door den nacht heen te zien.

Hij zag noch hoorde niets. Daar buiten was het alles doodstil; enkel de wind scheen te leven.

Die stomme akelige duisternis, enkel nu en dan door het huilen van den wind afgebroken, deed hem sidderen. Een heimelijke schrik greep hem aan, en onwillekeurig zag hij rond zich, als vreesde hij, dat de vijanden, wiens tegenwoordigheid hij buiten vermoedde, hem gingen aangrijpen.

- Ik ben nogthans niet lafhartig, ik heb hoegenaamd niets te vreezen en toch ril ik, zeide hij tot zich zelven. Liever hoorde ik een woest, onmenschelijk geschreeuw, dan die stilte voor mij te hebben en het vermoeden dat het hier rond mij wemelt van ongelukkigen, die waarschijnlijk iets rampzaligs beramen.

Arme boeren, ging hij voort, wist gij wat ge deedt! Omwenteling! Volken- en broedermoord! Helaas! wat zal er uit voortspruiten, met zulke strijders en eene geestelijkheid als de onze?

Zich zelven eensklaps onderbrekende, en als door een plotseling gedacht getroffen, zeide hij, doch thans luider dan te voren:

- Maar hier vervliegt mijn tijd en ginder is misschien gevaar. Daar is mijne plaats, ja, dat er van kome wat er wil, daar is mijne plaats. Ik wil, ik moet den gemoedstoestand mijner parochianen kennen.

En bij het uitspreken dezer woorden straalde zijn schoon aangezicht van mannelijkheid en karakter.

In weinige oogenblikken was zijn toilet gereed. De lange priesterrok knoopte hij tot aan den hals toe, de hoed drukte hij wat diep op het hoofd, om tegen den wind bestand te zijn en zoo verliet hij zijne woning in eene tegenovergestelde richting van het huis der Hollanders.

Verlaten wij Paul, in de hoop dat hij nog bij tijds moge komen om zijn moedig besluit te volbrengen en erge rampen te vermijden.

Wij bidden de lezers ons te willen volgen in het huis door de beide Hollanders bewoond en die het mikpunt schenen te zijn van den haat der dorpelingen.

Tweede hoofdstuk.
Een nachtelijke aanval (vervolg).

In eene kleine vierkante plaats op het eerste verdiep zaten een oude man en een jong meisje. Wat was het er schoon. O, denkt niet aan prachtstukken, aan goud of zilver, noch aan tapijtwerk, borduursel, kanten en wat weet ik al, dat in de salons onzer *bourgeois* wordt opeen gestapeld, om tot graadmeter des rijkdoms van den heer des huizes te dienen, maar die de lucht met stof bezwangeren en het in de kamer

ongezond maken. Neen, lieve lezeres, denkt niet aan dit alles; maar stelt u eene kamer voor waarvan de vloer zoo zuiver wit is, dat men schrikt er den voet op te zetten en er bijna niets tegen zou hebben hem als telloor voor een sappig beafstuk te doen dienen; beeldt u eene plaats in waarvan de stoelen, tafel, enz., zoo regelmatig zijn geplaatst als de soldaten in een bataillon, waarvan de potten en pannen, alles *enfin*, dat moet en kan gekuischt worden, blinken gelijk een spiegel en zoo zuiver zijn als een oog; eene kamer, waar men tienmaal meer en met breeder borst ademt dan elders, als om de frissche, zuivere, weldoende lucht, als om het innerlijke genoegen dat zulk een schouwspel u verschaft, te *enmagasineeren*, om er lang, heel lang van te kunnen genieten.

De bejaarde man en het jonge meisje glansden van netheid; zij had een lief mutsken op het hoofd, zoo wit als sneeuw, een kraagje om den hals, dat in zuiverheid het mutsken geleek als twee druppels water aan elkander, en een wollen halsdoek, bleek grijs geverwd, dat in niets voor muts en kraag moest ten onderdoen, over de schouders. Een eenvoudige rok beschutte haar tegen de koude, die zij nogthans op dit oogenblik niet erg te vreezen had, want het vuur klapperde dapper in den haard en werd steeds aangestookt dooiden bejaarden man, die in het leven, in het spelen des vuurs - om ons aldus uit te drukken, - in de heen en weêr springende vonken afleiding scheen te zoeken voor grooten kommer en verdriet, waarvan zijn pijnlijk getrokken gelaat de sporen droeg.

Grietje, zoo was de naam der jonge maagd, bezat die bevallige schoonheid der Hollandsche meisjes, welke als het middelpunt zijn tusschen de stroeve, pedante Engelsche vrouwen, tusschen de droomzieke Duitschen, en de wat vurige, steeds tot huppelen geneigd schijnende Fransche schoonen.

De weinige jaren die zij in Vlaanderen had doorgebracht, de aanraking met onze burgerwereld, die iets van de Fransche in zich draagt, waren voldoende geweest om het eenigszins

stijve karakter, dat alle Hollanders en voornamentlijk de mannen kenmerkt, te doen verdwijnen en haar nog bekoorlijker te maken, door haar het onschuldig uitzicht van het Noorden te bewaren en haar iets van de streelende bevalligheid van het Zuiden te hebben geschonken.

Hare oogen waren perels, men zou ze gestolen en willen kussen hebben; bij het zicht van den blos, die bare wangen sierde, kwam er zoo eene onwillekeurige werking op de tanden, men kreeg wel den drift niet der menscheneters, maar men moest toch bekennen dat eene lichte beet daarin goed zou hebben gedaan; hare rooskleurige lippen, onder wiens zacht vlies men het bloed dacht te zien vloeien, deden u den lust krijgen om eens te weten hoeveel kleiner zij wel dan de uwe waren; de invloed die zij uitoefende was zoo sterk, dat bij den eersten aanblik, bij iederen jongeling, het bloed kokend door de aderen en naar het gezicht stroomen moest. Ja, wij moeten het bekennen, bij het aanschouwen van haar schoon blond hair, harer heldere oogen, blozende wangen, frissche lippen, welgesneden neus en kin, die, bij het neêrhangen des hoofds, door eene zachte plooi van het vleesch in den hals scheen te verdubbelen, zou wellust vele mannen hebben aangegrepen, maar, bijna oogenblikkelijk zouden zij eene zekere terugwerking gevoeld en zelfs als zij met haar alleen waren, uitgeroepen hebben: Neen, ik durf niet.

Ja, dit alles zou zij hebben doen ontstaan en er nogthans onbewust van gebleven zijn.

De bejaarde man was even zoo net als zij, maar op verre na niet zoo bevallig. In zijne jeugd zal hij noch schoon, noch leelijk zijn geweest; doch zijne trekken toonden nog eene zekere regelmatigheid, alhoewel zij diep gegroefd waren. Lijden, innerlijk lijden lag op dit aangezicht verspreid, en deed de aanschouwer zeggen: geknaakt vóor de jaren. De lichaamsbouw van den man was sterk, doch de rug gekromd, het hair grijs. In uitzicht was hij oud, in jaren niet; hij kon ten hoogsten 50 tot 52 jaar tellen.

Treden wij de kamer binnen juist op het oogenblik dat Grietje, schrikkende voor de dreigende boeren, die zij in de verte ontwaarde, met geweld het venster dicht sloeg.

Zij was bleek, beefde en had tranen in de oogen.

- Ach vader Willem, riep zij uit, ik ben bang, die boeren zien er verschrikkelijk uit!

1 - Bedaar u, lief kind, wij zijn hier toch veilig en zoo gij wilt zullen wij morgen deze streek verlaten.

- Ik wenschte uit den grond des harten oogenblikkelijk te kunnen vertrekken; hoor, de wind huilt zoo wreed, de boeren schijnen zoo wraakgierig sedert eenige dagen en ik schrik voor dezen nacht.

- Beef zoo niet, Grietje, ben ik hier niet mijn kind?

- Het is mijne schuld niet, vader Willem, maar het is sterker dan mij zelve.

- Wanneer het een dier kinkels mocht in den kop krijgen ons aan te vallen, zal hij eerst met dit af te rekenen hebben.

En dit zeggende, haalde hij twee pistolen uit den zak, die hij voor zich op de tafel legde.

- Hemel, verberg die wapens, zoo men ze eens moest zien, dan waren wij zeker verloren.

- Maar, Grietje, heb dan toch meer moed, mijn kind, jaag zoo u eigen geen schrik aan; het gevaar is zoo groot niet als gij denkt; die boeren zijn dronken en als zij hun roes zullen uitgeslapen hebben, zal het wel gedaan zijn.

- Hoe laat is het, vader Willem?

- Omtrent negen uren, mijn kind.

- Ik beef voor dezen nacht.

- Ga in uw bed, Grietje.

- Ik zal niet kunnen slapen.

- Verdrijf die gedachten.

- Zij grijpen mij ondanks mij zelve aan; zie hoe ik beef, mijne tanden kletteren. O, wat waait die wind wreed.

En waarlijk zij beefde over gansch haar lichaam en was aan eene stijgende vrees ten prooi.

- Arm kind, mompelde vader Willem, zoo schoon, zoo goed, maar zoo zwak als uwe moeder, ô wees toch zoo ongelukkig niet!

- Spreek luid, vader Willem, ik bid u, dat mompelen verergert mijne vrees. Wat zegt gij daar?

- Niets, kind, niets. Ja toch, dat ik u wenschte wat moediger te zien. Gij zijt toch immers een Hollandsch meisje, eene dochter van dappere voorouders. Verdrijf die hersenschimmen, moed, Grietje, moed!

- Wat is het duister buiten, wat huilt die wind wreed! Ik heb een voorgevoel; deze nacht zal het...

Op eens hield zij stil, en luisterde aandachtig, als meende zij iets gehoord te hebben. Hare verbeelding had haar bedrogen, want zij noch vader Willem hoorden niets.

- Ik meende een gefluit, een signaal gehoord te hebben, maar het schijnt niet waar te zijn.

- Wie zou ons hier aanvallen; wat misdoen of misdeden wij aan die dorpelingen. De boeren schijnen in opstand te zijn, maar dat zegt niets. Het Hollandsch gouvernement is sterk en machtig. Sinds verscheidene dagen hebben wij het huis niet verlaten, maar morgen zal ik, kost wat kost, op inlichtingen uitgaan en zien wat er ons te doen staat. Maar heb geene vrees, mijn lief Grietje.

- Maar wat zullen wij doen om mijne bevangdheid te verjagen?

- Laat ons bidden.

- Dat is goed, laat ons bidden.

Vader Willem stond op en ging in eene kas een prachtig gebonden bijbel halen. Dit boek verried eenen vroegeren rijkdom of moest het geschenk van een rijkaard zijn. Vader Willem was gelukkig Grietje eene afleiding te hebben gegeven, want, hij dierf het niet bekennen, alhoewel hij moedig was, gevoelde hij zich ook door eene onbekende vrees bevangen.

Na eenigen tijd in het boek te hebben gelezen, dacht hij, zou de slaap haar overvallen en zij zich onbekommerd ter rust kunnen begeven. Middelerwijl zou hij goed den omtrek in het oog gehouden en op haar gewaakt hebben.

Haar het boek overhandigende, kreeg zijn gelaat zulk eene uitdrukking van diepe weemoed, dat er ongetwijfeld treurige herinneringen moesten aan verbonden zijn. Toen het boek voor haar lag, keerde hij zich om, ten einde zijne aandoening te verbergen en een traan uit het oog te wisschen, zonder dat zij het bemerkte.

Zijne smart overwonnen hebbende, plaatste hij zich voor haar aan de tafel en wees met den vinger op het boek, om door zijne spraak zich niet te verraden en haar het teeken tot beginnen te geven.

Hij wenschte dat zij voorlas om haar afleiding te schenken en zich zelven eene groote treurnis te sparen.

Het lief hoofdje in de rechterhand geleund, sloeg zij met de linkerhand den bijbel open, keerde den sterken, met goudlederen en vergulde hoeken versierden band, dan nog een bladje, dan nog een bladje om, en las werktuigelijk eenige woorden, door eene vrouwenhand geschreven, die zich voor haar oog vertoonden.

Toen zij ze tweemaal had overlezen, en haar gedacht zich losgerukt had van den nadeeligen invloed der vrees, veranderden langzaam hare trekken en verrieden zij diepe treurnis. Meer en meer boog zij zich over het boek, liet het hoofdje nederhangen en loosde een diepen zucht.

- Moeder! was alles wat aan haar geprangden boezem ontsnapte.

Wat stond er daar dan toch geschreven?

‘Aan mijne duurbare Margaretha.

‘Arm kind, ik voel me sterven, wees gezegend en gelukkig. Bid dikwerf, bid altijd in dit boek! het laatste wat mij overblijft, om steeds aan mij te denken.

‘Wees gezegend, wees gelukkig, mijn aangebeden kind! Vergeet, ô neen vergeet nooit uwe moeder, die veel heeft geleden en toch zich met treurnis van deze wereld verwijdert, omdat zij er u alleen en arm achterlaat.

‘Ik heb dit boek met mijne tranen besproeid, ik heb het wol duizendmaal gekust, kus het ook, kus het altijd, opdat, ondanks de dood die ons weldra scheiden zal, onze lippen en onze harten zich toch nog komen vereenigen.

‘Vaarwel, vaarwel, aangebedene dochter, vaarwel, en mocht de wereld voor u niet zoo rampvol zijn als zij voor uwe moeder was.

‘Wees steeds dankbaar voor mijn goeden, braven Willem, die veel voor uwe moeder heeft gedaan en aan wie ik u toevertrouw. Hij zwoer mij voor u te zullen leven, u te zullen beminnen als zijn kind en die plechtige eed maakt mij het sterven lichter.

‘Margaretha, Margaretha, 't is met u aan mijne borst dat ik sterf! Wees gezegend, wees gelukkig aangebeden kind.

‘MINA VAN THAL.’

Toen Margaretha die hartverscheurende regelen, die zwanenzang harer moeder voor de derde maal las, brak zij op eens in een luid snikken los.

Haar door de vrees reeds ontroerd gemoed, werd nog meer geschokt door die weinige, doch voor haar zoo wreede woorden, vol geheimzinnige zinspelingen op een rampvol verleden.

Ja, reeds dikwijls had zij dit gelezen, reeds dikwijls aan vader Willem gevraagd, wat dit alles beteekende - waarop hij steeds ontwijkend had geantwoord - maar nooit hadden zij haar zoo zeer getroffen en het ongeluk waarmede zij zich bedreigd waande, gaf haar de kracht en den geest om de volle diepte te meten dor smart en der wanhoop die in de afscheidswoorden harer moeder besloten lagen.

Zij scheen aan eene koortsachtige smart ten prooi, weende dat zij schokte en dat de tranen van hare wangen rollende op den bijbel botsten. Op eens door eene zekere gejaagdheid aangegrepen, vatte zij met beide handen het boek, bracht het aan de lippen, en kuste en herkuste het met hartstocht.

Dan eensklaps het boek latende vallen, liet zij het hoofd in beide handen zakken en riep op hartverscheurenden toon:

- Moeder, ach moeder, waarom ben ik niet met u gestorven, ik ook zal toch niet gelukkig zijn!

- Margaretha! riep vader Willem, door die woorden pijnlijk aangedaan, op zacht verwijtenden toon. Margaretha, waarom aldus gesproken?

- Vergiffenis, vader Willem, vergiffenis, snikte het meisje, ik wilde u niet beleedigen; gij waart steeds goed voor mij; maar toch, moeder... ach, mijne moeder...

En weder braken tranen hare stem af.

De oude man was hevig aangedaan; allerhande herinneringen vlogen hem pijlsnel door den geest en trokken zijn gelaat min of meer samen, naarmate zij bitter of zacht waren.

Er volgden eenige oogenblikken van diepe en pijnlijke stilte.

En middelerwijl huilde de wind en werd het buiten donkerder en donkerder; het was bijna vreeselijk. De boomen in hun slingeren veroorzaakten een akelig gerucht; het breken van ontelbare takken, het kraken eener schuur, het onstuimig voortrollen van de wateren der beken over hunne steenachtige bedden, het blaffen van een hond in de verte; dit en meer andere geruchten verwekten sombere denkbeelden, die nog verhoogd werden door het meer en meer weifelend licht der maan, welke weldra gansch zou verdwijnen door de naderende wolkenmassa.

En niet alleenlijk boomen, honden en water bewogen zich te midden der duisternis, maar een arendsoog zou ook, nabij de kerk, eene dooreenwemelende massa boeren hebben ontdekt, die alweer het huis in het veld in het oog hielden, en

waarschijnlijk op het uitdooven des lichts wachtten om hun plan ten uitvoer te brengen.

De pijnlijke stilte tusschen Grietje en vader Willem werd door het jonge meisje afgebroken. Men zag aan haar aangezicht dat hare vrees geweken was en hare moeder hare gedachten bezig hield.

- Vader Willem, begon zij, zich inspannende om hare tranen te weêrhouden, was mijne moeder dan toch zoo ongelukkig?

- Zij heeft veel geleden, mijn kind.

- En waarom onthult een geheim haar afsterven en mijne geboorte?

- Ach, waarom die vragen, Margaretha?

- Ja, waarom die vragen! En waarom altijd die ontwijkende antwoorden? Waarom spraakt gij mij nooit van mijn vader?

- Uw vader! riep de oude man uit, uw vader, Grietje, die...

Hij bedwong zich, maar kon hij de woorden terughouden die hem de lippen brandden, de uitdrukking van zijn gelaat, dat door haat als misvormd werd, kon hij niet bedwingen.

Dit ontging Grietje niet en eenigzins ongerust vroeg zij:

- Heeft mijn vader u dan zooveel kwaad gedaan, vader Willem?

- Laat ons daarvan zwijgen, lief kind; die herinneringen zijn te pijnlijk en de geschiedenis is te treurig!

- Zwijgen, altijd zwijgen! Altijd hetzelfde antwoord! zuchtte zij. Moogt gij dan niet spreken? Was moeder... was moeder dan... misdadig?

- Margaretha wat meent gij? Verdrijf dit gedacht, uwe moeder was een engel, meer dan een engel!... Maar hij... hij...

Hij zweeg.

- Hij... Wie hij... Spreek...

- Uw vader!...

- Mijn vader!... Wat heeft hij gedaan?

- Vraag mij niets meer, kind!...

- Moogt gij mij thans in de onzekerheid laten; thans dat gij zegt dat mijn vader... Mijn vader wat heeft hij misdaan? vroeg zij op eens, op koortsachtigen toon. Spreek, vader Willem, ik wil het... ik smeek er u om.

De aandoeningen waaraan het meisje ten prooi was zijn onbeschrijfelijk.

Vader Willem wist niet goed wat hij doen zou; moest hij spreken, moest hij zwijgen. Het lijden der lieve maagd ziende, zeide hij:

- Zult gij moed toonen, Margaretha, ik zal u alles vertellen.

- Ik heb moed, vader Willem.

En weder werd het stil in de kamer. Vader Willem liet het hoofd in de handen rusten als trachtte hij zijne verste herinneringen bijeen te zamelen om het verleden getrouw te kunnen wedergeven.

Na eenige oogenblikken peinzens begon hij aldus:

- Omtrent drij en twintig jaren geleden woonde te Amsterdam, in eene der schoonste straten, een groote handelaar met zijne dochter; dit meisje was zijn eenig kind, zijn troost en vergoedde hem voor het verlies dat hij door het afsterven zijner vrouw, eenige jaren te voren, had ondergaan. De handelaar en zijne dochter, een meisje van omtrent een en twintig jaar, waren volkomen gelukkig. Aan een huwelijk voor de jonge schoone Mina, uwe moeder, Margaretha, werd weinig gedacht. Haar vader wenschte niet van haar gescheiden te worden en zij wenschte hem niet te verlaten.

Alhoewel de handel niet heel goed ging, door de oorlogen welke Napoleon de verschillende Europeesche Staten aandeed, scheen het fortuin van Mijnheer Van Thal vast te staan.

Sinds eenigen tijd had mijnheer Van Thal met verscheidene andere kapitalisten, waaronder eenige Engelschen, eene

vereeniging gesticht, met het doel eene nieuwe scheepvaartlijn tusschen Nederland en Brasilië te stichten.

Mijnheer Van Thal, die schitterende uitslagen van de nieuwe onderneming verwachtte, had er het grootste deel zijner fortuin aan gewaagd.

In den beginne ging alles goed, de schepen werden opgetuigd, geladen, verzonden, keerden met Zuid-Amerikaansche koopwaren terug en de vereeniging deed schoone winsten. Niets liet vermoeden op welke vreeselijke ontknooping die zoo schitterende zaak moest uitloopen.

Onder de leden der vereeniging bevondt zich een jong Engelschman, omtrent een en twintig jaren tellende, de zoon van een rijk handelaar. Algauw had hij de schoone Mina opgemerkt en het vertrouwen van haar vader gewonnen. Deze, hoe hij ook aan zijne dochter was gehecht, zou toch in eene verbindtenis met den jongen Engelschman hebben toegestemd; verbindtenis waarvan deze laatste reeds verscheidene malen had gewaagd. Mina beminde hem; dag aan dag werd haar hartstocht grooter.

Het ongeluk wilde dat de oude heer Van Thal gevaarlijk ziek werd, op het oogenblik dat men meer behoefte aan hem had voor de leiding der vereeniging, waarvan hij de ziel was. De ziekte klom met iederen dag en het gevaar met haar. Hoe hij ook streed en zich inspande, hij was weldra genoodzaakt, tegen zijn zin, een bestuurder van zijn huis te benoemen.

Hier beging de gewoonlijk zoo verstandige heer een groven misslag.

Onder zijne klerken had hij er een, aan wie hij een grenzeloos vertrouwen schonk; doch, toegevende aan een aristokratisch gevoel, dat hem nooit uit het hart was gegaan, wilde hij dien jongen des volks, alhoewel eerlijk, ijverig en vol kennissen, aan het hoofd van zijn huis niet stellen. Hij benoemde daartoe den jongen Engelschman, meenende in hem te mogen vertrouwen en een eersten steen te leggen tot de waarschijnlijke verbindtenis tusschen hem en zijne dochter.

De handelaarszoon den vader zijner beminde ongeneesbaar wanende, van hare toestemming in een huwelijk met hem zeker zijnde, achtte zich reeds in het bezit der fortuin, die der jonkvrouw Mina als eenig kind moest te beurt vallen. Dit was zijn ongeluk. Hij begon te spelen en bracht een groot deel van den dag in slemperijen door. De zaken werden verwaarloosd en gingen achteruit. Hij, meer verkwistende dan hij had, eindelijk niet wetende van welk hout pijlen maken en zijne mistappen niet willende bekennen noch eindigen, nam zijnen toevlucht tot schriftvervalschingen en eigende zich overgroote sommen toe. De ondergang van het groote handelshuis was onvermijdelijk wanneer dit nog eenigen tijd duren moest.

Mejuffer Mina bemerkte wel eenige verandering in het gedrag van haren verloofde, doch zij dorst niets vragen uit vrees hem te storen. De goede engel kon op verre na niet vermoeden dat hij zich bezoedelde en op het punt stond haar en haar vader in het verderf te storten.

De kantoorbediende was achter de waarheid gekomen; hij meende dat zijn stilzwijgen misdadig was en lichtte den heer Van Thal van alles in, toen deze zich een weinig beter bevond. De slag was verpletterend. Eerst wilde hij niets gelooven, maar weldra moest hij voor de onloochenbaarheid der feiten toegeven. Zijne gramschap steeg tot razernij en kon zelfs gevaarlijk voor zijne gezondheid zijn. Zich herstellende verzocht hij den klerk zijne dochter, onder het een of ander voorwendsel, uit het huis te verwijderen en den bestuurder te ontbieden.

Dit geschiedde. Mijnheer Van Thal had de vervalschte boeken bij zich op zijne kamer. Wat daar eenige oogenblikken later tusschen hem en zijn jeugdigen bestuurder plaats had, zou niemand kunnen zeggen. Een tijd lang was het rustig, toen de bediende, die zich op een merkelijken afstand van de plaats bevond, eensklaps hevige scheldwoorden, geschreeuw en een pistoolschot hoorde, gevolgd door het nederploffen

van een lichaam op den grond. Iets vreeselijks vermoedende, vloog hij naar de kamer; op eens stormde de jonge Engelschman, met woesten blik en de kleêren vol bloed, er uit. De klerk wierp zich op hem om zijne vlucht te beletten. Een hevig gevecht ontstond tusschen beide mannen. Om elkander geslingerd, sleepten zij zich een verren eind voorts, tot aan eene breede opening langs waar de goederen der beneden-magazijnen naar de zoldering werden gehaald. Daar werd het gevecht met nog meer nijdigheid voortgezet, tot dat eindelijk de klerk door zijn tegenstander in de diepte werd geslingerd. De doffe slag ook door dit lichaam veroorzaakt, kwam aan den boosdoener zijne tweede misdaad melden.

- Verschrikkelijk, verschrikkelijk! mompelde Grietje bevend en gansch onder den indruk van dit somber verhaal.

- Ja, verschrikkelijk kind, en dat is nog niet alles.

- Ach, moeder! zuchtte de maagd, als had zij een voorgevoel van hetgeen volgen zou.

- Gij moogt zuchten en uwe moeder beklagen, Margaretha, de goede engel wist niet toen zij het huis verliet wat ramp er haar te wachten stond! Doch vervolgen wij ons verhaal:

Die misdaden waren gepleegd na het eindigen der werkuren, zoodat kantoorbedienden en arbeiders reeds sedert eenigen tijd het huis verlaten hadden; door een onbegrijpelijk toeval had geen enkel der geburen iets van het geschreeuw, noch van het pistoolschot vernomen.

Het was de ongelukkige mejuffer Mina met hare gouvernante, die het eerst de afschuwelijke misdaad ontdekte, welke haar heur vader ontnam en hare toekomst vernietigde.

En alsof haar ongeluk nog niet uitgestrekt genoeg was, viel zij bij het zicht van het verminkt lijk haars vaders, zielloos neder.

Grietje rilde over gansch haar lichaam en stortte in stilte

bittere tranen. Vader Willem, geheel in zijne herinneringen, in zijne vertelling verdiept, vervolgde aldus:

- Het gerucht van het vreeselijk voorval had zich weldra verspreid en geburen en heeren van het gerecht drongen het huis binnen. Zij vonden den klerk, bloedend uit verscheidene wonden, bewusteloos uitgestrekt en den heer Van Thal dood aan zijn bed liggen.

Hoe alles dan is toegegaan, kan ik onmogelijk zeggen, want de kantoorbediende had lange dagen bewusteloos in een ziekenhuis gelegen en toen hij eindelijk ontwaakte, zijn denkvermogen, de spraak en kracht terugkreeg, vernam hij met afschuw en schrik, dat de dood van den heer Van Thal aan zelfmoord toegeschreven geworden, zijn huis in failliet verklaard was, de goederen en eigendommen aangeslagen waren; dat de jonge bestuurder naar Hamburg was vertrokken, onder voorwendsel ginder de hangende zaken van het huis te regelen en de rampzalige Mina, zonder familie en geruïneerd zijnde; door wanhoop geknaakt, de stad verlaten had!

- Ach, moeder, wat hebt gij toch moeten lijden, kermde Grietje en hare tranen stroomden overvloediger dan ooit.

- Be beker met gal was voor haar nog niet leêg gedronken. Door ziekte als gebroken, woedend over de wending die deze zaak had genomen, liep de kantoorbediende van den eenen rechter naar den anderen, overal de misdaad en niet de zelfmoord bewijzende, den misdadiger noemende, maar nergens werd hij aanhoord; zelfs werd hem het zwijgen opgelegd. Bat was nog niet al; hij beminde vurig zijne jonge meesteres en toen hij hare verdwijning vernam, was hij als radeloos.

Die laatste woorden sprak de oude man met zooveel gevoel en wanhoop uit, dat Grietje hem sterlings aanzag en iets meende te vragen. Vader Willem vervolgde echter:

- Zijn leven was vernietigd met de dood zijns meesters, met

de verdwijning van mejuffer Mina. Eene nieuwe ramp vermoedende spande hij al zijne krachten in om haar spoor te ontdekken. Na twee maanden van onophoudende opzoekingen gelukte hem dit en op zekeren morgend melde hij zich voor de woning zijner meesteres, in eene kleine stad van Duitschland, aan.

Wat was zij veranderd, wat had zij moeten lijden! Met vreugde werd hij door haar ontvangen en zij schonk hem haar vertrouwen. Zij verhaalde hem dat haar verloofde, na de dood heurs vaders, haar verzocht had Amsterdam te verlaten, waar zij niets dan treurige herinneringen kon ontmoeten, en hem hare hand te schenken, die zij hem, zonder dit ongeluk, met vaders toestemming zou hebben gegeven. Hem beminnende en niets vermoedende van het gebeurde, had zij, na eenige aarzeling, toegestemd. Op zijn aanraden had zij al hare juweelen medegedragen die de schuldeischers, uit liefde voorde nagedachtenis heurs vaders, haar gelaten hadden.

In den grond der ziel haar vader betreurende, vond zij eenige verzachting aan die smart, door te leven met hem die zij beminde en van wien zij dacht bemind te worden. Alhoewel hij steeds een voorwendsel had gevonden om het huwelijk te verschuiven, waarop zij altijd aandrong, had zij hem in volle vertrouwen de kostbare juweelen, die zij niet meer dragen wilde, ter bewaring gegeven. Misdadig vertrouwen! De juweelen werden verkocht, de gelden verspild, de engelachtige Mina meer en meer verwaarloosd, en wanneer er niets meer overbleef en armoede en ellende voor de deur stonden, dan verliet de ellendeling de rampzalige Mina, die weldra moeder zou worden, voor altijd.

Wat zij dan geleden, wat ik dan geraasd en beraamd heb is onzeggelijk; zij kreeg een doodslag en ik was als zinneloos.

Ja, vader Willem moest dan zinneloos zijn geweest, want de herinnering alleen maakten hem schrikwekkend om zien.

- Ach, mijne arme moeder!... Zoo goed en zoo ongelukkig! mompelde Grietje.

En na eenige oogenblikken nadenkens, vroeg het meisje op eens:

- Maar gij noemt daar u zelven, vader Willem, die kantoorbediende dus...

- Was ik, mijn duurbaar kind.

- O, heb dank, duizend maal dank, voor al het goed dat gij aan mijne moeder deedt; heb dank, dank, dank!

En in koortsachtige aandoening greep zij de gerimpelde handen van den ouden man, kuste en herkuste ze met vuur en besproeide ze met hare tranen.

Die zuivere en ongekunstelde liefdeblijk verzachte als bij tooverslag zijne hevige smart; en zich naar Grietje overhellende, haar hoofd in zijne handen nemende, liet hij het zijne op den schouder zinken, en weende zooals zij. Het vuur van den haard verlichtte dit aandoenlijk tooneel. Beide, onder den indruk van het verhaal en der herinneringen, hadden hunnen toestand, het vroeger door hun geducht gevaar, vergeten.

En middelerwijl werd het daarbuiten donkerder en somber; de wind was gestegen, de wolken waren de maan meer genaderd en de boeren, wellicht een besluit genomen hebbende, verdeelden zich in groepen, naderden langs verscheidene kanten en met de meeste omzichtigheid het huis in het veld.

Vader Willem overwon de eerste zijne aandoening.

- Laat ons gauw dit verhaal voleindigen, Grietje, sprak hij; ik heb lang gewacht het u te vertellen en nu ik begonnen ben, meen ik niets te mogen verzwijgen, hoe pijnlijk het ook voor u zijn moge.

- Spreek onbevreesd, vader Willem, ik zal moed toonen.

- Toen ik uwe moeder zoo vol liefde voor hem zag, dierf ik haar niet de waarheid veropenbaren, uit vrees haar nog meer te treffen en bij haar niet willende klimmen op den

vloek van een anderen. Ik had haar verzocht mijne tegenwoordigheid niet bekend te maken en hem ontweek ik steeds. Dit zwijgen heeft mij veel, oneindig veel gekost, dat beken ik, voornamentlijk wanneer ik de volle diepte van het lijden uwer moeder kende en zag dat hij, in eene naburige stad, eene andere vrouw het hof maakte, er in een open rijtuig, voorbij de woning uwer moeder mede reed en het gerucht van zijn naderend huwelijk zich verspreide.

Dan meende ik te spreken, maar ik zweeg toch, want Mina zou zich hebben gezelfmoord bij het vernemen dat zij haar hart aan den moordenaar baars vaders had geschonken.

Toen zij verlaten was verborg ik mij niet meer; ik werkte, spande mij voor haar in en had het hemelsch genoegen door haar er zoo hartelijk voor bedankt te worden, dat zij u aan mij toevertrouwde.

De verraderlijke daden van haren verloofde, wiens hatelijk karakter zij meer en meer leerde kennen, brachten haar een doodelijken slag toe. Zij leefde niet meer, neen, maar kwijnde en stierf gestadig weg. Zij werd moedeloos, wanhopend en scheen het daglicht slechts te willen verdragen om u, haar Grietje, niet in het graf mede te voeren, maar nog het leven te kunnen schenken. Het was zoo. Wanneer gij ter wereld kwaamt en den eersten schreeuw uitstootet, was hare vreugde grenzeloos, zij scheen gelukkig alleen te mogen sterven; eenige uren nadien zonk zij machteloos ineen. De teederste zorgen wijdden wij haar toe en die werden bijna met goeden uitslag bekroond; een oogenblik zelfs hoopten wij haar te zullen redden. Helaas, bedriegelijke hoop! Het scheen dat zij slechts nog eenige dagen had willen leven om zoo lang mogelijk over u te kunnen waken. Hoe zij mij in hare laatste oogenblikken bad en smeekte toch voor u, lief kind, te zorgen, ô, dat is onzeggelijk. Zij deed mij zweren bij alles wat mij duurbaar en heilig was, u nimmer te verlaten, u te beminnen en u nooit uwe afkomst als misdaad aan te rekenen. Hoe mijn verleden haar ook alle waarborg voor de

toekomst schonk, zij schrikte bijna; het lijden, het stervensuur en hare liefde tot u hadden haar, de edelste aller vrouwen, wantrouwig gemaakt. Ik kon haar echter gerust stellen. Met tranen in de oogen bedankte zij mij en schreef dan de weinige regelen, die gij daar komt te lezen en waarin zij gansch heur hart en hare vurigste wenschen uitstortte. Zij stierf met uw naam op de lippen, met u aan hare borst, zonder dat ééne enkele klacht haar was ontvallen, of zonder dat zij den naam van den vernietiger haars geluks had uitgesproken.

Door droefheid overstelpt, liet Grietje het hoofd in het opengeslagen boek nedervallen en weende, weende dat de bladen van hare tranen als doortrokken waren.

- Ween lief kind, ween veel, tranen schenken toch zooveel verzachting! Ach, had ik maar kunnen weenen in die droeve tijden!

En na eenige oogenblikken gewacht te hebben, vervolgde vader Willem aldus:

- Uwe moeder gestorven zijnde en haren verleider en moordenaar rijk en geëerd ziende, kon ik mij niet langer meer bedwingen; in een der grootste en rijkste drinkhuizen der stad, in de tegenwoordigheid van ten minsten dertig personen, verweet ik hem zijne misdaden. De slag, die voor hem verpletterend moest zijn, scheen hem niet te treffen. Hij bedreigde mij en deed mij vervolgen. Gansch het stadje was in opschudding; al de rijken vielen mij aan omdat ik een hunner zoo aan den schandpaal had durven spijkeren; ik zou voor het gerecht gedaagd worden. Mijn gewettigde haat had mij mijne plichten tegenover u doen vergeten en ons beider leven in gevaar gebracht. Ik moest u en mij verdedigen tegen woeste aanvallers, waaronder uw vader behoorde, ik werd gewond, een oogenblik werdt gij mij ontrukt, en bracht men u, ik weet niet wie noch hoe, met een zonderling toestel eene wond toe, waarvan gij nog steeds een lidteeken op den linkerarm draagt; ik kan niet zeggen wat er van ons zou zijn geworden, indien de werklieden, tegen de rijken verhit

geene partij voor ons gekozen hadden, ons in staat stelden te vluchten, de grenzen te bereiken en in Holland te komen, waar uwe moeder en ik een tijd lang zoo gelukkig waren geweest.

Ziedaar, mijn kind, die lange en treurige geschiedenis, welke ik u altijd heb verzwegen, omdat zij u een pijnlijk denkbeeld moest geven van... van uw vader.

- Mijn vader! riep het meisje uit, zich op eens half oprichtende; hare tranen waren gedroogd, haar voorheen zoo onschuldig aangezicht trok een oogenblik samen en verried dat een nieuw gevoel in dit schoon karakter was gedrongen.

Naarmate de plichtigheid baars vaders haar schrikkelijker voor den geest was gekomen door het verhaal van vader Willem - die, bij tijds aan zijn haat toegevende, met drift vertelde - leed zij meer en meer. Die natuurlijke vraag der weezen: wie, hoe en wat was vader, welke zij zich reeds zoo menigmaal had gedaan, moest zij thans beantwoorden met de wreede woorden: een booswicht! Dit had haar eene steek in het hart gegeven.

Doch op het einde zich beheerschende vroeg zij, alhoewel nog wat ontroerd, bijna met vaste stem:

- En mijn vader, vader Willem, hebt gij er nog van gehoord? Leeft hij nog?

- Daaromtrent kan ik u niets zeggen, kind; ik hoorde nooit meer van hem; ook wenschte ik uit den grond des harten dat gij hem nooit meer zaagt, dit zal u wellicht verwonderen of pijn doen, maar ik ben ten volle overtuigd dat die ontmoeting voor u en misschien voor hem ook allersmartelijkst zou zijn!

Het meisje scheen dit niet verstaan te hebben, althans zij antwoordde er niet op; aan de strakheid van haar blik kon men bemerken dat in haar binnenste een vast denkbeeld groeide en zij een besluit voor de toekomst nam.

- Mijn vader leeft wellicht nog, zeide zij meer tot zich

zelven dan tot vader Willem. Maar hoe was zijn naam, vroeg zij op eens met nadruk.

- Zijn naam, waarom die vraag?

- Ik wilde trachten vader te vinden om hem over moeder te spreken.

- Gij gaat u veel lijden berokkenen, mijn kind. Vergeet hem.

- Moeder heeft wel zoo veel geleden, waarom zou ik het niet? Ik bid u, zeg mij zijn naam.

- Maar wat zal u dit baten? Er zijn millioenen, millioenen menschen en de wereld is oneindig.

- Zijn naam, vader Willem, zijn naam!

- O, kind, wees zoo halsstarig niet. Waarom verhaalde ik die gevloekte geschiedenis!

- Gij deedt wel mij die te vertellen, maar ik bid u, voleindig haar en zeg mij, ik smeek er u om, den naam van mijn vader.

- Gij wilt het dus; mocht die kennis u nimmer ongeluk aanbrengen. Uw vader heette...

Vader Willem zweeg; hij moest eene laatste aarzeling overwinnen.

- Spreek onbevreesd, vader Willem.

- Uw vader heette dus... De jonge heer Henry...

Wat vader Willem dan nog zeide kon Margaretha niet meer hooren. Zijne stem werd eensklaps onderbroken door een wraakgierig geschreeuw, dat van buiten tot in de kamer opsteeg en de beide bewoners van het huis in het veld verschrikt deed opspringen.

Vader Willem greep naar zijne pistolen en schoof de tafel voor de deur. Grietje drong zich dicht tegen hem aan, om zich onder zijne bescherming te stellen, als dacht zij daar meer in veiligheid te zijn.

En terwijl de beide Hollanders, nog niet goed wetende wat de boeren tegen hun in den zin hadden, zich het gevaar nog verschrikkelijker voorstelden door de akeligheid waarin het zich vertoonde, verdubbelden daar buiten het geschreeuw,

het gewoel en werden de vensterruiten der woning verbrijzeld, door groote klompen aarde welke er werden op geworpen.

Een dier klompen trof vader Willem aan het hoofd en dreigde hem neder te storten. Woedend liep hij naar het venster om er planken voor te stellen en de boeren te beletten in de kamer te smijten, toen hij op eens, bleek van schrik, met het zweet op het voorhoofd, een ijselijken schreeuw uitstootende, achteruit deinsde bij het ontwaren van vlammen, die uit de nabij gelegene schuur opstegen en bij het hooren van de woeste kreten der boeren: Strooi! strooi! verbrandt die honden, verbrandt de Hollanders!

En hooger stegen de vlammen der schuur en meer en meer strooi werd aangebracht. Met volle bussels werden zij in den gloeienden oven geworpen, wiens vuur door den wind aangestookt, zich soms als eene kolom verhief en zijne sprankels ver rond zich wierp.

IJselijk! De natuur scheen mede te doen in het moorddadig werk, want de wind blies de vlammen naar de kleine kamer toe.

Daarbinnen had een hartverscheurend schouwspel plaats. Met loshangende haren, met verwilderden blik had Grietje hare armen om vader Willem's hals geslagen en die krampachtig omklemd, niet roepend maar huilend:

- Vuur! vuur! Red mij, vader Willem, red mij!

- Vuur! vuur! herhaalde de ouderling, in den eersten oogenblik door het schouwspel, door het vreeselijk vooruitzicht als met uitzinnigheid geslagen.

Zich op eens herstellende, vloog hij naar de deur, rukte de tafel er van voor en wilde de trappen afijlen, toen van omlaag de afschuwelijke kreten: Dood aan de Hollanders! dood, dood! tot omhoog drongen.

Bij het geschreeuw bleef hij als aan den grond genageld staan. Wat te doen? Vluchten was in de handen der verbitterde boeren vallen en vaneen gereten worden, blijven was

levend verbrand of door den indringenden rook verstikt worden!

De oude man bleef daar bijna waanzinnig staan, toen op eens Grietje, door aandoening en schrik bevangen, bezwijmend in zijne armen nederzonk, een lichten kreet uitstootende.

Die overmaat van ramp kwam hem nog meer treffen. Het gevaar vergetende dat hem en haar bedreigde, zette hij haar op den grond neder, het hoofd tegen den muur rustende; weenend als een kind zonk hij op de kniëen nevens haar, steeds roepende:

- Grietje, Grietje, ontwaak mijn kind, ontwaak, vader Willem bidt er u om!

Het was een ontzettend schouwspel, dit bezwijmend meisje, die nedergeknielde grijsaard te zien, omringd van allerlei gevaren, door rook, vuur en woeste menschen bedreigd en niet bewust van hetgeen er hun te wachten stond.

En het roepen van vader Willem, eens door de boeren vernomen zijnde, vermeerderde hunne wraakzucht omdat het hunnen zege voorspelde.

En middelerwijl stegen de vlammen hooger en hooger; zich nu eens in volle vlucht door eene opening schietende, zich dan kronkelend langs het dak, of de muren lekkende, brachten zij verwoesting en razernij rond zich. Als een monster zijn venijn, spuwden zij hunne sprankels rond zich, huldigden gansch den omtrek in eene bloedkleurige tint, als om aan het steeds verduisterende firmament te toonen dat de menschheid haar licht niet behoeft en in het vuur zijne zon en maan gevonden heeft.

De wind, het zinnebeeld der onstuimigheid en van het geweld, de vijand van het getreur en der zachtheid, waarvan de maan het symbool mag heeten, scheen te begrijpen wat het vuur, zijn gezel in het verwoesten, bedoelde, en hij blies, joeg met geweld en mengde zijne somber huilende stem bij

de duizende geluiden, opstijgende uit het orkaan der menschelijke hartstochten.

En de maan, als kon zij geene aanschouwster van zooveel gruwelen, van den bloedigen triomf harer vijanden blijven, worstelde niet meer tegen de wolken en verdween gansch onder de donkere massa, het laatste licht, den laatsten sprankel hoop voor de rampzalige vervolgden, medenemende.

Die duisternis des nachts kwam de akeligheid van dit woest tooneel nog verhoogen.

- Strooi onder het venster! steekt aan, steekt aan, riepen de boeren, als schimmen door elkander vliegende!

Die boeren waren voor de meerderheid dronken[1] en de drift van dien strijd en van het kwaad had hun allen als waanzinnig gemaakt.

Briesschend en wild liepen zij heen en weêr, doch zonder een enkelen vloek uit te stooten. Menschen moorden was geene zonde, maar eene godslastering uitspreken, dat was het ergste kwaad. Moraal van den godsdienst!

Onder hun bevond zich de kerkdienaar, die wij vroeger reeds bij hen hebben ontmoet. Kalm, bijna koud te midden van dit dierlijk tooneel, deelde hij bevelen rond en toonde de boerende plaatsen, waar zij het strooi brengen en aansteken moesten.

Van tijd tot tijd verliet hij den troep en richtte zich naar een zwaren eik die in de nabijheid stond en tegen wiens stam de pastoor der parochie geleund was, van waar hij heel het bestormde huis zien kon. Na eenige geheimzinnige

(1) Die dronken boeren brengen wij hier niet met opzet ten tooneele om een blaam te werpen op de opstandelingen van den buiten, werktaigen der geestelijkheid, neen, maar enkel om der waarheid getrouw te blijven. Ondervraagt de oude boeren van rond Gent en allen zullen u verhalen, dat de meerderheid van hen, welke deel namen aan de plundering van het kasteel van Laarne en aan de erge mishandeling zijner bewoners, dronken waren en op aandringen der geestelijkheid handelden, wat echter niet heeft belet dat verscheidenen hunner door het gerecht gestraft werden.
DE SCHRIJVER.

woorden met elkander gefluisterd te hebben, verliet de kerkdienaar den priester om zich weder bij de dolle menigte te voegen.

Op eens werd het bevel gegeven strooi voor den ingang der woning te leggen, het daar in brand te steken om de ongelukkige Hollanders allen aftocht te beletten.

Dat moest over hun lot beslissen. De dikke rook van de schuur voortkomende was reeds gedeeltelijk in de kamer gedrongen, toen Grietje in zwijm viel; de rook en de vlammen van aan den ingang zouden de verstikking verhaasten en volkomen maken.

Het strooi werd aangebracht en op een hoop gestapeld die bijna tot aan het venster reikte. Op bevel van den kerkdienaar werd het aangestoken. De halmen vatteden vuur, deelden het aan elkander mede en weldra kwam een dikke rook vermelden dat eene groote vlam, tot aan het venster reikende, volgen zou, die vader Willem en Grietje tot asch moest verbranden.

Daar is de vlam! Kletterend verheft zij zich. Een woest geschreeuw stijgt uit de menigte op; een booze glimlach speelt om de lippen des kerkdienaars en de oogen van den pastoor straalden vurig van genoegen.

En hooger en hooger stijgt de vlam en met iederen stond wordt de vlucht moeielijker, onmogelijk!

Gevloekt zijt gij, God der christenen, die brandstapels en moorden behoeft of toelaat, tot verheerlijking van uwen roem, tot bevestiging uwer macht of tot uwe bevrediging.

Op eens stijgen uit de kamer twee ijselijke kreten op, door vader Willem en de tot bewustzijn gekomene Margaretha uitgestooten, bij het zien der vlammen, die bijna tot in de kamer sloegen.

Een verdubbeld geschreeuw was het antwoord der boeren.

Nog eenige minuten en het huis moest nederstorten, hare bewoners in zijn val medeslepende.

Van haat doordrongen vloog de kerkdienaar, met een stok gewapend, naar de vuurkolom om haar nog meer aan te wakkeren, toen op eens de jonge priester Paul, door verscheidene boeren gevolgd, op het tooneel verscheen, zonder dat de opstandelingen, door wraakzucht buiten zich zelven, hunne nadering hadden bespeurd.

Met buitengewone scherpzinnigheid begaafd, bespeurde Paul op eens waar het gevaar het dreigendste was, en zijne gezellen wenkende om hem te volgen, wierp hij zich op den kerkdienaar, rukte hem den stok uit de handen en begon het vuur uiteen te werpen, roepende:

- Vrienden, hier, werpt dit brandend strooi van die deur weg.

Zijne vrienden, rieken, stokken, vorken, in één woord, alles grijpende wat hun onder de handen viel, voldeden, op gevaar af zich erg te verbranden, aan dit bevel, vooraleer de opstandelingen, door die onverwachte komst, door die koene daden verrast, het hun hadden kunnen beletten.

In weinige oogenblikken hadden de twintig mannen, die den jongen priester waren gevolgd, de vuurkolom omvergerukt, uiteengeworpen, zoodat van die zijde alle oogenblikkelijk gevaar voor de bewoners van het huis verdwenen was.

De pastoor van het dorp had met razernij de tusschenkomst van Paul gezien; in den eersten oogenblik, onthutst als hij was, wist hij niet goed wat aanvangen, doch toen hij bemerkte hoe Paul zich gereed maakte, door het nog brandende strooi heen naar de deur te gaan, met het onbetwistbaar voornemen de veroordeelden te redden, dan kende zijne woede geene palen meer, hij vergat de voorzichtigheid die hij zich had voorgeschreven, om zich zoo weinig mogelijk in die zaak te laten zien, en sprong op eens vooruit, om Paul te beletten in het huis te dringen.

- Wat gaat gij doen, riep de pastoor uit, Paul bij den arm grijpende.

- Die ongelukkigen redden, antwoordde deze en wilde zich losrukken.

De pastoor weêrhield hem. De boeren die Paul waren gevolgd voegden zich weldra bij hem; dezen die onder het bevel van den pastoor hadden gehandeld, volgden hun voorbeeld en schaarden zich rond hun 'herder.'

De beide groepen stonden dreigend tegenover elkander; een bloedig gevecht scheen onvermijdelijk en zou de noodlottige bekrooning van het drama zijn geweest.

- Ik bid u, heer pastoor, laat mijn arm los!
- Waar gaat gij heen?
- Die ongelukkigen redden!
- Waarom?
- Omdat het menschen, dus onze broeders zijn!
- Het zijn verdoemden!
- Redden wij ze van het leven en van de hel!
- Die vermaledijden zijn niet meer te redden; het einde van hun leven zal het einde hunner misdaden zijn.
- Ik bid u, spreek niet alzoo, gij verlaagt den godsdienst.
- Ik maak hem sterk. Eere aan God, vloek over de ongeloovigen! dood aan de Hollanders!
- Dood aan de Hollanders! schreeuwden de kerkdienaar en zijne volgelingen na hem.
- Heer pastoor, schei uit, gij maakt bandieten van de geloovigen!
- De ongeloovigen zullen er bandieten tegenover ons van maken! Dood aan de Hollanders! riep de pastoor met krijschende stem en zijn arm met woestheid zwaaiende.

Daarop wilde hij Paul op zijde werpen en het huis binnen loopen. Deze dit bij tijds bemerkende, rukte zich uit zijne hand los, sprong voorwaarts en stelde zich, de armen uitgestrekt, voor den ingang, met den rug naar den trap en het aangezicht naar de menigte.

De boeren, die den pastoor waren gevolgd, bleven besluiteloos staan, niet wetende wat aan te vangen, wie te volgen,

Hun haat tegen de Hollanders dreef hun tot den opstand, tot de moord; de genegenheid die zij voor den jongen priester Paul hadden - en van wiens strijd met hun pastoor zij niets begrepen - hield hun terug en deed hun twijfelen.

De mannen, die terzelfder tijd met Paul op de plaats des aan vals waren gekomen, wisten heel wel wat zij wilden; de jonge priester had hun verwittigd van hetgeen er gebeuren zou; zij wenschten met hem dien gruwel te beletten en waren hem daarom gevolgd. Tot redding der ongelukkigen, maar niet tot vechten met de andere dorpelingen gestemd, onder dewelke zij niets dan vrienden, zelfs familieleden telden, zouden zij echter tot dit laatste zijn overgegaan, begeesterd door het voorbeeld van hun priester, omdat zij zoo fanatiek godsdienstig als de overigen niet waren en om hun goed inzicht te vol voeren.

Toen Paul zoo op eens vooruit was gesprongen, had hij een blik naar den hemel geworpen, als wachtte hij hulp en steun van den hooge in dit kritisch oogenblik. Maar niets dan somberheid, stilzwijgendheid en dikke duisternis was het antwoord dat hij ontving. Zijn aangezicht trok pijnlijk samen, de teleurstelling trof hem en op eens werd een hevige slag aan zijn geloof, aan zijne opvatting van God gebracht.

Die gewaarwording duurde slechts een stond. Zich ras den toestand herinnerende waarin hij en zijne mannen, waarin de aangevallenen van daarboven zich bevonden, wenkte hij zijne mannen om zich bij hem te voegen. Dit werd met snelheid en stoutheid gedaan. De twintig boeren sprongen tegelijk voorwaarts en plaatsten zich voor de deur; Paul, niet meer te vreezen hebbende overrompeld te worden, liep de trappen op, gevolgd door eenigen der zijnen, roepende:

- Vader Willem! vrees niets, er zal u geen kwaad geschieden.

Die verwittiging was niet overbodig, want de oude Hollander had zich in de opening der deur geplaatst, gereed zich

en Grietje hardnekkig te verdedigen met de beide pistolen, die hij in de hand had.

Toen vader Willem Paul en zijne vrienden ongewapend zag verschijnen en aan hunne houding en gebaren bemerkte dat de jonge priester waarheid had gesproken, week hij achteruit, liet den toegang vrij en vervoegde zich bij Margaretha, die in bezwijming of wellicht half gestikt nog steeds op den grond lag.

Een dikke rook, door de vlammen der brandende schuur soms bloedkleurig getint, hing in de kamer en belette de ademhaling.

Op een teeken van Paul en met toestemming des ouden mans, namen twee boeren het meisje op en droegen haar de trappen af door allen voorafgegaan.

Om laag gekomen, konden zij onmogelijk het huis verlaten; gansch de troep boeren, vrienden en vijanden, stonden voor den nauwen ingang als opeengepakt.

Toen pastoor De Wilde de stoute daad van Paul gezien had, was hij eensklaps vooruit gesprongen, door al zijne mannen gevolgd, met het inzicht in het huis te dringen; Paul's vrienden hun dat willende beletten, zoo had er daar een gedeeltelijk gevecht plaats.

Wanneer pastoor De Wilde de geredden zag verschijnen, kende zijne woede geene palen meer. Hij vergat totaal zijn toestand en met oogen gloeiende van haat, met eene krijschende stem, riep hij tot zijne dorpelingen:

- Daar zijn de verdoemden, grijpt ze! grijpt ze!!

Dit bevel werd gevolgd. De fanatieke boeren stormden met woest geschreeuw op Paul en zijne vrienden, die zich moedig verweerden.

Door al dit rumoer was Grietje tot zich zelve terug gekomen. Verschrikt over hetgeen zij zag, viel zij om vader Willem's hals, een luiden gil uitstootende.

Zooveel schokkende aandoeningen waren voldoende om die teedere natuur te dooden.

Te midden des gevechts, dat al de hardnekkigheid van een burger- er godsdienstoorlog had, keerde Paul zich op eens tot den ouden Hollander, die nog altijd de twee pistolen in de handen had. Hij fluisterde hem eenige woorden in het oor, waarop deze toestemmend knikte. Willem sprak zacht tot Grietje, meed haar een weinig op zijde en schoot plotseling zijne beide vuurwapens in de lucht af.

Deze losbrandingen hadden het effekt dat Paul er van verwachtte. De boeren van pastoor De Wilde stoven verschrikt uiteen, hunne tegenpartij niet op die wijze gewapend vermoedende, denkende dat er reeds verscheidenen hunner waren getroffen en de schoten zich gingen hernieuwen. Paul maakte van hunne verwarring gebruik, sprong vooruit en riep

- Voorwaarts vrienden!

Zijne vrienden volgden hem; zij sloegen zich door den radeloozen troep heen en bereikten den steenweg, die niet ver van daar lag. Het voordeel was voor den oogenblik aan hunne zijde, daar de duisternis hun reeds beschutte en de aanvallers van hun stuk waren.

Pastoor De Wilde, ook een stond door de algemeene ontsteltenis aangegrepen, had echter gauw zijne tegenwoordigheid van geest herkregen. Hij liep rond bij al zijne mannen, vereenigde ze en ijlde met hun Paul en zijne vrienden achterna.

In het onstuimig doorbreken van den troep dorpelingen was Grietje van Willem gescheiden geworden. Vreezende dat zij gevallen en vertrapt was, zich iets vreeselijks van haar voorstellende, had hij op zijne stappen willen terugkeeren en haar zoeken. Door den stroom medegesleept was dit hem onmogelijk geweest. Er eindelijk in gelukt zijnde, richtte hij zich weder naar zijne woning, op hartversheurenden toon naar het arme kind roepende. De stem van den ouden man, als uitzinnig van smart, ging in het algemeen gerucht verloren. Helaas, wat was het arme kind geworden! En zou zij

bezwijken zonder dat hij alles in het werk stelde om haar te redden? Dat nooit! En weder riep en zocht hij.

Toen hij eenige stappen gedaan had, werd hij eensklaps door de boeren van pastoor De Wilde omsingeld en aangevallen onder den kreet:

- Dood aan den Hollander!

Verscheidene slagen tegelijk hem op het hoofd toegebracht, deden Willem op wreede wijze tot het bewustzijn van zijnen toestand komen. Zich van zijne pistolen als van ijzeren knodsen bedienende, sloeg hij er wild mede in het rond, eenigen zijner aanvallers gevoelig treffende. De uitslag van dien strijd was niet twijfelbaar. Alvorens zijne redders hem hadden kunnen bij springen, was Willem nedergeveld, door een geweldigen slag, hem met een dikken knuppel door een sterken boer toegebracht. Nogthans al zijne krachten verzamelende, richtte hij zich in zijne volle lengte op, en sloeg met een zijner pistolen in het aangezicht van den priester, roepende:

- Wij zullen toch niet ongewroken sterven!

De pastoor, wien het bloed uit het gezicht spatte, brulde van woede en bracht den ouden man zulk een geweldigen schop in den buik toe, dat hij zielloos ten gronde stortte.

De christelijke priester die, alhoewel hevig lijdende, toch begreep dat de vlucht van het Hollandsch meisje, wellicht een aanval der troepen in het dorp kon verwekken, was naar den val van vader Willem weêr vooruit gesprongen, om haar het ontkomen te beletten.

Hij stootte met zijne mannen, welke er genoegen in vonden op het lijk van den ouden Hollander te trappen, op de vrienden van Paul, die tot zijne hulp waren gesneld. En weder begon het gevecht.

De toestand werd hachelijk voor de braven. De vlucht, die hun licht was voorgekomen, scheen hun bijna onmogelijk, zoo ver hadden hun de mannen van pastoor De Wilde - die

er afschuwelijk uitzag met zijn gezicht waar het bloed van afdruipte - hun ingehaald.

Paul had Grietje bij de hand en trok haar bijna voorwaarts; dit gevecht, dit gewoel had hem, gewoonlijk zoo zacht, bijna geweldig, kokend gemaakt.

Grietje, het arm meisje weende, riep gestadig om vader Willem en keerde onophoudend het hoofd om, ten einde hem te ontwaren. Doch de oude man antwoordde niet en verscheen nog minder. Hare smart groeide met iederen stond en eindigde, om zoo te zeggen, met haar in de beenen te slaan.

Zij liet zich meer slepen dan te gaan, totdat zij eindelijk uitgeput, noch voor- noch achterwaarts kon.

- Mijn arme vader Willem is dood, dood! ach, laat mij hier ook sterven, mijnheer! kermde zij, zich tot Paul richtende.

En alsof zij naar de dood snaakte, liet zij zich neder vallen, steeds om vader Willem roepende.

Nog eens, de toestand was hachelijk. Konden Paul en zijne vrienden, na alles te hebben beproefd om haar te redden, na haar gered te hebben, liet arm kind aan hare vervolgers overlaten? Neen, dit nooit!

Maar meer en meer naderden de vechtende boeren, nog eenige minuten en het was wellicht te laat, want de mannen van Paul, onder de overmacht zwichtende, moesten steeds achteruit wijken.

Nog eenige minuten! De geredde in de handen baret vijanden laten vallen, wanneer hare zaak zoo schitterend had gestaan!

Schitterend? Ja, schitterend, want op heel korten afstand van de plaats waar Grietje gevallen was, stond eene koets op Paul te wachten, om de vlucht der vervolgden te vergemakkelijken.

Het stuitte den jongen priester tegen de borst, geweld tegenover het jonge meisje te gebruiken; doch toen hij bemerkte

dat de toestand met iederen stond gevaarlijker werd, toen zijne vrienden hem aanraadden alles te beproeven om haar op te beuren en des noods weg te krijgen, richtte hij zich met smeekende stem tot Grietje.

Een gesnik was al het antwoord dat hij verkreeg.

Grietje scheen meer en meer wanhopend en zelfs het leven tot last te hebben. En middelerwijl naderden de boeren, hoorde men de kreten der vechtenden, zag men den strijd ondanks de duisternis.

- Vlucht, mijnheer Paul, vlucht met het meisje, riepen op eens eenigen zijner mannen, die het volle bewustzijn van het naderend gevaar kregen.

- Vluchten wij, vluchten wij! herhaalde Paul tot de maagd en trachtte haar op te heffen.

Zij bleef liggen.

- Neem haar op, mijnheer Paul, riep een der zijnen, neem haar op! Wacht, ik kom, voegde hij er op eens bij.

En de strijdenden verlatende, kwam hij tot bij Paul en nam zelf de maagd op, die zoo te neêr geslagen was dat zij hoegenaamd geen weêrstand meer bieden kon, noch wilde wellicht.

- Volg mij, mijnheer Paul, volg mij, de tijd is kostbaar! riep de man en ijlde voorts in de richting van het rijtuig.

Deze keerde zich nog eens naar zijn mannen om; hij aarzelde.

- Volg mij, mijnheer de onderpastoor, volg mij!

- Vlucht, mijnheer de onderpastoor, vlucht!

Die beide geroepen deden de jonge priester een besluit nemen; hij volgde Grietje's redder, tot de strijdenden zeggende:

- Moed, vrienden, nog eenige oogenblikken moed en ons werk is volbracht.

Hij spoedde zich naar het rijtuig.

Het was tijd.

Pastoor De Wilde brieschte. Al dit geroep kondigde hem

den zege zijns vijands aan en zijn mannen aan wakkerende, riep hij:

- Voorwaarts, mannen, voorwaarts!

En ook hij vloog naar het rijtuig.

Paul, zijne vrienden en Grietje hadden het bereikt en sprongen er in; de boer greep de teugels en de zweep, bracht het paard er een goeden slag mede toe; het dier wilde vooruit, doch steigerde op eens en deinsde verschrikt achteruit; een man had het bij de muil gegrepen.

- Die schurk van een De Wilde is daar nu nog, mompelde de boer woedend.

- Achteruit, riep hij, zich tot den pastoor wendende, die zich werkelijk voor het paard geworpen had, achteruit of ik rijd u over het lijf.

- Doe het maar, gij zult niet vluchten, was het antwoord. Hier, mannen, hier!

De mannen kwamen geloopen. Het gevaar was dreigend. De boer het gewaar wordende, keerde in eens de zweep om, sloeg er mede op de vuisten van pastoor De Wilde, trok het paard op zijde, zweepte het duchtig en snel als de wind vloog het rijtuig weg, terwijl de brutale priester in het zand tuimelde en zijne mannen slechts bij tijds kwamen om hem op te lichten.

Het meisje was gered, maar vader Willem dood. Wat zou zij nu gansch alleen op de wereld doen? Ongelukkig kind! Moest uwe moeder daarom wenschen u in het leven te roepen? En uw vader? Helaas! Uw toestand en de tijden vóórspellen niet veel goeds, niet veel geluk!

In vollen draf rolde het rijtuig over den steenweg in de richting der stad. Langzaam stierf het geluid, door dit rennen veroorzaakt, in de verte weg; op de plaats waar die vreeselijke strijd was geleverd geworden, werd het weldra stil als van te voren.

De brandende schuur was ingestort; een nog vlammende balk wierp een flauw licht van zich, groot genoeg om aan

iedereen het tooneel der verwoesting te toonen en de stappen te geleiden der boeren, die pastoor De Wilde wegdroegen, stilzwijgend, somber en schrikkende voor de gevolgen van hunnen aanval.

Paul's vrienden hadden zich van daar verwijderd, na het gedeeltelijk gelukken van hun plan. De oude Willem lag dood neêr, niet ver van het huizeken, waar hij een uur te voren aan Grietje de treurige geschiedenis harer moeder verhaalde.

Gaan wij Paul naar de stad vooraf en zien wij wat er gebeurde met de personen die in verband met ons verhaal staan.

Derde hoofdstuk.
Een pijnlijke strijd.

Het bericht van den opstand te Brussel had zich ook te Gent verspreid en opschuddingen in de stad te weeg gebracht.

De gedachten waren hier sterk verdeeld en de genegenheid voor de dynastie der Oranjes was verre van verdwenen, voornamentlijk onder de fabriekanten en een ander deel der hooge burgerij.

Het Hollandsch gouvernement had er zich op toegelegd populair in Gent te worden en het te blijven.

De fabrieknijverheid, voor het grootste deel uit katoenweverijen en spinnerijen bestaande, was buitengewoon aangemoedigd en begunstigd geworden. Onze hoogeschool hebben wij aan dit gouvernement te danken, alsook het kanaal van Terneuzen, dat, na lange jaren tot kiesmiddel te hebben gediend, toch, zoo hopen wij, eens strekken zal tot verheffing onzer stad, welke er meer dan behoefte aan heeft.

Die voorliefde is verstaanbaar. De Gentenaars spraken, of daar omtrent, de taal der Noord-Nederlanders; hier dus had Willem die groote grief der talen niet te vreezen, welke zooveel ontevredenen in de Waalsche provinciën heeft gemaakt en kon hij bijna zeker zijn, met iet wat den handel te doen bloeien, in Gent populair te worden en van die populariteit gebruik te maken om over gansch het Vlaamsch gedeelte onzes lands invloed uit te oefenen.

Wij herhalen het, met een deel der burgerij en zelfs des volks gelukte hem dit nog al wel; wij zeggen: zelfs des volks, want de gebeurtenissen leeren ons, dat in het eigentlijk 'wegsmijten van den Hollander' het Gentsche volk maar een klein deel heeft genomen, en dat de strijd tegen het voorloopig Belgisch gouvernement en tegen het koningdom, vrucht der intrigue, zoo groot, zoo niet grooter was dan tegen 'den Hollander.'

Nog meer. Gent heeft even als Lyon zijn zuiver proletariërs-opstand gehad; van na het uitbersten der omwenteling tot in de jaren 1831, 32, 33, 34, ja tot in 39, was het eene gestadige gisting, hadden er verscheidene botsingen tusschen de fabriekwerkers en de policie, troepen en gewapende burgers plaats, waarin vele werklieden maar ook verscheidene fabriekanten doodelijk gekwetst werden.

Dit was de zuivere broodstrijd van nietbezitters tegen bezitters, van uitgebuitenen tegen uitbuiters; hij was, even als dien te Lyon, de voorlooper van den wereldschen kamp der loonstrijders, dien wij heden met zooveel hardnekkigheid zien leveren en welke in de beide werelden, vroeg of laat, het vuur der omwenteling zal doen uitbarsten.

Ja, het is een karakteristiek feit dat van over eene halve eeuw, trots die gewichtige *politieke* gebeurtenis van 1830, in onze stad de ekonomieke kamp zich zoo duidelijk en sterk afgeteekend heeft verklaard.

Die strijd voor het bestaan zet zich tot heden toe voort, en wanneer de werklieden niet het minst bewustzijn van de

geschiedkundige roeping onzer eeuw, van socialisme en dergelijks hadden, wanneer zij, stoetsgewijze, met duizenden en banier aan het hoofd, naar de kerk gingen om jaarlijksche diensten te vieren, de optochten der liberale burgers opluisterden, dan toch nog verdedigden ze het loon, streden ze vol moed en opoffering voor lotsverbetering en vreesden noch vervolgingen, noch gevaren, noch gevang.

Zonder chefs, zonder blad, zonder geleerdheid, enkel door den nood en de omstandigheden gedreven, hebben zij eene halve eeuw lang een moedigen strijd gevoerd, die hun beurtelings in botsing bracht met de policie, de troepen, het koningschap, de priesters, de rijken, en op die wijze hebben zij zich ontwikkeld, hunne vijanden en plichten leeren kennen en is dit algemeen gekend gedacht ontstaan, dat Gent een slechte grond is voor het koningschap en voor welkdanige overheersching.

Welke bejaarde man weet niet te spreken, welke jongeling heeft niet hooren vertellen van den opstand der werklieden van Voortman en meer andere fabriekanten, van de orangische pogingen van Albert Bast en Grégoire, van de republikeinsche strevingen der Spilthoorn's, der De Souter's en der De Pontécoulants's? Wie herinnert zich die bloedige straatgevechten van op den Vrijdagmerkt, aan het stadhuis en aan den *Mammenlokker*[1] niet?

Doch loopen wij de gebeurtenissen niet vooruit; in den loop dezes werks zullen wij ons met de opstanden van Gent bezighouden en ze helder voor ieders oog uiteenzetten.

(1) *Mammenlokker*. De naam die het Gentsche volk geeft aan de stadsgevangenis, waar de dronkaards, vechters en andere aardige kwasten, voor 24 uren, worden ingestopt, en bij wiens verlaten men door de Gentenaars met den naam bestempeld wordt van: 'Vrijen Burger.' Het is ook in die gevangenis dat omtrent 1850, het jaar weet ik niet heel juist, Louis Blanc, een der leiders der omwenteling in Februari 1848, te Parijs, en lid van het voorloopig Fransch gouvernement, een niet vrolijken nacht heeft doorgebracht.
DE SCHRIJVER.

Keeren wij tot ons verhaal terug.

Het was omtrent negen uren van den avond. Op de openbare plaatsen, in de groote straten en in de volkswijken hadden zich groepjes gevormd, waar er, hier hevig, daar rustig, over de gebeurtenissen van den dag werd gesproken. Het gerucht had zich verspreid dat een deel der bezetting de stad ging verlaten om, zoo zeiden de eenen, den opstand op het platte land uitgebroken, te dempen en volgens de anderen, om het leger te versterken dat te Brussel slag leverde tegen het volk en door den geduchten tegenstand die het ontmoette, reeds gedund en ter neêr geslagen was.

Eene zekere ontroering heerschte in al die groepen en op de aangezichten aller menschen kon men lezen dat allen gebukt gingen onder het gewicht der ernstige gebeurtenissen.

In eene groote en burgerlijk gemeubeleerde achterkamer van een huis, een winkel, der Hoogstraat te Gent, zaten twee vrouwen, de weduwe Henriette Van Acken en hare dochter Helena. De moeder kon omtrent vijftig jaren tellen en de dochter zeven en twintig.

Mevrouw Van Acken zag er ernstig en goed uit, hare dochter verstandig en vastberaden.

Treurnis lag op beider aangezicht. De moeder scheen in diepe gedachten verzonken, doch van tijd tot tijd hief zij het hoofd op, sloeg een droeven blik op alles wat haar omgaf, op hare dochter, zuchtte dan diep en schudde langzaam het hoofd. Helena luisterde aandachtig naar de geruchten die van de straat kwamen en het spijt en ongeduld dat zij toonde, telkens hare verwachting werd teleurgesteld, bewezen klaar en duidelijk dat zij sterk iemand wenschte te zien.

Sinds eenigen tijd had diepe stilte in de kamer geheerscht, toen zij door de moeder werd afgebroken.

- Maar Helena, sprak zij, zou dit noodlottig bericht dan toch waar zijn?

- Zijn geschrift kan immers niet loochenen, moeder. Daar lees, of neen, ik zal lezen.

En een briefje van eene tafel nemende, begon zij te lezen:

‘HELENA,

’Treurig nieuws, goede vrouw, dezen nacht verlaat ik de stad met een deel van het garnizoen; wij gaan naar Brussel, waar de opstand is uitgebroken. Wat zult gij doen?

’Neem een besluit. Tot van avond. In der haast.

’UW RUDOLF.’

- 't Is waar, gij hebt gelijk, zuchtte de moeder, de brief is kort, maar duidelijk. En wat te doen, Helena?

- Ik verlaat mijn echtgenoot niet, antwoordde de jonge vrouw, droevig doch met nadruk.

- Maar kind, bracht de moeder in het midden, uw echtgenoot niet verlaten! Zult gij hem mogen volgen, zult gij het kunnen? Gedenk toch, een opstand, een oorlog, barrikadegevechten, maar dat is ijselijk. Wat doet eene vrouw in zulk een moordkuil? Zal er plaats zijn voor u tusschen die ruwe soldaten?

- Wie zal mij beleedigen als ik mij waardig toon? Neen, ik verlaat hem niet! Juist die gevechten dwingen mij hem te volgen. Kan hij niet gekwetst worden? Zal hij mijn hulp niet behoeven in het midden der gevaren? En moet ik hem dan laten verplegen door anderen, vrouwen of mannen? Moest hij eens sterven, zou zijn lijden niet vreesdijk zijn, wanneer hij, mijn naam uitsprekende, mij niet aan zijne zijde vond? Ruwe soldaten! Een zacht woord, eene liefderijke behandeling, maken een bandiet tot lam! Kan ik mij niet bij eene ambulantie aansluiten en daar zijn geene soldaten, maar jonge vrouwen als ik.

- Maar gij verlaat ons, mijn kind, ons, mij en uwe broeders!

- Moeder dat doet mij leed, maar heb ik te kiezen? Zijt gij, zijn mijne broeders in gevaar? Is hun lot als dat van Rudolf? Ik bid u moeder spreek zoo niet meer; vererger niet een reeds rampzaligen toestand die ik zelve betreur, doch

waaraan niets te veranderen valt. Kan ik mijn echtgenoot verlaten wanneer...

- Het zij dan zoo, onderbrak de moeder, ga kind waar de plicht u roept, maar ik, ik...

- O, die omwenteling, die omwenteling! ging zij voort, zich zelve onderbrekende en de handen voor het gezicht brengende, wat rampen zal zij ons nog berokkenen! Na ons bijna gansch geruïneerd te hebben, komt zij mijne kinderen van mij weg rukken en haat tusschen hen stichten! Ga heen, Helena, ja ga heen! Volg Rudolf, de edele jongen is het ten volle waard! Maar... ik gevoel het... ik zal u nooit meer wederzien!

- Moeder! riep Helena!

Een gerucht aan de voordeur brak dit treurig onderhoud af.

- Rudolf is daar, sprak de jonge vrouw, den binnenkomenden te gemoet gaande. Een jongman van omtrent vijf en twintig jaren stond voor haar. Het was Rudolf niet.

- Victor, spraken moeder en dochter te gelijk.

- Gij ziet er treurig uit, Victor, vervolgde mevrouw Van Acken.

- En met rede, moeder. Brussel is in vollen opstand en hier zijn de berichten daar heel onzeker over. Nu eens is de stad door de Hollanders ingenomen, dan zijn zij achteruitgeslagen. En bij ons wordt er weinig of niets gedaan. Eenige discussiën en lichte botsingen met de patrouillen, die echter gauw uiteengedreven zijn.

Zich op eens tot zijne zuster richtende, als werd hij door een gedacht getroffen, vroeg hij haar:

- Maar Helena is het waar, verlaat een deel van het garnizoen de stad?

- Ja Victor. Ziedaar, lees.

En zij overhandigde hem Rudolf s brief. Een weinig verlegen sloeg zij hem gade terwijl hij las. Zij beminde haar jongsten broeder uit ganscher harte. Zij kende zijne denkbeelden en voorzag een twist dien zij betreurde.

- En wat gaat gij doen Helena? vroeg Victor haar het briefje teruggevende, na het gelezen te hebben.

- Rudolf volgen.

- Rudolf volgen!

- Ja.

- Dat is onmogelijk!

- Voor mij niet.

- Maar een luitenant volgen van het leger dat het volk neêrschiet hetwelk voor zijne vrijheid vecht; het volk waartoe uwe moeder, uwe broeders en gij behooren, dat is zelfmoord, neen, dat is misdaad!

- Rudolf is mijn echtgenoot, mijn waarde Victor.

- En wij allen zijn uwe moeder en uwe broeders, Helena!

- Ik vraag aan niemand voor mij zijne woning, familie of partij te verlaten, waarom eischt men van mij dat ik liefde en echtgenoot verloochene?

- Maar die echtgenoot is de vijand van uw land!

- Hij is de lieveling van mijn hart.

- Hebt gij dan niets over voor het land, voor het volk waarvan gij een kind zijt?

- Ik wensch alle landen vrij, alle menschen gelukkig te zien, maar moet ik daarom zijn en mijn geluk vernietigen?

- Als uw man misdoet moet gij hem volgen?

- Misdoen, hij? Wat verricht hij anders dan zijn land verdedigen zooals gij het uwe? Denkt gij u misdadig? Er is hier geene misdaad. Een noodlot heeft zich tusschen ons geworpen. Heeft Rudolf er aan mede geholpen? Betreurde hij niet steeds wat er voorviel, wellicht vooruitziende wat er gebeuren zou? Heeft hij, ondanks verschil van denkwijze, zich slecht tegenover u, tegenover mij gedragen?

- Integendeel, dat beken ik.

- Moet ik hem dan verlaten wanneer hij mijne liefde het meeste behoeft? Kan hij ooit mijn vijand worden, wanneer zijne genegenheid voor mij zoo rein blijft als zij ooit was? Er zijn misschien maatschappelijke plichten, plichten tot zijn

land, maar boven dit alles stel ik mijn gevoel, mijne liefde, wanneer hij die ik bemin zich niet onwaardig heeft getoond. Al die opstanden, al die strijden brengen meer en meer haat tusschen de menschen en ik wil slechts beminnen. Haat gij mij omdat ik uwe gedachten niet deel, ik zal u daarom niet verfoeien, mijn waarde Victor. Mijne liefde stel ik boven klassen- en volkshaat. Ik heb in Rudolf niet de geboorte, noch het land, maar den man van goed karakter en schoone gevoelens gehuwd. Aan dezen grond verbindt mij niets dan moeder, gij, mijn broeders en vrienden. En gij zoudt mij verachten omdat ik mijn echtgenoot, een waardig man, volg? Is er een vaderland, mijn waarde Victor, daarboven stel ik de familie, de liefde. Eerst dat voldaan en dan het land! Wat de uitslag der omwenteling ook zij, dat België en Holland vereenigd blijven of gescheiden worden, dat men van ons land een afzonderlijk koningdom of eene republiek make, hoe alle volkeren in de toekomst ook mogen geregeerd worden, toch zal het altijd neêrkomen op de intieme vereeniging van hem en haar, van haar en hem die elkander hartelijk lief hebben. Dit zal steeds de grondsteen van het maatschappelijk leven zijn en daarom verlaat ik mijn echtgenoot niet, al zijn onze beide volkeren met elkander in strijd.

- O, zuster, sprak Victor, bijna met wanhoop in de stem, ik beklaag u; zulke redeneering bij de gewichtige gebeurtenissen die voor de deur staan, verstommen mij, maken mij treurig.

- Mijn waarde Victor ik hoor wel dat gij nog niet bemind hebt. De liefde is een schoon natuurlijk gevoel, dat niet zwicht voor menschelijk werk, zooals: maatschappij, staten, wetten, gebruiken, koningdom, republiek en wat weet ik al; een gevoel dat niet afhangt, noch van den politieken noch van den natuurlijken toestand der landen, maar van het karakter van hen die het bezitten. Liefde! ô, die vindt men kokend, onstuimig, jaloersch en woest, zacht, verheven en kwijnend, zoowel in het despotieke Rusland als in het vrije Zwitserland,

zoowel in het koude Siberië als onder den meridiaan. Voor hem of haar die waarlijk bemint is het geliefd wezen de koning en koningin, de republiek en grondwet. Als dat wezen gelukkig is en door u, dan is hij of zij verrukt, de roeping vervuld en een glimlach en een kus van hem of haar zijn meer waard dan de oplossing van alle denkelijke vraagstukken.

Helena was ondanks haar zelve vervoerd geworden. Hare moederen Victor staarden haar met verbazing aan. Nimmer hadden zij haar aldus gezien.

Helena, zich in hare liefde aangevallen ziende, had zich zelve opgewonden. Eindelijk wat bedarende, zeide zij tot haar broeder:

- Gij zult mij voor eene slechte patriote aanzien, niet waar Victor? Ik wil dit niet ontkennen. Enkel breng ik tot mijne verontschuldiging dit eenige en afdoenend argument in het midden: Ik bemin mijn echtgenoot en hij ook heeft mij lief.

Dit gesprek werd nog eens onderbroken door een hevig geklop op de voordeur. Victor liep openen en stond voor twee mannen: zijn broeder Achille en zijn schoonbroeder Rudolf; deze laatste was ook in burgerkleeding.

Achille was een man van dertig jaar oud, de oudste zoon der familie. Hij was orangist als velen zijner medeburgers on in strijd met zijn jongeren broeder, die de omwentelingsideëen had aangenomen.

Rudolf telde een jaar meer dan zijne vrouw; hij was rijzig, sterk gebouwd, frisch van uitzicht als velen zijner landgenooten, en had een goed minnelijk karakter. Alhoewel nog betrekkelijk jong had hij reeds den graad van eersten luitenant der huzaren. Hij was verstandig, niet trotsch, doch aan zijn land gehecht als een kind aan zijne moeder.

De beide mannen traden binnen en gingen mevrouw Van Acken groeten. Rudolf begaf zich alsdan tot zijne vrouw;

op haar gelaat eene zekere ontroering bespeurende, vroeg hij haar met eenigzins verlegene stem en op zachten toon:

- Heeft mijn brief u zoo ontsteld, Helena?

- Neen, Rudolf, hoegenaamd niet.

- Ik meende nogthans aan uw gelaat te zien dat...

- Het is niets, Rudolf, ik verzeker het u.

De moeder en hare twee zonen, elk onder den invloed van verschillende gewaarwordingen, hadden de beide echtelingen van ter zijde aangezien en wachtten den uitslag van hun gesprek af.

- Moeder, begon Rudolf, op eens, gij zult reeds over mijn onvermijdelijk vertrek ingelicht zijn. Deze nacht moet ik weg. Geloof mij, uit den grond des harten, betreur ik het, dat de beklagenswaardige gebeurtenissen ons niet alleenlijk van persoon, maar wellicht ook van denkwijze komen scheiden. Bevel is mij gegeven met eenige mannen te vertrekken. Als Hollandsch soldaat zal ik mijne plicht doen. Doch, vervolgde hij en hier werd hij ontroerd, die soldaat is de echtgenoot eener Belgische vrouw, een der kinderen van het volk dat ik bestrijden moet. Het noodlot werpt zich tusschen ons, die allen elkander lief hadden. Groote gebeurtenissen staan voor de deur. Veldslagen zullen wellicht plaats hebben. Wie weet keer ik hier nog terug, en geschiedt zulks, wie kan zeggen in welke omstandigheden. Als soldaat volg ik mijn leger, als echtgenoot wensch ik dat mijne vrouw, dat uw kind, moeder, mij volge. Moeder, vrouw, broeders, wat zegt gij er van?

Die woorden maakten een diepen indruk op al de aanwezigen; de moeder weende en de mannen zelven waren ontroerd.

Mevrouw Van Acken brak het eerste het stilzwijgen af, dat op deze eenvoudige doch aandoenlijke woorden was gevolgd.

- Ik begrijp ten volle al het treurige van uwen toestand, Rudolf; ik noch een mijner zonen, denk ik, zal u om uwe denkbeelden een kwaad hart toedragen. Daarom verzet ik mij niet tegen het vertrek mijner Helena, wanneer zij er in toestemt en gij mij verzekeren kunt, dat er haar te Brussel hoegenaamd geen leed geschieden zal.

- Ik kan u verzekeren, moeder, dat niet het minste gevaar Helena bedreigen zal en dat andere vrouwen, echtgenooten en zusters mijner vrienden, haar naar het kamp reeds zijn voorafgegaan.

- Dat Helena dan beslisse, sprak mevrouw Van Acken met zekere aarzeling.

- Wel ja, dat zij dan beslisse, zeide Victor op eens, maar dat mijne zuster eerst wete, dat onder de mannen in wie de Hollandsche soldaten, op bevel baars echtgenoots zullen schieten, haar broeder André en ik zich zullen bevinden, dat zij ons wellicht als gekwetsten zal te verplegen hebben of ons dood aan de barrikaden of op het slagveld zal vinden liggen, wanneer, tot onze eeuwige schande, de Oranje's knechten triomfeerend binnen Brussel moesten trekken.

- Victor gij zijt onbillijk en wreed! onderbrak hem zijne zuster.

- Zwijg, ongelukkige, zwijg! riep de moeder tot haren zoon. Is de ramp die ons treft niet groot genoeg, dat gij die nog moet verergeren door uwe taal en uwe roekelooze daad om de dood te gemoet te loopen?

- Het is evenmin roekeloos, moeder, zijn land uit eigen beweging als uit soldatenplicht te verdedigen, en wanneer ik mijn leven waag dan is het om onze onafhankelijkheid, onze vrijheid te veroveren, onze rust, ons familiegeluk te verzekeren, terwijl Rudolf het vooruitzicht levert aan onze onderdrukking eene misdadige hand te leenen en begint met onze zuster en uwe dochter, moeder, weg te rooven.

- Dat is eene beleediging! riep Rudolf verontwaardigd en dreigend.

- Dat is waarheid, antwoordde Victor.

- Gij hadt beter gedaan te zwijgen, zeide Achiel tot zijn jongeren broeder, en zoudt nog beter doen hier te blijven, in plaats van u te laten neêrschieten voor eene zaak, die van te voren veroordeeld en tegen uw eigen belang is.

- Dat is de redeneering der vreesachtigen en der knechten van den dwingeland.

- Dat zijn de woorden van het gezond verstand, tegenover den zotten praat en de ruststorende streken van waaghalzen en woelzieken.

- Waren alle verdrukten zoo zot en roekeloos als de Brusselaars het thans zijn en zullen blijven, het ware in één dag met alle tyrannen gedaan en dat zou een zeer mannelijk en verstandig werk wezen.

- Maar zoudt gij dan willen, Victor, zeide Rudolf, kalm geworden, tot den jongeling waarvan hij veel hield, doch van wien hij vermoedde dat hij zich door het vuur der bespreking liet medeslepen, zoudt gij dan willen dat ik met de omwentelaars tegen mijne landgenooten vocht?

- Daar wil ik niets over zeggen, aan u te beslissen; maar mijn gedacht is, dat niemand voor plicht kan hebben, al zij het dan nog soldaten-plicht, zich tegenover het recht te stellen en een zwak oproerig volk te helpen in bedwang houden. Neen, niemand moet, volgens mij althans, aan zijn eed, aan zijn land getrouw blijven, wanneer dit hem de dood van een mensch of de uitmoording van een vrijheidsminnend volk opdringt. Maar dat is hier de hoofdzaak niet. Doe daarover wat gij verkiest, maar wanneer gij uit liefde tot uw land uw vaandel volgt, moet gij daarom eene jonge vrouw niet dwingen, uit liefde tot u, hare moeder te verlaten.

- Ik dwing haar niet, sprak Rudolf gekwetst, ik schenk haar de volle vrijheid te kiezen, haren wensch en slechts haren wensch alléén te volgen.

- Te kiezen! riep Victor uit, die zoo verdiept was in het gesprek, dat hij de wenken zijner moeder, de treurigheid van

Helena en Achiel's toorn niet belette, wat heeft eene vrouw nog te kiezen, wanneer zij reeds den wensch heeft gehoord van den man die zij lief heeft en die ook haar bemint; den wensch, die zij wel weet een heimelijke wil te zijn. Te kiezen, maar gij hadt haar niet mogen laten kiezen; men laat niemand zijn ongeluk kiezen! Gij zelf had moeten zeggen: blijf bij uwe moeder. Helena, het ware roekeloos mij volgen, en alleen vertrekken. Op het oogenblik dat gij u gereedmaaktet om voor uw vaderland het leven ten pande te geven, mocht gij dat uwer vrouw niet eischen en haddet gij als eerste offer aan het vaderland niet uwe vrouw, maar uwe liefde moeten brengen!

- Ik heb het recht aan mijne vrouw te verzoeken mij te volgen waar ik ga, ik heb het recht te wenschen dat zij hare huwelijksbelofte getrouw blijve tot in de neteligste, tot in de smartvolste omstandigheden voor ons beide. Ik bezoedel haar noch mij met te wenschen dat Helena aan mijne zijde blijve tot in de ure des gevaars, die ook welke der dood kan zijn. Neen, neen, ik zal haar niet on waardig worden door mijn vaandel te volgen, omdat ik op geen rooverstocht uitga. Vóór de treurige gebeurtenissen, die ik zelven beklaag en welke wellicht de scheiding tusschen Noord en Zuid zullen te weeg brengen, had ik mijn bloed voor de Vereenigde Nederlanden vergoten, maar thans dat er scheuring wordt gewild, herinner ik mij mijn vaderland, den grond die mijn eerste geluk en leed kende en ik behoef mij niet te bedenken om voor dit land te velde te trekken en mij niet te schamen over die daad.

- Victor is zot, sprak Achiel, de dwaze praat van eenige heethoofden zal hem het hoofd in de war gebracht hebben. Men moet waarlijk van zijne zinnen beroofd zijn, om zich tegen een gouvernement te verklaren dat ons in onze taal bestuurt, Gent bloeiend, rijk en groot maakt, door zijne uitgestrekte overzeesche bezittingen onzen handel en nijverheid tot een hoogen trap van ontwikkeling, tot een ongekenden bloei zal voeren, dat door zijne sterkte ten lande en ter zee

een Staat van beteekenisin de Europeesche politiek is, machtig genoeg om ons voor vreemde overweldiging te behoeden, en die zoo vast besloten schijnt ons tegen de schandelijke eischen der nooit verzadigde klerikalen als tegen de opruiende zotternijen der demagogen te beschutten.

Ja, ging Achiel met vuur voort, uwe ruststooringen zijn misdadig, omdat zij den handel belemmeren en het grauw der bevolking tegen de rustminnende en eerlijke burgers in gisting brengt, zooals hier te Gent reeds het geval is en het elders wellicht gebeuren zal. En wanneer ik de daden uwer vrienden voor zotternijen uitgeef, is dit nog het minste wat ik zeggen kan.

- Achiel, sprak de moeder zacht verwijtend.

- Ik moest spreken, moeder, antwoordde hij, het gaat wat te ver.

- Staken wij dien twist sprak, Helena ontroerd. Victor was niet alleenlijk door partijbelang verhit, maar zijne liefde tot mij verblindde hem. Ik zal mijn echtgenoot volgen, had dit besloten van het oogenblik dat ik zijn onvermijdelijk vertrek vernam en alvorens ik iets van zijnen wensch kende. Niemand zal aan mijne woorden twijfelen en ik ben overtuigd dat die verklaring alle misverstand zal vermijden en den twist in onze familie doen eindigen, die reeds te veel door ongelukken werd bezocht. Heeft mijn besluit hier treurnis veroorzaakt, het zal, zoo hoop ik, aan de Hollandsche soldaten toonen, dat het volk hetwelk zij bestrijden hun ten volle waard is.

- Ja, eindigen wij dien meer dan pijnlijken twist, zeide mevrouw Van Acken. Het is treurig om op te merken dat wijt die elkander beminnen, door dezen droeven tijd verdeeld zijn en reden hebben om tranen te storten, wanneer niemand onzer, door slecht karakter of kwaden wil, daaraan heeft medegeholpen.

Na die woorden, door hare moeder uitgesproken, ging Helena tot haren jongeren broeder. Deze, onder den indruk

van tegen elkander strijdende aandoeningen, was geschokt geworden, en de daaruit ontstane ontroering niet kunnende bedwingen, had zij zich lucht gegeven in een vloed van tranen, die hij, door de handen voor de oogen te brengen en het hoofd af te wenden, vruchteloos trachtte terug te houden en te verbergen.

Toen Helena zijne hand greep en de tranen gevoelde die het besproeiden, werd zij zoo ontroerd dat zij geen woord kon uitspreken en haren arm om Victor's hals sloeg. Die beweging en hare beteekenis waren mevrouw Van Acken niet ontgaan; en de arme moeder, die gedurende gansch dit onderhoud bovenmenschelijke krachten had aangewend om het vertrek van Helena, dat haar, de moeder, misschien ziek maken zou, minder pijnlijk voor hare dochter te maken, was thans zich zelve niet meer meester, weende dat zij schokte, keerde het hoofd om en bracht een zakdoek aan den mond om een wanhoopskreet te smooren.

Rudolf, ten volle gevoelende dat hij de onvrijwillige schuld dezer diepe smart was, wist in den beginne niet wat aanvangen; doch weldra aan een edel gevoel gehoor gevende, ging hij naar Victor, die hem had gekwetst, doch aan wie hij een goed hart toedroeg en door wiens smart hij was geroerd. De hand naar hem uitstrekkende, zeide hij:

- Victor, mijn vriend, geef mij uwe hand, dat ik ze drukke. Komen de politieke gebeurtenissen ons scheiden, dat onze vriendschap ons vereenige. En mochten wij soms in een gevecht tegenover elkander staan, mocht een der onzen vallen, dat Helena dan trachtte hem te helpen, hem te redden, en op het slagveld zelve zal de liefde nog heerschen en toonen dat mannen, door het noodlot gescheiden, door genegenheid en door eene vrouw aan elkander verbonden zijn.

Victor greep de hand van Rudolf, drukte ze vurig, het hoofd omkeerende omdat hij eenige schaamte in zijne tranen had.

De tijd begon te korten. Om elf uren moest Rudolf weder

in de citadel zijn, om rond middernacht te vertrekken. Het sloeg tien uren op het belfort.

Helena legde de laatste hand aan haar reiskoffer, hetwelk zij reeds gereed gemaakt had, zoodra zij het briefje haars echtgenoots in handen kreeg.

Mevrouw Van Acken wilde helpen, doch het was haar onmogelijk. Wanneer zij langzamerhand den koffer vullen zag, wanneer zij begon te denken dat ieder stukje hetwelk er in geborgen werd, een minuut te vroeger hare dochter zou hebben verwijderd, wanneer zij zich dit afscheid, de opstand te Brussel, de barrikaden-gevechten, gansch die nijdige, doodelijke strijd die op handen was, voorstelde, dan begaven heur hare krachten, stuk voor stuk viel uit hare handen en machteloos, huilend liet zij zich op een stoel nedervallen, uitroepende:

- Och, hemel, ik zal dat afscheid niet overleven, ik zal het niet overleven!

En weenend als een kind verborg zij het hoofd in de handen. Eene pijnlijke stilzwijgendheid was het antwoord harer kinderen.

En alsof zij begreep dat het uiten harer smart den toestand, het lijden harer familie zou vermeerderen, richte zij op eens het hoofd op, wellicht willende zeggen:

- Bekommer u om mij niet, het zal wel overgaan, of iets in dien zin. Doch toen zij hare dochter, hare Helena, met bleek gelaat en betraande oogen weder bemerkte, kwam er iets in haar op dat haar zeide, gij maakt uwe kinderen ongelukkiger met uwe tranen. En zij worstelde, worstelde met verdubbelde kracht tegen de opkomende smart. Die inwendige strijd zou haar neêrgestort hebben, ware zij, op eens de armen uitstrekkende, niet door hare dochter gegrepen geworden, die op deze stomme bede, krachtiger dan duizend woorden, zich in hare armen wierp, en bare moeder met vuur omhelsde.

.....

Och, waarom kunnen al die tooneelen van lijden, waarvan datgene welke ik hier schets, slechts eene flauwe weêrgeving is, waarom kunnen ze niet gezien worden door hen, die ze veroorzaken, door hen die het lot der volkeren in handen hebben en er zooveel schijnen om te geven als een boer om eene kers.

O, ware het mogelijk, dat vóór het vertrek van twee tegen elkander strijdende legers, op eens al de huizen der beide landen verdwenen, om in éénen blik hunne bewoners te laten zien in de houding die zij hadden toen de zoon, de vader, de echtgenoot vertrokken waren of op het punt stonden zulks te doen, wat zou men niet ontwaren! Wat hartverscheurende tooneelen, wat wereld van smarten zou zich voor ons oog niet ontrollen, en wat vloek zou er uit de borst van de aanschouwers niet opstijgen tegen hen, tegen de koningen, keizers en andere bandieten van den troon, die zulks veroorzaken. Ja, men zou verplet zijn bij het schouwspel en verplet door het idee dat die duizende rampzaligen zich kronkelen, zich de haren uitrukken van wanhoop, van razernij, en dat zij slechts hunne tranen hadden te droogen, hunne smart te bedwingen, en de armen uit te strekken om de troonen en hen die ze bekleeden voor eeuwig van de aarde wegte kuisschen; bij het idee, dat zij het duizendste der moeiten niet zouden moeten doen, welke zij zich geven om door het leven te komen terwijl de steun der familie als koningsvee op het slagveld valt, niet het duizendste deel der moeiten om de wereld te zuiveren van al de gekroonden en hunne satelieten en voor eeuwig oorlogen en rampen tot het verleden te maken.

Er is niets nieuws onder de zon, wat leugens! Zijn de millioenen tooneelen reeds geschilderd, in muziek gebracht, die het door ons aangehaalde schouwspel zou opleveren? Maar neen. En wij begrijpen niet hoe de schilders, na zich den geest stomp te hebben gedacht, nog met een nietig onderwerp voor den dag durven of kunnen komen, wanneer het idee alleen ‘voor den oorlog’ zoo rijk is aan onder-

werpen en begeestering als de hemel soms rijk aan sterren.

.....

Die grenzelooze smart hunner moeder bracht Rudolf en Victor aan het wankelen. In den eersten oogenblik rekenden zij het zich bijna als misdaad aan, de eene de dochter van de moeder te rukken, de andere de moeder te verlaten. Soldatenplicht en vaderland zwegen daar een oogenblik voor moederliefde.

Geen enkele der drij mannen sprak een woord en het koortsachtig snikken der beide vrouwen was het eenigste wat men hoorde. Dit duurde korte tijd, maar scheen voor hen lang.

Mevrouw Van Acken bracht de eerste een einde aan dien I pijnlijken toestand. Zij meed hare dochter van zich af, stond recht en zeide:

- Kinderen, doet wat uw hart verlangt, maar vergeet mij nooit.

Het was al dat zij zeggen kon; daarop gaf zij een teeken aan Rudolf en Helena voort te gaan met het inpakken hunner goederen en wenkte Victor bij haar.

- Gaat gij mij waarlijk ook verlaten, Victor?

- Moeder!

- Spreek onbevreesd, wenscht gij zulks?

- Twijfel nooit aan mijne genegenheid voor u, moeder, maar ik meende dat thans niets doen lafheid ware.

- Beminnen en daarom alles verlaten kan geen lafheid zijn. Maar zwijgen wij daarover. Wenscht gij te gaan?

- Ja, moeder!

- Goed, ga, maar op ééne voorwaarde.

- Dewelke?

- Dat gij u te Brussel bij uwen broeder André zult begeven en hem nooit verlaten, wat er ook voorvalle.

- Dat verzeker ik u, moeder.

- Thans ben ik gerust; Rudolf zal voor Helena zorgen,

André voor u en mijne vrees is bijna verdwenen. Nog iets moet ik u echter zeggen.

- Wat, moeder?

- Alvorens te vertrekken moet gij eerst en vooral naar Paul toegaan, hem uw besluit kenbaar maken, verhalen wat hier gebeurd is en hem in mijn naam verzoeken zoo gauw mogelijk eens naar huis te komen.

- Ik zal dit doen moeder, morgen ochtend vroeg.

- Het is goed kind, kom hier, dicht bij mij, dat zal u kracht schenken.

En zij omhelsde Victor.

Stilzwijgend, doch ontroerd en bevend gingen Rudolf en Helena aan hunne toebereidselen voort, door de anderen aangespen, toen op eens een rijtuig voor de deur stil stond, en er hevig op de voordeur werd geklopt.

Verwonderd zagen allen elkander aan niet wetende wat dit beteekende. Hunne onrust duurde niet lang, want eenige oogenblikken daarna werden Paul, Grietje en den boer - want zij waren het die in het rijtuig zaten - door Achiel binnen geleid.

- Paul, riepen allen te gelijk, terwijl zij hem te gemoet gingen.

- Ja, Paul, antwoordde deze, die uiterst gelukkig is u allen samen te zien, want hij heeft van u een dienst te vragen.

- Wat is er gebeurd, vroeg de moeder, beangst dat een nieuw ongeluk haar bedreigde.

- Maar Paul is niet alleen, sprak Achiel; dit jonge meisje, die boer....

Dan eerst bemerkten mevrouw Van Acken en hare kinderen dat Paul niet alleen gekomen was.

- 't Is voor dit jonge meisje dat ik u een dienst kom vragen, sprak de jonge priester, vooruittredende.

- Spreek op, gij weet wel dat gij op ons rekenen moogt, antwoordde de moeder.

- 't Is juist daarom, moeder, dat ik op u heb gedacht. Dit

meisje hebben mijne vrienden en ik aan de dood ontrukt; zij heeft niemand meer op de aarde, op wie zij rekenen mag; ik vraag u, moeder, om haar als uw kind op te nemen.

- Ongelukkig kind, zuchtten mevrouw Van Acken en Helena tegelijk.

Heel kort verleide Paul wat er gebeurd was.

Dit somber verhaal, op roerenden toon geschetst, maakte eenen onuitwischbaren indruk op al de aanwezigen. Rudolf gloeide van toorn, wanneer hij hoorde hoe zijne landgenooten waren vervolgd geworden en hij naderde Grietje, als wilde hij haar beschermen. Toen Paul aan dit punt van zijn verhaal kwam, waar Grietje door den boer werd gered, kon Rudolf zich niet meer bedwingen en ging hij tot den landbouwer, die met de muts in de hand zich aan de deur had gehouden, en sprak, hem de hand toereikende:

- Heb dank, waardige man, voor uwe moedige daad.

De boer aanvaardde de hand, drukte ze, maar zweeg.

Het verhaal geëindigd zijnde, kon Victor zich niet bedwingen zacht te zeggen:

- En terwijl de broeder eene Hollandsche redt, komt een Hollander zijne zuster van hem wegrukken. Wreede toestand!

Paul hoorde die woorden, keek verbaasd Victor, dan de gansche familie aan, en vroeg wat dit alles beteekende.

Hier ook werd het gebeurde verhaald. Hij was er hevig door aangedaan, als ook Grietje en den landbouwer.

Alle de aanwezigen begrepen het pijnlijke van dien toestand en het ware van Victor's woorden. En weder kwam er stilzwijgendheid, door Paul afgebroken.

- Ik betreur van u te zullen gescheiden worden; doch ik wil mij niet verzetten tegen uwe besluiten; ik ken u, uwe harten zijn goed, volgt hunne inspraak, gij zult goed doem Moeder, ik ben te meer verheugd aan de redding van dit meisje te hebben medegeholpen, omdat ik hoop u eene dochter te hebben weêrgeschonken.

Mevrouw Van Acken stond recht en begaf zich naar

Grietje, die gedurende gansch dit gesprek, met neêrgeslagen oogen en gebogen hoofd, de hand op de tafel leunende, was blijven rechtstaan.

- Zoudt gij mij kunnen beminnen, mijn kind, sprak zij op moederlijken toon.

- U beminnen, mevrouw, antwoordde Grietje bedeesd en beschaamd, och, gansch mijn leven heb ik gesnaakt eene moeder te mogen lief hebben... Maar zoudt gij voor een Hollandsch meisje...

- Spreek dat nooit meer uit, kind; waar goedheid huist, bekreun ik mij om den landaard niet.

- Heb dank, mevrouw, heb dank; ik gevoel het, ik zal u beminnen, zooals ik... moeder zou hebben bemind!

Die woorden op zachten, ongekunstelden toon uitgesproken, ontroerden alle de aanwezigen en stemden hun allen ten voordeele van Grietje.

- Ik ben dubbel gelukkig dit edel meisje gered te hebben, sprak Paul, omdat ik aan mijne moeder een kind heb terug geschonken.

- En mijn vertrek zal mij minder pijnlijk vallen, zeide Helena.

- En het bewustzijn, hernam Rudolf, dat eene Hollandsche dochter het verdriet zal herstellen, dat een Hollandsch soldaat onvrijwillig in eene Belgische familie bracht, maakt mij minder treurig.

- O, toeval der toevallen, wie had aan zulk een gelukkigen samenloop der omstandigheden gedacht. Hartelijke dank er voor.

En die woorden uitsprekende, ging Achiel naar Paul, drukte hem de handen, daarin door Helena en Rudolf gevolgd.

Het sloeg tien en half op het uurwerk.

Allen luisterden naar dien slag, naar zijn wegsterven, omdat met hem hun bijeen zijn vervloog. Het uur van vertrekken was gekomen.

Niemand dierf er het eerste woord van reppen; de buitengewone redenen die tot de scheiding aanleiding hadden gegeven, deden eene zwaarte op allen wegen alsof zij tot eene misdaad moesten besluiten. Neen, niemand dierf het eerste woord uitspreken, den eersten stap doen. Of wilde men misschien tot den laatsten, allerlaatsten sekond het genot van het bijeen zijn smaken en het noodlottig scheiden, dat met zijne erge gevolgen als een zwaard van Damoclès hun boven het hoofd hing, zoover mogelijk verschuiven?

Rudolf keek van ter zijde het uurwerk aan, met zekeren angst den vooruitschrijdenden wijzer gadeslaande. De discipline riep hem om 11 ure in de citadel en hij had een half uur noodig om er te komen.

Mevrouw Van Acken brak de stilzwijgendheid af.

- Mijne kinderen, sprak zij met gesmoorde stem, het uur is daar, volbrengt uwe plicht.

Meer kon zij niet zeggen. Meer ook was er niet noodig, om aan allen den noodlottigen toestand in sombere trekken voor de oogen te schilderen, en aller harten te breken. Een oogenblik zelfs schrikte Helena en bekloeg Rudolf het zich weder haar mede te hebben gevraagd. Gansch de familie: moeder, zuster, broeders, schoonzoon, Wierpen zich in elkanders armen, de eene huilend, de andere snikkend, een derde in stomme smart verkroppende wat hem het hart verscheurde. Deze moedige jongelingen, die kloeke mannen, die niet zouden terugdeinzen op het slagveld, weenden hier als kinderen En allen, voortgestuwd door die geheimzinnige kracht, door dit instinktmatig gevoel dat de kinderen tot de moeder voert, naderden, zonder het opzettelijk te willen, te midden hunner wanhopige, prangende omarmingen, kussen en tranen, mevrouw Van Acken, tot zij eindelijk allen om haar waren geschaard, iets van haar aanraakten, en zij te midden van haar kroost zich bevindende, een woord uitsprak, één woord, dat alles bevatte: haar verleden, hare liefde voor hare

kinderen, het lijden van dien dag en van dien o ogenblik, hare vrees voor de toekomst, alles in het ééne woord:

- Kinderen!.....

op hartverscheurenden toon uitgeroepen, terwijl zij de armen over hun geopend hield.

En allen, het hoofd naar haar geheven, de armen naar haar uitstrekkende, antwoordden als uit éénen mond, met een woord waardig van het hare, met één woord:

- Moeder!....

Subliem tooneel, die moeder door hare kinderen omgeven, als door hunne liefde gedragen, het ideaal der familie voorstellende.

Te midden der klimmende wanhoop deed op eens een donderende kanonslag zich hooren.

Tranen, snikken, kreten, alles hield in eens op en verschrikt zagen moeder en kinderen elkander aan.

- Kanonnen!... oorlog!... mijne kinderen!!... riep mevrouw Van Acken eensklaps, in hare volle lengte oprijzende, terwijl het bloed haar naar het hoofd steeg en zij met gesloten mond door den neus adem haalde. Zij meende dat men heur hare kinderen ging ontnemen en scheen ze te willen verdedigen.

Rudolf was de eenigste die de beteekenis van dit schot kende. Het was het eerste signaal aan de officieren, in de stad verspreid, gegeven, dat zij korts nadien zich op het appel moesten bevinden.

- Vrees niet, moeder, sprak hij, dit schot is eene verwittiging, er blijft ons geen tijd meer te verliezen over, Helena laat ons gaan.

- Ja, laat ons gaan, antwoordde zij.

Dan begon het beslissend afscheid. Het was onbeschrijflijk. Gansch de familie volgde de twee echtelingen tot aan de deur. Achiel en Victor besloten hun tot aan de forteres te vergezellen. Eindelijk vertrokken zij allen en werd de deur van den winkel dicht geslagen. Op hetzelfde oogenblik

stortte mevrouw Van Acken bezwijmend neder. De ongelukkige moeder had tot den laatsten stond kracht getoond, maar op het beslissende en noodlottige oogenblik had al haren wil haar begeven, en viel ze, als doodelijk getroffen, neder.

En in de kamer, waar zij korten tijd te voren in zulke plechtige houding te midden harer kinderen stond, werd zij thans bewusteloos door Paul en den landbouwer gebracht. De teederste zorgen werden haar gewijd, doch nutteloos.

De landbouwer en Grietje, welken zich gedurende het voorgaande tooneel, diep ontroerd, in een hoek hadden teruggetrokken, hielpen van ganscher harte den jongen priester in alles wat hij van hun verzocht tot redding zijner moeder.

Vierde hoofdstuk.
Eenige bladzijden geschiedenis.

Verlaten wij het tooneel der omwenteling en treden wij eenige jaren achteruit om haar ontstaan op te zoeken.

Alle omwentelingen hebben hun figuren, hun groote uitstekende mannen.

De heer De Potter was het figuur der Belgische Omwenteling van 1830.

In alle politieke verwikkelingen en volksoproeren, wordt de schuld hunner uitbarsting op een of meer mannen en op hunne werkingen, geschriften en redevoeringen gestoken.

Niets is minder waar. Omwentelingen worden niet gemaakt

als een nieuw mekaniek, dat beter en rasser werkt dan de vorigen; nieuwe ideën, behoeften en eischen, omwentelingsstreven worden niet ia de massa gegoten als de moeder met een lepel den pap in den mond van haar kindje giet, ô neen! Eene onafzienbare reeks van omstandigheden en gebeurtenissen, groot en klein, brengen zulks mede, maken ze dringend, noodzakelijk en eene botsing tusschen het oude en het nieuwe onvermijdelijk, wanneer aan de nieuwe onbeteugelbare behoeften niet wordt voldaan.

In een land waar eene omwenteling uitbreekt, hebben alle bewoners er aan medegeholpen; ik zeg allen, omdat eene omwenteling nooit geschiedt zonder zulke gewichtige reden, dat allen er in betrokken worden om de nieuwe eischen mede te helpen invoeren of zulks te beletten en dat allen onder den indruk der omstandigheden leven. De menschen maakten altijd alle omwentelingen en een of meer mannen, eene partij deden dit nooit, maar de toestanden die later de omwenteling voor gevolg hadden, vormden eerst mannen en partijen.

In wreedzame tijden worden heel dikwijls, hevige, zeer schoone en goed doordachte dingen gezegd en geschreven, die nogthans zonder invloed op de massa blijven, terwijl in woelige oogenblikken ééne zinsnede, één woord, dat het geluk heeft de gedachten en eischen des volks in zich te bevatten, gansch de massa zal beroeren, naar de barrikaden slepen, doen overwinnen of sterven.

Is nu dat ééne woord of hij die het uitsprak de oorzaak der omwenteling? Wel neen; maar het was omdat de geesten reeds zoo omwenteld waren dat zij zich in staat bevonden de kracht, de juistheid van het gesproken woord te beseffen, het was omdat de menschen zoo verontwaardigd waren dat zij reeds wilden vechten, dat dit hun vechten deed.

In vredestijd is het volk gelijk aan steen, zoo ongevoelig, zoo onverschillig; in woelige tijden is het gelijk aan petrol, zoo vlambaar, zoo kokend. Maakt eene echte vuurkolom rond den steen, gij zult hem niet doen vlammen, steekt een solfer-

steksken aan de petrol en het zal er eene onmetelijke vlam worden, die alles zal vernielen wat haar omringt.

Is het nu de schuld van het solfersteksken dat de petrol zoo ras ontvlambaar is en zoo vreeselijk branden kan? Zal iemand het den zwavelstok ten kwade duiden dat hij, - wiens rol aansteken, wiens roeping, even als die der petrol, branden is, - aansteke en doe branden? Wel neen.

Het volk is de petrol; de zoogezegde oproermakers zijn de zwavelstokjes; de gemoeds- en geestestoestand van het volk doet het eene omwenteling maken, terwijl zijne aanvoerders door hun voorbeeld, stoutheid en aanvuringskracht, het den eersten stoot geven en het de gelegenheid schenken zijne reuzenkracht aan te wenden, zonder dewelke nooit eene omwenteling gelukte.

Zij die op de uitstekende figuren eener omwenteling uitvallen, schijnen te vergeten dat deze, in de meeste gevallen, ook onder de verdrukten behoorden, en dat hun grooter talent en fijnder gevoel voor hun eene oorzaak van meer smart waren, omdat zij daardoor beter dan min ontwikkelden de diepte van hun ongeluk en hunner verdrukking konden meten.

Hoe kunnen moed en karakter toonen, offeren en lijden om zich zelven en zijne standgenooten van de verdrukking te verlossen misdaad zijn, wanneer zijn eigen leven of dat van anderen redden eene schoone daad wordt geheeten? Is het leven dan meer waard dan de vrijheid en het geluk? Wel neen, want wat is het leven zonder vrijheid, zonder geluk?

Wat, hij die in het water springt, het vuur of eenig ander gevaar trotseert om het leven van een mensch, die er een einde wilde aan stellen of dat van eenen anderen te redden, welke misschien een rampzalig bestaan zal voortslepen en beter deed te sterven, zou een held zijn en hij, die geene straffen vreest, geene folteringen zich ontziet om gansch een volk, om millioenen menschen te verlossen van eene vloekwaarde verdrukking, die hun het leven tot eene hel maakt en vele

zelfmoorden veroorzaakt, zou een monster heeten? Dat is te erg!

Wie of wat maakt den bijval van een revolutionnair redenaar? Zijn talent? Maar de gouvernementsheeren en hunne vrienden, door den revolutionnair bestreden, bezitten dat dikwijls ook. Waarom worden zij dan niet toegejuicht en gevolgd? Wel omdat talent in dergelijk geval niet de hoofdzaak is en tevens onvoldoende om eene omwenteling te doen ontstaan en machteloos om ze te beletten.

Wat maakt dan het succes van den omwentelaar? Zijne argumenten. Zijne argumenten die overeenstemmen met den wil van de meerderheid des volks, en hem geleverd worden door het gouvernement, door de mannen en de instellingen die hij bestrijdt.

Wat geeft er kracht aan de woorden van hem die op de vervolgingen eener despotieke regeering wijst? Zijn het niet de opgepropte gevangenhuizen, de foltertuigen, de galgen zwichtend onder het gewicht der lijken van de martelaren der vrijheid? En wie heeft die gevangenhuizen doen vullen, die galgen doen oprichten? De revolutionnairen, gevangenen en gedooden? Wel neen, maar de despoten door de omwentelaars bestreden.

Wat geeft er kracht aan ons? Onze argumenten. Indien wij, welke noch geld noch macht bezitten, die niet hadden, wat zouden wij vermogen tegen de sterke maatschappij en hare heerschende klassen?

Ja, de argumenten alléén maken de macht der omwentelingspartijen uit en aangezien deze slechts door de regeerders en de onrechtvaardige maatschappelijke instellingen geleverd worden, mogen wij zeggen dat despoten en instellingen de eigenlijke omwentelaars zijn.

Geldzucht en andere lage driften beheerschen de wereld, zegt men, en nogthans hadden al de omwentelingen, die de maatschappij heeft ondergaan en haar steeds van drukkende wetten en instellingen verlosten, mannen aan hun hoofd die

geldbezit noch als prikkel noch voor doel hadden. De wereld wordt door het slechte beheerscht en zij die hem steeds eene schoone richting gaven, waren goed, offerden wat zij bezaten of hadden dikwijls geldbezit voor hun ergsten vijand.

Leden ze voor geld de eerste christenen, die voor geene marteling, hoe wreed ook, schrikten? Was geld het doel der strijders van Spartacus, der slachtoffers van Alva? Was geldbezit de leuze der Fransche omwentelaars van den burger-, boeren- en arbeidersstand? Is geld de drijfveer van ons streven? Is geld de toovergodin die de Russische jeugd, zoo jonge vrouwen als jonge mannen, tot de schoonste aller opofferingen, tot de moedigsten aller daden, tot het spotten met de ijselijkste folteringen en met de dood drijft? Geld? Maar die jonge lieden waren schatrijk, verlieten hunne prachtige woningen, om het leven der ongelukkige Russische boeren en werklieden te deelen en onder hun de bevrijdingsideeën der nihilisten te verspreiden.

Geld bezielt den grooten hoop wanneer aan den maatschappelijken horizont geen ander uitweg aan 't leven schijnt dan door geld. Maar er komen oogenblikken in het leven der menschheid dat de meerderheid van een volk of der volkeren met een gelijken geestdrift zijn bezield, dat de ideeën als geidealiseerd zijn en dat de meeste menschen schoon denken, machtig gevoelen en het goede willen.

Die oogenblikken hebbende despoten het meest te vreezen, want zoolang de massa werkt, zucht, streeft voor en naar geld, zoolang is zij de slavin der geldbezitters. Maar in gezegende woelige tijden, in die stonden dat ieder verdrukte om zoo te zeggen, een gevoel te meer heeft verkregen, hetwelk hem zegt ook deel te maken van het maatschappelijk lichaam, ook mensch te zijn en als anderen rechten te bezitten, ô in die sublieme stonden wordt geld de vijand met hen die het bezitten; dan worden tronen omvergeworpen, hoofden afgeslagen, paleizen geplunderd, maar diefstal pleegt men niet.

Gezegende woelige tijden, te lang gebrandmerkt gelijk

alles wat revolutie betreft en waarin de altijd uitgescholdene armen schoon, groot, de heerschende klassen laag en wreed worden; waarin de hutten, achterkamers, zolders en openbare pleinen de zetelplaats der machtige en heerlijke aandoeningen, der menschheidsminnende gedachten, der stoutste en reusachtigste plannen, de geboortegrond der grootste karakters, der schoonste en geniaalste figuren, die de menschheid ooit heeft opgeleverd, zijn; woelige tijden, waarin bijna ieder machthebbende bandiet wordt en de paleizen en tronen, ten onrechte omringd met eene *auréole* van rechtvaardigheid en liefde voor de lijdenden, zich in al hunne hatelijkheid vertoonen en zich in een verdrukkend, hun waarachtig daglicht, stellen.

De geschiedenis moet hermaakt worden. Steeds werd de burgeroorlog als eene der ergste plagen aanzien die aan de menschheid kan overkomen, en altijd heeft men getracht er het volk eenen afschuw voor in te boezemen.

Steeds heeft men de rassenstrijden, de oorlogen van volk tot volk als eene schoone daad afgeschilderd, opgehemeld en uitgelokt.

Omgekeerd moet dat worden. Weg met de volken-oorlogen; en vereischen het geluk, de verbetering der maatschappij en harer instellingen twisten en gevechten onder de menschen, dat het dan tusschen de verschillende standen, of in één woord, de burgeroorlog zij.

De oorlogen van volkeren tot volkeren hebben slechts de despoten gediend en nooit anders voor gevolg gehad, dan verarming der strijdende landen, haat tusschen de volkeren, belemmering van het wereldsch verkeer, verwoesting der landen van den overwonnene, waar de zegevierende benden de ijselijkste gruwelen plegen, de ruïne, de dood van duizenden en verwekten meest altijd eene bloedige weêrwraak, die dan op hare beurt door den nieuwen overwonnene moet gewroken worden, waardoor de haat tusschen de volkeren

als vereeuwigt en hunne verbroedering, 's menschdoms noodzakelijk einddoel, onmogelijk maakt.

En de burgeroorlog? O zeker, hij is pijnlijk en soms wreed, maar ten onrechte heeft men hem voor afschuwelijker uitgescholden en minder rede van bestaan dan de oorlogen gegeven. Wanneer de standen van eenen Staat met elkander in botsing komen, zijn het ook geen vreemdelingen die tegenover elkander staan? Het zijn bloedvijanden van aan de geboorte. Er bestaat heel dikwijls overeenkomst, samenwerking en broederliefde tusschen de verdrukten van verschillende natiën, en daarvan leveren wij socialisten thans het bewijs, terwijl er altijd haat tusschen de standen van één volk heerscht.

Is de burgeroorlog wreed, zijne gevolgen zijn weldoenend. Hij roeit slechte maatschappelijke instellingen en personen uit en wordt altijd gevolgd door toestanden die beter zijn dan vóór zijn ontstaan. Aan de civile strijden is er een einde? omdat de overwonne partij, als zij vroeger regeerde, aan geen nieuwe zege meer te denken heeft. Moeten wij ooit vreezen de slavernij, de lijfeigenschap, de klasse der edelen te zien terugkeeren? Neen. Geen klassen, geen burgeroorlog meer. Oorlog dus aan de klassen en wij bestrijden den burgeroorlog, door de oorzaken zijner uitbarsting te vernietigen.

De krijgen van volk tot volk verwekken nieuwe krijgen, de burgeroorlogen vernietigen zich zelven, als wij ons aldus mogen uitdrukken. De eersten zijn de trawanten der dood? de tweeden de pijnlijke baring van het goede en zijne gelukkige verlossing, wat door de geschiedenis bewezen wordt.

Wat baatten aan de Romeinsche plebejers de oorlogen die Rome tegen de Galliërs, Germanen, Latijnen en andere volkeren voerde en hare eindelijke wereldheerschappij? Niets, dan de verrijking der patriciërs, meerdere verarming en afhankelijkheid des volks, de dood der republiek, stichting van het keizerrijk, onuitbluschbaren haat aller

volkeren tegen Rome en, na tallooze rampen en verwoestingen die misschien een millioen lijken deden vallen, eindelijke vernietiging van het rijk.

V at hebben de opstanden van Spartacus en andere volkshelden aan de Romeinsche verdrukten en aan de menschheid gebracht? Dat langzamerhand de wetten verzachtten en de slavernij vernietigd werd.

De kruistochten hebben Frankrijk bijna uitgeput, zijne schulden vermeerderd, de priesters verrijkt, de algemeene ellende doen stijgen, terwijl de opstanden der Parijsche burgers de vrijheden en rechten des volks hebben vermeerderd, het onderling verkeer vergemakkelijkt, den nationalen rijkdom deden stijgen, en de opstand der boeren hun lot verbeterde en een begin van de uitroeiing der lijfeigenschap was.

De oorlogen der eerste Fransche republiek hebben hare dood, de uitroeping des keizerrijks, de twee invallen der vreemdelingen en de terugkomst der Bourbons voor gevolg gehad, terwijl de opstand van den 14 Juli den nacht van den 4 Oogst, waarin de edelen van hunne voorrechten afzagen, na zich sleepte.

De opstanden van 1848 in Duitschland en in Frankrijk schonken aan het eene volk eene grondwet, aan het andere het algemeen stemrecht, terwijl de laatste oorlog tusschen de heidelanden ze alle twee verarmde, duizenden hunner kinderen wegmaaide en een gloeienden haat tusschen beide volkeren bracht.

Wat heerlijke ontwerpen zou de Commune van Parijs niet uitgericht hebben, ware zij niet in het bloed harer verdedigers gesmacht! En wie zou iets goeds durven verwachten van den Europeeschen oorlog die ons bedreigt?

Nemen wij tot verder bewijs onze eigene geschiedenis in de hand.

Aan wat had Vlaanderen zijne vrijheden en privilegiën,

zijne macht, grootheid en rijkdom te danken? Aan zijne onophoudende opstanden. Niets hebben onze voorvaderen gekregen; alles wat zij aan rechten bezaten, hebben zij gekocht met hun geld of met hun bloed. En terwijl de keuren, stadhuizen, belforten en gemeentewetten van de schoonegevolgen der burgeroorlogen getuigen, komen de rekeningen der gemeenten ons het bewijs leveren, hoe ruïneerend voor onze streken de buitenlandsche oorlogen van Jan-Zonder-Vrees, Karel de Stoute, Filips de Goede en andere vorsten werkten.

In alle burgeroorlogen hebben de verdrukte standen hunne maatschappelijke, politieke en zedelijke waarde getoond en barrikaden waren steeds de ladder langs waar de verstootenen naar het recht en de macht klommen.

Burgeroorlog zal onvermijdelijk zijn zoolang er standen heerschen, omdat geene enkele regeerende klas ooit heeft willen onderhandelen met den smeekenden ondergeschikte, dan wanneer hij met het geweer op den schouder en hem met het mes op de keel stond, alsdan slechts uit schrik toegevende. En is de omwenteling van 1830 daar niet het sprekendste bewijs van? Belgie eischte de scheiding met het Noorden; Holland wilde niet toegeven, maar nauwelijks krijgt de zoon van koning Willem met zijn leger eene davering vóór Brussel, of de scheiding is een voltrokken feit.

Wie zal het loochenen dat de vrees voor opstand alléén ons gouvernement in 1848 in de uitbreiding van kiesrecht heeft doen toestemmen?

Wij bestrijden den oorlog van volk tot volk en huldigen den burgeroorlog als den vroedmeester der menschelijke rechten.

Het zonderlinge van den strijd der Belgische burgers en priesters tegen ons is, dat wij om onze revolutionnaire denkbeelden worden gelasterd en vervolgd door de standgenooten en afstammelingen van omwentelaars, door hen, die dank aan de gebeurtenissen van 1789 en 1830 hunne heerschappij

tegenover den arbeidenden stand en hunne politieke overmacht te danken hebben.

Ja, wij worden bestreden en door heeren als Rogier, door priesters als De Haerne, die dagelijks om hunne revolutionnaire daden en propagande tijdens de gebeurtenissen van '30 nog worden geroemd en nogthans de omwenteling van den goeden weg hebben helpen afwenden,

Hoe logiek niet waar?

Is omwenteling geene omwenteling? Waar is het verschil?

Streedt gij niet, evenals wij thans, tegen eene drukkende macht, die van geen toegeven aan uwe eischen wilde weten? Is het misschien het zelfde niet omdat gij hoed en rok aan het lijf hadt en wij kielen en klompen dragen? Maken de kleederen dan den revolutionnair? Waarom huldigt gij dan de armen tijdens de Septemberdagen gevallen? Waarom schreeft gij dan de gelijkheid voor de wet aller burgers in de grondwet?

Streedt gij ook niet tegen zoogezegde wettige, heilige en onschendbare instellingen, tegen een gevestigd gouvernement en tegen koninklijke rechten en prestige? Luidde uw eisch ook niet: recht op het bestaan, op de vrijheden voor de Belgische burgers en priesters, de verstootelingen van den dag?

Belgische burgers en priesters, omwentelaars van 1830, gij hebt niets ontzien om uw doel: alleen aan onzen contributie-pot zitten en aan de plaatskensjacht deel nemen, te bereiken. Gij hebt den opstand gepredikt in uwe bladen, op den kansel, op straat, overal; gij hebt u niet bekreund om wetten, om verdragen, om niets; gij hebt het Hollandsch gouvernement het land doen ontruimen, zijne plaats ingenomen en zijne rol tegenover ons, uwe loonslaven en landgenooten vervuld. En thans zoudt gij aan ons den opstand verbieden die u omhoog bracht en uitbrak voor grieven, honderd maal minder erg dan de onze. Al te vredelievend, heeren! Wij verzekeren u dat wij uw voorbeeld zullen volgen

in het wegkuisschen der verdrukkers, maar niet in het uitbuiten en bestelen onzer land- en natuurgenooten,

In het begin dezes hoofdstuks zeiden wij dat De Potter het hoofdfiguur der omwenteling van 1830 was.

De Potter was een burger-republiekein der school van Robespierre. Wanneer wij zeggen: der school van Robespierre, mag men ons niet verkeerd begrijpen. Wij beweren hoegenaamd niet dat De Potter de politieke halsrechtingen van den Franschen demokraat in ons land wilde invoeren, maar dat hij daar omtrent de beginrelen, in de 'Rechten van den Burger,' door den grooten Franschen omwentelaar en dictator opgemaakt, aankleefde.

De Potter ging echter zoo ver niet als Robespierre, want wij bespeuren nergens dat hij voor algemeen stemrecht ijverde, wat een der hoofdpunten der Fransche grondwet van 1793 was. Ondanks dat was hij de vooruitstrevendste en eerlijkste der mannen, die zich in de gebeurtenissen van 1830 onderscheiden hebben, het niet sterke en weinig gekende socialistisch element daargelaten, dat zich door de leeringen van Saint-Simon, Fourrier en Robert Owen, voornamentlijk in Brussel had gevormd en meer dan het demokratisch programma van De Potter wilde. Deze was met hun eenigzins verbonden, want hij stond in betrekking met Buanarroti, vriend en medestrijder van Baboeuf, den gekenden Franschen communist.

De Potter was de eerste die het gedacht opwierp - en nog van uit zijn gevang der Kleine Karmelieten te Brussel - om liberalen en katholieken hand in hand te doen werken, in de bestrijding van het Hollandsch bestuur en de verovering der zelfregeering. Hij was een der weinigen die goed bewust waren van hetgeen zij wilden en zich een denkbeeld konden geven van datgene waarop de gisting der geesten moest uitloopen.

Talentvolle schrijver, onbaatzuchtig republikein, eerlijk

en overschrokken karakter, zonder heerschzucht, strijdende en lijdende uit plichtgevoel, uit liefde voor de vrijheid en voor zijn land, vereenigde hij in zich al de hoedanigheden om de geestdriftige aanvuurder, de ziel eener groote vaderlandsche beweging te zijn en om, na veel te hebben geleden, alles te hebben gedaan en geofferd voor zijne zaak wat hij kon, de vruchten van zijn arbeid te laten plukken door politieke schelmen, zich ontmoedigd uit het politiek leven terug te trekken, niet uit wanhoop tegen zijn beginsel, maar uit walging om te kampen tegen mannen die hij zijne vrienden waande en op schijnheilige wijze zijn werk verdraaiden en vernietigden.

Maar steeg hij in liefde en achting bij de Belgen, hij klom in haat bij het Hollandsch gouvernement en was een der eersten die het geluk hadden dit bestuur tot vervolgingen, dus tot het medehelpen aan het omwentelen der geesten te dwingen.

Vervolgd voor het schrijven van eenige artikelen in het blad *le Courrier des Pays-Bas*, verscheen hij op 19 December 1828 voor het gerecht. Dit proces nam twee zittingen in en eindigde met De Potters's veroordeeling tot 18 maanden gevang, 1000 gulden boet en de onkosten van het proces, met gevangzitting in geval van niet betaling der boeten en der onkosten.

Die veroordeeling - waartegen De Potter, doch zonder uitslag, in verbreking ging - verwekte eene groote opschudding in gansch het land en heeft niet weinig tot den haat onzer bevolking tegen het Hollandsch gouvernement bijgedragen.

De Potter had de heeren Van Meenen en Sylvain Van de Weyer voor verdedigers. Hij zelf sprak vóór zijne rechters eene redevoering uit, waarin hij zijn progamma uiteen zette, hetwelk wij hier onder laten volgen, om aan onze lezers een helder denkbeeld te geven der eischen - de republieks-

gezindheid niet in begrepen - van de vooruitstrevendste fractie der omwentelaars:

Hij sprak als volgt:

‘Het is aan de verdediging onzer rechten dat ik mijne kennissen en mijn leven heb gewijd. Ik zal niet eerder eindigen dan wanneer wij zullen omringd zijn door waarborgen, op dewelke, volgens mijn oordeel, ons maatschappelijk gebouw moet steunen en dat, men kan het niet genoeg herhalen, slechts door de vrijheid van drukpers, van alle banden verlost, tegen al de slagen die het dreigen omver te werpen, kan beschermd worden.

’Deze waarborgen zijn:

’1° De zuivere en eenvoudige vernietiging der uitzonderingswetten en bepalingen van het strafwetboek, die in tegenspraak met den geest en de woorden der grondwet betreffende de vrijheid der drukpers zijn; als ook de afschaffing van alle voorloopige censuur door onze instellingen verworpen en voornamentlijk de onredelijke censuur der drukkers, bij middel eener wettelijke bepaling, duidelijk den drukker van een vervolgd geschrift buiten de zaak stellende, wanneer de schrijver of uitgever er van gekend is;

’ 2° De ministerieele verantwoordelijkheid, die alléén de vrijmaking der drukpers aan de burgers en nog meer aan het gouvernement nuttig maakt, hetwelk er steeds belang bij heeft de daden die het doen verdenken en de onvoorzichtigen of slechterikken te kennen, welke de openbare denkwijze er van beschuldigt;

’3° Eene beslissende inrichting der gerechterlijke macht, geboren verdedigster van de rechten der burgers en vooral van dat recht om de misbruiken des gouvernements aan te toonen en hen te noemen die men er schuldig aan kent; ingevolge deze inrichting moest de volstrekste onafhankelijkheid der rechterlijke macht boven alle mogelijke vermoedens verheven zijn, buiten twijfel gesteld worden;

’4° De benoeming van den jury, die sublieme instelling der huidige samenleving, tegelijk de beschermster der rechten van den individu en der massa; door dewelke het zedelijk leven in den schoot der meest bedorvene staten dringt en de beschaving van de gevaren behoedt, die het eigenbelang en de verrotting haar gestadig voorbereiden;

’5° Wetboeken in harmonie met de kennissen der eeuw, voornamentlijk een straf- en rechterlijk wetboek, overeenstemmende met de rechten der menschen en der vrijheid, en, onder andere waarborgen, de belangrijke waarborg van de openbare ondervraging der getuigen;

’6° Het onscheidbaar recht, in de taal die wij het best kennen, in *onze Fransche taal*, de taal onzer jeugd, onze nationale taal geworden, onze duurbaarste belangen en onbetwistbare rechten te verdedigen;

’7° De vrijheid van het onderwijs;

’8° De onschendbaarheid der politieke rechten, zoo heilig nis de burgerrechten, en waarvan geen enkel Belgisch burger mag kunnen beroofd worden, dan door eene verklaring van onwaardigheid, ingevolge een vonnis wettelijk uitgesproken door een wettelijk gerecht, volgens de bestaande Wetten;

’In één woord, de fondamenteele wet en niets anders dan de fondamenteele wet, maar ook gansch de fondamenteele wet, zonder verkortingen, noch uitzonderingen, noch opvatting die haar vernietigen of veranderen en, om mij van eene uitdrukking door den koning zelf aangenomen, te bedienen, met al de burgerrechten die een waarlijk vrij volk karakteriseeren, het is te zeggen:

’De persoonlijke vrijheid, doeltreffend door de wet tegen het gouvernement en zijne agenten, wie zij ook zijn mogen, verdedigd;

’De burgerlijke gelijkheid aller Belgen, zonder onderscheid van rang, geboorte, gedachten, godsdienst, provincie of taal;

’Onafzetbaarheid der rechters;

’De vrijheid der godsdienstige meeningen, die allen mogen gesteund en verdedigd worden door de middelen die de drukpers ter beschikking van iederen burger stelt;

’Het recht van vereeniging en petitionnement;

’De vrijheid der gedachten en dus van zijn gedacht uit te drukken en te verspreiden, het is te zeggen: de vrijheid van spreken, schrijven, drukken, op voorwaarde van voor zijne woorden en geschriften te verantwoorden voor de bestaande gerechtshoven en volgens de beteekenis der geschrevene wetten;

’En vooral het recht, in al zijne uitgebreidheid, van onderzoek over de daden van het gouvernement en over de personen die het uitmaken, zonder hetwelk alle vrijheid, alle wet, alle waarborg hersenschimmig, ja, zelfs bedriegelijk en uitdagend zijn!

’Ziedaar, mijnheeren, mijne politieke geloofsbelijdenis.’

In een zijner brieven, die hij van uit het gevang der Kleine Karmelieten, te Brussel, aan zijne medeburgers zond, zeide hij nog: Mijne leus is: *Vaderland en Vrijheid!*

Men moet goed in acht nemen dat die rede twee jaar vóór het uitbreken der omwenteling werd gehouden, dus in een tijdstip waarop de openbare opinie nog niets wilde van eene scheiding met het Noorden, alles nog hoopte van zachtmoedige aanvragen en van den goeden wil des Hollandsch gouvernements. Van daar ook dat hij zich naar die denkwijze schikte, om geene sluimerende geesten te kwetsen en geen enkelen Belg aan de propagande te onttrekken.

Na het proces van De Potter begon in ons land de eigenlijke beweging. Vroeger was er reeds veel geschreven, veel gewerkt, doch zonder samenhang, zonder inrichting en zelfs in onderlingen strijd.

De oproep van De Potter, de samensmelting der liberalen en katholieken stelden aan dit alles een einde.

Het Hollandsch gouvernement, na beurtelings getracht te

hebben eene dezer partijen op zijne hand te krijgen, had niets anders bewerkt, dan ze zich beide tot vijand te maken, door hun te toonen dat het hun slechts als werktuig wilde gebruiken, niet tot nadeele der eene of andere partij, maar tot uitsluitelijk voordeel der regeering en tot in stand houding der staatsinrichting, die liberalen en katholieken slecht vonden.

Die samensmelting was niet zonder moeite geschied en de vervolgingen des gouvernements en het bewustzijn van zwakte, bij iedere partij opgekomen, waren er noodig om die bijeenkomst te verwekken; want de klove was zoo groot, dat in 1816 de bisschop van Gent, Maurice de Broglie, banbliksems slingerde tegen de vrijheid van geweten, door de grondwet gehuldigd; daarvoor vervolgd, hadden er zelfs ter dier gelegenheid onlusten plaats.

Maar wij behoeven waarlijk niet zoo ver achteruit te gaan om die klove te vinden. In 1829, toen de strijd reeds warm en de eisch naar rechten en vrijheden bijna algemeen geworden was, verklaarden eenige hooge geestelijken van Gent zich tegen het stichten van katholieke dagbladen, uit haat tegen de drukpers en dier vrijheid, alhoewel datgene wat zij er van bezaten, hunne partij goed van pas kwam, om hare huidige heerschappij te veroveren.

Doch die tegenstand hielp niet, de stoot was gegeven en voorwaarts moest men.

Waren eenige geestelijken nog met middeleeuwsche denkbeelden behebt, een groot aantal priesters wilden vooruit, eischten politieke rechten en vrijheden, streden hardnekkig ten voordeele der revolutie en telden republikeinen in hun midden.

Ja, het ging met sommige jonge katholieke priesters zoo ver, dat zij te Leuven een blad uitgaven, hetwelk geheel het eerst in België den koning van Holland, het koningdom zelf aanrandde en stout en vrank zijne vervalverklaring eischte.

De propagande die de abt de Lammenais in Frankrijk ten voordeele der vrijheden van geweten, van drukpers, van het woord en meer anderen maakte en die ook trachtte de Roomsch katholieke kerk niet meer de medeplichtige en steunpilaar der despoten, maar de troosteres en verdedigster der armen te doen zijn, had hier weêrklank gevonden en volgelingen gevormd.

Er scheen meer liefde tot de menschheid, meer toenadering tot de minderen bij hun gekomen te zijn en men kon bijna vermoeden dat het katholiek programma van 1816 zou verworpen worden. Dit programma eischte: de katholieke godsdienst als staatsreligie aannemen, zijne oppermacht niet door het krediet zijner priesters maar door de macht der wet opdringen en aan alle andere leeringen, zoowel protestantsche als wijsgeerige, door dezelfde wet de propagande beletten.

Er kwam strijd onder de Roomsche herders, omkeering bij een groot aantal, en het moet niemand verwonderen, in die tijden, in Vlaanderen, onder onze priesters groote sympathie voor de niet van staatswege bezoldigde Iersche geestelijkheid te vinden, die tegen den anglikaanschen Staat denzelfden strijd voerden als zij tegen den protestantschen.

En zoo verre was de liefde tot de vrijheid in sommigen gedrongen, dat, na den zege der revolutie, in het nationaal Congres, verscheidene abten het voorstel verdedigden om de priesters van staatswege niet te betalen, daar zij dachten, lag het geluk der burgers in de meest mogelijke vrijheid besloten, de grootheid en toekomst der kerk in eene totale onafhankelijkheid van elk staatslichaam te vinden was.

Maar dat alles veranderde zoodra de geestelijkheid van ondergeschikte klasse meesteres werd. Hare zucht naar macht klom met het aangroeien derzelve, als om der wereld te toonen dat Rome en hare volgelingen niets anders kunnen zijn dan verdrukkers of gedweeë knechten der volkstyraniseerende gouvernementen die hun laten begaan.

In Vlaanderen werkten de priesters het meest en was de echte volksbeweging het uitgebreidst. Dit toont in eens het karakter dier beweging, den invloed der geestelijkheid op de bevolking en den geest dier bevolking zelf.

Buiten Gent was het in alle dorpen en kleine steden het godsdienstig fanatism dat de boeren tegen de Hollanders opjoeg; de priesters liepen de hutten, de hofsteden plat, voerden het woord op de vergaderingen, schreven in de dagbladen, donderden op den kansel en deden de klokken luiden, als bij brand of groote ramp, om de boeren te wapen te roepen.

O, dat bevechten van een gevestigd gouvernement was alsdan geene godslastering, geen gevloekt werk des Heeren meer! Neen, dan was het alweder God die den opstand wilde, omdat die opstand de rechten en macht der geestelijkheid moest versterken!

Mochten de bevolkingen uit het verleden eene les voor het tegenwoordige putten. Thans hebben de priesters het goed, het leven zeker, zij drinken den besten wijn, peuzelen aan de lekkerste brokjes, hebben de eereplaatsen aan alle feestjes, aan alle tafels, betrekken de gezondste, schoonste huizen, zij zijn machtig en rijk en nu spreken zij van geen opstand.

De werklieden en boeren, die naar kerken en kluizen stroomen, lijden, werken hard en bezwijken schier onder zorgen en gebrek, en God gewaardigt zich niet het minste om hun lot. Niet de minste opstand vindt hij noodig, de minnelijke God, nu het de redding der arme lieden geldt, voor wien nogthans zijn zoon gestorven is, zoo men zegt. Maar dat eens de vrijdenkers- en socialistische beweging wat sterk, uitgebreid en dreigend voor de belangen der priesters wordt, alras zal God weer zijne stem laten hooren en zal er verzet, opstand, verplettering van den vijand, die niet dien der armen maar der priesters is, noodig zijn.

Mochten de bevolkingen leeren dat God slechts iets is, waarmede de priesters schermen om het fanatism op te wekken

en de domme geloovigen ten hunnen nadeele en tot priesters voordeel, tot den opstand te jagen en de kastanjes voor de zwartrokken uit het vuur te doen halen.

Vijfde hoofdstuk.
De strijd der barrikaden.

De maat was vol, er moest gevochten worden, andere uitweg aan den toestand was er niet meer. Wee den zwakken! Macht is recht! En recht beteekent dikwijls: vrijheidshaat, moordzucht, bloeddorst!

Wie waren de strijdenden? Een goed gewapend, sterk, afgericht leger tegen eene ordelooze massa, zonder generaals, zonder taktiek, bijna zonder wapens, maar vol geestdrift.

Neen, het waren geene menschen die vochten, het waren gevoelens: discipline, slaafsche onderwerping tegen opgewondenheid, verontwaardiging, liefde voor de vrijheid, geestdrift en spot met de dood! De zeis der dood, de mokerslag van den despoot tegen de bron van alle leven!

Holland zou verliezen. Waarom? Omdat het gewonnen heeft tegen Spanje en verloren tegen Cromwell. Waar het vrij wilde zijn was het machtig, waar het tegenover de vrijheid en den geestdrift van het fanatism stond was het nietig.

Te wapen, te wapen! klonk het in Brussel, zoodra het bericht van de nadering der Hollanders zich in de stad verspreidde. Te wapen! en allen: mannen, vrouwen, grijsaards, kinderen, door strijdlust aangevuurd, stormden in de straten, op de openbare plaatsen en boven de machtige aandoeningen

die iedereen bezielden, klonken de woorden: Naar de barrikaden!

De barrikaden, forteressen van 't kanailje, waar iedereen soldaat, de moedigste aanvoerder is en velen slachtoffers worden. De barrikaden, eerder opgeworpen dan vernietigd, en die steeds op hun front de woorden dragen, met tranen en bloed geschreven: oorlog aan de verdrukkers. De barrikaden, strijdplaats waar de armen en verstootelingen toonen dat er moed huist in hunne harten, bloed stroomt in hunne aderen en edelheid, streven naar omhoog leeft in hunne geesten. De barrikaden, de schrik der despoten, waar zij telkenmale een of eenigen hunner schandelijke voorrechten laten.

Gegroet, barrikaden, gegroet! Gegroet, bastion der lijdenden, vrucht van het genie der opstandelingen! Uwe geschiedenis is die der volkeren en toont van stap tot stap hun aangroeien in macht, aanzien en rechten, hunne meer en meer wereldsche vereeniging tegen de tyrannen. Gegroet, muur van aarde en straatsteenen, die de tranen en het bloed van millioenen ongelukkigen tot moortel heeft, gegroet! Bij uw aanschouwen wordt iedere slaaf held, worden de kassijden bommen en de gespierde armen der proletariërs de kanonnen die ze slingeren.

Op 23 September 1830 was Brussel vol barrikaden.

Prins Frederik van Oranje had eenige dagen te voren, van uit Vilvoorde, waar zijn leger gekampeerd lag, eene proclamatie aan de Brusselaren gezonden, waarin hij hun bevol op 23 September de poorten hunner stad voor zijn leger te openen, de wapens neêr te leggen, de vlaggen en eereteekenen, die niet met die der Oranje's overeenstemden, weg te werpen. Hij beloofde hun eene zachte behandeling, doch geboodt de mannen, vreemd aan de stad, de plaats te verlaten en hen, die het bestuur in handen hadden, van hun gezag af te zien, onder bedreiging der ergste straffen, bij niet volvoering zijner bevelen.

Deze proclamatie, minder wreed dan die welke de hertog van Brunswich, tijdens de omwenteling van 1789, aan de Parijzenaars richtte en waarin hij hun bedreigde hunne stad te verbranden, had even als die van den hertog, een ander uitwerksel dan men er van verwachtte. Vreesaanjagingen zijn goed in vredestijd, maar in woelige stonden maken zij de bedreigden razend.

Vlogen de Parijzenaars naar het paleis des konings, de Brusselaren ijlden naar het stadhuis en richtten meer barrikaden op.

Maar nogthans had de proclamatie van prins Frederik een uitwerksel op de hooge burgerij en op hen die zich aan het hoofd der beweging hadden gesteld.

De zoogezegde ‘notabelen,’ zoo moedig achter eene bende gendarmen, achter den rok van den heer prokureur des konings en als zij beschikken over den sleutel van het gevang voor al wie zich tegen hen verzet, die ‘heeren’ kregen schrik. En die vrees was niet verdoken, maar integendeel zoo gekend, dat het bericht ervan in het Hollandsch kamp was gedrongen en men er daar op rekende om zich de poorten der stad te zien openen en zonder slag noch stoot binnen te trekken.

De heeren Rogier en Gendebien, die begrepen waren onder de ‘mannen vreemd aan de stad’ door de proclamatie bedreigd, hadden haar verlaten, wanneer zij een voorbeeld van moed moesten geven, de burgers en armen aanvuren en met opoffering van hun leven anderen tot dit offer drijven[1].

(1) Om in gansch onze beoordeeling altijd eerlijk te blijven moeten wij bekennen dat kort na het begin der gevechten de heer Rogier in Brussel is teruggekeerd en de heer Gendebien zich moedig te Leuven, in den strijd van 1831 en in vele andere omstandigheden heeft gedragen.

DE SCHRIJVER.

Vele burgers en aristokraten verlieten de stad, hare verdediging en hare eer, de vrijheid en onafhankelijkheid huns vaderlands aan eenige burgers en het kanailje overlatende, dat zij later zouden verstooten.

Wanneer de Hollandsche troepen naderden, wanneer hunne ruiters en strijdmakers van uit Brussel werden gezien, heerschte er een oogenblik van angstige verwachting. Geen georganiseerd leger, geen talentvol aanvoerder, geene macht welke aan die des vijands geleek had men er tegenover te stellen. Wat te doen? Zij die het volk hadden geleid, kwamen de stad te verlaten, haar aan haar eigen lot overlatende.

En stil werd het in de voorheen zoo woelige straten.

Even als bij een nakend onweder, wanneer zwarte, sombere wolkenmassas zich aan den horizont samenpakken, alles doodstil wordt in de natuur; even als in die angstwekkende stonden de sterkste mensch, de kleinste vogel tot de zwakste plant zich gedrukt gevoelen onder de voorteekenen van een vreeselijk orkaan, wiens woeden zij kennen, doch van wien zij niet weten wie het tot zijn slachtoffer kiezen zal; even als in die oogenblikken demenschen zwijgen, om later, wanneer het orkaan is uitgeborsten en brand, overstrooming of eene andere ramp heeft veroorzaakt, onbevreesd, onbewust van of spottend met het gevaar, tot heldenmoed, tot reuzenwerken over te slaan, zoo was het ook in Brussel dood stil en leefde iedereen onder den indruk van het dreigend gevaar.

De straten waren verlaten, de winkels gesloten. De burgers hadden zich met hunne familiën teruggetrokken in de kamers waar zij het meest tegen de kogels beschut waren en het volk in zijne wijken.

Voor vechten vreesden wellicht in dien stond allen, of zeker de meerderheid, doch aan het openen der poorten dacht niemand. De ‘notabelen’ bleven ook t'huis; zij hadden den moed der lafheid niet, openden niets, wellicht hopende

dat het volk ze niet verdedigd en de Hollanders zich gemakkelijk van de stad zouden meester gemaakt hebben.

En meer en meer naderden de Hollanders; men kon reeds het rollen hunner kanonwagens in de verte hooren. Stiller en stiller werd het in de stad.

Langs 4 steenwegen tegelijk, die van Vlaanderen, van Laeken, van Schaerbeek en van Leuven, naderde het vijandelijkleger, terwijl de generaal Kort-Heyligers den grooten weg tusschen Leuven en Luik bezette. Tegen zulk eene legermacht had Brussel zich te verdedigen.

Bij eene barrikade in het voorgeborcht Schaerbeek opgeworpen, stonden een tiental mannen, wiens kleederen werklieden verrieden. Twee hunner nogthans, wat beter aangedaan dan de overigen, waren kantoorbedienden en behoorden alzoo tot die klas van loonslaven, welke zich boven de werklieden, hunne broeders in de afhankelijkheid verheven wanen en er met verachting op neêr zien.

Die troep mannen was gansch het persooneel van een der grootste handelshuizen der stad en had een der twee welgekleede heeren, onder-bestuurder van het huis, tot aanvoerder gekozen.

Hunne wapens waren zoo verschillend als hunne karakters. Twee hunner hadden jachtgeweren, anderen leunden op oude, versletene vuurwapens, die misschien op den schouder van een Franschman gedurende den Russisch en veldtocht hadden gerust; twee mannen droegen een langen sabel aan de zijde en een pistool aan een gordelband; er was zelfs een in den groep, die voor alle wapen een dikken knuppel had, aan welks uiteinde een puntig ijzer was gehecht.

Het was omtrent zeven uren in den morgend. Eenige mannen zagen er droefgeestig uit, anderen keken somber voor zich en geen woord werd tusschen hen gewisseld; zij schenen allen in diepe gedachten verzonken. Van tijd tot tijd keerden eenigen zich om en blikten in de straat, door dewelke

eenige zeldzame voorbijgangers trokken. Niet bemerkende wat zij zochten, lieten zij teleurgesteld het hoofd zinken, binnensmonds de woorden: Nog niet! Waar blijft hij! Zullen wij dan gansch alleen blijven? en meer anderen mompelend.

Eindelijk brak een der mannen het stilzwijgen af en zich tot den aanvoerder wendende, zeide hij:

- Mijnheer André...

- Maar Frans, vriend, noem mij toch eenvoudig weg André. Waarom dit onderscheid?

- Ach laat mij maar zeggen, mijnheer André. Wil ik zelf eens in de stad gaan zien hoe het er daar uitziet? Die kleine smid zal schrik gekregen hebben en bij zijne moeder geloopen zijn. Het is hier zoo stil en doodsch als op een kerkhof en wij zijn hier zoo alleen en verlaten als op een eiland.

- Doe wat gij wilt, Frans, maar ik denk dat wij hier reeds niet te weinig mannen bij zulk een gewichtigen voorpost zijn, om nog een der onzen te laten vertrekken. Denkt gij dit ook niet, vrienden, vervolgde André zich tot zijne strijdgenooten richtende.

- Gij hebt gelijk, mijnheer André. Ja, ja, dat Frans maar hier blijve! die en dergelijke redenen van goedkeuring waren het antwoord.

- Moeten wij dan hier alleen blijven staan, herhaalde Frans. Alle oogenblikken kunnen de Hollanders verschijnen en wat zullen wij tegen eene macht als de hunne vermogen?

- Wij staan en blijven hier om den zwakken het voorbeeld en aan de stad het alarm te geven.

- En wie weet, sprak de man met den stok, zullen wij deze barrikade niet te verdedigen hebben tegen die lafaards van groote heeren, die de poorten voor de Hollanders wenschen open te zien en ons aan hen als honden zouden willen verkoopen.

- Betrouw dan op die heeren, merkte een andere op,

zij zijn fel als het gevaar nog ver is, maar staat de vijand voor de deur, zij loopen er van onder.

- En als wij met honderden gevallen zijn en den Hollander goed zijn paart zullen gegeven hebben, zullen zij terugkeeren om ons hier den baas te spelen en de kastanjen op te peuzelen die wij uit het vuur haalden.

- O, dat zij zich in acht nemen, zeide de man met den stok en hem woedend in de hoogte heffende, het zal er dan vreeselijker op los gaan dan thans tegen de Hollanders.

- Maar, van de Hollanders gesproken, hoe sterk zouden zij nu eigenlijk zijn, mijnheer André, vroeg Frans.

- Hoe sterk, Frans, zeide André, voetvolk, ruiterij, kanonniers, alles te samen, tellen zij dertien duizend vijf honderd mannen en zullen met niet minder dan door 52 kanonnen ons met kogels, bommen en wat weet ik al, begroeten.

- Welk eene macht! riepen al de mannen uit.

- En wat hebben wij daar tegenover te stellen, vroeg Frans op nieuw.

- Oogenschijnlijk bijna niets, maar in werkelijkheid, volgens mij, al de werklieden met gansch hunne familiën en een deel der burgerij der stad.

- Om waar te zijn, mijnheer André, zou het erg moeten veranderen.

- Het zal veranderen, mannen, het zal. Het volk is razend en het heeft geene barrikaden opgeworpen om ze te laten instorten onder hun gewicht. Er behoeft anders niet, vrienden, dan een voorbeeld van eenige onverschrokken mannen zooals wij; thans weet men niet goed wat zijn buurman doen zal en daarom vreest men; bij het naderen eener waarschijnlijke dood is de mensch, die ervan bewust wordt, min of meer ingetogen en dat gevoel doet het volk stil zijn en blijven. Doch laat het eerste schot gelost zijn, laat de eerste gekwetste vallen, toont aan het volk één lijk, ééne wond, één druppel bloed, en het zal als een woedenden

tijger opspringen en vreeselijk zijn. Geven wij dat voorbeeld, mannen!

En vervoerd, hief André zijn wapen in de lucht, zwaaide het en riep:

- Leve de opstand, leve het volk!

- Leve de opstand! riepen al de mannen tegelijk door André's woorden medegesleept.

- Dat die vervloekte Hollanders thans komen, riep de man met den stok en zij zullen goed ontvangen worden.

- Er is maar eene zaak treurig, zeide de andere kantoorbediende, dat is: dat wij tegen arme drommels zullen te strijden hebben, die onschuldig zijn aan de misdaden welke wij zullen gaan straffen en veel beter zouden doen met ons te kampen tegen de koningen, het ongeluksras der menschheid.

- Gij hebt gelijk Pierre, zeide André tot zijn stielgenoot, een Waal, die met eenige moeite zich in het Vlaamsch uitdrukte, maar onze moed zal hen bewijzen dat de republiekeinsche denkbeelden den mensch ook kunnen groot maken en de redenen van onzen strijd zullen hun de oogen openen.

- Wie weet, sprak Frans, waar hun fameuze koning nu zit?

- Wel, bij de eene of andere hofdame zeker.

- Kon hij maar kreveeren, in plaats van zijne arme soldaten!

- Doch ze moeten het maar weten en de gevolgen hunner domheid dragen.

- Maar de moeders, de zusters, de beminden van die ongelukkigen.

- Dat is waar, die zijn te beklagen. Mijne vrouw weende ook dezen morgen omdat ik mijn geweer uit den hoek haalde. Maar zoo zijn de vrouwen; weenen en anders niets; dat zij meêvochten tegen de koningen en andere schurken, het ware in eens met gansch dien boel gedaan.

- Mijne vrouw weende niet; ik verwed mijn hoofd dat zij vandaag zal medevechten en ik had al de moeite der wereld

om mijnen oudsten zoon te huis te houden; hij wilde ook op de Hollanders kloppen en dat is pas veertien jaar.

Dit gesprek waaraan al de mannen deel namen, duurde nog eenigen tijd, als op eens een hunner voor zich wijzende, riep:

- De Hollanders! ziet eens ginder dat stof.

Allen zagen in de aangeduide richting en uit aller mond klonk het op eens:

- De Hollanders!

En waarlijk de Hollanders naderden. Gansch in de verte zag men dikke stofwolken zich in de lucht verheffen en eene groote massa volks naderen.

- Mannen, riep André op eens, daar naderen de moordenaars onzer vrijheid; zij laten ons kiezen: slaven blijven of ons vrij vechten. Kiest!

- Ons vrij vechten! riepen al de mannen.

- Bravo! Is er een van u die vreest of wenscht bij zijne familie te zijn?

- De vrijheid, de republiek staat boven de familie, riep de man met den stok.

- Leve de republiek, riepen verscheidene anderen.

- Op uw post dus! Als mannen, als leeuwen gestreden! Goed gemikt, met vaste hand geschoten, één moedige opstandeling is tien soldaten waard. Op post, mannen, op post en leve de strijd!

- Leve de strijd! klonk het krachtig uit tien borsten te gelijk.

Eenige oogenblikken van heen en weêr loopen volgden hierop.

De verdedigers der barrikaden, door een instinktmatig gevoel van zelfbehoud gedreven, waren eindelijk elkander genaderd en vormden een groepje. Geen enkel woord werd meer door hun gesproken.

Ja, het waren moedige mannen; deinzen zouden zij niet, ô neen, integendeel; zij wilden alles, tot zelfs hun leven -

en zij bezaten niets meer die arme proletariers - voor de edele zaak der vrijheid offeren, maar ginds in de verte naderden duizende soldaten niet gansch alleen, want in de hoeven hunner paarden, in de scheede hunner sabels, in de loopen hunner geweren, in de muilen hunner kanonnen voerden zij een ijselijk spook met zich, een spook, dat de moedigsten sidderen doet, als het zich in zijne volle naaktheid aan hun oog vertoont, het spook der dood.

De dood! het einde van al wat leefde, leeft en leven zal, en dat voor alle menschen, buiten diegenen van het materialismus goed doordrongen, met een reusachtig vraagteeken achter zich verschijnt.

De dood! ach, onze barrikade-strijders waren ook onder haren machtigen indruk en eenigen hunner zagen eerst naar den kant der Hollanders, dan naar de stad, als wilden zij met de oogen den afstand meten welke het dreigende gevaar op dengenen die hun van hunne vrouw en kinderen scheidde reeds gewonnen had.

En nog altijd werd er geen woord gesproken en de indruk klom met iederen stond.

- Mannen, sprak André op eens en geroerd, het plechtig oogenblik nadert, de strijd voor de vrijheid zal wellicht ons leven eischen, maar...

Zich zei ven plotseling onderbrekende, stak hij de beide handen naar Frans uit, zeggende:

- Uwe hand Frans, uwe hand.

Die laatste woorden schenen een afgewacht signaal voor al de werklieden te zijn. Door de gewichtige gebeurtenissen die gingen voorvallen, tot in de ziel getroffen, waren zij teêrgevoelig geworden, doch eene valsche schaamte had hun dien heerlijken gemoedstoestand doen onderdrukken; wanneer zij er echter door André, door den man die zij eerbiedigden, lief hadden en tot hun aanvoerder kozen, lucht zagen aan geven, weêrhielden zij zich niet meer; en niet alleenlijk werden de handen onderling gedrukt, maar die kloeke moedige mannen

vlogen in elkanders armen, met verkropten boezem, niet kunnende spreken, trillend van aandoening en met betraande oogen. O, voorzeker, die tranen waren rechtzinnig, maar kuste ieder hunner zijnen vriend, hij zond ook in de gedachte een zoen aan de vrouw, aan de kinderen, aan de moeder, die ver van daar weenden en leden en welke zij wellicht nooit zouden wederzien.

O, gevoeligheid is altijd geene verwijfdheid, tranen zijn altijd geene lafheid; er komen stonden in 's menschen leven, dat een trillende handdruk, een warme traan, het bewijs zijn van schoonheid, van grootheid van karakter.

De moed der soldaten van de barrikaden en van het slagveld kan niet opgemerkt worden gedurende den slag, wanneer de drift des gevechts, de reuk van poeder en bloed allen verhit en razend gemaakt hebben, maar eenige oogenblikken vóor het eerste kanonschot werd gelost en na het gevecht; dan moet men zien of aandoening of vrees hun sidderen deed, of liefde voor de vrijheid, verstompende discipline of haat hun de kanonnen deed trotseeren.

Het was een plechtig schouwspel, die kloeke, gespierde mannen in elkanders armen te zien, terwijl men in de verte de wapens des steeds naderenden vijands in het zonnelicht zag schitteren en rond om hun de stad onbeweeglijk en wellicht onverschillig was.

De aandoening ging over; de omarmingen eindigden en de mannen, zich trotsch, onversaagd in hunne volle lengte verheffende, deden eene beweging als of zij zich schuddeden, om alle teergevoeligheid van zich af te werpen.

- Op post, mannen, op post! Binnen vijf minuten zijn de Hollanders onder ons schot. Op post en hun ontvangen onder den dubbelen kreet: Leve de vrijheid, leve de republiek!

- Leve de vrijheid, leve de republiek, antwoordden de helden met forsche stem.

Allen die geweren droegen kozen zich eene plaats van waar zij goed mikken konden; de mannen met den sabel en den

stok deden gestadig kassijden uit den grond om de barrikaden te verhoogen, te versterken en met de overigen de Hollanders den kop in te slaan.

Met langzamen, doch regelmatigen stap naderden de Noord-Nederlanders. Hoe velen hunner bekloegen het zich niet in oude vrienden wellicht te moeten schieten, de familie te verlaten voor een koning, voor een beheer dat zij zelven verachtten; maar hoe velen dier ongelukkige soldaten spotteden er niet met de opstandelingen, met hunnen strijd en ‘dwazen weerstand’ en beloofden zich zelven niet er ‘duchtig in te schieten?’

Arme menschheid!

Terwijl de mannen met het geweer op den schouder stonden, tot vuren gereed, keerde André het hoofd naar de stad; in de verte een jongen ziende komen afgeloopen, riep hij op eens:

- Daar komt de kleine smid, vrienden, weldra hebben wij nieuws van de stad.

En werkelijk hij was het en eenige oogenblikken nadien stond hij, zweetend, afgemat, bij hun.

- Ehwel, mijn kameraad, hoe is het in de stad?
- Slecht, mijnheer André... bijna geen mensch te zien...
- Geen mensch?
- O, die lafaards.
- En aan de barrikaden op de andere steenwegen, vroeg André op nieuw.
- De Hollanders... zijn daar al in het zicht... ik heb geloopen... om u te verwittigen.
- Hier komen de Hollanders ook, zie maar; en aan de barrikaden?
- Daar staan eenige mannen... zij toonen veel moed en zullen vechten.
- Bravo! Heb dank, jonge vriend, heb dank, sprak André, en klopte hem op de schouders.

- Merci, mijnheer André, merci, sprak de kleine verheugd; dat de vervloekte Hollanders nu maar komen; mijn vader en mijn broêrs staan op den steenweg van Laeken en zullen zich goed verweren; ik zal hier op de Hollanders kloppen.

Al de mannen glimlachten bij dien uitval des jongen smids.

- Gezellen, sprak André op eens, de burgers slapen geloof ik, maken wij ze wakker.

En dit zeggende klauterde hij op de barrikaden, en riep uit volle borst:

- Op, burgers, op! de Hollanders! de Hollanders!

En middelerwijl schoot hij zijn geweer in de lucht af.

- Naar de deuren, mannen, naar de deuren, vervolgde hij, en slaat er op met de kolven uwer geweren. Wij hebben nog vier minuten tijd.

Aan dit bevel gehoorzamende, vlogen de mannen naar de deuren der winkels en burgerswoningen en sloegen er op met de geweren of met den voet, roepende:

- De Hollanders, de Hollanders!

André had zijn doel bereikt; gansch het kwartier kwam in opschudding: de meeste burgers trokken bij dat vervaarlijk gedruisch hunne vensters open, doch sloten ze weldra, wanneer zij de Hollanders in de verte bemerkten.

Eenigen nogthans verlieten hunne woningen en vervoegden zich goed gewapend bij de opstandelingen, door wie zij met handdrukken en kreten van blijdschap werden begroet.

Te midden dier geruchten, door allerhande kreten en het slaan op de deuren veroorzaakt, donderde op eens een kanonschot door de lucht.

De Hollanders hadden het vuur begonnen of de bevolking van hunne aankomst willen verwittigen. Dit schot was het eerste dat zij losten, maar het laatste dat niet door honderde schoten van wege de Brusselaars werd beantwoord.

- Aan de barrikaden, aan de barrikaden, allen op uwen post, mannen! riep André met kloeke stem.

De mannen liepen naar hunne plaats, legden aan en wachtten op het bevel.

- Vuur! klonk het op eens.

Tien schoten weêrgalmden in de lucht en tien kogels vlogen schuifelend naar het vijandelijk leger.

- Op nieuw geladen!... legt aan! riep André op nieuw.

Doch toen de rook, door de schoten veroorzaakt, verdwenen was, bemerkte André eensklaps dat de Hollanders gingen vuren.

- Achter de barrikaden! klonk het nieuw bevel.

Het was tijd. Eene salvo geweerschoten liet zich hooren. De Hollanders hadden goed gemikt, doch de barrikade beschutte de Belgen opperbest. Niemand werd geraakt, zelfs niet gekwetst door de straatsteenen van de verschansing geschoten.

Spotredenen, uitdagingskreten beantwoordden den aanval der Hollanders.

- Legt aan, mannen!..... Vuur! bevol André.

Weêr knalden de geweren. Gedurende eenige minuten verweerde de kleine troep zich dapper en maakte verscheidene slachtoffers in den onafzienbaren menschendrom welke zich op korten afstand vertoonde.

De Hollanders die zich wellicht aan die schoten niet verwacht hadden, aarzelden eenige oogenblikken; doch alras een besluit nemende, kwamen zij op stormpas naarde barrikade geloopen.

- Vuur en achteruit, mannen, riep de aanvoerder zijn geweer op den naderenden vijand afschietende.

- Waarom achteruit, vroeg de man met den stok, die gedurende dit kort gevecht teekenen van wanhoop had gegeven, omdat hij slechts aanschouwer was moeten blijven, waarom achteruit, wij hebben nog niets gedaan?

- Achteruit mannen, wij kunnen niets met ons twintig tegen die duizenden. Achteruit, geene zotternij, ons leven zal te kostbaar worden om het aldus te verspelen!

En waarlijk de Noord-Nederlanders telden duizenden, want op den steenweg van Schaerbeek alléén bestond hunne legermacht uit zeven duizend man.

De man met den stok, dit achteruitwijken niet kunnende verkroppen, nam een zwaren kassij, klauterde op de barrikade en wierp uit volle kracht den steen naar de soldaten, waarvan hij een ten gronde storte. Die stoute daad werd dooide opstandelingen met toejuichingen en door de Hollanders met wraakkreten begroet.

André's mannen, de nutteloosheid van den strijd inziende, weken achteruit, na nog eens hunne geweren afgeschoten te hebben. De Hollanders, de barrikaden innemende, vuurden op nieuw, doch vruchteloos, want de opstandelingen hadden eene zijstraat ingeslagen.

Op heel korten tijd waren de poorten van Schaerbeek en van Leuven in de handen der Hollandsche troepen, zonder tegenstand van eenige beteekenis te ontmoeten.

Zij hadden alle rede om verheugd te zijn over het begin huns aanvals en konden onmogelijk vermoeden dat in zeer weinig tijds de kans zou zijn gekeerd.

En de stad en de Brusselaars, wat deden zij? Opstaan.

Eenige oogenblikken voor het lossen van het eerste schot was, wij hebben het hier voren gezien, de stad doodsch, maar nauwelijks was de eerste slag gegeven of eene totale verandering greep er plaats.

Dit eene schot had meer invloed op gansch de bevolking dan duizend redevoeringen, dan millioenen redeneeringen. Op eens begrepen allen dat er niets anders te doen stond dan zich vrij te vechten of zich te laten kastijden en slaaf te maken. Die kanonslag toonde aan allen de macht, den wil, de nadering van den vijand en het lot dat den overwonnene te

wachten stond. En hadden allen uit het instinktmatig zelfbehoud wellicht zoo lang gewacht om te handelen, dit zelfde gevoel dreef hun thans voorwaarts en zou hun in staat stellen de wreedste toestanden en gevaren te trotseeren.

En dit schot, doordringend in het boudoir der rijke dame, in het bureel van den handelaar, in de afzichtelijke woning van den armen proletariër, zijn weerklank vindende in de hut van den boer der omliggende dorpen, deed bij al die menschen, zoo verschillend van karakter en stand een zelfde gevoel ontstaan: liefde voorde vrijheid, één zelfden kreet verwekken: overwinnen of sterven, weg met de Hollanders!

O, hadde prins Frederik dit kunnen zien, wie weet zou hij voortgeschoten hebben. Maar hij zag anders niet dan zijne dertien duizend krijgsmannen, dan zijne gapende kanonnen en ver voor zich eene opene stad, aan zich zelve overgelaten en oogenschijnlijk zonder verdedigers.

Kon hij, de koningszoon, opgeleid in den haat tegen de volkeren, in de verachting voor zijne opstanden, schooljongen der Pruisissche legeroversten, die, door de overwinningen van hun voorvader Frederik, reeds van de meesterschap over Europa droomden, zegt eens lezers en lezeressen, kon hij vermoeden dat aardewerkers, boeren, sterkwerkers, schoenmakers, penlikkers, burgers aan den arbeid niet gewoon, hem tot een schandelijken aftocht zouden gedwongen hebben? Maar neen. Wie kan eerbied, vrees voor den volksleeuw hebben, wie kan hem kennen, die niet met zijne melk is gevoed?

En hij meende, de ongelukkige prins Frederik, dat het maar een slag en stoot was om Brussel in te nemen, en daarom had dien koningswelp zijn aanval geschikt als eene theatervoorstelling, door militairen gegeven: stipt op het gestelde uur beginnen en eindigen.

Hij had het gezegd en het moest zoo zijn: hij zou den 23 September Brussel aanvallen en de nacht zegevierend

binnen zijne muren doorbrengen. Hadde hij den 21 of 22 September den strijd begonnen, zonder iets te zeggen, mogelijks ware hij meester van de stad geweest, om er later toch uitgeworpen te worden; maar neen, dat niet; moest hij zich verlagen tot zulke middelen zijnen toevlucht te nemen tegenover een ordeloozen troep kwâ jongens? *Allons donc!* En opgeblazen van militairen trots vocht de dommerik volgens al de regelen der ‘kunst’ tegen duizende menschen die van de ‘kunst’ der generaals niets verstonden, maar alles wisten van diegene om te ‘durven sterven’ voor zijne beginselen en voor de vrijheid(1)!

In weinige minuten waren de straten en de openbare plaatsen der hoofdstad letterlijk vol volk; het was alsof de huizen strijders spuwden, alsof zij uit den grond opstegen. Opgewondenheid, verontwaardiging, en al de gevoelens die

(1) De handeling van prins Frederik was radikaal het tegenovergestelde van die van Napoleon III en zijner generaals en van die der bandieten van Versailles. Dit verschil toont goed den aard der handelende mannen, der volkeren en der toestanden aan. De Hollandsche generaal, die niets kende van een opstand, die wellicht nog nooit tegenover een wezenlijke opstand en nog veel minder tegen de barrikaden van Parijs had gestaan, aanzag dat als een lachenspel en wilde in zijn strijdplan de *étiquette* niet schenden. Doordrongen van zijne onoverwinnelijkheid en van den daaruitvolgenden trots wilde hij de man ‘der militaire eer’ blijven.
Doch in Frankrijk, waarde opstanden periodiek, hardnekkig en dikwijls overwinnend zijn, hebben de despoten maar één doel: hem dempen, overwinnen. Zij kennen de macht des volks, zij hebben gezien, gevoeld wat het vermocht, de puinen der Bastille, het schavot van bodewijk XVI, de vlucht van Karel X en meer andere gebeurtenissen waren daar om het hun te bewijzen.

En daarom verwittigen de Bonaparte's en de Thiers's hunne slachtoffers niet. Neen, zij slopen in den nacht, drongen in alle woningen, arresteerden naar goeddunken en stonden met de brandende lont over honderde kanonnen, met het ontbloote zwaard in de hand als Parijs ontwaakte; zij kropen als ondieren 's nachts door de straten, om 't volk zijne kanonnen en wapens te ontnemen en het dan gemakkelijk te kunnen verwurgen.
De zuiverheid der middelen is bij hen het minste en meester blijven het hoofddoel.
Nog eens, dit verschil van handeling karakteriseert de mannen en de volken.
DE SCHRIJVER.

de massa groot maken heerschten onder haar. Op eens verdwenen de standen, de jaren, de geslachten, alles wat de menschen verdeelt, en als ééne familie stortte de meerderheid der bevolking zich op de barrikaden om ze te verdedigen.

Dan begon een moedige, een heldenstrijd.

Langs alle kanten tegelijk werden de Hollanders aangevallen.

De kanonnen bulderden, uit hunne gapende muilen rook, vuur en ballen spuwende en het geknal der geweren mengde zich voortdurend bij hunne donderende slagen; het geschreeuw der strijdenden, het gehuil der gekwetsten, de bevelen, langs beide kanten met krijschende stem gegeven, het schallen der klaroenen, het roffelen van den trom, dit alles diende als begeleiding van die helsche muziek; en als of er nog geene akelige toonen genoeg in die woeste harmonie waren, kwamen op eens al de klokken der stad er hunne schelle, klagende, slepende en donderende stemmen bij voegen.

De Kerk vocht mede voor de vrijheid, misschien voor de eerste maal sinds eeuwen. Streden hare priesters, monikken en nonnen niet - de christelijke zielen badden waarschijnlijk om Gods hulp wanneer er strijders met mannenmoed behoefden - zij deed hare klokken luiden, aan den kamp een ijzingwekkend karakter gevende, om de verdedigers des vaderlands aan te wakkeren en den geloovigen te verkondigen dat zij de familie, de werkplaats, den ploeg mochten, moesten verlaten ten einde de bedreigde Kerk ter hulp te snellen.

De strijd leverde een vreesdijk maar tevens een grootsch schouwspel op! Grootsch schouwspel dat op eens al de maatschappelijke ongelijkheden den bodem insloeg en met één trek, een bloedigen trek, toonde dat de armen niet de laagsten, de machtigen niet de edelsten waren, en dat in alle standen de menschen door het goede kunnen bezield worden en groot zijn in zekere stonden.

Brussel had den zege aan den moed zijner bewoners te danken. Hebben die mannen en vrouwen min of meer moedig gestreden naarmate de pracht hunner kleêren, naarmate hunnen maatschappelijken toestand, de uitgebreidheid hunner kennissen, de fijnheid hunner opvoeding en de volheid hunner geldkas? Nog eens, waren de rijken de moedigsten, de geleerdsten de koensten en de armsten de lafsten of vreesachtigsten?

Groote heeren wij dagen u uit die statistiek op te maken, maar wij voorspellen het u, zij zal ten uwen voordeele niet uitloopen.

In kalme tijden is het volk maar laf, doch in gespannen oogenblikken, bij rampen, oorlogen en opstanden verheft het zich hemelhoog boven alle klassen en vertoont het zich zoo groot en schoon, dat het in het eerst verstomt, verplet, maar eindigt met zich te doen eerbiedigen en liefhebben van allen die ‘hart’ bezitten.

Zijn stoffelijk en zedelijk lijden, het eenige erfdeel dat het aan zijne kinderen achterlaat, stelt het dan tot de grootste opofferingen, tot het verdragen der ergste slagen in staat.

Niet alleenlijk komt dan aan iederen proletariër de overmacht van zijnen stand, door zijne verpletterende getalsterkte helder voor de oogen, maar ook ieder hunner wordt bewust van de krachten die in zijne gespierde vuisten, in gansch zijn lichaam besloten liggen; iedereen herinnert zich de vrachten die hij sleepte, de steenen die hij droeg, de lasten die hij torschte en dat schenkt aan de massa verdrukten eene zekerheid, eene trotschheid die hun met de ergste gevaren doen spotten en hun onstuimig naar den vijand drijven.

Wat in vredestijd hunne ondeugd was en tot hun ongeluk strekte, maakt hun in woelige stonden subliem. In vredestijd - tijd van lijden en van verdraagzaamheid - dient de spierkracht der armen tot verrijking der meesters en, als natuurlijk gevolg, tot hunne eigene verarming, en in den opstand schenkt zij hun dikwijls den zege; in kalme dagen

zijn zij lichtzinnig, onbekommerd over hun lot en die ongevoeligheid tegenover het lijden schenkt hun de kracht om bij groote familie-ongelukken of maatschappelijke rampen den opofferingsgeest tot het uiterste te drijven.

O volk, dat mijne moeder baarde, waarom moet gij telkens zooveel geleden hebben alvorens gij tot opstand komt, en toonen durft of wilt wat schitterende gaven in u besloten liggen?

Hoeden af, Belgische burgers, voor het kanailje dat gij verstootet, wellicht omdat het uwen stand redde en u de onbetwiste oppermacht over ons land verzekerde! Hoeden af voor den ploegos uwer velden, voor den schepper en bewaarder uwer rijkdommen! Hoeden af voor het kanailje, zeg ik, want het waren de duizende haveloozen van Brussel die het sein tot den aanval gaven, het waren zij en hunne lotgenooten der omliggende dorpen die de onversaagdsten streden, den zege beslisten en het grootste getal slachtoffers leverden.

Het volk gaf het voorbeeld en sleepte daardoor allen die aarzelden mede. Men zag het, zich op den vijand werpende - die door de poorten der stad vooruit trad - van het eene eind van Brussel naar het andere loopende, briesschend, springend als een leeuw in zijn hok.

De volksleeuw, ziedaar eene uitdrukking die niets figuurlijks bevat. Ja, het volk geleek in zijne woede en onversaagdheid den koning der wouden; het was een reusachtige leeuw, met een orgaan van duizende mannen, met zooveel klauwen als er strijders waren. En die leeuw doorliep, neen, hij vloog door de stad van de Vlaanderenstraat naar de Schaerbeeksche poort. En dunden door het vuur der Hollanders, de rangen eenen stond, ras waren zij op nieuw gevuld, verdubbeld en voor één gevallen strijder had de vijand honderd nieuwe helden voor zich.

André had het goed geraden. Laat het volk één kanonschot hooren, toon het één lijk, één druppel bloed en het zal

als één man opstaan, had hij gezegd en het was opgestaan als een man. Allen vochten mede, tot kinderen en maagden; allen, tot zieke, stervende mannen, die het slagveld voor doodsbed en graf kozen.

Boven het vuur des gevechts, boven de vlammen der in brand geschoten huizen, boven gansch dit tooneel van verwoesting en dood schitterde eene zon, de zon der vrijheid. 't Was zij die de opstandelingen aanvuurde, aan haar brachten de stervenden hun laatsten groet.

En even, als een zonnestraal in eene kamer dringt, men millioenen dooreen wemelende stofdeeltjes ontwaart, die tot aan den fakkel der wereld schijnen te willen opklimmen, zoo woelden in Brussel duizende strijders dooreen, door het licht der vrijheidszon als overgoten en reuzenpogingen inspannende om tot haar te genaken.

De 23 September was met het vuur der Hollanders begonnen en met dat der Belgen geëindigd. De Hollanders hadden zich van verscheidene straten meester gemaakt en bezetteden de boulevards, waarop zij gedurende den nacht kampeerden.

De geduchte en onverwachte tegenstand die zij ontmoet hadden, was van gewicht genoeg om hun de moeielijkheid van den strijd, de vastberadenheid en het getal der opstandelingen aan te toonen en aan prins Frederik het voorgevoel te schenken dat zijne militaire wandeling eene voor hem dreigende wending nemen kon.

De nacht was gevallen en met hem de strijd geëindigd. En waar waren de verdedigers der barrikaden? In hun huis. De barrikaden waren niet meer door den vijand bedreigd en de opstandelingen hadden ze verlaten. Slechts hier en daar stond er een man op wacht en op vele plaatsen was er niemand te vinden, om in geval van nood het alarm te geven.

Die onachtzaamheid was zoo verre gedreven dat verscheidene Belgische geschiedschrijvers der Omwenteling, onder anderen Theodoor Juste, bekennen dat, hadden de Hollanders

in plaats van op hunne beurt te slapen, van de duisternis des nachts gebruik gemaakt om met eene sterke macht de barrikaden te naderen, zij ze ledig zouden hebben gevonden en zonder slag noch stoot de eenigste verdedigingsmiddelen der opstandelingen - buiten de woningen, - zouden ingenomen hebben.

En die nalatigheid heeft zich zoo drij nachten vernieuwd, zonder dat de invallers er ooit een oogenblik aan dachten daar voordeel uit te trekken.

Bij het volk was die nalatigheid verstaanbaar, maar dit slapen op alles behalve op zijne lauweren van wege de Noord-Nederlanders, is aan niets anders dan aan weinig kennissen van zijne tegenpartij en aan schrik toe te schrijven. Bij het volk is de nalatigheid ongerijmd, bij de legeroversten des vijandelijken legers was zij misdadig.

De 24 September brak aan. Van vroeg in den morgend begonnen de klokken te luiden en liepen mannen, op groote trommels slaande, de stad op en neêr, gansch de bevolking tot den strijd oproepende.

In weinige stonden was zij onder de wapens en vlogen allen op nieuw naar de barrikaden.

Voor sommige muren stonden gansche groepen geschaard om eenen plakbrief te lezen of te hooren voorlezen.

Van wie was die brief en wat behelsde hij? Het was een plakkaat van wege eene bestuurlijke commissie, in aller haast gedurende den nacht gevormd en voorloopster van het *Voorloopig gouvernement*.

De proclamatie luidde aldus:

‘MEDEBURGERS!?

’Sedert twee dagen is Brussel van alle overheid ontbloot: 's volks krachtdadigheid en goede zin hebben alle wanorde doen vermijden; maar ieder welmeenende burger zal begrijpen dat zulke regeeringloosheid niet duren kan, zonder groot nadeel voor de stad en voor den zegepraal eener zaak die sedert gisteren de overwinning begonnen heeft.

’Vaderlandslievende burgers hebben in tusschentijd eene macht aanvaard welke zij bereidwilligst in betere handen zullen afstaan, zoodra de vormdeelen eener nieuwe overheid zullen vergaderd zijn geweest. Deze burgers zijn: HH. baron Vanderlinden d'Hoogvorst, van Brussel, K. Rogier, advokaat, van Luik, en Jolly, oud-overste der krijgsgenie.

’Zij hebben voor geheimschrijvers: HH. de Coppin en Vanderlinden, van Brussel.’

Die tijding vermeerderde de zekerheid der bevolking en deed haren geestdrift klimmen.

Met teekenen van goedkeuring werd dit bericht ontvangen en met meer moed liep de bevolking ten strijde. Ook verspreidde zich het nieuws dat de boeren der omliggende dorpen met gansche troepen mannen en vrouwen uit Henegouwen uit Vlaanderen kwamen toegestroomd, gereed om voor de vrijheid hun leven te verpanden.

Dit alles bracht de vervoering der Belgen ten top, en opgetogen en zingend trokken velen den vijand te gemoet. Deze die door de niet inneming der stad, ondanks zijne overmacht, een zedelijken slag had ontvangen, was gedeeltelijk neêrslachtig en de drift des gevechts was er noodig om hem op te beuren.

Het gevecht werd weldra langs beide kanten met woede voortgezet. De Hollanders streden met buitengewone dapperheid, doch verscheidene hunner aanvallen werden door de Belgen af geslagen.

Gansch den morgend door weêrgalmde de stad van het kanon- en geweervuur, zonder dat er aanmerkelijke verandering in de positiën der beide strijdende machten gekomen was.

De Hollanders waren meester van het voorgeborcht Schaerbeek, van de poort van Leuven, van het Park, van de omliggende paleizen en hielden ook het paleis der Generale Staten bezet.

Omtrent 3 ure in den namiddag van den 24 September

stonden een honderdtal mannen aan eene groote barrikade in de *Rue de Namur* opgeworpen.

Een gedeelte der straat was in de banden der Hollanders en met woede vielen zij de barrikade aan, wier overwinning hun een groot gedeelte der stad opende en hun in staat stelde de opstandelingen in den rug aan te vallen, tusschen twee vuren te plaatsen en een gevoelig verlies, misschien eene totale vernietiging te doen ondergaan.

Van beide zijden begreep men het gewicht der stelling; en werd de aanval met stoutheid volbracht, de verdediging was niet min moedig.

Onder de opstandelingen bevonden zich André en zijne vrienden. De man met den stok, die er nog steeds bij was, had tot hiertoe nog geen ander wapen dan zijn stok, doch eenige bloedvlekken bewezen dat hij er reeds voor zijne zaak een goed gebruik van gemaakt had.

Reeds tweemaal hadden de Belgen een aanval op de barrikaden afgeslagen. De Hollanders maakten zich tot eenen derden gereed, doch thans met verdubbelde macht, toen op eens van den kant der Belgen een oorverdoovend gejuich opging en vele mannen vurig elkander in de armen vlogen.

- Hoera! hoera! leve de Leuvenaars!
- Leve Luik! leve Belgie!
- Leve de verbroedering van Walen en Vlamingen!
- Leve het volk! leve de vrijheid!

Die en meer andere kreten stegen uit honderd monden op.

De Hollanders, de rede dier zegekreten niet kunnende gissen, eene vermeerdering van gewoel hoorende, die verdubbeling van strijders verried, staakten een stond den strijd, om zich rekenschap van het voorgevallene te geven.

Wat waren de reden van al dit triomfgeschreeuw? De aankomst van een honderdtal Luiksche patrioten, deel makende van het vrijwilligerskorps, dat zich in de stad had gevormd en sinds verscheidene dagen in Brussel verbleef en de zeer verheugende tijding dat de Leuvenaars den

aanval der Hollanders hadden afgeslagen en tot den aftocht kwamen te dwingen.

Deze versterking van macht en die schitterende zege kwamen nog meer de strijdenden aanvuren en weldra door eene hagelbui van kogels begroet, konden de Hollanders zich ten vollen rekenschap van het gebeurde geven.

Zij lieten zich echter niet lang wachten en weldra werd de strijd algemeen en zeer hevig.

Het geweervuur, doodelijk voor de Hollanders door niets beschut, duurde eenige minuten, als op eens een troep Noord-Nederlandsche ruiters, met den blooten sabel in de vuist, in woesten draf op de barrikaden aankwamen. Aan het hoofd stond een reeds bejaard krijgsman, die door woorden, gebaren en voorbeeld, zijne mannen aanvuurde. De schok zou geweldig zijn, ook wachtten de opstandelingen tot dat zij den vijand goed onder schot hadden en dan deed op eens eene hevige losbranding zich hooren.

De felle rook er door veroorzaakt liet in de eerste sekonden niet toe over hare uitwerking te oordeelen, doch weldra bespeurde men dat zij onder de aanvallers eene verschrikkelijke slachting en verwarring had doen ontstaan en de aanval mislukt was.

De overste was met verscheidene zijner ruiters dood van zijn paard geschoten en de overigen, zich zonder aanvoerder ziende, en zich onder het schot hunner vijanden gevoelende, wendden den teugel en keerden in allerhaast terug.

De aftocht werd door een hernieuwd vuur en door de zegekreten der Belgen begroet.

Het verlies van een hunner beste opperhoofden en velen hunner mannen, die gedwongen vlucht maakte de aanvallers razend en in der haast eene sterke macht verzamelende, maakten zij zich tot een nieuwen aanval gereed. De Belgen wachtten hen af. Op de zegekreten was stilzwijgendheid gevolgd; men kreeg het bewustzijn dat de strijd thans beslissend ging

worden en iedereen zwoer in zich zelven zich tot het uiterste te verdedigen.

Aan de vensters der huizen in de straat vertoonden zich van tijd tot tijd jonge meisjes en vrouwen, die naar den uitslag der gevechten schenen te wachten, om het een of ander besluit te nemen.

Eenige stonden verliepen, toen op eens het schallen der klaroenen een nieuwen aanval des vijands aankondigde. Hij liet zich niet wachten. Met lossen teugel rennende, de sporen met geweld in de zijden hunner paarden drukkende, vlogen de ruiters, die tot de huzaren behoorden, naar de barrikade.

- Legt aan! klonk het op eens bij de opstandelingen.

André voldeed, even als de andere mannen, aan het bevel en mikte naar den vijandelijken officier, die, veel jonger dan zijn ongelukkigen makker van daar zoo even, ook vol onversaagdheid, zich aan het hoofd zijner soldaten had gesteld. Het was een schoon, rijzig man van omtrent dertig jaren, in wie wij Rudolf, Helena's echtgenoot, erkennen.

Wanneer André hem onder schot zag, trok hij den haan van zijn geweer over en liet hem los, toen hij op eens een stamp op den elleboog kreeg, wat de kogel van zijn doel afwenden deed.

Bij dien stoot keerde hij zich om. Op het zien van den jongeling die voor hem stond, riep hij op eens met eene stem waar verrassing en geluk in besloten lag:

- Victor!

- André, klonk het antwoord van den aangeroepenen, die niemand anders dan het jongste kind van mevrouw Van Acken, de broeder van André was. Zij vlogen in elkaârs armen; de omhelzing was kort, de aandoening gauw voorbij, want de nieuwe en algemeene losbranding, waarmede de opstandelingen den hernieuwden aanval beantwoordden, riep hun tot het bewustzijn van hun toestand, die zij een stond,

door die gelukkige en onverwachte bijeenkomst vergeten hadden.

Victor had woord gehouden; hij was naar Brussel gekomen om ook voor de vrijheid zijns lands te strijden.

Middelerwijl was het gevecht voortgezet. De kogel, door André voor den officier bestemd, was, dank aan den stoot door Victor gegeven, hem boven het hoofd gevlogen.

Na de losbranding zijne mannen verzamelende, vloog hij op nieuw op de barrikade, langs de zijde waar André, zijne vrienden en Victor stonden.

Het gelukte de Hollanders weldra eene bres in de beschutting te maken, en de barrikade een dreigend gevaar te doen loopen. De opstandelingen dit ziende, vlogen zij allen naar dien kant en daar had een hevig gevecht plaats. Eenigen hunner waren in het vuur van den strijd, zelfs over de barrikade geklommen en vielen de ruiters op hun eigen strijdplaats aan. De man met den stok bevond zich onder hen. Hij met zijn vervaarlijken knuppel en zijne gezellen met de kolven hunner geweren, sloegen wild in het rond, de ruiters en hunne paarden met doodelijke kloppen treffende.

In het midden van dit gevecht, dat een oogenblik ten voordeele der Hollanders scheen te zullen uitloopen, maar weldra tegen hun keerde, bemerkte André op nieuw den officier en dreigde hem met de bajonet.

- André, steek niet, riep Victor op eens.
- Waarom?
- 't Is Rudolf, Helena's echtgenoot.
- Hij?
- Ja.
- En dien slag van u?
- Was voor hem te redden.
- Victor, riep Rudolf op eens, die den jongeling had herkend.

En nauwelijks had hij die woorden uitgesproken of de man met den stok sprong op hem toe, trachtte hem uit den zadel te lichten, en bracht hem eene steek in het been met de ijzeren punt zijns stoks. Een sabelhouw op den rechter schouder van den man gegeven, was het antwoord van Rudolf, wiens gelaatstrekken door de verkregene wond pijnlijk samentrokken.

Met meer moed dan ooit werd het gevecht voortgezet, toen op eens een kanonschot weêrgalmde.

Dit moest zeker een afgesproken sein voor de Hollanders zijn, want oogenblikkelijk trokken zij zich uit den strijd terug, spijtig over dien gedwongen aftocht.

Alvorens de opstandelingen de beteekenis van dit voorval vermoedden, werd de barrikade door een hevig kanonvuur aangevallen. Tegen dit vernielingselement was de zwakke bastion niet bestand en in vijf minuten tijds stortte hij in, slechts een gruishoop vormende. Die ruwe aanval bracht nogal erge verwarring onder zijne verdedigers, doch zij was van korten duur.

- Tegen de muren, klonk op eens het bevel.

Er werd aan gehoorzaamd. Tegen de muren gedrongen, mikten zij naar de kanonniers om hun op die afdoende wijze het vuren te doen staken.

Eenigen en onder hen bevond zich Victor, door het vuur van den strijd medegesleept, waren zoo stout zich tot tegen de vijandelijke kolom te wagen en de wapens en cartouchen der gesneuvelde Hollanders te nemen[1].

Sluipend langs den muur, kruipend over den grond kwamen zij op hunne schreden terug, terwijl de kogels om hunne ooren schuifelden, aan hunne makkers de ontnomene wapens als zegeteekens toonende.

Het kanonvuur duurde steeds voort en had niet alleenlijk de barrikade plat geschoten, maar verscheidene harer verdedigers doen sneuvelen.

(1) Zie THEODOOR JUSTE, *Histoire de la Révolution de* 1830.

De opstandelingen vormden eene zonderlinge menigte, waarin alle standen vertegenwoordigd waren; de werklieden maakten echter de meerderheid uit; de overigen waren burgers, letterkundigen, kunstenaars en menig jongeling, wien wellicht eene schitterende loopbaan beschoren was, vocht moedig mede, zijn leven, zijne toekomst voor de vrijheid ten offer brengende.

Onder de strijdenden bevonden zich drij personen, die door hunne moedige houding aller genegenheid hadden verworven. Het waren een grijsaard, oud soldaat van Napoleon, vader Antoon geheeten, zijne dochter Leonoor en haren echtgenoot Gérard, een kloeke smidsgast. Overal waar het gevaar heerschte kon men ze zien, elkander en de anderen aanmoedigende en al de blijken der innigste onderlinge liefde gevende.

Ondanks het dreigende gevaar mengden vrouwen en jonge meisjes zich onder de vechtenden, om hun kogels en wapens te brengen en de gekwetsten weg te halen[1].

Het regende ballen, want het was een echt moorddadig vuur dat de Hollanders hadden geopend.

Opeens stortte de oude Antoon neder; zijn rechter been was door een kanonkogel verbrijzeld geworden. Zijne dochter Leonoor haar vader ziende vallen, liep er naar toe, aan het gevaaarvolle zulker daad niet denkende.

- Gerard, Gerard, riep zij uit al hare krachten, terwijl zij weenend nevens den stervenden neêrzonk.

Haar echtgenoot had gelukkiglijk die kreten gehoord; in een oogwenk ziende wat er gebeurd was, snelde hij naar zijn schoonvader.

De oude soldaat was aan zijn uiterste.

De oogen half gebroken naar zijne kinderen gericht, trachtte hij nog te glimlachen. Terwijl het weinig bloed dat hem nog in het lijf bleef uit zijne wonden gudste, zonder dat

(1) Zie THEODOOR JUSTE, *Histoire de la Révolution de* 1830.

hij een kreet van smart slaakte, richtte hij zachtkens het hoofd omhoog, strekte zoover hij kon den linkerarm uit, als deed hij teeken tot allen te willen spreken, en zeide dan met zwakke stem:

- Met mijne drij... doodelijke ziekten... in het lichaam... sterf ik... voldaan... op het... slagveld... Kinderen... weest gelukkig... hebt de... vrijheid... lief... Vaar... wel!...[1]

Bij die woorden liet hij den arm vallen, het hoofd nederzinken en loosde een diepen zucht. De oude soldaat was niet meer.

Gerard en een zijner vrienden namen het nog warme lijk op en droegen het, van de snikkende Leonoor gevolgd, naar eene naburige woning.

Sombere begraving die het bulderen van het kanon tot lijkmarsch had.

In zijn val had de oude man krampachtig zijn geweer in de hand gehouden; door de ontroering wat van hun stuk geslagen, hadden zijne vrienden niet belet, dat hij een korten eind het wapen voortsleepte, terwijl hij gedragen werd, toen op eens een jong meisje er naar toe kwam, tot de mannen die hem droegen, zeggende:

- Is die man dood?

- Ja...

- Geeft hier zijn geweer, vrienden, ik zal zijne plaats innemen.

En de straat overloopende, stelde zij zich tegen den muur en gaf vuur op de Hollanders.

Terwijl die treurige episode daar voorviel hadden de aanvallers geen enkel oogenblik hun vernielend vuur gestaakt. Niemand vertoonde zich meer voor de vensters van de huizen der straat; wie weet, stierf men daar binnen niet van schrik. De verdedigers der barrikade weken niet; het was een strijd op leven en dood geworden, en dunden hunne

(1) Zie THEODOOR JUSTE, *Histoire de la Révolution de* 1830.

rangen, de moed der overlevenden en hun geweervuur vertiendubbelden. Ieder hunner sprak, riep, schreeuwde in zijne moedertaal, en verstonden Walen en Vlamingen elkander niet, een blik, een handdruk, een geleend geweer, eenige geschonkene kogels waren de woorden der taal waarmede zij tot elkander spraken en die allen begrepen.

De Luiksche vrijwilligers streden met echten heldenmoed en lokten dikwijls een donderend hoera! van wege de Vlamingen uit.

André, Victor en hunne vrienden - want onder het vuur des vijands is men gauw vriend en wordt men het oprecht - waren overal de voorsten, de stoutsten.

- Kogels, kogels, riep André op eens, die zijn laatsten bal in het hoofd van een Hollander kwam te jagen.

- 'k Heb er nog drij, neem er twee, André, antwoordde Pierre.

- Hier ook kogels, riep Frans op eens.

Niemand antwoordde.

- Kogels, kogels, herhaalde Frans.

- Ik heb er geenen meer, riepen verscheidene mannen.

- Wat te doen zonder kogels, vroeg Frans, met wanhoop zijn onnuttig geworden wapen toonende.

- Er bij den vijand halen, klonk het antwoord.

- Wie gaat er mede?

- Ik! Wij! riepen verscheidenen.

- Allen! volledigde André, die op nieuw zijn laatsten kogel verschoten had.

En de mannen maakten zich gereed, ondanks het roekelooze der daad, hun plan ten uitvoer te brengen, toen de Hollanders eensklaps hun vuur staakten en bijna ter zelfder tijd een drij honderdtal mannen, door wel honderd ruiters gevolgd, met gevelde bajonetten en op stormpas naar de barrikade liepen, denkende dat hun kanonvuur die zwakke borstwering vernietigd en hare verdedigers uiteengeslagen had.

- De Hollanders! de Hollanders! Bijeen! bijeen! *En carré! en carré!* klonk het op eens uit de rangen der opstandelingen.

En allen als door een elektrieken schok voortgestuwd, sprongen in het midden der straat, vormden eene dichtgeslotene massa en liepen op hunne beurt de Hollanders te gemoet.

De botsing was vreeselijk. De Belgen waren in minderheid, maar de onstuimigheid van hunnen aanval en de verrassing der Hollanders, die er zich niet aan verwachtten, hadden hun eene bres doen maken in den levenden muur waarop zij stieten.

Niets zoo ijselijk dan een gevecht met de blanke wapens, waarin men kerft en kapt in zijne medemenschen als een beenhouwer in geslachte schapen. Het gekletter der wapenen, het strijd- en smartgeschreeuw van sommige vechtenden, het razend krijschen en vloeken van anderen en dit alles in verschillende talen, het trappelen der paarden en al de geruchten uit zulk een moordkuil opstijgende, maakten dit schouwspel ontzettend, ijzingwekkend.

Alle rook van het kanonvuur was verdwenen, de lucht werd helder, de zon wierp gouden stralen op het bloedig tooneel, alsof de natuur wilde toonen dat zij zich niet bekommert om den strijd harer kinderen onderling, maar hun, door het steeds voortschenken harer rijke gaven, wilt leeren dat er onder hun slechts één strijd mag bestaan, én wel dien, hoe men haar het best aanbidden en hare wetten volgen zal.

In de eerste oogenblikken kon niet beslist worden wie den zege zou behalen. In de verte stonden de Hollandsche kanonniers bij hunne stukken, op het kommando wachtende, hunne *chefs* sloegen met verrekijkers het gevecht gade; tusschen hen en de strijdende massa bevonden zich eenige damen in 't zwart gekleed, den moed zoo ver drijvende tot op het slagveld, gedurende den strijd te komen, om de gekwetsten te helpen. Door de wreedheid van den kamp ontzet, stonden

zij daar, door gansch hunne houding, schrik en lijden verradende. Een hunner, rijzig en welgevormd, had de handen voor het aangezicht geslagen, om zich het onmenschelijk schouwspel te besparen.

En middelerwijl werd het gevecht met woede voortgezet. André, Victor en hunne vrienden waren tot diep in de Hollandsche benden gedrongen.

- Met de kolven geslagen! riep André plotselings.

En de bajonet uit den buik van een Hollander trekkende, greep hij ze, nog nat van bloed, in de hand en viel met den kolf op nieuw de Hollanders aan. Zijn voorbeeld werd door al zijne gezellen gevolgd, en onder de verpletterende slagen van die geduchte wapens vielen de Hollanders als het gras voor de zeis.

- Uw aangezicht is vol bloed, Victor, sprak André op eens.

- En uwe mouw is rood, André, en het bloed komt er van onder geloopen, antwoordde Victor.

- Zoo, ik wist niet dat ik gekwetst was.

- En ik evenmin, ik voel niets!

En nieuwe slagen volgden die woorden.

Die moedige groep was ver vooruitgedrongen en bijna de ruiters genaderd, die de voetgangers steeds voorwaarts duwden.

- Als men overal vecht gelijk hier, sprak André tot Pierre, zijn wij overwinnaars.

- Dat is waar.

Nauwelijks hadden de beide mannen die woorden gesproken of aan den anderen kant der straat weêrklonken de kreten:

- Hoera! Leve koning Willem!

Het was het triomfgeschreeuw der Hollanders. Dat maakte onze mannen razend en als leeuwen sprongen zij op nieuw vooruit.

- Leve de Belgen! riep André op eens met donderende stem, om de zijnen voor ontmoediging te bewaren.

De Hollanders dien kreet hoorende, kwamen met verdubbelde krachten naar dien kant en dreigden den kleinen groep te verpletteren. Dit zou onvermijdelijk geschied zijn zonder een dertigtal Luiksche vrijwilligers die hem ter hulp sprongen.

Langs beide zijden werd met heldenmoed gestreden.

Gedurende een geruimen tijd was de uitslag des gevechts noch te zien, noch te voorzeggen. De slachting werd hevig. Steeds kwamen nieuwe opstandelingen de Belgen ondersteunen, maar de Hollandsche opperhoofden zonden ook versche troepen naar de strijdplaats.

Daar was de straat vol gekwetsten en lijken. Aan wegdragen derzelven viel niet te denken. De jonge meisjes en vrouwen, die dit gevaarlijk doch liefde vol werk verrichtten, hadden zich te midden der strijdenden geworpen, met hunne zwakke armen een sabel, een pistool of een geweer zwaaiende, om weldra voor de meerderheid, met loshangende haren, naakte armen, hals en boezem, stervend neer te storten, wellicht nevens het lijk huns vaders, echtgenoots of minnaars.

Het was ijselijk!

Eindelijk moesten de Belgen wijken. Zij bezweken voorde overmacht. Bijna honderd der hunnen waren gevallen en steeds drongen de Hollanders niet vernieuwde krachten op hun toe. Zij vluchtten niet, neen, maar gingen slechts stap voor stap achteruit.

Nog eenige stonden en de straat en met haar een groot gedeelte der stad misschien, zouden in de handen des vijands zijn, ondanks den wanhopigen tegenstand der opstandelingen.

Daar werd op eens in de straat een venster geopend; een oude man keek er uit. Met één oogslag zag hij den hachelijken toestand der Belgen, gaf een teeken aan de personen die achter hem in de kamer stonden en aan den buurman van rechtover de deur, welke van uit het tweede verdiep op een

signaal scheen te wachten. Daarop trok hij zich terug en sloot het venster.

De zege der Hollanders was beslissend. De opstandelingen werden duchtig achteruit geslagen. Daar kwamen versche Noord-Nederlandsche troepen de straat ingestormd, om de overwinning te voltooien en zooveel voordeel mogelijk uit de vervolging hunner vijanden en uit eene snelle inneming der straten te trekken.

Doch nauwelijks zijn de eerste soldaten aan de plaats gekomen waar een afzichtelijke hoop van lijken, kassijden, steengruis enz., de vroegere barrikade en de hardnekkigheid van het daar geleverde gevecht toonde, of daar wordt het zelfde venster door den zelfden grijsaard geopend. Een snijdende kreet uitstootende, wierp hij met al de kracht van zijn ontvleesden arm een ketel vol kokend water naar de zegepralende Hollanders.

W as dit een signaal of sleepte die daad allen mede die haar van voor hun venster hadden bewonderd? Ik weet het niet, maar zeker is het, dat pas de schreeuw uitgestooten en de ketel geslingerd, vijftig, honderd, twee honderd, nog veel meer vensters zich openden en van uit die zonderlinge schietgaten niet alleenlijk ketels, maar potten, pannen, tin,- ijzer,- koperwerk, beelden, stoelen, kannen, ledige en volle koffers, stukken oud versleten, ja zelfs kostelijk huisgerief, alles, alles in een woord wat de Brusselaars onder de handen viel naar de verraste Hollanders werd geslingerd.

Het was een regen, een stortregen van keuken-granaten en bommen uit de slaapkamer, die losbarste op de hoofden der soldaten, den eenen kwetsend, den anderen van zijn paard slaande, een derden bloedend ten grond werpende, maar allen verschrikkende omdat zij er geen eind aan zagen, er zich niet tegen beschutten konden en aan zulk een aanval in de verste verte niet hadden gedacht.

Het was een echt bombardement van huisgerief en meubelstukken, dat van al de verdiepen tegelijk op den vijand neêr-

kwam. En wie waren de schutters? Oude mans, vrouwen, jonge meisjes en kinderen. Uit alle die monden stegen kreten van geestdrift, van woede, van wraak op. Men verdrong zich aan de vensters om het meest te kunnen slaan, om het best te kunnen treffen. Aan één venster waren soms vier, vijf armen tegelijk opgeheven, terwijl aan anderen éénen man onophoudend sloeg met al hetgeen de overige bewoners hem aanbrachten.

De grijsaard die wij het signaal zagen geven, half uit het venster gebogen, sloeg met de eene hand, terwijl hij met de andere greep wat zijne dochter en kleindochters hem overhandigden, na zelve gesmeten te hebben.

- Geeft hier, toe geeft hier! riep hij nog, wanneer er met niets meer te werpen was. De kamer was bijna leêg geruimd, wat een gedwongen wapenstilstand veroorzaakte, die slechts na nutteloos zoeken werd aanvaard. De wanhoop sloeg om aller harten, radeloosheid greep de oude man aan omdat hij niets meer kon vinden toen een kleine jongen van omtrent zes jaren uit zijn moeders armen sprong en naar eene naburige kamer liep, roepende:

- Ik weet nog iets grootvader!

En dadelijk daarop kwam hij terug, in de eene hand de pop van zijn zusterken houdende en met de andere zijn eigen kruiwagentje voortslepende. Een algemeen gejuich begroette den kleinen guit. Grootvader ontnam hem het karretje, terwijl moeder hem kussend in de hoogte hief en met hem naar het venster liep, zeggende:

- Daar Justin, sla zelf maar de pop op die schelmen.

En onder de oogen der gansche familie, vlogen te midden der soldaten kruiwagen en pop, door een ouderling en een kind geworpen, die levende zinnebeelden van het eeuwige des strijds tegen de verdrukking.

Middelerwijl had men uit de andere vensters het werpen geen oogenblik gestaakt. Bij dien wilden en doodelijken aanval hadden de Hollanders een oogenblik geaarzeld hunne

vervolging voort te zetten, doch de hunnen in groot getal ziende vallen, keerden zij in allerijl terug, hier en daar een opstandeling medeslepende, en de straat in de handen des volks latende.

Een onmetelijke triomfkreet steeg van uit al de kamers - die zonderlinge barrikaden - uit al de borsten dier nieuwe strijders op. De Belgen vatteden weer moed, verzamelden zich en achtervolgden op hunne beurt de vluchtende Hollanders.

Die kamer- en keukensoldaten van den oogenblik hadden zich zoo manmoedig als de veteraans der beroemde wacht van Napoleon gedragen. Ook in hunne harten was het vrijheidsvuur ontwaakten terwijl hunne zoons, echtgenooten, broeders en minnaars hun leven waagden in de straat en op de barrikaden, offerden zij alles wat zij bezaten voor die schoone zaak, zonder voor het treurig vooruitzicht te schrikken, dat zij niet alleenlijk zonder steun in de familie, maar zonder huisgerief, zonder iets konden komen, om na den strijd, brood- en hopeloos door de straten te moeten dwalen, of te bezwijken op de kamers, die zij met zooveel moed, offerwilligheid als wijs beleid in onneembare vestingen hadden herschapen.

Men ziet daaraan, als de beker met gal door het volk eens is leêg gedronken, de vrouwen en ouderlingen, dit vreesachtig en conservatief lichaam der massa, ook tot den opstand overslaan en tot de hardnekkigste strijders behooren.

Hoevelen dier arme vrouwen en meisjes hadden niet dagen en nachten gewerkt, gezucht, hoeveel ontberingen hadden zij zich niet getroost om aan die weinige meubelen, aan die eenige pronkstukjes te geraken. Ieder brokje huisgerief bevatte eene gansche geschiedenis van zorgen en zwoegen, een deel van het martelaarsleven dier arme loonslaven in zich.

En die stukjes, welke hun meer dan goud waard waren, omdat aan ieder hunner onuitwischbare herinneringen waren verbonden en beurtelings de trappen aan toonden, langs waar

hunne familie, wellicht uit de diepste ellende tot een iet wat zachteren toestand was gekomen, die stukken van hun leven, werden zonder bekommering, zonder spijt, naar omlaag geslingerd.

Er werd niet met potten en pannen maar met de vruchten van jaren en jaren treuren, lijden en zwoegen naar de satelieten der verdrukkers geworpen, en was het te verwonderen dat zij er onder bezweken!

Als men van offers aan de vrijheid spreekt, dan is de daad der arme Brusselsche huismoeders een der subliemste offers die er ooit aan werden gebracht.

En waarlijk na dit voor de vrijheid, voor zijn land te hebben gedaan, verdienden de Belgische proletariërs een beter lot dan dat hetwelk de burgers hun hebben geschonken.

Toen de Hollanders gansch de straat hadden ontruimd, kwamen de vrouwen-soldaten van hunne forteressen naar beneden. Na de eerste uitboezeming van vreugde, spoedden zij zich tot de gekwetsten en dooden. Dan grepen daar hartverscheurende tooneelen plaats. De koorts des strijds was voor een stond voorbij en de natuurlijke, maar vreeselijke toestand van iedere familie, rees schrikwekkend voor aller oogen op.

Al wie een echtgenoot, een zoon, een broeder onder de verdedigers der barrikade had geteld en hem nu niet zag of niet in zijne armen lag, sloeg een angstigen blik op de zieltogende lijken, op de zich kronkelende en steunende gekwetsten, vreezende de geliefden onder hun te vinden.

En wanneer dien oogslag zonder uitslag bleef, dan gingen zij te midden der gevallenen, met bevende handen hun rakende, hun gezicht ontblootende of hun omkeerende, ieder oogenblik vreezende het lijkkleurige of bebloede gelaat van den lieveling te herkennen.

Zij vreesden en hoopten tegelijk te midden hunner vreeselijke foltering; zij vreesden aan hunne voeten den beminden

echtgenoot uitgestrekt te vinden, dierven bijna niet voortgaan in hun onderzoek, maar die zelfde liefde, die zelfde angst dreef hun verder, steeds verder tot aan het laatste lijk, hopende dat hij hier niet gevallen was en elders nog leven mocht, of te wel hem licht gekwetst te zien en hem te kunnen helpen en redden.

En wanneer zij reeds vele gekwetsten, vele dooden gezien en niet voor de hunnen herkend hadden, dan nog werden zij voortgedreven, voort, altijd voort, wroetend in hun eigen hart, als om zelve de diepte van hun ongeluk te meten en de vreeselijke wezenlijkheid boven de hartverscheurende onzekerheid over het lot der beminden verkiezende.

O, het waren rampzalige stonden, en die keerzijde der medaille was met te veel lijden, tranen en bloed overgoten om de overwinning niet duur betaald te heeten.

Het bericht van den zege der Belgen had zich met bliksemsnelheid in de stad verspreid en overal nog meer de opstandelingen aangewakkerd en den toestand der aanvallers hachelijk gemaakt.

Zesde hoofdstuk.
In het vijandelijk leger.

Zooals wij zagen sleepten de Hollanders in hun wijken eenige gekwetste opstandelingen mede, die, zwak door bloedverlies, zich niet konden losrukken uit de sterke vuisten der soldaten, welke heviger nepen en sleurden, omdat deze nieuwe neêrlaag hun woedend, razend had gemaakt. Zij wilden hun verlies verminderen door eenige gevangenen als treurig zegeteeken mede te voeren.

Onder dezen behoorde Victor. Aan het voorhoofd gekwetst, had hij eene tweede wond aan den schouder ontvangen, op het oogenblik dat zijn broeder nevens hem nederstortte.

Bijna te gelijker tijd begon de regen van ketels en kannen. Het gevecht vergetend, bukte hij zich naar zijn broeder om hem te helpen opstaan en van doodtrappeling te redden, toen hij op eens door eene kloeke vuist bij den schouder gevat, van den grond gelicht en medegesleurd werd.

Alvorens hij zich goed rekenschap van het gebeurde kon geven, daar zijne zinnen door pijn, door bloedverlies, door smart en onzekerheid over het lot zijns broeders en door het vervaarlijk gedruisch welk het zonderling bombardement onophoudelijk veroorzaakte, verloren raakten, was hij een heelen eind ver van de strijdplaats verwijderd en bevond hij zich te midden der Hollanders, vloekende en razende over hunne nederlaag.

Eensklaps was er een die, Victor bemerkende en hem als opstandeling herkennende, er op los ging en hem met den blooten sabel meende te treffen. De soldaat die hem had gevangen, maar geen woestaard was, verzette zich tegen die onbezonne of laffe daad. Een twist ontstond tusschen de beide Hollanders, terwijl Victor, tegen den muur geleund, met zijn zakdoek het bloed trachtte te stelpen dat uit zijne wonde aan het voorhoofd vloeide, zijn aangezicht bedekte en hem onkennelijk maakte. De twist, waaraan weldra andere soldaten ook deel namen - officieren waren daar niet te zien - nam toe; de partijen waren verdeeld; de aanvallende soldaat liep weder op Victor toe, als er op eens eene vrouw hem terughield, zeggende:

- Ongelukkige, wat gaat gij doen?

De redster van Victor was de dame, die wij gedurende den strijd met de handen aan het aangezicht hadden zien staan, vol smart over de slachting waarvan zij getuige was.

Op de woorden door deze vrouw uitgesproken wier daad de

andere soldaten beviel, was de woestaard een stap achteruit getreden; doch toen de dame zich tot Victor wilde wenden, met het inzicht wellicht om hem uit dit gevaarlijk gezelschap te verwijderen, trad de krijgsman, wiens gevangene hij was, vooruit en sprak op eerbiedigen doch vasten toon:

- Die opstandeling, mevrouw, is mijn gevangene en ik houd er aan hem zelf aan mijne oversten over te leveren.

Door medelijden en misschien door zucht om den jongeling te redden gedreven, plaatste zij zich tusschen hem en den soldaat, met zachtheid, doch met bewonderenswaardige tegenwoordigheid van geest antwoordende:

- Mijn vriend, als gevangene behoort die jongeling u, als gekwetste behoort hij mij. Gij hebt uwen plicht als soldaat gedaan, laat mij den mijnen als ziekenverpleegster volbrengen. Ik ken u persoonlijk goed en zal aan uwe oversten de gevangneming van dien jongeling verhalen.

- Gij hebt gelijk, mevrouw, die jongeling behoort u, doch ik hoop dat gij den soldaat niet vergeten zult, die als man in den strijd wist te handelen.

En daarmede verlieten de soldaten de dame en Victor, die aan gansch dit tooneel ongevoelig was gebleven.

Toen de mannen zich verwijderd hadden, keerde de dame zich tot den jongeling en sprak op den meest vriendelijken toon:

- Gij hoeft niets meer te vreezen, mijn vriend, er zal u hoegenaamd geen leed...

Zij kon niet voleindigen; bij het hooren dezer stem, had Victor het hoofd opgeheven, de handen van voor het gezicht gedaan en op denzelfden oogenblik hoorde men de kreten:

- Helena!

- Victor!

En broeder en zuster lagen in elkanders armen, want deze dame was niemand anders dan Helena, Victor's zuster, die

hare liefde tot den naasten zoover uitbreide, dat zij tot op het slagveld kwam om de gekwetste vijanden haars lands te verplegen.

Die eerste uitstorting van vreugde werd bij Helena weldra door een smartkreet gevolgd, toen zij den bedenkelijken toestand, het met bloed besmeurde gelaat haars broeders bemerkte. Zij was geene zwakke vrouw, maar bij dit schouwspel kwamen de tranen haar in de oogen en onwillekeurig keerde zij het hoofd naar de soldaten, hun een blik van haat toewerpende, die gauw verdween bij de daarop volgende gedachte, dat het noodlot en de discipline hun die misdaad hadden doen bedrijven.

Zij was hevig aangedaan en zonder een woord te spreken leidde zij Victor van die plaats weg, hem met zekere drift, - door ontroering, door vrees voor nieuwe ongevallen, maar voornamentlijk door de zucht om hem gauw te helpen, veroorzaakt - naar een huis niet ver van daar gelegen, tot ziekenverblijf herschapen, voorttrekkende.

Daar waschte zij hem het aangezicht met echte moederlijke zorg en verbond zij zijne wonden.

De andere ziekenverpleegsters, de soldaten en officieren die daar heen en weêr liepen, tot het brengen der benoodigheden en gekwetsten, tot het geven van bevelen, enz., enz., lieten haar begaan en stoorden haar in haren arbeid niet, al zagen zij aan zijne kleêren dat Victor tot de vijanden der Hollanders behoorde.

't Was dat haar gedrag indruk op al die menschen had gemaakt. Men wist dat zij, alhoewel de dochter eener Belgische familie, toch haren echtgenoot was gevolgd; en had die kennis haar door velen van op zijde doen bezien, in hun blik haar als renegate verwijtende, toen men zag dat zij, sinds de eerste Hollander was gevallen, alles trotseerde om hulp te brengen, zich in gevaar stelde om lijdenden te redden, dat hare liefde slechts den mensch bedoelde en niet afging op

het kleed en op den stand, dan had men het bewustzijn harer edele daad gekregen, dan gevoelden al deze mannen, die ook voor het gevaar niet schrikten, dat die vrouw hooger stond dan zij, dat zij schooner was in hare naastenliefde dan den onversaagdsten vechter te midden zijner vijanden. En als zij ergens voorbij ging, sprak men stil onder elkander, de officieren met eerbied het hoofd buigende, de soldaten bijna met liefde den militairen groet gevende.

Vergetende dat zij zelve uit liefde voor den echtgenoot zich te midden van gevaren had gebracht, beknorde zij onder het wasschen haren broeder om zijn deel nemen aan het gevecht.

- Ziet gij nu wel, sprak zij, haar best doende een berispenden toon aan te nemen, doch onmogelijk iets strengs aan hare stem kunnende geven, ziet gij nu wel wat er van dat vechten komt, ongelukkige jongen, alzoo zoudt gij doodgeschoten worden, ja, doodgeschoten, door uwe onvoorzichtigheid! Denk eens, zoo een verdriet moeder aandoen! Wie weet hoe zij nu lijdt van angst over u. Waarom liet zij u gaan? En André, waarom zond hij u niet terug? André, ja, waar is André?

- André, antwoordde Victor, is wellicht weêr aan het vechten.

- Mijn hemel! Wie weet is hij ook niet gekwetst! Was hij gekwetst toen gij hem laatst zaagt?

- André... gekwetst... neen... neen... hij was... niet... gekwetst.

- Gij wilt mij bedriegen, maar uw ongerust gelaat verraadt u. De ongelukkige André is ook gekwetsten wellicht erg. Wie weet is hij niet...

- O, neen, Helena, denk dat niet! Ja, hij is gekwetst, maar heel weinig, het is de moeite niet waard er van te spreken en daarom verzweeg ik het.

Voor niets ter wereld zou hij in den toestand waarin

zijne zuster zich bevond, haar zijne vrees nopens het lot van André hebben willen openbaren.

Toen zij goed zag dat Victor's wonden onbeduidend waren, werd haar gelaat overtrokken. Dit voorval met Victor had haar eenige oogenblikken Rudolf doen vergeten, wien zij sinds zijn aanval niet teruggezien had; zij had er reeds naar gezocht, naar gevraagd, om inlichtingen nopens hem uitgezonden, maar niemand bad haar eenig antwoord kunnen geven noch gebracht. Ongerustheid greep haar aan, zij vreesde een ongeluk en was met hare gedachten op de strijdplaats, waar zij hem voor de laatste maal had gezien.

Het uitblijven van goede inlichtingen deed hare vrees bijna tot schrik stijgen, toen de deur van het ziekenhuis werd geopend en een man op den schouder van een soldaat leunende, de kamer binnentrad waar Helena stond.

Die man was Rudolf, die zich tot eenige stappen van het huis had voortgesleept en daar door eenige soldaten was geholpen geworden.

Op het zien haars echtgenoots vloog zij naar hem, op zijn gelaat zijn toestand trachtende te lezen. Rudolf poogde te glimlachen om hare onrust te stillen, maar ondanks hem verried zijn gelaat zulk eene hevige pijn, dat zij, eene doodelijke wond vermoedende, een angstkreet niet kon onderdrukken.

Het werd stil en plechtig in die kamer. De beide echtelingen werden door allen bemind en eene ramp die hun trof bedroefde de aanschouwers.

Rudolf werd op een bed uitgestrekt en eenige stonden nadien onderzochten een geneesheer en Helena de wond, die hij door den man met den stok aan de bil had ontvangen.

De doktoor schudde bedenkelijk het hoofd; de wond was breed, zij kon erg kwaad willen, maar ook zonder gevolgen en gauw genezen zijn; alles hing van de rust des zieken en van eene goede verpleging af.

Toen Victor, in den beginne door een blik zijner zuster

teruggehouden, die Lijden eersten oogslag welke zij op Rudolf wierp, bespeurde dat lievige gemoedsaandoeningen gevaarlijk konden werken, toen Victor, zeggen wij, zag dat zijn schoonbroeder de eerste zorgen had ontvangen, ging hij tot hem, de handen uitgestrekt, zeggende:

- Mijn waarde Rudolf, ik hoop dat uwe wond niet erg is.

- Victor, antwoordde Helena's echtgenoot verrast, gij hier, mijn jongen, zijt gij dan ook gekwetst?

- Ja, zie...

- Ja, ik zie het aan dit verband. Treurige plaats om elkander te ontmoeten, niet waar?

- Voor waar, treurige plaats, antwoordde Victor, maar zooals het daar aan den gang ging, verwachtte ik mij aan veel meer, voegde hij er schertsend bij.

- Er is langs beide kanten nijdig gestreden geworden; die opstandelingen zijn dappere mannen, dit moet ter hunner eer gezegd worden.

En zich op nieuw tot Victor richtende, sprak hij:

- Maar gij zijt een krijgsgevangene. Weet gij reeds wat men met u uitrichten zal?

- Daar weet ik niets van, ik ken de oorlogswetten niet.

- Hebben uwe vrienden ook krijgsgevangenen gemaakt?

- Ik ben er ten volle van onbewust, want tot hiertoe weet ik niet heel goed hoe ik in de handen van den reus gevallen ben, die mij meênam. De Hollanders schieten toch hunne krijgsgevangenen voor den kop niet, denk ik, vroeg hij ietwat schertsende.

Die scherts deed pijn aan Rudolf, een dapper, eerlijk soldaat en vurig patriot.

- Gij moet niets vreezen, sprak bij een weinig gekwetst.

Nog eenige woorden werden onder hen gewisseld, toen aan den ingang der kamer zich een soldaat vertoonde, die op het herkennen van Victor er rechtop af kwam en verzocht hem te volgen.

Deze was een weinig ongerust, niet wetende wat hem in dit vijandelijk kamp te wachten stond.

- Ga onbevreesd, Victor, sprak Rudolf, er zal u geen leed geschieden.

En zich tot den soldaat wendende, die een der mannen was onder zijne bevelen staande, vervolgde hij:

- Vermeersch, die jonge heer is de broeder mijner vrouw, ik wil dat gij op hem waakt.

- Het zal geschieden, luitenant, was het antwoord. En beide vertrokken.

Aan de deur ontmoetten zij Helena, die pluksel en zalf voor haren echtgenoot was gaan halen. Zij verschrikte een weinig bij het zien wegleiden baars broeders. Doch een wenk van Rudolf, de glimlach die om Victor's lippen speelde en de eerbiedige houding des soldaats stelden haar gerust en na Victor omhelsd, na hem de zachtheid, de voorzichtigheid en nog al meer aanbevolen te hebben, liet zij hem vertrekken. De beide mannen begaven zich in een prachtig huis, waar de staf der Hollandsche macht gelegerd was. Daar bracht de soldaat Victor in eene kamer.

Hier moeten wij wachten, sprak hij, tot dat men ons kome halen.

- En waar zal men mij dan naar toe geleiden, vroeg Victor.

- Voor een raad van officieren.

- Wat doet men hier met de krijgsgevangenen? Heeft men er elders ook gemaakt of ben ik hier gansch alleen in dit geval?

- Dat weet ik niet, antwoordde de soldaat die een goeden jongen was, en er verstandig uitzag.

- Heeft die raad van officieren reeds over krijgsgevangenen te beslissen gehad?

- Dat denk ik niet.

- Dan ben ik de eerste. Ik heb dus het geluk die heeren in de gelegenheid te stellen hun oordeel over ons, verdedigers der vrijheid, uit te brengen.

- Gij kunt de eerste, maar zult voorzeker de laatste niet zijn.

- Gij denkt het?

- Ik ben het zeker. Of beeldt gij u in dat de muiters zich nog lang tegen onze goed geoefende troepen zullen kunnen verzetten?

- Dat zullen zij kameraad, want zijt gij in het vechten onderricht, zij strijden voor hunne vrijheid en dat is meer waard dan tucht.

- Maar die opstandelingen zijn toch niets anders dan een opgeraapten hoop, zonder chefs en zonder taktiek vechtende.

- Dat is waar. De verledene week stonden wij nog allen aan ons werk; doch wanneer het de vrijheid geldt, worden allen die haar lief hebben soldaat en hunne gereedschappen wapenen... Gij glimlacht, maar gij hebt wel gezien dat wij ons moedig hebben verdedigd. Uit uw oogpunt van geoefend soldaat is onze kamp belachelijk, maar van een ander standpunt gezien, is mijn strijd als opstandeling schooner dan de uwe als soldaat; ik vocht uit vrijen wil en gij werd daartoe gedwongen.

- Daarin moet ik u gelijk geven.

- Beide zijn wij soldaten. Ik van de vrijheid, gij van een koning. Als ik mijn bloed vergiet en sterf, dan is het toch voor mijn eigen voordeel, voor mijne vrijheid en onafhankelijkheid; wanneer wij, opstandelingen, overwinnen, dan zullen wij vrijer, geruster en gelukkiger zijn dan vóór den oproer. Stort gij uw bloed en sterft gij, uwe dood is zoo nutteloos aan uwe familie en aan de menschheid als uw strijd het was; overwint het leger waartoe gij behoort, dat zal u geen cent meer in den zak, geen zierken meer vrijheid, meer recht schenken. Integendeel, want ieder veldslag welke gij wint, ieder bloedige lauwer die gij om het hoofd uws konings

vlecht is een schakel te meer aan de ketens die u knellen; ja, weet het, mijn beste kameraad, waar de koningen in aanzien, macht, rijkdom en grootheid klimmen, daar verarmende volkeren en verminderen zij in rechten en vrijheden. Wij, opstandelingen, gelijken den man die voor zich zelven werkt en alléén al de vruchten van zijnen arbeid geniet; gij, soldaten, zijt even als de gewone ongelukkige werklieden, die reuzendaden verrichten en schatten voortbrengen voor anderen, maar zelven onder ellende en verdrukking gebukt gaan.

- Maar mag men dan zijn vaderland niet verdedigen, vroeg de soldaat, verrast door al die gedachten welke hij voor de eerste maal hoorde.

- Dat moet men, mijn vriend, antwoordde Victor een weinig in vuur; ja, dat moet men, als men op dien geboortegrond iets te verdedigen heeft en zijne onafhankelijkheid wordt bedreigd... Maar zeg eens wat stiel deed gij alvorens soldaat te moeten worden?

- Ik was knecht op eene hofstede.

- Zijt gij uit uw eigen lust soldaat geworden?

- Verdoemd neen.

- Gij zijt er toe gedwongen geworden? Ehwel, hebt gij medegeholpen de wetten te maken die u dwongen soldaat te worden.

- Wetten maken, daar hebben de armen het recht niet toe!

- En toch moet gij gehoorzamen. Is het niet schandelijk dat gij uw werk en uwe familie moet verlaten om aan wetten te gehoorzamen, die gij niet hielpt maken.

- Maar wat kunt gij er aan doen, 't is nu alzoo in de wereld?

- Ik haal dit maar aan om u te toonen dat het slecht is en dat de arme werkman en soldaat, die in de wereld noch goed noch recht bezitten een geboortegrond maar geen vaderland hebben.

- Hoe, ik zou geen vaderland hebben?

- Neen. Luister: Veronderstel dat, wanneer gij bij uw vader en moeder terugkeert, zij u doen werken gelijk een paard en er zich hoegenaamd niet om bekreunen of gij kost, slapen, verschoon, eenig drinkgeld enz., hebt; dat zij u doen smijten van de broêrs en van de geburen als gij klaagt en dat zij daarenboven nog willen dat gij voor hun vecht als zij elders twist hebben gestookt, dat gij de geburen plaagt, tergt, uitscheldt, hunne kiekens, hun geld en nog al meer rooft en dit alles aan vader en moeder moet komen dragen. Zeg eens, kameraad, zoudt gij in zulk een geval zeggen dat gij eene familie hebt?

- Wel neen, dat waren geene ouders meer, dat ware een moêre en een vâre.

- Dat is waar. Ehwel, hetzelfde is waar voor het vaderland. Even als gij in het door mij aangehaald geval geene familie zoudt hebben, zoo heeft de arme geen vaderland. De koning, de ministers, de rijken, zijne zoogezegde vaders, doen zij hem ook niet werken gelijk een paard? Bekreunen zij zich er om of hij den kost, slapingen, zondagcenten heeft of niet? Wel neen.

Zenden zij geene troepen op hem af wanneer hij zijn lot ondragelijk vindt en doen zij niet in hem schieten als in het wild of hem in het gevang werpen? Dwingen zij hem niet voor hen te vechten als zij met een ander land twist hebben gemaakt? Zijt gij allen, Hollandsche soldaten, naar ons land niet gekomen, om ons onze vrijheid, onze onafhankelijkheid en onze rechten te ontnemen? Is het dus niet juist hetzelfde als in uwe familie?

- Als ik er wel op denk hebt gij gelijk, sprak de soldaat, door die juiste redeneering en vergelijking getroffen.

- En dit is nog niet alles. Gij komt ons hier bevechten omdat wij voor vrijheid van geweten, van vereeniging, van drukpersen nog andere rechten strijden, al dingen die geen enkel Hollandsch soldaat noch werkman bezit. Is dat slim

gehandeld? Als de arme werklieden of boeren opstaan, zijn het de rijke heeren die hen gaan bestrijden? Wel neen, maar gij, arme soldaten, die zelven flauw staat van honger of opgevezen van gramschap, over de verdrukking die gij te verduren hebt.

- Gij hebt ten volle gelijk, maar wat is er daar nu al tegen te doen, och Heere!

- Tegen te doen? Gij zijt gewapend, niet waar? Ehwel, schiet niet meer op de mannen die de vrijheid willen, op uwe arme landgenooten, maar schiet op de rijken, op de ministers, op den koning, op...

- Och, zwijg! want dat zij u moesten hooren!... Gij zijt wel een muiter, maar ik zou toch niet gaarne zien dat er u kwaad overkome.

Victor was in vuur geraakt en had, met die lichtheid den jongelingen eigen, zich door dien redetwist laten medeslepen en zijn toestand vergeten. De soldaat integendeel was hem maar al te wel bewust, omdat hij onder de gestadige vrees leefde die de militaire tucht de soldaten als op het lijf werpt; hij schrikte, want niet alleenlijk zou die jeugdige opstandeling, maar ook hij gestraft worden, indien een zijner oversten daar iets van te hooren kwam. Door allerlei gebaren wilde hij hem trachten te bedwingen; doch deze ging ongestoord voort:

- De koningen zijn de pest der wereld. Even als het onkruid der velden trekken zij de beste en meeste sappen tot zich, ten nadeele der gansche bevolking. Een koning doet meer kwaad aan zijn land dan een hongersnood en eene besmettelijke ziekte. Het koningdom is nog een overblijfsel der barbaarsche tijden en der sombere middeleeuwen, dat tot der dood moet bevochten worden, omdat het in strijd is met de menschelijke waardigheid en met de natuur. En daarom moeten de soldaten ons helpen, want...

Victor zou nog voortgegaan zijn ware de Hollander niet op eens naar hem gesprongen, roepende:

- Zwijg, men komt!

Inderdaad lieten naderende voetstappen zich hooren; weldra werd de deur der kamer geopend en een ander soldaat kwam Victor's wachter roepen.

Deze voldeed aan het bevel en Victor bevond zich alleen in de wel geslotene kamer.

De nacht was gevallen; het kanon- en geweervuur had opgehouden en langzamerhand kwam er diepe stilte op die plaats, waar eenige uren te voren het tweede bedrijf van een bloedig politiek treurspel was gespeeld.

Een voor een waren al de geluiden weggestorven en weldra hoorde Victor niets anders meer dan den regelmatigen, eentoonigen en zwaren stap der schildwacht, die in de nabijheid zijner kamer heen en weêr wandelde.

Deze toestand, welke voor Victor een sterk afgeteekend kontrast met dien van eenige uren te voren vormde, werkte hevig op het gemoed des jongen Belgs. In de hitte des gevechts waren moeder en gansch de familie hem uit den geest gegaan, om slechts aan moedig strijden te denken; maar thans dat hij daar zat, alleen en gevangen, dacht hij met kloppend hart aan al die geliefde wezens.

Zijne moeder, de edele vrouw, ô, zij moest door onrust gefolterd zijn. Misschien voerden de Hollanders hem mede naar hun land en wat zou zij dan niet lijden, wanneer zij haren Victor, haren jongsten zoon en troetelkind, niet wederkeeren zag? Zou zij er niet van sterven? O, kon hij het haar maar zeggen, schrijven of roepen, waar hij zich bevond, alvorens Rudolf, Helena of André er haar iets hadden van verhaald! Rudolf? Hoe was zijn toestand? Indien hij stierf, wat zou er van Helena te midden van dat vijandelijk leger geworden? En André? Die moest doodgetrapeld zijn! Hoe zou hij, bloedend ten gronde gestort, uit dat ijselijk gewoel zich hebben kunnen oprichten en redden? Hadde hij nu vleugelen als die musch, welke daar tjilpend naar haar nestje vloog, waar het gevederde kroost haar wachtte, wat zou hij vliegen,

om gerustheid te schenken aan zijn geschokt gemoed en aan zijne familie!

En dan weder aan zijne gevangenschap denkende, vroeg hij zich zelven af: hebben de Belgen gewonnen of werden zij verslagen; hebben de opstandelingen ook krijgsgevangenen gemaakt? Zoo ja, hoe waren zij behandeld geworden? Zouden de Hollanders niet tot wederwraak gedreven worden? Dit denkbeeld deed hem eenige oogenblikken schrikken. Victor was noch laf, noch een romanheld, maar een jong mensch in den vollen zin des woords. In het gevecht had hij zich dapper gedragen en het gevaar eerder gezocht dan geschuwd, maar nu dat hij zijn toestand met koelen bloede kon overzien en hij in zijne verbeelding de geladen geweren zag die hem moesten treffen, nu kwam met volle kracht de zucht naar het leven in hem op, maar naar een leven met al de luchtkasteelen, met al het tooverachtige en onmogelijke geluk waarmede 's jongelings genie het vult. Nu wilde hij leven, leven voor zich zelf en voor de familie.

En die tegenstrijdige gewaarwordingen waartusschen gansch zijn wezen werd geslingerd, deden hem in eene mijmering vervallen, zoo zacht en weldoenend na diep geleden smart, maar zoo bevangend en drukkend in de omstandigheid als die waarin Victor zich bevond.

Met het hoofd in de hand geleund staarde hij eenigen tijd naar den hemel, die zich langzamerhand in een schitterend sterrengewaad hulde; doch weldra liet hij peinzend het op de horst zinken.

De kamer waarin hij zich bevond gaf met twee vensters op eenen langwerpigen vierkanten koer uit, waarvan zij de smalste zijde innam; langs beide kanten, op de volle lengte, kwamen andere kamers met deuren en vensters op den koer uit.

In eene dier plaatsen, dicht bij die van Victor gelegen, was licht aansteken, zoo dat hij, indien hij wilde, alles kon zien en hooren wat daar gedaan en gezegd werd, zonder zelf ont-

dekt te worden, omdat hij zich in eene volledige duisternis bevond.

Daar zaten verscheidene mannen die, te oordeelen naar de pracht hunner militaire kleeding, tot de hoogste bevelhebbers van het Hollandsch leger behoorden. Zij spraken geen woord maar wisselden onderling onrustige blikken. Van tijd tot tijd keerden zij zich naar een nog jeugdig man die, in diepe gepeinzen verzonken, in een leuningstoel nederlag. Zijne houding en wezenstrekken verrieden ongerustheid, wrevel en lijden. Het was alsof hij onder een erg verdriet gebukt was. Somtijds schudde hij het hoofd, als wilde hij een pijnlijk gedacht verdrijven, of te kennen geven dat het bij hem op gekomen denkbeeld niet deugde.

Dit duurde zoo eenigen tijd toen er heel voorzichtig op de deur werd getikt, welke op den koer uitkwam. Een oude generaal stond recht en begaf zich naar de deur om te zien wie daar klopte. Een luitenant bevond zich voor hem en fluisterde hem eenige woorden toe, waarop de oude krijgsman een teeken van afkeuring gaf, dat weldra in ongeduld veranderde, wanneer de luitenant scheen aan te dringen.

Wij weten niet op wat die stille redetwist zou uitgeloopen zijn, ware er op eens geen derde persoon, insgelijks een legeroverste, op het tooneel gekomen. De oude krijgsman ging tot hem en vroeg:

- Kolonel, gij wilt den prins spreken.

- Ja, generaal, het is dringend noodig.

- Het is onmogelijk, de prins rust en heeft verboden hem te storen.

- Maar het moet, generaal, ik kom van Gent als gevlogen; van dit onderhoud en van 's prinsen besluit kan het bestaan van ons garnizoen afhangen.

- Toch kan het niet, de strengste bevelen zijn gegeven.

- Maar dit is hier een meer dan buitengewoon geval. Het is de hertog van Saxen-Weimar die mij zendt, generaal.

- Gij kent den prins, kolonel, en gij weet hoe hij zijne

bevelen wil gevolgd zien. En om het u rechtuit te zeggen, de prins is ter neêrgeslagen en ontmoedigd, omdat hij zich in de onmogelijkheid z iet dat Brusselsche gespuis te verpletteren.

- Dat verplicht mij nog meer hem te spreken, antwoordde de legeroverste, en een stap naar de kamer doende, waar de prins zich bevond, zeide hij tot zijn oorlogsmakker:

- Ik treed binnen, ondanks het bevel en verklaar u de verantwoordelijkheid dier daad op mij te nemen. Het gewichtige mijner zending en de orders van den hertog laten mij niet toe onverrichter zake terug te keeren.

En daarmede stapte hij in de kamer, eerbiedig voor den prins groetende, die door het gerucht der stappen uit zijne mijmering was getrokken.

- Wat voert u hier, kolonel, sprak de prins ongeduldig, het voorhoofd fronsend, omdat men hem ondanks zijne bevelen gestoord had.

- Ik bid Uwe Hoogheid om vergeving, sprak de oude krijgsman, hier ondanks uwe bevelen te zijn binnengetreden, doch de gewichtige tijdingen die ik u breng, lieten geen uitstel toe.

- Spreek, wat is er, herhaalde de prins, nog altijd wrevelig.

- Uwe Hoogheid, ik kom van Gent, op last van den hertog van Saxen-Weimar; de opstand is in de provinciën Oost- en West-Vlaanderen uitgebroken; de stad zelve is maar schijnrustig, zoo vreezen wij. De minste tegenslag onzer legers kan de ergste gevolgen hebben voor het garnizoen. De hertog van Saxen-Weimar vraagt ten spoedigste om hulp en krachtige hulp

- Hulp! riep de prins uit, wij kunnen niets geven, hier hebben wij meer dan de handen vol.

- De hertog geboodt mij ook u om een goede generaal voor Gent te verzoeken.

- Een goeden generaal voor Gent, riep de prins thans bijna wanhopend uit, gij vraagt mij een goeden generaal voor Gent en het is hier dat wij er een moeten hebben[1].

(1) Zie THEODOOR JUSTE, *Histoire de la Révolution de* 1830.

En met die woorden liet hij zich nog dieper in zijn leuningstoel zinken. Die uitroep had verslagenheid onder de aanhoorders gebracht; hij kwetste hun, maar liet aan allen weldra zien hoe hachelijk de toestand en hoe ver de hoop op overwinning bij den prins gedreven was.

De kolonel, die daar niets wist op te zeggen, zijne taak geëindigd ziende, verliet langzaam de kamer, nog altijd onder den indruk van hetgeen hij kwam te hooren. Toen hij op den drempel stond, kwam op eens een ander generaal, die door een gebaar de woorden van den prins had afgekeurd, bij hem en sprak:

- Kolonel, wilt gij aan uw land een grooten dienst bewijzen?

- Generaal, beveel, ik zal trotsch zijn dat gij aan mij hebt gedacht, antwoordde deze met warmte.

- Vlieg terug naar Gent, en verzoek den hertog van Saxen-Weimar direkt, direkt naar Brussel te komen.

- Zoo was ook zijn oordeel toen de generaal hem zou gezonden zijn, generaal.

- Goed. Zeg dat hij seffens, seffens kome, houdt gij de stad eenige dagen in bedwang; dat hij dadelijk kome, want hij is de eenigste die het moraal van den prins verheffen kan.

- Is de toestand zoo hachelijk, generaal?

- Men wil hier den strijd opgeven, de geestkracht van den hertog is het eenigste waar er nog op te rekenen valt. Vlieg.

- Reken op mij, generaal.

- Luitenant, riep de generaal tot den officier, die op de deur getikt had, luitenant, hebt gij nog geene tijding van generaal Kort-Heyligers?

- Neen, generaal, hij moet met zijn leger of aangevallen of verloren zijn geraakt, hij is niet te vinden[1].

- Geef nieuwe bevelen, luitenant, spoed, spoed! dat men zoeke en vinde!

(1) Zie THEODOOR JUSTE, *Histoire de la Révolulion de* 1830.

En zich tot-den kolonel keerende, vervolgde hij:

- Kolonel volbreng uwe bevelen, zij zijn gewichtig, het gelukken van onzen strijd kan er van afhangen.

En zonder een der beide mannen den tijd van antwoorden te laten verdween hij.

- Is de toestand hier dan zoo wanhopend, luitenant, vroeg de kolonel.

- Het is heel erg, kolonel, antwoordde deze, de prins, de stafoversten, gansch het leger, zijn om het meest ontmoedigd, velen wenschen reeds den strijd op te geven. Generaal Constants is de eenige die hem nog voortzetten wil.(1)

Eenige stonden nadien hadden ook die beide mannen deze plaats verlaten.

Die verschillende gesprekken waren door Victor gehoord geworden. Door den eersten redetwist tusschen den generaal en den kolonel uit zijne mijmering getrokken, had Victor verders goed toegeluisterd. De ontdekking van de moedeloosheid der Hollanders, dus van den zege zijner vrienden schonk hem een onuitsprekelijk geluk. Alhoewel vermoedende dat die nederlaag den krijgsraad, welke hem veroordeelen moest, tegenover de gevangenen zeer streng maken zou, verdween toch die heimelijke bevangenheid welke hem vroeger kwelde en hij snaak te bijna naar het oogenblik waarop zijne wachters hem zouden komen wegleiden.

Hij hoefde niet lang te wachten. Eenige stonden nadien kwamen twee soldaten, waaronder zijn eerste bewaker, Piet geheeten, zich bevond, hem afhalen. Tusschen hun beide trok hij den donkeren gang des huis door; tot zijne groote verwondering brachten zij hem niet alleenlijk in de straat, maar deden zij hem gansch de legerplaats doortrekken en de voorposten naderen. Victor kon onmogelijk de rede dier nachtelijke wandeling gissen. Hij zag langs alle kanten rond. Hier

(1) Zie THEODOOR JUSTE, *Histoire de la Révolution de* 1830.

bemerkte hij tenten, waarschijnlijk de slaapvertrekken van offcieren, daar gansche troepen soldaten onder den blooten hemel, rond de geweerrotten en bij de kanonnen slapend. Overal heerschte diepe stilte, maar die soldaten, rustend in de onmiddellijke nabijheid hunner wapenen, lieten zien dat zij in staat waren, bij den eersten alarmkreet een onverhoedschen aanval af te slaan.

Toen zij nog eenige stappen gedaan hadden, vroeg Victor aan zijne geleiders:

- Waar gaat gij mij dan naartoe brengen, kameraden?

Geen van beide antwoordde. Piet dierf niet en de andere wilde niet. Victor herhaalde zijne vraag.

- Dat zult gij weten wanneer gij er zijt, klonk het antwoord barsch.

Nu wist Victor er alles van en zweeg. Meer en meer naderde de groep de voorposten. In den beginne had de gevangene zich kunnen inbeelden dat die twee wachters hem de gelegenheid tot ontvluchten gingen verschaffen, doch het kort en brutaal antwoord dat hij daar zoo even ontvangen had, ontnam hem alras dat gedacht. Hoe roekeloos en uitzinnig het hem ook scheen, toch kwam het idee van ontvluchten bij hem op en groeide het in zijn brein; hij klampte er zich aan vast en met snijdende blikken trachtte hij het duisterste hoeksken te doorpeilen, om zich goed rekenschap te geven van de plaats waar hij zich bevond. Hierin ging hij echter met de meeste omzichtigheid te werk om geen argwaan te wekken. Dit gelukte hem nog al wel. Eindelijk bleven de soldaten staan en een hunner verwijderde zich, waarschijnlijk om nieuwe bevelen te halen of de aankomst des gevangenen te melden. Victor was met Piet alleen gebleven. Hij maakte van die gelegenheid gebruik om eenige inlichtingen in te winnen en vroeg:

- Maar wat wil men met mij dan uitrichten?

- Men zal u waarschijnlijk over de positie des vijands over zijne sterkte en ligging ondervragen.

- Zoo, zoo, antwoordde Victor luid. Men zal zich aan niet veel moeten verwachten, voegde hij er in zich zelven bij.

Weldra kwam de andere soldaat hun melden dat de luitenant op den gevangene wachtte; zij gingen tot hem toe, doch pas hadden zij eenige stappen gedaan, toen de schildwacht der voorpost op eens riep:

- Te wapen, te wapen, mannen in het zicht!

In weinige oogenblikken waren al de soldaten met hunne oversten aan het hoofd onder de wapens, gereed om den aanval af te slaan, die echter weldra hersenschimmig bleek te zijn. Of de schildwacht had zich bedrogen, of de aanvallers waren teruggekeerd, bij het hooren te wapen roepen des vijands.

Doch ook de wachters van Victor waren vooruitgeloopen, inden eersten oogenblik hun gevangene vergetende. Van dien stond had Victor gebruik gemaakt; hij was op eens in een donkeren hoek gesprongen, had zich plat op den buik geworpen en kroop langzaam langs den muur voort.

Het was voor hem een benauwde toestand; gelukte de vlucht hij was vrij, gelukte zij niet, het ergste stond hem te wachten. Gedurende eenige oogenblikken had hij, voordeel uit de algemeene verwarring trekkende, een goed eind wegs afgelegd en verheugde zich reeds over de vrijheid die hem scheen toe te lachen, toen weldra een nieuwe kreet: de gevangene is gevlucht! zijne ooren trof.

Dit was als een donderslag voor den jongeling. Hij maakte zich zoo klein mogelijk en bleef liggen, uit vrees door het minste gerucht de aandacht zijner vervolgers te trekken. Doch zoo kon het niet blijven ook, hij moest onvermijdelijk ontdekt worden, want reeds hoorde hij de zoekende soldaten naderen en zag hij hun lantaarns aansteken.

Alsdan nam hij een koen besluit; gevangen worden als de visch in de net wilde hij niet; hij zou liever het uiterste beproeven, op het gevaar af door den kogel der schildwacht neêrgeveld te worden.

Met de meeste voorzichtigheid en stilte deed hij de schoenen uit, sprong voorwaarts en liep zoo snel hij kon de straat op, in de richting der stad, zooveel mogelijk de duistere plaatsen zoekende.

Doch was hij vlug, gauw ook was hij door de schildwacht en de andere soldaten opgemerkt. Terwijl de eerste vuurde, vervolgden de anderen hem met al de vlugheid hunner beenen; het schot had niet geraakt, want Victor liep nog. Een der soldaten echter, was hem nog al dicht genaderd en mikte met een revolver naar den vluchtenden jongeling. Toen daarop een doften slag zich liet hooren, als van iets dat ten gronde stortte, riepen verscheidene Hollanders:

- Getroffen, hij is getroffen!

Zevende hoofdstuk.
Waar het ontstaan der omwenteling wordt verhaald.

In eene kamer van het tweede verdiep eens burgershuis, in het midden der stad gelegen, zaten zeven mannen. Hunne kleederen verrieden den werkersstand en de wapens die in hunne nabijheid lagen toonden dat het strijders der omwenteling waren. En dat zij niet werkeloos waren gebleven, bewezen hunne handen en aangezichten zwart van het poeder en de wonden die verscheidenen hunner bekwamen. Een hunner had den arm, het hoofd en het linkerhand omwonden, terwijl een andere op een bed lag uitgestrekt, met eene groote gapende wond aan het been. Slechts twee dezer mannen waren ongedeerd en deze gelastten zich met zoo stil mogelijk aan de gekwetsten te dragen, wat zij door een teeken of al fluisterend

vroegen. Waarom die stilte? Omdat een hunner, de man met de drij wonden, aan het verhalen was over het ontstaan der omwenteling en over hare gevolgen. En niet alleenlijk om het verhaal maar uit eerbied en genegenheid voor den verteller was men stil, ingetogen en luisterden allen aandachtig.

Maar, zeggen wij eerst, wie waren die mannen? André en eenigen zijner vrienden. Ja, slechts eenigen, omdat Frans, de man met den stok en nog een van den groep, zoo erg gekwetst waren, dat zij wellicht nog dezen nacht zouden bezweken zijn in het huis waar zij verzorgd werden.

André en de overige vrienden waren slechts aan een gewissen dood ontsnapt, dank zij de moedige daden der vrouwen en meisjes, die de Hollanders op een vuur van keukengerief hadden onthaald.

Op het oogenblik dat wij de kamer binnentreden had André, hij was de verteller, pas zijn verhaal begonnen en vervolgde aldus:

- Ik zegde het u dus, vrienden, gij moogt niet denken dat die omwenteling zoo op eens is uitgebroken, zooals eene lekkere goesting bij iemand opkomt, neen, neen; haddet gij, even als mijn vriend Pierre en ik, van over verscheidene maanden in Brussel gewoond, haddet gij even als wij, den gang der gebeurtenissen, stap voor stap gevolgd, gij zoudt die omwenteling hebben zien groeien als het kind onder het hart zijner moeder, tot dat haar toestand zoo ver gevorderd was, dat zij uitbarsten moest, even als het kind na zekeren tijd het licht moet zien.

Het is niet van over eenige maanden, dat de omwenteling is begonnen, maar van het oogenblik dat de vereeniging van Noord- en Zuid-Nederland door de Europeesche mogendheden geteekend en besloten was, zonder het oordeel en de toestemming der verbondene volkeren zelven. Daar alleen is de oorsprong der omwenteling te zoeken en niet in de *intrigues* van een minister Van Manen, in de onbuigzaamheid van een vreemden koning of in de geschriften of redevoeringen van

een De Potter, een Ducpétiaux of een abt De Haerne. Alle die mannen hebben gehandeld volgens de toestanden waarin zij zich bevonden; toestanden, die zij zelven niet hadden in het leven geroepen. Er was hier niet een strijd tusschen een verdrukkers-element en eene verdrukte klasse, maar tusschen twee tegenstrijdige vaderlandsliefden, die onvermijdelijk met elkander in botsing moesten komen.

Van Manen en koning Willem, in hun verdrukken der Belgen, waren zoo vaderlandslievend voor Holland gezind, als De Potter en anderen het voor Belgie waren, in hun strijd voor onze onafhankelijkheid en rechten.

De eersten streden voor vergrooting, verrijking, voor vermeerdering der politieke *prestige* en ekonomieke macht van hun vaderland, en de tweeden kampten voor de onafhankelijkheid van hun geboortegrond. Waar ligt nu de rede der omwenteling? Omdat de vereenigde Nederlanden niet tegelijk het vaderland der Hollanders en der Belgen konden zijn, de verhoudingen en wenschen der beide volkeren in aanmerking nemende.

Daarin ligt de rede der omwenteling besloten. En ook van daar den haat, de hardnekkigheid der beide partijen en het gedacht langs weêrskanten van wel te doen en eene schoone zaak te verdedigen.

Onder de opstandelingen kunnen wij ten minste vijf klassen, vijf partijen rekenen, die allen met een verschillend doelwit den strijd aan het gouvernement verklaarden.

Vooreerst hadden wij de zeer sterke katholieke partij, die zich maar al te wel herinnerend wat zij door de Fransche Omwenteling der verledene eeuw geleden had, met schrik de minste vrijheid, het minste recht door die revolutie verkregen in de wetten van ons land zag dringen, omdat zij er eene voorbode van nieuwe nederlagen voor haar in zag. Met afgunst en haat zag zij dat Belgie, waar zij zoo lang heer en meester was geweest, waarin zij door hare kuiperijen een opstand tegen een eenigzins vooruitstrevenden vorst had

doen uitbreken, haar ging ontsnappen, door verbonden te zijn aan de kroon van een protestantschen vorst. Slavin, ondergeschikte zijn, was voor de Katholieke Kerk sterven, en zij die de wereldsche gelijkheid aller menschen voor God preekt, hitste het nationaal gevoel onzer bevolking op, om hare vroegere oppermacht te herwinnen.

Dan hadden wij de liberale burgers, die door de Fransche Omwenteling geroepen waren de meesters der maatschappij te worden. Zij hadden het alleenheerschend koninkrijk in Frankrijk vernietigd, maar de natuurlijke gang der zaken dreef hun tot de alleenheerschappij van hunnen stand. Hierin stuiteden zij op de geestelijkheid, wier oppermacht zij hadden gefnuikt. De priesters, hunne voorrechten en rijkdommen van vóór de omwenteling willende heroveren, hadden dus als natuurlijken vijand de burgerij, de eenigste genieter der revolutie. Er kwam dus strijd tusschen de geestelijke en wereldlijke macht, om te weten wie de regeling der maatschappij in handen zou hebben.

Die liberale burgers, niet genoeg politieke rechten in de Grondwet vindende, bevochten haar om haar reactionnair karakter en gaven aldus voedsel aan de wanverhouding die door de zotte vereeniging - het werk der diplomaten - in de Vereenigde Nederlanden was ontstaan.

Dus hun zucht naar overmacht, even als het bij de priesters het geval was, dreef hun tot opstand tegen het gouvernement.

Eene derde partij vormden de edellieden. Edellieden zonder koninklijk hof, waar die heeren kunnen pronken en hun nutteloos leven verslijten, zijn zoo onmogelijk om in hunnen normalen toestand te blijven, als visschen zonder water.

Waren die heeren door de Fransche Omwenteling van hunne schandelijke voorrechten beroofd, hun trots was niet verminderd.

Aan het hof van den Hollandschen koning niet den meester kunnende spelen, omdat de Noord-Nederlandsche aristokratie

door het gouvernement werd bevoordeeligd, moesten zij zelven hunnen stand tot verval doemen of in opstand komen, om lat zij konden hopen dat eene overwinning der Belgische nationaliteit, een Belgisch hof of een Staat zouden hebben in het leven geroepen, waarvan zij een groot deel der macht in handen konden hebben.

Dan hebben wij al diegenen, Welke dachten door het gouvernement benadeeld te worden en voordeel uit eene verandering te kunnen trekken. Deze mannen vormden eene sterke partij, die ongeloofelijken invloed op de gebeurtenissen uitoefende.

Daarna kwam de groote massa, honderd duizenden tellende, het volk. Het streefde niet naar oppermacht, ô neen, het kende heel weinig van dit alles. En ook waar zou het dit hebben geleerd? Het overgroot deel der bevolking, den armen boerenstand, heeft nooit iemand anders dan den pastoor voor leermeester gehad. En gij weet mijne vrienden, wat men van zulk een professer verwachten mag. En in de steden is het niet beter gesteld, want wie een gazet, een brief kan lezen onder het volk is een held, een groot figuur, een geleerde. Slechts eenige steden met eene kleine minderheid maakten hier uitzondering op.

Het volk liep mede met de groote heeren in hunne beweging tegen het gouvernement en de gevechten dezer dagen hebben bewezen, dat het aan de armen te danken is, dat onze burgers in plaats van de Hollanders nog op het stadhuis zitten.

- Dat is waar, zegden verscheidenen der aanhoorders.

- Maar let nu wel, vrienden, ging onze André voort, op die onloochenbare waarheid. Wanneer het volk te samen met de hoogere standen voor of tegen eene partij, een gouvernement of iets dergelijks vecht, zal dit altijd tot uitsluitelijk voordeel dier standen zijn, omdat anders de heeren dier klassen, liever met den machtigen vijand zouden onder-

handelen, dan een bondgenootschap des volks aan te nemen, dat met eene slavernij der massa gelijk staat.

Het volk is offerwillig en wantrouwt weinig; de bezitters zijn juist het verkeerde en daarom overal waar de gevulde beurs te samen vecht met den blauwen kiel, is het de laatste die de kastanjen uit het vuur haalt en de eerste die ze oppeuzelt. Trachten wij, vrienden, dat dit weder het geval niet worde, want...

Maar zich zelven onderbrekende, zeide hij:

- Maar neen, gaan wij aan ons verhaal voort.

Al de mannen zaten aandachtig te luisteren en vonden veel genoegen in die voor hun nog vreemde uiteenzetting over het ontstaan der on wenteling.

- In Vlaanderen, zoo begon hij op nieuw, is de beweging het eerst uitgebroken en het ergst geweest, wat van den machtigen invloed der geestelijkheid aldaar getuigt. Zoowel de hoogste als de laatste kerkbediende trok te velde, liep de hutten, burgerswoningen en kasteelen af, om handteekens te krijgen op de verzoekschriften, waarin meer rechten voor de geestelijkheid werd gevraagd. Let wel op, ik zeg meer rechten voor de geestelijkheid, omdat het inderdaad zoo was. Zoo weinig was het volk ontwikkeld en tot opstand tegen de hoogere standen gezind, dat men het heeft kunnen doen teekenen en vechten, zonder het één enkel recht te beloven, dat waarlijk eenige verzachting aan zijnen rampzaligen toestand brengen kon.

Enkel hier in de hoofdstad zijn er eenige honderde werklieden, die iets meer van de omwenteling wenschen dan het verdrijven der Hollandsche meesters en ze door Belgischen te doen vervangen.

Met duizende, met honderd duizende handteekens kwamen er op die verzoekschriften. Het was...

Op eens hield André op, omdat hij een man haastig de trappen hoorde oploopen en de kamer naderen. Wat mocht dit zijn? Ook zijne vrienden hadden het gehoord en waren juist

rechtgesprongen, toen er koortsachtig op de deur geklopt werd. Men deed open en op den drempel vertoonde zich Victor, met het oog naar zijnen broeder zoekende.

Een kreet van verbazing en blijdschap ontsnapte aan aller borst, want allen hadden de onversaagdheid van dien jongeling in het gevecht bewonderd en veel geleden om zijne verdwijning.

Zoodra André hem had herkend was hij, ondanks de smart die zijne wonden hem veroorzaakte, vooruit gesprongen en in de armen zijns broeders gevallen.

Zij omarmden elkander met hartstocht, want was het niet de wederzijdsche terugvinding van gewaande verminkten, van broeders, aan welks redding beide reeds hadden getwijfeld?

Het was een aandoenlijk tooneel, die vurige omhelzing van gekwetste opstandelingen, en het bracht tranen in de oogen aller aanschouwers.

Na de eerste uitboezeming van vreugde, werden tien, twaalf handen te gelijk naar Victor uitgestrekt en hij moest die allen drukken alvorens iets te mogen zeggen. Tot zelfs de erg gekwetste, die op de stoelen lag uitgestrekt, had zoo veel hij kon het hoofd, de hand naar hem gekeerd, en aan die zonderlinge smartsponde werd door een warmen handdruk, een gevoeligen blik, een stil gepreveld en ontroerd uitgesproken woord: vriend, eene eeuwige vriendschap gesloten.

De geschiedenis over het ontstaan der omwenteling werd uitgesteld en kost wat kost moest Victor met de zijne beginnen. Zoo wilden het de vrienden. Maar de broeders hadden eerst hunne-onrust totaal weg te nemen, en Victor begon slechts te vertellen, na aan zijn broeder te hebben verhaald, na van hem te hebben gehoord, hoe beide door nijpende onrust waren gekweld geweest, de eene door Victor's verdwijning, de andere door André's bloedend ten gronde storten.

Victor begon dus en verhaalde het voorgevallene met de

soldaten, de ontmoeting met zijne zuster en Rudolf, zijne diskussie met den jongen Hollander, zijne vrees, zijne hoop, al zijne gemoedsaandoeningen in één woord en zijne eindelijke vlucht.

Deze werd door hem op de volgende wijze verhaald:

- Toen ik de soldaten hoorde naderen en hun lantaarns zag aansteken, sprong ik vooruit en liep zoo snel ik kon in de richting der stad. Pas had ik eenige stappen gedaan of ik werd door een troep soldaten achtervolgd. Een oogenblik wilde ik om hulp roepen, denkende de Hollanders te doen schrikken voor de ontwakende bewoners der stad, doch langs een anderen kant hoopte ik het in het loopen op hun te winnen en in dat geval mocht ik niet roepen, om mij van de vijandelijke kogels te bevrijden. Ik besloot tot het laatste en liep als een haas. Ach, ik beken het, het waren vreeselijke stonden voor mij. In mijne onstuimige vlucht struikelde ik en dreigde te vallen. In het zelfde oogenblik vloog een geweerkogel mij boven het hoofd. Dit struikelen, dat bijna mijn ongeluk was werd mijne redding, want de schildwacht had goed gemikt en het toe val alléén deed hem mij missen.

Door dit ongeval had ik eenigen tijd verloren en was een Hollandsch krijgsman mij tot op korten afstand kunnen naderen. Hij zou mij eindelijk ingehaald en gevangen genomen hebben, want mijne krachten namen gedurig door bloedverlies af; de wond die ik aan het voorhoofd had, eenigen tijd gesloten, was weder opengegaan.

Mij meenende onder schot te hebben, loste de soldaat zijn pistool. Hij miste mij, want in dit oogenblik liep ik in de duisternis. Op eens werd ik door een gelukkig gedacht getroffen. Met volle kracht sloeg ik de schoenen die ik in de hand droeg op den grond en liep voort zoo snel ik kon.

De doffe slag door het vallen der schoenen veroorzaakt, deed de soldaat en zijne gezellen denken dat ik gekwetst nedergestort was, want ik hoorde hun roepen: getroffen, hij is getroffen! En zij bleven op de plaats staan, waar ik volgens

hun vermoeden, moest gevallen zijn. Daar zochten zij mij. Middelerwijl won ik op hun een heel goeden eind. Weldra was ik buiten alle gevaar, want niet ver voor mij zag ik eene barrikade uit de duisternis verrijzen.

Toen ik niets meer achter mij zag noch hoorde, ging ik op mijn gemak voort om wat adem te halen, een weinig het bloed te stelpen dat nog altijd uit mijne wond liep en ook uit vrees door mijn loopen het wantrouwen van de schildwacht der barrikade op te wekken en mij door een zijner kogels te doen neêrschieten, op het oogenblik dat ik van de Hollanders bevrijd was.

Na eenigen tijd rustens, naderde ik langzaam de verschansing, met opzet de verlichte plaatsen der straat kiezende, om niet als spion aanzien te worden.

Toen ik haar reeds heel nabij was, werd ik nog niets gewaar. Dit verwonderde mij grootelijks; ik bleef staan en riep zoo luid ik kon: Héla, mannen der wacht! Geen antwoord krijgende, riep ik op nieuw, de barrikade meer en meer naderende. Mijn herhaald geroep bracht mij weder niets uit, vrienden, en wel om de heel natuurlijke rede, dat er daar aan dien gewichtigen post, noch schildwacht, noch nachtwaak, niemand in één woord te zien was en dat de barrikade gansch alleen en verlaten stond.

- Alléén en verlaten! riepen verscheidene aanhoorders tegelijk uit, elkander verbaasd en verschrikt aanziende.

- Ja, alléén en verlaten, ging Victor voort, en stelt u mijne verwondering voor, toen ik antwoord kreeg, niet van op of van achter de barrikade, maar van uit de derde verdieping eener woning, in hare nabijheid gelegen. Inderdaad, een der bewoners, door de twee schoten ontwaakt, zooals hij mij later vertelde, vroeg mij wat ik behoefde. Heel kort verhaalde ik hem wat er gebeurd was. Om mij te doen verstaan moest ik bijna schreeuwen, wat het ontwaken der geburen en het openen van verscheidene vensters voor gevolg had.

Eindelijk riep de man mij om een weinig te wachten; eenige oogenblikken naderhand werd de voordeur geopend en mijn kerel verscheen in onderbroek en eene slaapmuts op het hoofd, in de eene hand eene brandende kaars en in de andere een pistool houdende. Ondanks het weinig vermakelijke mijns toestands, kon ik mijn lachlust niet bedwingen, bij het aanschouwen van dien opstandeling in nachtkostuum.

De man deed mij op zijne kamer komen, wekte zijne vrouw en daar werd ik goed verzorgd. Toen ik mijne verwondering uitdrukte over het niet bewaken der barrikaden, zeide hij:

- Gij hebt gelijk, het is wat roekeloos, maar de Hollanders zullen toch niet komen, gij ziet het wel, zij zijn gisteren wel niet gekomen, zij hebben hunne goesting van hetgeen zij gedurende den dag ontvangen, om dan nog hunne nachtrust voor eene nieuwe ranseling te missen. En ook dat zij eens komen, wij zullen dan wel wakker zijn.

Met behulp van dien werkman kwam ik over de verschansing. Na hem hartelijk bedankt te hebben verliet ik die plaats en ben ik naar hier gekomen, de stad overal in de diepste rust bevindende. Maar ik vraag u, vrienden, is het niet misdadig tegenover den opstand, zoo ordeloos in onze verdediging te zijn en de barrikaden alleen en van alle wacht ontbloot te laten?

- Victor heeft gelijk, sprak een der aanwezigen, willen wij seffens de wacht optrekken aan de nabijgelegendste barrikade?

- Ik ga mede, zeide een tweede, en wij zullen de bevolking wakker maken, om mannen te vinden die de wacht willen optrekken.

- Dat is meer dan noodzakelijk, bracht een derde in het midden, want heden hebben wij de Hollanders belet verder vooruit te dringen, hun zelfs op andere plaatsen achteruit geslagen en als zij wilden, konden zij in éénen nacht al onze

positiën veroveren, ons gevangen nemen, de stad bezetten en dan ware het met den opstand, met de vrijheid, met de onafhankelijkheid gedaan.

- En met de republiek ook, sprak Pierre in het Vlaamsch, zoo goed hij kon.

- Op! op! mannen, riep er een uit den hoop, wie weet zijn de Hollanders niet reeds op weg! Op, hier blijven zitten en bewust zijn van het gevaar dat de stad bedreigt is onze zaak en onze medestrijders verraden.

- Gust heeft gelijk, zeiden verscheidenen der aan wezigen, die reeds opgestaan waren en hunne wapens hadden gegrepen.

- Maar vrienden, merkte André op, thans is die bezetting der barrrikaden niet meer noodig. Hadden de Hollanders ons willen aanvallen, zouden zij de vervolging van mijn broeder hebben opgegeven? Zouden zij niet tot aan onze bastions doorgedrongen zijn, in de hoop hem te vangen en terzelfder tijd misschien een stouten stoot te kunnen doen? En nog iets. Heeft Victor ons niet verhaald dat het leger, de staf, de prins, ter neêr geslagen, ontmoedigd zijn en dat zij eerder aan een eervollen aftocht dan aan een nachtelijken aanval denken? Vóór het verhaal mijns broeders te kennen, moesten wij de barrikaden bewaken, omdat wij de inzichten des vijands niet wisten, maar thans mogen wij gerust blijven zitten en ons verhaal over het ontstaan der omwenteling voortzetten.

Die juiste redeneering droeg de goedkeuring aller aanwezigen weg. Gedurende eenigen tijd werd er nog veel over het voorgevallene met Victor, over de gebeurtenissen van den dag gesproken, doch eindelijk luidde de algemeene eisch der vrienden, dat André zijn verhaal voortzetten zou!

Deze vervolgde aldus:

- Ik heb u goed de vijf klassen onzes volks vóór den opstand getoond. Het is wel verstaan dat ik slechts den

algemeenen geest dier partijen heb aangewezen en hoegenaamd niet loochen dat daaraan eenige uitzonderingen konden zijn.

Meer en meer sloten die klassen zich samen om slechts ééne nationale partij te vormen, die het volgende wilde:

Vrijheid van drukpers, van onderwijs en van taal; de jury, herinrichting der gerechtshoven, verantwoordelijk verklaring der ministers, onschendbaarheid der persoonlijke vrijheid, vermindering der lasten, afschaffing van de lasten op het malen van het graan, der loterijen, het verslag der artikelen betreffende de niet eervolle ontslagen, kwijtschelding van straf der slachtoffers eener afgeschafte wetgeving, waarborgen voor het toevluchtsrecht, gelijkheid in de verdeeling der bedieningen, der voordeelen, de openbaarmaking der akten waar de natie belang in heeft, afschaffing van het systeem der besluiten om dit door wetten te veranderen, wetboeken in overeenstemming met onze zeden, met onze behoeften en in één woord, de vranke en volledige volvoering der grondwet, de rechtvaardigheid binnen, de macht en de waardigheid buiten het land[1].

Neemt nu wel in acht, vrienden, dat er hier hoegenaamd geene spraak is van scheiding tusschen de beide landen, van onafhankelijkheid van Belgie, van wegwerping der Hollanders. Neen; waren die gedachten hier en daar reeds in stilte of onder bedoken uitdrukkingen vermeld geweest, de grootste hoop Belgen en dagbladen, over de verdrukkingen van het Hollandsch gouvernement en zijne beleedigende uitdrukkingen tegenover de Belgische beweging sprekende, zeiden nog: ‘De snoodheden die de boosaardigsten der ministers aan den besten der koningen *doen zeggen*, enz., enz.’

(1) Zie Manifest verschenen in *Le Courrier des Pays-Bas*, van 18 September 1829.

Dit werd verleden jaar gezegd en heden is de scheiding van Belgie met Holland reeds de helft voltrokken en voor de toekomst beslist.

Zooals het met alle gouvernementen gaat, nam het onze in den beginne geen acht op de klachten, beschimpte en vervolgde de klagers als zij wat machtig werden en trachtte door allerlei uitvluchten en listen, of de beweging van haar doel af te leiden, of eenige schijnbare toegevingen te doen. Dit liep op niets min dan op de steeds grootere verbittering der beide partijen uit.

Dagbladen op dagbladen werden gesticht en de propagande der omwentelingspartij nam iederen dag toe. Niet alleenlijk De Potter, het eenigste figuur, mijne vrienden, waarop wij waarlijk mogen rekenen en die het volk en zijne rechten lief heeft, maar ook de heeren Claeys, Jottrand, Ducpétiaux, met verscheidene priesters waren reeds veroordeeld geworden tot verscheidene maanden en eenigen tot een en twee jaar gevang. Het gouvernement de nuttelоosheid der veroordeelingen, der listen en kuiperijen inziende, stichtte eene officieele dagbladpers, die in verscheidene groote steden des rijks, hare bladen had, welke hier in het Fransch, daar in het Vlaamsch, zijne politiek verdedigde.

Het hevigste en vuilste dier bladen was: *le National*, te Brussel verschijnende en dat een graaf Gregoire Libri-Bagnano voor hoofdopsteller had. Die man was een echte schurk geweest en was het nog, toen de Brusselaars zijn huis vernielden, wat ik u later verhalen zal. Voor dieften, schriftvervalschingen, voor eerloosheden zonder tal en naam, was hij door Italië en Frankrijk beurtelings veroordeeld en gebannen geworden en had hij een brandmerk op den schouder ontvangen.

Dit monster van zedeloosheid en slecht karakter was de intieme vriend, de beschermling en raadgever van koning Willem geworden. Zijn haatdragend karakter voor alles wat vrij en eerlijk was, zijne kwetsende schimpredenen toonden

in hem aan dien vorst een sterken steun, een ergen vijand voor de opstandelingen en op last van koning Willem werd er aan dit slecht sujekt vijf en tachtig duizend gulden betaald, juist de opbrengst der belastingen van ten minsten tien dorpen.

Een koning moet laag gevallen zijn om zijne kroon te willen plaatsen op het brandmerk van een aristokraat-galeiboef. Het blad van dien Libri stroomde over van gal, venijn en schandelijkheden tegen de Belgen. Ook toen die giften, toen het leven van dien sateliet en steunpilaar der Hollandsche kroon door het blad *le Courrier belge* werden bekend gemaakt, was het één schreeuw van verontwaardiging in gansch het land.

Iedereen was woedend met zijn geld een gewezen dief en schriftvervalscher te zien rijk maken, en de snoodheden van den knecht vielen op den meester, die hem op 's lands kosten onderhield, terug en met recht.

Gij ziet daaraan, mijne vrienden, wat de koningen zijn. En meent gij, wanneer men het wraakroepend gedacht zou opvatten en uitvoeren om aan onze zegepralende omwenteling een koning op te dringen, hij beter tegenover het oproer van zijn eigen volk zou wezen dan Willem van Oranje het tegenover het onze was? In dit geval zoudt gij u grootelijks bedriegen. Slaat het geschiedenisboek open en wanneer gij de koningen soms tegenover de geestelijkheid en de adel volgens de voorschriften der eer en manhaftigheid zaagt handelen, zult gij ze tegenover het volk altijd tot de laagste en de afschuwelijkste daden zien overslaan. En dat komt door het beginsel van het koningdom zelf. Die heeren kroondragers meenen tegenover de arme werklieden en boeren, die de millioenen winnen welke zij verbrassen en hun de soldaten leveren, die hun groot houden of machtiger maken, alles te mogen doen wat hun in den kop komt. Het volk is in hunne oogen zoo laag gezonken, dat zij zich verbeelden

tegenover hetzelve alles, tot het afzichtelijkste, te mogen uitrichten, zonder zich te kunnen verlagen.

En het is daarom, vrienden, dat het niet alleenlijk van op onze barrikaden moet donderen: oorlog aan de Hollanders, maar ook: oorlog aan het koningschap!

André was zoodanig in vuur geraakt dat hij al zijne aanhoorders bezielde en zij in een luid handgeklap losbarsten.

André vervolgde:

- Den 11 December van het verleden jaar zag eene koninklijke boodschap het licht, waar voor het Zuiden verscheidene zeer schokkende zinsneden in voorkwamen; ook werden daarin strenge wetten op de drukpers en erge vervolgingen noodzakelijk geacht en goedgekeurd tegen hen, die niet aannemen wilden dat wij hier in het vrijste en gelukkigste land der wereld woonden en spraken en schreven zooals zij dachten. In die zelfde boodschap liet men uitschijnen als stond de koning boven de grondwet.

Dit alles deed de verbittering gestadig stijgen en het onophoudend mengen van den persoon des konings in die politieke zaken, deed de aanvallen ook naar hem keeren.

Om u te bewijzen dat eene omwenteling zoo natuurlijk aangroeit en uitberst, als van zaden botten en van botten bloemen komen, zal ik u aantoonen dat hetgeen voorviel voorvallen moest en dat het anders niet zijn kon.

De aangroei der nationale beweging in Belgie liet zien dat zij aan eene behoefte beantwoordde. Al wie er mede instemde meende in zijn recht te zijn. De dagbladen waren een der krachtigste hefboomen tot overtuiging der bevolking. Die dagbladen met erge vervolgingen bedreigen, was het bestaan van vele drukkers en journalisten bedreigen, eene grief te meer bij de reeds talrijke grieven voegen, de ontevredenen doen aangroeien en hen tot opstand tegen het gouvernement jagen, omdat er hun geen ander uitweg overbleef om recht te verkrijgen.

Ons volk kon anders niet dan overwinnen of slaaf worden;

maar zich onder geven van zelfs, zonder verplettering, was onmogelijk, want dan ware het de strijd niet begonnen; en verslagen worden door verplettering, door bloedstorting was de klove tusschen de beide landen grooter en hunne scheiding vroeg of laat onvermijdelijk maken.

Maar als de Belgen nu wilden overwinnen, en hunne eischen bevredigd zien, kon dit niet anders dan door de scheiding der beide landen geschieden en door het bestuur over hun land aan Belgen te ge ven. En dat was het eenige middel, omdat, waren al de afgevaardigden die het Zuiden naar de Landsvergadering zond nog in strijd met het gouvernement, zij toch de minderheid vormden en hunne eischen moesten zien verwerpen.

Al hadden de drij à vier millioen Belgen het allen eens geweest om voldoening voor de grieven te hebben, langs *wettelijken* weg was triomf voor hun onmogelijk, omdat al de wettelijke machten in handen van het Noorden waren en de voornaamste *wettelijke* eisch tot het bestaan des rijks, de vereeniging der beide landen was, door welker vereeniging Belgie gestadig en noodlottiger wijze onder lag, omdat het over geene politieke macht beschikte.

De natuurlijke loop der zaken was dus: of Belgie zou van zelfs, uit eigen beweging, uit liefde voor de rust of afschuw voor den strijd, zwijgen of het moest in opstand komen. En de opstand is uitgebroken, omdat het de natuurlijkste der beide veronderstellingen is, daar een volk zich niet gewillig bukt als het meent recht te hebben en een gouvernement niet toegeeft aan klachten of smeekingen.

Die bedreiging tegen de drukpers, de afzetting van verscheidene hooge beambten, het boven de Grondwet stellen des konings deden eindelijk het gedacht tot stand komen: Belgie en Holland moeten gescheiden worden.

Dit was vroeger reeds bij De Potter ontstaan, maar thans vond de groote hoop, die altijd achteraan komt, het heel natuurlijk en zelfs noodzakelijk.

Het idee der scheiding won veld. Wat het een krachtigen stoot vooruit gaf, was een vlugschrift, getiteld: *Brief van Demophiles aan den koning*, door De Potter, van uit zijn gevang der Kleine Karmelieten[1] geschreven en waarin hij onder anderen zeide:

'Neen, sire, gij zijt de meester der Belgen niet, gij zijt slechts de eerste, de hoogste verhevene in rang en in waardigheid onder hen, gij zijt niet de beheerscher van den Staat, gij zijt zijn hoofd, de hoogste zijner beambten, deze in wiens handen de meeste macht berust en wiens macht zedelijk de grootste verantwoordelijkheid na zich sleept.'

De beweging nam gestadig toe, tot dat eindelijk het gedacht werd opgeworpen om een *Landelijken Bond* van al de ontevredenen te vormen. Het was het begin der inrichting van het leger des opstands.

En wederom De Potter en wederom van uit zijn gevang, gaf aan dit idee zijne toestemming en een praktisch doel en inrichting. Hij stelde niet alleenlijk dien *Landelijken Bond* voor, maar ook om eene landelijke inschrijving te openen, eene landskas, met inteekeningen van een gulden, noch meer noch min, door alle Belgen te vormen. Hij wierp terzelfder tijd het gedacht op dat die kas niet enkel voor de propagande der nationale beginselen, maar hoofdzakelijk dienen moest tot ondersteuning der mannen, hooggeplaatsten of laaggeborenen, die als slachtoffer hunner liefde en offerwilligheid voor de zaak des lands vielen.

In den oproep die hij aan het land richtte om deze kas te stichten, vroeg hij de hulp van allen, welke de nationale zaak genegen waren, wat ook hunne politieke denkwijze of hun godsdienstig geloof was. Hij wenschte ook dat openbare belooningen werden uitgereikt, door de kas betaald, aan de mannen die zich het meest in den strijd voor de rechten der Belgen onderscheidden.

Maar wat die Bond een echt revolutionnair karakter zou geven, was het voorstel van De Potter, waarbij al de vereenigden zich verbonden slechts voordeel aan vereenigden ten nadeele der Hollanders te doen. Dat alle Belgen, die een hoogen rang in den Staat bekleedden en over sommige plaatsen te beschikken hadden, slechts leden van den bond aanvaardden. Dit vergde hij zoowel van geestelijken als wereldlijken.

Het kon niet anders of dit uitgebreid, stout en praktisch plan tot inrichting van den opstand, moest de aandacht des gouvernements trekken. Ook werd er met buitengewone snelheid gehandeld. Het blad van den galeiboef Libri riep het eerste om vervolgingen en tien dagen naderhand waren reeds De Potter, in zijn gevang door onderzoeksrechters overvallen, Bartels en de Neve te Gent aangehouden.

De papieren en brieven van De Potter werden aangeslagen[1]; hunne bekendwording had de aanhouding van een Belg, den heer Tielemans, die in den Haag eene hooge plaats bekleedde, voor gevolg. Nog twee andere personen werden voor hetzelfde feit in het gevang geworpen.

Alhoewel het gedacht over dien *Landelijken Bond* en die *Landskas* van Luik was uitgegaan en de ontwerpers ervan gekend waren, werd niet de minste vervolging tegen hun

(1) Alles doet hier vermoeden dat de brieven welke De Potter in zijn gevang ontving of van daar schreef, niet geopend werden. En in onze gevangenhuizen worden de brieven der politieke gevangenen ook geopend en wellicht met nog meer drift dan die van den eersten dief den besten. Dit alles hebben wij bij de omwenteling gewonnen.
DE SCHRIJVER.

ingespannen, omdat te Luik het gerecht vijandig aan den Hollandschen minister van Maanen was, en de beschuldigden heel waarschijnlijk zou vrijgesproken hebben, wat eene nederlaag voor het gouvernement zou geweest zijn.

Doch er moesten kost wat kost nieuwe aanhoudingen gedaan worden, maar men was zoo listig ze slechts daar te verwekken waar men van veroordeelingen verzekerd was.

Die aanhoudingen en meer andere strengheden des gouvernements sloegen gedurende een zekeren tijd onze bevolking met verstomming en schrik, en zoodanig dat de officieele bladen, die vroeger over de vermindering van den eerbied der bevolking voor het koninklijk gezag en meer andere dingen geklaagd hadden, op eens een gansch anderen toon aansloegen. Zij zongen triomf en stelden radikaal voor de vrijheid van drukpers totaal te vernietigen.

Eene veroordeeling was onvermijdelijk. Het ballingschap werd door de heeren rechters uitgesproken. De Potter werd tot 8 jaar, Bartels en Tielemans beide tot 7 jaar, en de Neve tot 5 jaar ballingschap veroordeeld; de twee andere beschuldigden werden vrijgesproken.

Acht jaren ballingschap spraken de Hollandsche rechters tegen het hoofdfiguur onzer omwenteling uit, en morgen of overmorgen zullen wij voor goed die rechters, hun koning en gansch den boel het land uitgejaagd hebben.

- Liever morgen dan overmorgen, riep een man uit den hoop.

- Ja, ja, liever morgen dan overmorgen! herhaalden allen, door strijdlust aangevuurd.

- Uwe woorden verheugen mij, vrienden. Uit de rasse opvolging van al die tegenstrijdige gebeurtenissen blijkt het dat niemand de toekomst met zekerheid voorspellen kan, hoe weinig de vervolgingen aan een verdrukker baten en hoe luttel tijd er behoeft om een schijnbaar rustig land en volk in vollen opstand te brengen. Onthouden wij zulks, om ons in alle tijden en strijden voor ontmoediging te bevrijden. Ja,

onthouden wij zulks, want wie weet wat ons nog in de toekomst te wachten staat. Ik kan niet zeggen hoe het komt, maar ondanks den zegenvierenden gang der omwenteling, voel ik mij door een somber voorgevoel bevangen.

Doch weg met die treurige gedachten, onderbrak André zich zelven. En na eenige oogenblikken wachtens vervolgde hij aldus:

- Die veroordeelingen brachten een diepen indruk in het land te weeg. Eene stilte ontstond in de beweging. Er kwam vrees, dat is het woord, en zij was zoo groot dat, toen onze vijf vrienden en verdedigers Brussel verlieten, om zich langs Duitschland naar Zwitserland te begeven, er aan de Leuvensche poort, hier niet heel ver af, om hun een laatste vaarwel toe te roepen...

- Ik zeg het getal der personen niet die daar stonden, zeide André op eens, raadt gij zelven, vrienden, hoe velen er zich daar bevonden.

- Drij honderd! riep een der aanwezigen.

- Drij honderd, sprak een andere, dat is te veel geraden. Ik denk zoo twee honderd.

- Nog te veel! antwoordde André.

- Nog te veel! riepen de mannen verstomd uit.

- Ja, vrienden, nog te veel en neemt wel in acht dat onze koene voorkampers den 7 Juni, dus pas drij maanden geleden, Brussel verlieten.

- Ik raad vijftig, riep een derde.

- Vijftig raden is onze bevolking beleedigen, merkte deze op die eerst gesproken had.

- Vijftig raden is reeds eene beleediging, sprak André, en het is nog te veel. Ehwel, ik zal het u zeggen, wij stonden daar met vier!

- Met vier! riepen, uitgezonderd Pierre, allen te gelijk uit.

- Ja, met vier, ging André voort. Een burger en drij werklieden, waaronder Pierre en ik. De bloedverwanten der bannelingen hadden hun in het gevang omhelsd.

Deze openbaring deed gedurende eenige oogenblikken een verward gesprek onder de mannen ontstaan. André vervolgde weldra:

- Drij dagen na de veroordeeling werd gansch de briefwisseling van De Potter met verscheidene personen openbaar gemaakt; die briefwisseling was van zuiveren persoonlijken aard, en hare bekendmaking was eene laagheid te meer voor het Hollandsch gouvernement. Hare verschijning zoo kort na de veroordeeling liet zien, dat men vóór de uitspraak des gerechts er aan gewerkt had en besloten was haar kost wat kost, uit te geven, of te wel dat de veroordeeling een besloten feit en de zittingen des gerechts slechts formaliteiten waren.

Dan nam men in het land een besluit door liefde voor de gevangenen en voor hunne zaak ingegeven. Vele, zeer vele personen verbonden zich dat boek niet te koopen en de lezing ervan werd in alle biechtstoelen verboden.

Om een nieuw bewijs van den zonderlingen toestand der gemoederen te geven, haal ik aan, dat de heer Van Bommel, bisschop van Luik, een herderlijken brief ter eere des konings uitgaf, waarin hij verklaarde dat hier alles om het beste ging. Die brief schokte zoodanig vele geesten, dat katholieke bladen er de opname van weigerden, om niet gedwongen te zijn een prelaat te schandvlekken.

Eenige mannen vatteden weldra nieuwen moed en vulden de plaatsen der gevallene strijders niet alleenlijk aan de schrijftafel der dagbladen, maar ook op de bank van beschuldiging in.

In Juni had de Tweede Kamer eene wet tegen de drukpers aangenomen en eene maand nadien, waren er reeds dertig processen voor overtredingen aan die wet ingespannen geworden.

De gouvernementeele bladen jubelden lederen dag om die vervolgingen en eischten niet meer haat dan vroeger de strengste straffen.

De strijd der Belgen had ook de aandacht onzer naburen gewekt. De vreemde mogendheden waren zeer goed op de hoogte van hetgeen hier voorviel en ten stelligste kan ik u verzekeren, dat zij met een goed oog die toenemende opstandsbeweging gade sloegen. Direkte tusschenkomst heb ik van hunne zijde nog niet ontwaard; ik heb nooit Engelsche, Duitsche of Fransche gouvernementeele agenten gezien en toch durf ik beweren dat, werkten zij aan de scheiding niet mede, zij ze van harte wenschten. En ziehier waarom: Eenige maanden geleden werd de ambassadeur van Holland door Metternich, den Oostenrijkschen staatkundige, over de verhouding tusschen Belgie en Holland en den geest onzer bevolking ondervraagd. Toen de ambassadeur antwoordde dat alles hier rustig was, dat de beweging op haar einde liep en er hoegenaamd niet voor eene scheiding te vreezen viel, zegde de diplomaat, met een van die fijne lachjes, die meer zeggen dan een gansch boekdeel: Zoo, zoo, gij denkt het. En zijt gij daar wel heel zeker van?

Dit antwoord en de manier waarop het werd gedaan, hebben in het Hollandsch hof opzien gebaard. Dit weet ik uit goede bron.

Iets anders, vrienden. In de hoogere kringen liep over weinige dagen het gerucht rond, dat het Hollandsch gouvernement, verschrikt over de wending die de zaken namen, aan Engeland gevraagd had wat zijne houding zijn zou, wanneer het hier op een opstand en op zijn triomf uitliep, en dat Engeland heel ontwijkend zou geantwoord hebben.

Die houding van Engeland zou mij geen zier verwonderen, want zijnde Nederlanden een dijk tegen Frankrijk's veroveringszucht, zij zijn een dreigend gevaar voor Engeland's handel, nijverheid en koloniën, dat naar het monopolium van dit alles streeft.

Mijne innigste overtuiging is dat, dierf Engeland ons opentlijk helpen, het dit doen zou.

Doch gaan wij met ons verhaal voort. De bladen hadden een zachteren toon aangeslagen en bepaalden zich bij aanhalingen uit redevoeringen door leden der Tweede Kamer, tegenstanders des gouvernements, uitgesproken. Alles scheen rustig te worden, de gouvernementsheeren verheugden zich reeds in eene zege, toen op eens eene gebeurtenis, door ons allen onverwacht, voorviel. De omwenteling brak in Juli te Parijs uit, verbreidde zich over Frankrijk en had de verjaging van koning Karel X voor gevolg.

Het bericht van den opstand viel als een donderslag in Brussel en bracht op eens nieuw leven in de harten aller strijders. Met angst en hoop werden de verdere berichten afgewacht en toen het nieuws van den zege der omwenteling zich overal verspreidde, was de geestdrift onbeschrijfelijk. Waarom zouden wij niet kunnen wat Parijs vermocht, liep het hier van mond tot mond, en dit gelukken des ge weids tegenover een koning, dit vallen der Bourbons onder de straatsteenen en kogels der Parijzenaren, ontnamen aan koning Willem meer van zijne *prestige*, dan alles wat tegen hem en het gouvernement geschreven was.

Van dan af was de opstand onvermijdelijk. De dagbladschrijvers waren niet meer de voornaamste tooneellisten in het politieke treurspel; de hoofdrol kwam aan den vechter, het woord aan het kanon, de barrikaden zouden het tooneel worden. Woorden-, pennenstrijd en schermutselingen gingen een einde nemen, de beslissende slag naderde, want het volk, dat noch schrijft, noch redevoeringen houdt, maar handelt als de maat vol is, werd ongerust, woelig. Zulks was de toestand der hooofdstad.

Wat Luik betreft, daar leefde men in dezelfde gedachtensfeer als te Brussel, doch in min demokratischen en wat meer nationaal-liberalen zin. Wat echter den geest van opstand aanging, die was uitmuntend. Daar begonnen zich eenige groepen

te vormen, die gedurende onze barrikaden-gevechten zich zoo dapper gedragen hebben en aan wier onverschrokkene tusschenkomst van dezen morgend, wij allen het leven te danken hebben.

- Dat is waar, zeiden verscheidenen der aanhoorders, zonder hun waren wij in stuk gehouwen.

- De gemoederen verbitterden met iederen stond, vervolgde André, dagelijks waren er volksoploopen, die steeds een dreigend aanzien namen.

De 8 Oogst was koning Willem te Brussel; de invloedrijkste personen des lands, als vrienden der kroon gekend, kwamen hem den toestand des lands voor oogen leggen en zijne onmiddelijke tusschenkomst voor het uitroeien der grieven vragen. Zelfs was er een, de edelman Mercy-Argenteau, die hem het gevaar van den opstand toonde en tevens bewees dat door de onderlinge vijandschap die tusschen de verschillende bestuurlijke lichamen der hoofdstad heerschte, het dempen van het oproer onmogelijk zou zijn.

Koning Willem was ongeduldig of bevreesd en verliet ijlings de stad, zonder maatregelen genomen noch bevelen gegeven te hebben, zeggende dat alles zich wel schikken zou.

Dit was de daad, of van een lafaard, of van een man 't einde raad, of van een opgeblazen vorst, die het volk zoo laag stelde, dat hij het tot een ernstigen opstand onmogelijk achtte.

Die vlucht - alzoo aanzagen het de Belgen - verwekte ontmoediging bij de weinige vrienden die den monark nog telde, spot en *prestige-dood* bij het volk en deed de Hollandsche bevelhebbers der stad evenals hun monark zeggen: ‘het zal wel gaan’ en alles aan het toeval overlaten.

Uit politiek oogpunt was de vlucht des Konings een misstap; gezien van het standpunt der vorsten, was zij eene lafheid, eene schande, eene misdaad.

Het is in de kritieke oogenblikken, wanneer het volk gereed

is de hand niet alleenlijk aan hun troon, maar aan hun lijf te slaan, dat die hooggeplaatste mannen, die buitengewone (?) menschen, zich in hun waar daglicht laten zien en toonen wat ze dikwijls zijn: onbekwamen, middelmatigen, groote dutsen of lafaards.

De verjaardag van de geboorte des konings naderde. Alle jaren werd deze door groote feestelijkheden gevierd, en alles liet voorzien dat er thans meer luister dan ooit zou aangegeven worden. De volkssympathie, die men noch door toegevendheid, noch door gerechtigheid had willen veroveren, meende men nu door schitterende feesten, door prachtige verlichtingen en dergelijks te winnen.

En wederom moet ik u op iets opmerkzaam maken, mijne vrienden. Feesten zijn in gewone tijden de blinddoek door de heerschers voor 's volks bogen geslagen, maar in woelige omstandigheden worden diezelfde verkwistingen een argument tegen de gouvernementen, eene rede tot opstand. Dat was hier ook het geval. Vroegere jaren had het volk op dien verjaardag gedanst, gesprongen en gezongen, niet vermoedende dat het op zijne eigene doodkist jubelde, doch nu feestte het niet mede, maar raasde het van woede en sloeg alles aan stukken.

Nevens de plakkaten die de vermakelijkheden aankondigden, hingen er anderen die het volk tot opstand aandreven, door het al zijne grieven onder het oog te brengen.

De 23 Oogst was het groot vuurwerk. Daar begon de opstand. Stukken tot het vuurwerk behoorende en anderen, die men aan het plaatsen was voor de verlichting des volgenden dags, werden verbrijzeld, onder den kreet: Leve De Potter, weg met den koning!

Het volk riep dit; het was dus in beginsel vóór de republiek en tegen het koningschap.

Als het vermeerderen en verhoogen van de golven der zee bij het klimmen des orkaans, zoo vertiendubbelden de groepen

die zingend de stad doortrokken, zoo steeg met [...]en stond den haat tegen den vreemdeling.

De 25 Oogst was een beslissende dag. In den schouwburg werd het beroemd zangstuk, *La Muette de Portici* (De Stomme van Portici) opgevoerd. Dit meesterlijk treurspel, waarin de opstand der Siciliaansche visschers tegen de Spaansche heerschappij krachtig geschetst en gehuldigd wordt(1), de medeslepende en bezielende muziek die Aubert er heeft weten op te scheppen, werkten elektriseerend op de aanhoorders. Vrienden, ik was in de zaal; nooit van mijn leven zal ik nog zoo iets bijwonen.

Wanneer in het tweede bedrijf Masaniello en Pietro hun heldenzang: *Amour sacré de la patrie*(2) aanhieven, was het stil in de zaal; men hoorde geen adem.

De eerste en sombere toonen van dit lied drongen in aller harten, de verontwaardiging door de herinnering aan de geleden smart daar doende groeien, de lijdenssnaren van iederen aanhoorder doende trillen. Het was stil, doodstil als vóór een vreeselijk onweder. Doch langzaam kwam er beweging door het medevoerende der muziek veroorzaakt. Toen de beide zangers, die ook ten volle onder den indruk der

(1) Echter meenen wij dat het vergeven van Masaniello door zijn vroegeren medestrijder geschiedkundig en in der waarheid valsch is.
DE SCHRIJVER.

(2) Ziehier dien zang:

Plutôt mourir que rester misérable,
Pour un esclave y a-t-il du danger?
Tombe le joug qui nous accable
Et sous nos coups périsse l'étranger.
Amour sacré de la patrie
Rends nous l'audace et la fierté,
A mon pays je dois la vie,
Il me devra sa liberté.

Ziehier de vertaling:
Liever te sterven dan ellendeling te blijven, - Is er gevaar voor oenen slaaf? - Valle het juk dat ons verdrukt - En onder onze slagen bezwijke den vreemdeling. - Heilige liefde voor het vaderland - Schenkt ons de stoutheid en de fierheid terug. - Aan mijn land moet ik het leven - Het zal aan mij zijne vrijheid verschuldigd zijn.

omstandigheden waren, en wellicht het bewustzijn hadden van den bezielenden invloed welke dit lied op de massa aanhoorders en op de verdere gebeurtenissen hebben moest, met krachtige, doch van aandoening trillende stem, voor de tweede maal het *Amour sacré de la patrie* door de zaal deden dreunen, dan was het in den schouwburg op eens een grootsch, een indrukwekkend tooneel, dat sporen laat in het menschelijk hart als de ploeg in het land.

Van boven tot van onder stonden al de aanhoorders recht, de armen naar het tooneel uitgestrekt, de handen, oogen en mond open, zingend, brieschend, weenend, krijschend, maar allen kokend en bezield. Op eens waren daar de standen weg, de plaatsen verdwenen en overal waren het helden, aangeraakt door de toovergodin der vrijheid, die hun tot de subliemste daden in staat stellen kon.

Daar was iedereen rechtzinnig in zijn geestdrift; geene achterdocht kwam de vervoering bezoedelen. Wat er later ook door de bourgeoisie worde gedaan, dien avond mag aangestipt staan in het gulden boek der menschheid, als dezen waarop een deel onzes volks toonde dat alle menschelijke instellingen, standen en vooroordeel verdwijnen voor den genialen indruk der kunst, voor de tooverwerking van het vrijheidsvuur en er in 's menschens hart van de edelste gevoelens schuilen, die slechts moeten opgezocht en middel tot ontwikkeling geschonken worden, om het aan zien der wereld te veranderen.

Alle de aanhoorders zongen mede; als door een wonder kon gansch de zaal dit lied in eenige stonden. En toen het was geëindigd, dan moest het weder en daarna nog eens worden begonnen. Een donder van toejuichingen steeg eindelijk uit die massa op, weldra gevolgd door de kreten: Leve de Vrijheid, leve Belgie, weg met den Koning!

O, vrienden, dat was schoon! Bij het uitbarsten van den opstand in het stuk, hitste het volk met kreten en gebaren de opstandelingen op en er kwam bijna geen einde aan den

geestdrift, wanneer de Siciliaansche visschers hunne verdrukkers versloegen.

Toen het stuk geeindigd was, stormden alle de aanhoorders op straat; zij waren gelijk aan de wateren van eenen woesten stroom, die, na lang door sluizen te zijn tegengehouden, eindelijk vrijheid verkrijgende, zich in dolle vaart over de velden verspreiden, alles verwoestend wat zich voor hun aanbiedt.

Ja, zoo was het met ons volk. Het doorliep de stad in alle richtingen, zingend, roepend, tierend; de duidelijkste teekenen der woede gevende.

O zonderlingen samenloop der gebeurtenissen! Wie zou ooit gedacht hebben dat de vertooning van den opstand eens volks tegen Spanje's heerschappij, de oorzaak zou worden van het uitbarsten eens oproers van het Belgische volk tegen Holland, welker beide natiën eenige eeuwen te voren, zulk een heldenstrijd tegen Spanje hadden gevoerd!

Die ordelooze massa kreeg eindelijk eene leuze, een doel door allen begrepen en aangenomen, iets wat altijd de ergste gevolgen voor de despoten heeft.

'Naar Libri, naar Libri! Weg met den vrijgestelden galeiboef! dit was het ordewoord dat weldra van mond tot mond liep. En honderden en honderden stroomden naar de *rue de Fossé-aux-Loups*, waar de drukkerij van *le National*, het blad van den aristokraat-schurk, gelegen was. Gansch het werkhuis, de persen, kassen en al het ander materieel werden aan stuk geslagen. Libri was niet te vinden. Naar zijn huis, *rue de la Madeleine!* klonk het op eens en de vernielende troep, door honderde en honderde mannen vermeerderd, begaf zich naar de woning van Willem's lieveling. In eenige oogenblikken was in dit huis alles vaneen gestampt wat men er vond. Libri was er niet; sinds drie dagen had hij de stad verlaten. Razend haren vijand nooit te vinden, begaf de massa zich naar de woningen der heeren Knyff en Van Maanen. Deze laatste was de gezworen vijand

des volks. Na de verwoesting zijner woning, klonk boven al de verwarde geruchten daardoor veroorzaakt, eensklaps de kreet: Steken wij het huis in brand! Eene algemeene toejuiching was het antwoord, en korten tijd nadien toonden verscheidene vuurkolonnen dat de volkswraak triomfeerde.

Verscheidene andere woningen werden nog vernield, doch van plunderen of stelen mag geen enkel mensch gewagen, zal geen enkel geschiedschrijver ooit mogen spreken. Het volk van Brussel evenals dat van Parijs in 1791, evenals alle opstandelingen, vermorzelde wat onder zijne hand viel, niet uit zucht tot diefstal of afzetterij, maar uit haat tegen de despoten en om hun niet langer te laten genieten van de schatten met 's volks zweet en tranen gekocht.

Nooit toonde een heerschende stand, in gelijk welken strijd, zich zoo onbaatzuchtig als het volk altijd heeft gedaan.

De opstand en verwoesting duurden gansch den nacht, onder het oog van den prokureur des konings die, in het portaal eener kerk verscholen, getuige was van den ondergang der macht zijns meesters, van de vruchten zijner vervolgingen en slechts aan een vriend en aan de edelmoedige hulp eeniger opstandelingen het leven te danken had.

De 26 Oogst, om 5 ure 's morgends, was er nog geen enkel Hollandsch soldaat in de straten te zien geweest, zoo ordeloos of vreesachtig waren de oversten, met het dempen des opstands gelast. Eene geheime verstandhouding tusschen hen en de Belgen had geene betere uitslagen voor deze laatsten kunnen opleveren. Verbeeldt u den indruk die deze vrees der troepen - want het volk gaf geene andere rede aan hun wegblijven - op de massa maakte. Hare stoutheid was zoo groot dat, toen er eindelijk eenige soldaten uit het een of ander hoeksken kwamen opdagen, de werklieden hun omsingelden, aanvielen en verscheidene hunner officieren, waaronder een generaal, kwetsten en gevangen namen.

De opstand breidde zich uit en werd omwenteling, want

op eens wapperde de Fransche vlag op het stadhuis. Hoe was zij er gekomen? Dit kan ik noch niemand zeggen. Voor mij was die daad een stap tot de verbroedering der revolutionnaire volkeren in den strijd tegen de despoten, en niet een bericht aan den Franschen koning dat Belgie naar de inlijving bij zijne kroon snaakte. Dit opsteken der Fransche vlag was niet een teeken van onderwerping aan het Frankrijk der koningen, priesters en edelen, die gedurende eeuwen en eeuwen dit land met rampen en misdaden hebben overladen en bezoedeld, maar het was een groet, eene hulde, in een oogenblik van revolutionnaire koorts en bezieling aan het Franksche volk gebracht, aan het Frankrijk der omwenteling en der barrikaden, dat Bastilliën slechtte, paleizen innam, koningen wegjoeg en onthoofde, wat de Brusselsche werklieden wellicht met Willem zouden hebben gedaan, hadde hij op een dier dagen in hunne handen moeten vallen.

De Fransche vlag werd door de Brabandsche vervangen; deze bleef tot op heden ons vaandel en zal dit blijven meen ik. Dat is een karakteristiek feit, mijne vrienden. Het toont dat onafhankelijkheid des lands, eigen regeling der eigene zaken, volledige politieke vrijheid tegenover alle vreemde gouvernementen, heropbeuring onzer nationaliteit de hoofdstrevingen der mannen waren, die den meesten invloed uitoefenden. Uit ganscher harte wensch ik dat die heeren altijd den zelfden schrik voor de inmengingen der vreemde mogendheden mochten hebben, want het lijden dat dit vreemd gespuis van koningen, gedurende honderd e en honderde jaren aan ons land berokkend heeft is onbeschrijfelijk.

Het daarstellen onzer nationaliteit was niet het eenige kenmerkend feit dezes opstands. Er is iets schandelijks gebeurd dat mij schrikken doet voor de toekomst.

Het volk, doeltreffend deel aan de omwenteling willende nemen, eischte wapens van de burgers, die er over velen beschikten. Deze weigerden ze. Het volk werd razend, viel de posten der burgers aan, onder de kreten: brood, werk, leve

De Potter! Het was de eerste maal dat de kreten ‘brood en werk’ uit 's volks borst opstegen en wat was het antwoord der burgers? Zij weigerden de wapenen en schoten in de werklieden, een dag nadat de Hollanders zulks hadden gedaan!

Mannen, sprak André met donderende stem en zich in zijne volle lengte verheffende, gedurende twee dagen hebben wij onversaagd tegen de Hollanders gestreden. Zijn wij altijd zoo moedig, zelfs wanneer wij soms tegenover burgers staan. Ik zie een bloedigen strijd van nietsbezitters tegen bezitters te gemoet; herinneren wij ons steeds dat de eersten met lood op de vraag naar brood van wege de laatsten antwoordden. Al overwonnen wij de Hollanders, toch is voor mij de revolutie daarmede in ons land niet geëindigd.

André vervolgde:

- De werklieden overmeesterden de burgers, ontnamen hun hunne wapens, bezettenden hunne posten en werden op die wijze de ziel des opstands. Tot op heden zijn zij dit gebleven. Mochten zij er de beste en meeste vruchten uit plukken.

Het bericht des oproers had zich met bliksemsnelheid door gansch het land verspreid. Gent en Antwerpen waren de eenigste steden, welke het voorbeeld van Brussel niet volgden.

De strijd geëindigd, de gemoederen bedaard, kon men de gedachten en wenschen der bevolking vatten. Totale scheiding tusschen de beide landen werd nog niet gevraagd. Eenige burgers vergaderden zich op het stadhuis, vormden een soort van bestuur, met eene macht die zij zich toeëigenden en zonden een deputatie aan koning Willem in den Haag, om hem den toestand des lands uit te leggen en voldoening voor de Belgen te vragen.

De Hollandsche bladen schimpten op de opstandelingen en eischten de strengste straffen. De Belgische deputatie, door den koning ontvangen, volbracht hare zending, doch

vond den monark wrevelig over dit aanhouden en toenemen der beweging.

Middelerwijl verspreidde zich in de stad het gerucht dat versche Hollandsche troepen naderden, om diegenen te versterken welke er zich reeds bevonden. Het volk verzette er zich tegen dat zij de stad binnen kwamen. Men trad in onderhandelingen en besloot de terugkomst der deputatie af te wachten.

Op 31 Oogst wilden de Hollandsche troepen, door de twee zonen van koning Willem aangevoerd, de stad binnentrekken. Zij eischten vooreerst dat de Brabandsche kleuren en alles wat in strijd was met de Hollandsche dynastie, verdwenen.

Het volk verontwaardigd, maakte zich tot den opstand, tot de verdediging der stad gereed; de burgers kregen schrik, zonden afgevaardigden op afgevaardigden en eindelijk werd er besloten dat de prins van Oranje alleen met zijn staf de stad binnen trekken zou.

Zoodra dit nieuws was geweten, stroomde gansch de bevolking in de straten en bezette de wegen die den prins door trekken moest om van eene der poorten naar het stadhuis te komen.

De troepen en de burgers waren onder de wapens om de orde te handhaven onder de duizende menschen saamgestroomd om de intrede bij te wonen. Door de kreten: ‘Leve de Vrijheid!’ werd de prins ontvangen. Op eene openbare plaats, dicht bij zijn paleis gekomen, wilde hij op de kreten des volks antwoorden en riep: ‘Leve de Vrijheid! Leve de Koning!’

Het volk zweeg. Dit was een harden slag voor den prins en bewees hem dat, genot hij nog eenige populariteit, de liefde voor de dynastie der Nassau's bij ons volk veel, heel veel was verzwakt. De drang werd met iederen oogenblik grooter, de troepen en burgers zouden weldra niet meer bij machte geweest zijn het volk tegen te houden, dat naar den prins stroomde, om hem naar het stadhuis te voeren.

De troonopvolger schrikte bij gansch die beweging en

voornamentlijk wanneer hij de barrikade in het oog kreeg, door de Brusselaars opgeworpen om de stad tegen eenen in val te verdedigen. Hij meende wellicht dat de volksmassa het op zijn leven had gemunt en in het oogenblik dat iedereen er het minste aan dacht, wendde hij op eens den teugel en vloog door eenigen zijner officieren gevolgd naar zijn paleis.

Die vlucht werd door de massa spottenderwijze onthaald. De prins was beangst en zoo erg, dat hij ronden deed maken in en buiten zijn paleis, om alle overrompeling te verhoeden.

Invloedrijke burgers der stad begaven zich tot hem en baden hem in de stad te blijven. De prins dacht er anders over en zocht maar eene gelegenheid om de stad te verlaten, zonder gevaar te loopen.

Alle die gebeurtenissen hadden het bewustzijn doen oprijzen, dat eene langere vereeniging der beide landen bijna onmogelijk geworden was. Het gedacht werd opgeworpen om de Nederlanden onder één scepter, doch met twee verschillende besturen te doen leven en den prins van Oranje als onderkoning van Belgie uit te roepen.

De toestand van den prins was kritiek en kiesch. Hij begreep ten volle dat toegevingen alléén de dynastie zijner familie voor groote verliezen kon behoeden, doch datgene wat hem werd gevraagd, kon hij noch toestaan, zelfs niet beloven te verdedigen, omdat het hem rechtstreeks tegenover zijn vader stellen zou en den schijn gaf, als wilde hij Belgie aan de Vereenigde Nederlanden losrukken, om zich zelven tot koning over dit land te verheffen.

Te midden dier onderhandelingen der politiekers en der aarzelingen des prinsen van Oranje, ging het volk, dat zich met al die knoeierijen niet bemoeide, maar steeds voort voldoening der grieven, wapenen, brood, vrijheid en De Potter te eischen. Het schafte zich nieuwe wapens aan en maakte zich tot den strijd gereed, met zijn gezond verstand radende dat het daarop eindelijk uitloopen moest.

pe deputatie naar den koning gezonden keerde weldra

terug met het bericht, dat hij ijsde bij het gedacht van te moeten bloed vergieten, dat hij zich op zijne rechten beriep en niet wilde onderhandelen met een volk, dat in opstand en onder de wapens was. Als eerste voorwaarde der onderhandeling eischte hij de ontwapening en de onderwerping.

Middelerwijl gingen de Hollandsche bladen voort met de uitroeiing der opstandelingen te vragen en maakte het gouvernement zich tot weêrstand gereed.

De verbittering steeg ten top, men wilde vechten en de Hollandsche troepen de stad uitwerpen.

De opstand breidde zich in het land uit. Brugge, Hoei, Verviers waren in rep en roer; te Namen, te Bergen en te Doornijk vocht het volk tegen de troepen der bezetting en ontwapende hen op verscheidene plaatsen. Gent bleef altijd kalm. In Antwerpen schoten de burgers in het volk, dat den opstand eischte.

Leuven en Luik vochten niet alleenlijk met voordeel tegen de Hollanders, maar zonden vrijwilligers en wapens naar Brussel. Van alle steden trokken vrijwilligers naar de hoofdstad, omdat men het bewustzijn had dat daar de beslissende slag zou aangegaan worden. Te Luik was het volk weldra meester en stak de Luiksche vlag op het stadhuis.

Met iederen oogenblik kwam een nieuw feit de toestanden verwikkelen; 't was op stormpas dat de Nederlanden hunne ontbinding te gemoet liepen.

De Belgische vertegenwoordigers kwamen bijeen en verklaarden dat zij zich niet naar de Generale-Staten zouden begeven.

Dat besluit was door de vrees ingegeven. Niet naar Den Haag gaan was goed, wanneer men zich in Brussel of in de stad waarvan men de vertegenwoordiger was, aan het hoofd der beweging plaatste en de vaan des opstands in de hoogte bief. En om in het geval van Mirabeau niet te komen, die

verklaarde zijne plaats in de landsvertegenwoordiging slechts voor de bajonnetten te verlaten, gingen zij er niet heen.

De scheiding van Belgie met Holland onder dezelfde dynastie, maar met eene afzonderlijke grondwet en bestuurlijke regeling, werd op het stadhuis door de gekozene burgers, die daar feitelijk meester waren, uitgesproken.

De prins van Oranje beloofde bij zijn vader de verdediger van de rechten der Belgen te zijn, deed de troepen de stad verlaten en vertrok op zijne beurt naar Den Haag. De soldaten vertrokken op hunne zokken om alle botsing met de bevolking te vermijden.

Het verlaten der hoofdstad in zulke gespannen oogenblikken werd den prins door verscheidene invloedrijke Mannen als eene fout aangerekend, en zij gingen zelfs zoo ver te beweren dat daarin de voornaamste oorzaak van het uitbersten des huidigen opstands en der mogelijke scheiding tusschen de beide landen besloten ligt.

Dat is valsch geredeneerd. De prins kon in Brussel niets doen dan zijn vel verliezen, zonder daardoor te kunnen tegenhouden wat thans gebeurt. Inderdaad, er kwam eene steeds grootere republikeinsche storming onder de arme bevolking die de ziel van den opstand was en het waren slechts de rijke burgers, welke met de bestuurlijke scheiding des rijks voor den dag kwamen. Wat kon de prins hier doen? De grieven bevredigen? Neen, hij was noch koning, noch aanvoerder der meerderheid in de Generale Staten. Zich aan het hoofd des opstands stellen en de bestuurlijke scheiding der Nederlanden in zijn vaandel voeren? Dat ware nog zotter, want dan kreeg hij gansch Holland, met zijn vader aan het hoofd, wellicht de Europeesche mogendheden, maar voorzeker ons arm volk en onze geestelijkheid tegen zich: het volk van Brussel en der omliggende gemeenten, omdat het van de Oranje's niet meer wilde weten en de republiek eischte; de geestelijkheid, omdat zij evenmin vrij kon

handelen onder de voogdijschap van een prins van Oranje als van een Willem van Nassau.

Hij handelde dus heel verstandig en goed met voor zijn lijf te zorgen en te loopen, maar toch moet ik zeggen, dat zijne vlucht minder laf was dan die zijns vaders, eenige weken te voren. Kon hij niets doen, de oude kon en moest zooveel te meer verrichten. En daarenboven, hij, de prins, heeft in het aanhooren der klachten, in het onderhandelen met de burgers, in het plechtig verklaren als verdediger der Belgen op te treden de ongenade waarin hij bij zijn vader sedert dien gevallen is, doet ons gelooven dat hij zijn woord heeft gehouden - getoond, of te wel beter te zijn van karakter of meer politiek doorzicht te bezitten dan zijn vader. Volgens mij is het alle twee een beetje waar.

De prins vertrokken, bleef Brussel in angstige verwachting.

Koning Willem scheen toch iets te willen doen, want den 6 September kwam in de hoofdstad het bericht dat de minister Van Maanen ontslagen was.

Deze afzetting die eenige maanden te voren met vreugde, gezang en algemeene verlichting in gansch het land onthaald zou zijn geworden, liet de bevolking thans koel.

Het was te laat. Met het stijgen der smarten, van het rechtsgevoel en het bewustzijn van macht waren de eischen gestegen. Het volk moest thans meer hebben. En om op den 6 September denzelfden geestdrift te verwekken, die twee maanden te voren het ontslag van Van Maanen zou hebben doen ontstaan, had koning Willem zelf van zijne rechten op Belgie moeten afzien. In woelige tijden groeien de gedachten en eischen als de planten bij het vallen van een voedzamen regen.

Ziet gij goed, mijne vrienden, dat de omwenteling eerst in de geesten was ontstaan, alvorens zij in de straten, met woest geschreeuw en geweergekletter uitbrak. Onthoudt het goed. Zoolang het volk niet bewust is van wat het wil en

geene eischen stelt, die het eenigen tijd te voren zelf onaannemelijk achtte, zoolang is er niets van de eene of andere beweging of van een opstand te verwachten.

De koning echter beschimpte de oproerlingen, beriep zich op de Voorzienigheid, op de wettelijkheid zijner macht, verklaarde al zijne rechten te handhaven en den opstand te zullen dempen.

Nieuwe verontwaardiging te Brussel. De burgers aarzelden nogthans. Dat is nog al verstaanbaar. Hun maatschappelijke toestand maakt hun bewarend, bijna vreesachtig van natuur. Zij stonden als tusschen twee vuren: vielen de Hollanders de stad aan, hunne eigendommen werden in brand geschoten; overwonnen ze, zij werden gerantsoeneerd; triomfeerde de opstand, de dreigende houding der armen en hunne macht tegenover de burgers voorspelden hun wellicht nog meer kwaad dan den inval der Noord-Nederlanders.

Het volk integendeel wilde van geen toegeven weten en eischte den opstand.

De Belgische vertegenwoordigers zagen zich door de openbare opinie gedwongen hunne plaatsen in de Generale Staten te gaan bekleeden, wat zij dan ook deden.

Twee afgevaardigden werden van wege de commissie der burgers die op het stadhuis zetelden, naar Den Haag gezonden, om de bestuurlijke scheiding der beide landen trachten te verkrijgen. De redevoering des koning bij het openen van de zittingen der Generale Staten uitgesproken, was dreigend; de gazetten eischten den inval der Hollandsche legers in België en de afgevaardigden van het Zuiden werden in de hoofdstad des rijks beleedigd. Dit laatste feit vergeleken bij het geestdriftig onthaal, dat in de omwenteling van 1789, de afgevaardigden van den Derden Stand te Parijs ontvingen, teekent goed het hemelsbreed verschil dat er bestaat tusschen de revolutie van het Fransche volk en de onze.

Toen de twee Belgische afgevaardigden door hunne landgenooten vernamen wat lot hun en hunne vraag te wachten stond, keerden zij haastig terug, zonder hunne zending te hebben durven volbrengen.

Koning Willem's troonrede werd op de openbare plaatsen te Brussel verbrand. De kreten: leve de Vrijheid, te wapen! te wapen! weêrklonken overal. Zonderlinge geruchten liepen rond, volgens dewelke er op het stadhuis, door eenige heeren plannen tegen de natie gesmeed werden; het volk had geen vertrouwen meer in de burgers die daar zetelden. Het nam stormenderhand het gemeentehuis in en ontdekte kassen, vol orangistische kokarden en wapens die verborgen waren. ‘Verraad! verraad!’ klonk het uit duizende monden en op nieuw werden de burgersposten aangevallen. Wie weet ging niet een bloedig gevecht tusschen *bourgeois* en loonslaven uitbersten, wie weet gingen bij de brandende zaak onzer nationaliteit zich de sociale kwestie enden socialen strijd niet voegen, door Saint-Simonisten gepredikt, welke nog al eenige volgelingen onder de opstandelingen telden.

Maar neen, zoo ver kon het niet komen. De zaak van de onafhankelijkheid onzes lands was rijp geworden, maar die der vrijmaking van den arbeidenden stand, die moet nog broeien, mijne vrienden, broeien in de mijnen, in die sombere ingewanden der aarde, die in niets ten onderdoen voor de vreeselijke oorden ons door Dan te in zijne hel beschreven en waarin honderde werklieden stikken, versmachten door het grauwvuur, het water of den honger; broeien op de woeste baren der holle zeeën, die op eenige jaren bevolkingen van steden slikken, als om tot nieuwe en lekkere spijs aan hare monsters te dienen; broeien op de velden, met het zweet van arme boeren besproeid en die ellende en geestesverstomping in ruiling van hun levend scheppend zwoegen ontvangen; broeien in de nijverheidsgestichten, waarvan de mekanieken en machienen eerder vet, olie en rust hebben dan de werklieden voedsel, lucht en vrijheid; broeien op de

barrikaden hier en daar door een handsvol edelmoedigen en helden opgeworpen, welks bloed tot zaad voor de toekomstige omwentelingsideeën strekken zal; broeien in één woord, te midden dier maatschappij met hare schandelijke ongerechtigheden en wraakroepende wanverhoudingen.

De gebeurtenissen dwongen de burgers en werklieden hun twist te staken, om gezametlijk het naderend Hollandsch leger, den algemeenen vijand, te bestrijden.

Op eens verscheen de proclamatie van prins Frederik, welke gij allen kent en waarin hij ons geboodt de poorten voor hem te openen. Gij weet hoe wij den man onthaald hebben. Wij hebben niet onze poorten, maar onze kardoesdoozen voor hem geopend en hetgeen mijn broeder Victor in het Hollandsch kamp heeft vernomen, schenkt ons de verzekering dat dit niet nutteloos is geweest.

Ziedaar, vrienden, het verhaal over het ontstaan der omwenteling in ons land. Niemand kan nu voorspellen wat er gebeuren zal. Van de zege onzes opstands hangt er veel, wellicht alles af, want triomfeeren wij hier, gansch het land zal ons volgen en wanneer het Hollandsch leger niet ééne stad verslagen kon, hoe zou het dan in staat zijn gansch een land ten onder te brengen, dat iedere stad, ieder dorp, iederen steenweg, iedere hut met razernij zou verdedigen?

Met eenige uren, vrienden, zal het kanon weêr bulderen, het vaderland ons offer eischen. Noch gevreesd, noch geaarzeld, maar ten strijde! Ten strijde niet alleenlijk tegen het Hollandsch gouvernement, maar ook tegen alle mannen of standen, die het verdrukkingssysteem der Nassau's hier zouden willen voortplanten!

Die laatste woorden werden met bravoskreten begroet. Al de vrienden reikten aan André de hand. Eenige uren nadien stonden onze mannen weder aan de barrikaden.

Eindnoten:

(1) Terecht wordt het Hollandsch gouvernement van verdrukking tegenover de Belgen beschuldigd en al onze wetgevers, rechtsgeleerden en geschiedschrijvers zijn het daarover eens. Maar toch zien wij, dat te midden dier verdrukking de heer De Potter, Holland's ergste vijand, gestadig de bladen in oppositie met het gouvernement ontvangt, dat hij van uit zijn gevang brieven, artikelen aan die bladen zendt, en achter de traliën vlugschriften tegen het gouvernement schrijft, die uitgegeven en verspreid worden.
En wat doet ons gouvernement tegenwoordig tegenover zijne politieke gevangenen? Het weigert hun boeken naar keuze te geven en bladen der socialistische partij tot in hunne cel te laten doordringen. Dit is nog eene der voordeelen (?) die de Omwenteling van 1830 ons heeft aangebracht.

Achtste hoofdstuk.
Zege der opstandelingen.

Op den 25 en 26 September was het gevecht hardnekkiger on bloediger dan ooit. In welke straat de Hollanders zich ook vertoonden, overal werd er niet alleenlijk van de barrikaden, maar van uit de huizen op hun geschoten. Het was hun onmogelijk geworden om te overwinnen; zij hadden het beleg van iedere woning moeten doen of elk dezer zonderlinge forteressen stormenderhand innemen.

De stoutheid en onversaagdheid der opstandelingen klom met iederen stond, bij de machteloosheid des vijands en het vooruitzien van de zege. Werd er hier eene barrikade, een bijzonder huis, een grooten *café* door de Hollanders ingenomen, ras zagen zij er zich met woede aangevallen, uitgedreven, terwijl de Belgen elders op hun veld wonnen.

In het hevigst van het gevecht wierpen de Noord-Nederlanders springbommen in de stad en schoten verscheidene groote en openbare gebouwen in brand. Het alarm werd gegeven en honderde mannen vlogen naar de brandende huizen om de vlammen uit te dooven.

Dan was het een verschrikkelijk oogenblik. Voor zich een leger, door vrees, wraakzucht of radeloosheid tot dien wreeden, woesten maatregel: het in brand schieten eener stad, zijn toevlucht nemende, en in zijn midden, bij al de bezwaren eens bloedigen barrikadenstrijds, het vuur, dit vernielend element, dat den reeds half verslagen vijand helpen kwam, om hem misschien den triomf te schenken.

Het bericht in de stad verspreid dat aan de Hollandsche soldaten, bij de innemening der hoofdstad de plundering toegelaten was, deed wondèren. Het in brand schieten der huizen maakte zulk gerucht waarschijnlijk en geloofbaar.

Daardoor werd het nieuw gevaar, de branden, overwonnen, en het was niet verdubbelden moed dat de opstandelingen, insgelijks tot het uiterste gedreven, zich in het park van Brussel op de Hollanders wierpen.

Daar had den 26 September den beslissenden slag plaats. Hij was bloedig. Wij zullen dit gevecht in al zijne bijzonderheden niet beschrijven; om die te kennen verzenden wij onze lezers naar Theodoor Juste en anderen die daarover hebben uitgewijd. Wij achten het voldoende te bestatigen, dat na dit gevecht, waarvan een langen tijd de kansen voor de beide strijdende legers twijfelachtig en nog niet beslist waren toen het, door het vallen van den nacht, eindigen moest, de Hollanders besloten voor het oogenblik den kamp op te geven en de stad te verlaten.

In den vroegen morgend van den 27 September - het was juist een Zondag - begaven de opstandelingen zich weder naar hunne posten om den strijd op nieuw te beginnen en vonden voor zich de plaats ledig, het slagveld door den vijand ontruimd.

Snel als den bliksem, ô veel sneller als het bericht van de nadering der Hollanders, vloog de triomfkreet, door de Belgen van het park uitgestooten, over gansch hare voorgeborchten, aan allen de zege der opstandelingen verkondigende.

De geestdrift door die gelukkige tijding verwekt, steeg in de eerste oogenblikken bijna tot krankzinnigheid; het was niet meer zingen, roepen dat de opstandelingen deden, het was brieschen, tieren, huilen; men drukte niet elkaâr's hand, maar vloog in elkander's armen, men kuste, men stikte bijna den een den anderen.

Langzamerhand verminderde die uitgelatenheid om plaats te maken voor opgetogenheid en geluk, waarin iedereen het genot van de zege smaakte.

In weinig tijds hadden de straten een gansch ander aanzien

gekregen. De geslotene winkels openden zich als bij tooverslag en weldra kwam gansch de bevolking, mannen, vrouwen, kinderen, grijsaards, in Zondagskleêren in de straten, op de openbare plaatsen, een weldoenend leven, eene verkwikkende beweging aan de stad schenkende. Vreugde en trotschheid waren op aller aangezicht te lezen en duizenden stroomden naar het Park, naar de plaats waar de laatste en beslissende strijdwas geslagen en waar doorschoten boomen en huizen, gekwetsten en lijken, zich als een akelig *trophée* in die schitterende apotheose der vrijheid vertoonden en voor een stond de algemeene begeestering kwamen stillen.

Niemand bleef te huis, zelfs die burgers niet, welke zich gedurende de vier verloopen dagen, op hunne zolders, in hunne kelders of achterkamers verscholen hadden.

De barrikaden werden geslecht, de overblijfselen weggeruimd. De zang, het jubelen van duizende vrij gevochtenen vervingen het bulderen der kanonnen, het klagen der gekwetsten, en om nog meer leven, kracht en luister aan het feest bij te zetten, kwamen al de kerken hunne bronzen stemmen bij het machtig volksorgaan voegen.

Rome zong meê. Ik zeg Rome, omdat het dien eeuwenouden tyranenburg was welke jubelde, omdat, wat men ook heeft gedaan, doe of doen zal, eene landelijke Roomsch-Katholieke geestelijkheid nooit zal verkregen worden en onmogelijk om bestaan is.

Rome zong meê en met recht, want de Kerk was eene der weinigen voor wie het bloed der martelaren rijke oogsten voortbrengen zou. Het zong meê en op hetzelfde oogenblik was het bezig plannen tegen de vrijheid, tegen die jubelende bevolking te smeden, ten einde den weggejaagden koning van Nassau door de mijterdragers te vervangen. En terwijl het aan dit misdadig ontwerp werkte, waren er velen onder de opstandelingen, die ondanks duizende reden, het vergiffenis voor zijn verleden schonken, omdat het op dien

gelukkigen dag ook feest mede vierde en hulde aan de vrijheid bracht.

Van mond tot mond, van dorp tot dorp, van stad tot stad liep het bericht van den triomf der opstandelingen en bracht overal de bevolking in den zelf den geestdrift en een doodelijken slag aan de Hollanders. Eenige dagen bezaten deze laatsten van gansch ons land slechts Antwerpen en Maastricht meer.

Belgie was dus, dank den barrikadenstrijd der hoofdstad, beslissend vrij geworden. Aan wie heeft ons land nu zijne onafhankelijkheid te danken? Aan wie? Wij zeiden het reeds verscheidene malen: aan de armen, aan het volk, aan zijnen moed en opofferingsgeest. Dit is een historiesch feit, dat niet genoeg kan herhaald worden, dat alle werklieden zich moeten in den geest prenten, omdat het de loonslaven tot eere strekt en aan de burgers schijnt toe te roepen: verdrukkers en dieven der vruchten door's volks lijden en bloed gewonnen.

Om iedereen te overtuigen dat ons oordeel niet partijdig, maar waar is, laten wij hier een uittreksel volgen uit een werkje: *Ons Nationaal Jubelfeest*, in 1879 te Brussel verschenen en door den opsteller van een burgersblad geschreven:

'Wanneer die mannen uit het volk gedurende vier dagen moedig tegen den dood gestreden en een heldenwerk tot de overwinning der vrijheid en de verheerlijking des Vaderlands verricht hadden, keerden zij zwart van het poeder naar hun huis terug, zoo onderworpen aan ellende en nijverheidskrisissen als vóór den slag, maar zij waren in de ziel verblijd alsof zij eene fortuin veroverd hadden. Moedig, braaf volk, vergeten wij nooit wat het gedaan heeft voor de overwinning onzer onafhankelijkheid en onzer vrijheden.'

Schoon en juist gezegd, niet waar lezers en lezeressen? En het is dit moedig en braaf volk, dat onze bezitters aan het bewind bracht, hetwelk sinds 52 jaren, door diezelfde bezitters wordt verdrukt, van een degelijk onderwijs en opvoeding, van zijn loon beroofd, neêrgeschoten als het brood vraagt, van alle politieke rechten verstooten, met opzet in

ellende gehouden, in verdierlijking gedompeld, om het dit dan als misdaad aan te rekenen en slechter behandeld wordt als de Romeinsche slaven.

Vergiet dus uw bloed voor de vrijheid der burgers, zij zullen dan van de lijken der vaderen ketenen smeden om er hunne geslachten mede te knellen!

De getuigenis van den dagbladschrijver is niet voldoende; roepen wij cijfers, onloochenbare en onverbiddelijke cijfers ter onzer hulp om de offerwilligheid des volks en de misdaad des bezittenden stands die ons beheerscht, nog meer te doen uitschijnen.

De Hollanders hebben in den vier dagen-strijd 750 man; soldaten en officieren, en de Belgen omtrent 400 der hunnen verloren. Wij hebben op onze schrijftafel eene lijst liggen de namens, bedrijven en ouderdom van 110 gevallene Belgen bevattende. Op die 110 martelaren der vrijheid tellen wij 102 volkskinderen, ambachtslieden, daglooners, pompiers enz., en slechts 8 burgers, muziekanten, een geneesheer, een zaakgelastigde, een wijn- en een lakenkoopman.

Dezelfde verhoudingen voor al de dooden aannemende, waartoe wij het recht hebben, dan waren er onder de 400 gesneuvelde opstandelingen slechts 30 burgers en 370 werklieden of 370 slachtoffers der omwenteling.

Die cijfers zeggen alles. En zouden wij, bij de herinnering zulker feiten het recht niet hebben den opstand tegen onze instellingen en hare handhavers te preêken? Voorzeker, want op den troon, in Senaat, Kamer en rechtbanken zitten niet de vertegenwoordigers van rechtvaardige instellingen en machten, maar politieke roovers, die aan het volk zijn eigendom ontstolen of meêpeuzelen aan den buit. De werklieden hebben Belgie vrij gevochten, aan hun moet het land en zijne regeering behooren! De stichting van het koninkrijk Belgie is eene grootere politieke misdaad dan de vereeniging van Noord en Zuid door de diplomaten, omdat, vroegen deze laatsten het oordeel

niet der te saâm gesmolten volkeren, zij hun toch ten minsten hun ongeluk niet met eigen bloed deden betalen.

Zoodra de zege was gekend vormde zich een voorloopig gouvernement, samengesteld uit de heeren: baron Vanderlinden d'Hoogevorst, Karel Rogier, graaf Felix de Mérode, Gendebien, Van de Weyer, Jolly, Vanderlinden, schatbewaarder, baron De Coppens en J. Nicolay, sekretarissen.

Een der eerste werken dezer burgers en edelen was de terugroeping der gebannenen en de benoeming van den heer Lodewijk De Potter tot lid van het voorloopig bewind. Dit gebeurde den 27 September. 's Avonds zong Campenhout in den Muntschouwburg, voor eene geestdriftige menigte, drij malen de *Brabançonne*, waarvan hij de muziek en Jenneval de verzen gemaakt had.

Belgie had zijn lied: *la Brabançonne*.(1) Wat een verschil met *la Marseillaise*, den wereldschen revolutionnairen zang!

De terugkomst van den heer De Potter was een ware triomftocht. Reeds van in het Noorden van Frankrijk tot in Brussel stroomden duizende en duizende lieden te samen, om hem bij het doortrekken der dorpen en steden toe te juichen, bijna op de armen te dragen. Het was als een regen van bloemen die op gansch zijn weg nederviel. Jonge vrouwen omhelsden hem in de straten en had hij de menigte willen gelooven, zij zou hem in zijn rijtuig van verscheidene uren vóór Brussel naarde hoofdstad getrokken hebben.

Ja, wij mogen het zeggen, het onthaal dat De Potter genoot, was onbeschrijfelijk. Er was iets schoons in, dat de zegetocht van een triomfeerend koning en veldheer niet bevat.

(1) Er moeten later veranderingen aan de *Brabançonne* gedaan of nieuwe strophen bijgevoegd zijn, want wij begrijpen niet hoe Jenneval aan het einde van zijn lied kon zingen: *vive le roi!* daags nadat de opstand, die hij verheerlijkte, oen koning had weggeworpen en wanneer nog niemand den toekomstigen regeeringsvorm onzes lands kende. Ook is het zeker dat het 'leve de koning' door de geestdriftige menigte afgeschuifeld maar niet toegejuicht zou geworden zijn. Wal is er van de zaak
DE SCHRIJVER.

Aan de bloemen op De Potter's weg gestrooid, kleefden geen bloed, geene tranen; zij bedekten noch het graf van duizende slachtoffers, noch sombere slagvelden; zij waren niet geplukt op kommando van omhoog, uit misdadig winstbejag of vleierij, maar van hunne stengels gerukt door arm en rijk, oud en jong, door allen die den moedigen kampioen der onafhankelijkheid beminden en in hem eene hulde aan de vrijheid brachten. Die bloemen, toejuichingen en kussen waren zoo rechtzinnig als hij geweest was in zijn mannelijken kamp voor Belgie's nationaliteit.

Deze algemeene begeestering voor De Potter had mogen doen hopen dat hij en het volk de leiding en de vruchten der omwenteling zouden genieten.

Laat mij toe, lezers en lezeressen, om u nog eens een duidelijk begrip van den geestestoestand onzer bevolking en van de gesteldheid onzer omwenteling te geven, eene vergelijking te maken tusschen De Potter en Necker, Frankrijk's minister van financiën bij het begin der omwenteling van 1789.

Evenals De Potter werd Necker door zijn koning van zijn ambt ontslagen en gedwongen het land te verlaten. Evenals bij de banning van De Potter was het voor die van Necker algemeene treurnis onder de vrienden der vrijheid, alhoewel onze zuiderburen den moed bezaten zulks te toonen. Evenals De Potter werd Necker, bij zijn terugkeeren aan het bewind, door gansch de bevolking met geestdrift ontvangen, met bergen van bloemen als overstrooid, omdat beide aan hunne landgenooten eene betere toekomst lieten hopen, de verpersoonlijking van rechtvaardige instellingen en van het programma eener betere staatsregeling waren. Beide zijn gevallen, maar hier komt het verschil, waarde lezers. Toen Necker eenigen tijd weêr aan het bewind was, bleek het dat het Fransche volk, in vooruitstrevende en revolutionnaire strekkingen, eischen en doel wel honderd jaar zijn *idole* van gisteren was vooruitgeloopen. Het volk was revolutionnair geworden, maar zijn vroegere afgod was niet meêgegaan met

den stroom en behoudend gebleven. Hij viel. En toen hij voor eene tweede en laatste maal het bewind verliet, bekloeg niemand hem meer, omdat hij als reactionnair in de oogen des volks heentrok.

De Potter evenals Necker is gevallen, heeft voor de tweede en laatste maal zijn land verlaten. En weinigen spraken er van, omdat hij de republiek, de bron eener nieuwe omwenteling met zich medevoerde.

Necker viel omdat hij beneden zijn volk stond, De Potter viel omdat hij er boven stond.

Met de terugkomst van De Potter was de revolutie in ons land reeds geëindigd. De waardige patrioot moest zich met de misgeboorte tevreden stellen of vallen. En hij viel. Met de terugkomst van Necker was de revolutie in Frankrijk slechts begonnen. Necker moest meêgaan, klimmen met zijn volk of vallen. En hij viel.

Dit, waarde lezers, toont goed het verschil aan dat er tusschende Fransche en de Belgische omwenteling heeft bestaan, waarvan de eerste vruchten heeft afgeworpen, terwijl de tweede anders niet was, zooals ik zeide, dan de revolutie der lekkere goesten van papen en burgers.

Van het oogenblik dat De Potter, eenigen tijd na zijne terugkomst in België, niet willende mededoen in de volksverdrukkende strekkingen onzer burgers en ze niet kunnende beletten, zijn ontslag gaf van lid des voorloopig gouvernements, van dit oogenblik moest er eene nieuwe omwenteling uitbreken, of alles was verloren. Het volk heeft niets begrepen, de omwenteling brak niet uit, men liet De Potter vertrekken en alles is verloren geweest.

Arm, goed volk. Het had moedig zijn best gedaan aan de barrikaden en keerde dan naar huis terug. Vechten was hun werk, zoo dachten de werklieden en boeren en zij vochten. Politiek maken, dat trokken zij hun niet aan en lieten het aan de burgers over, meenende dat dezen in hun werk zoo rechtzinnig zouden gehandeld hebben als zij in het hunne

waren geweest. En zij lieten met volle hoop in de toekomst, de burgers, edelen en papen knoeien en intrigueeren, een afzichtelijken Staat vormen en stonden wellicht verstomd te zien, wanneer zij van alles werden uitgesloten en een koning als nagerecht van 't bloedig eetmaal kregen.

Arm, onoozel volk, haddet gij niet gevochten, gij zoudt uwe kinderen bewaard en het niet slechter gehad hebben als nu.

De 27 September hadden de Hollanders Brussel verlaten en de 29 der zelfde maand verklaarde de Generale-Staten der Nederlanden Belgie en Holland gescheiden.

Let wel op, het was slechts de bestuurlijke scheiding der beide landen, want koning Willem zag hoegenaamd niet van zijne rechten als vorst op Belgie af, aangezien hij later nog een inval beproefde om Belgie op nieuw onder zijn scepter te brengen.

En er waren vijftien jaren van strijd, ontelbare vervolgingen en gevangenen, meer dan duizend dooden noodig geweest om die scheiding, het misdadig werk van eenige dwaze diplomaten, te verkrijgen, die al deze rampen hadden kunnen vermijden, zoo zij zich tot de volkeren hadden gewend, over wiens lot zij te beslissen kregen, in plaats van in hun dwazen trots, slechts op hun gebrekkig oordeel of op hunne schandelijke hebzucht af te gaan.

Na den 27 September deed 't volk niets meer. De barrikadenstrijd was geëindigd en met hem de rechtzinnige, vrijheidsminnende en onbevlekte omwenteling. Dan begon opnieuw het werk der diplomaten, die ons reeds zoovele onheilen op den hals hadden gehaald en wiens knoeierijen ons een machtigen, al te veel betaalden koning, een landruïneerend leger, eene volksverdrukkende grondwet en een heerschenden stand, in hebzucht en volkshaat nergens overtroffen, kostten.

Negende hoofdstuk.
Proletariërs-opstand te Gent.

Gent is aan ons hof niet zeer bemind en niet ten onrechte. Waarlijk, onze geboortestad heeft het nog al verdiend door onze koningen met een donker oog aanzien te worden, iets waarover vele Gentenaars en wij eerder gevleid dan gestoord zijn.

Wij beweren niet dat onze stad een revolutionnaire oven is als Parijs, ô neen, zoo ver zijn wij nog niet gekomen, alhoewel wij volle hoop hebben daartoe te geraken, maar niemand zal loochenen dat er toch bij een deel der werkersbevolking iets van dat strijdlustige, van dat opstandsgezinde leeft, dat onze geboortestad tot zulk een hoog revolutionnair standpunt in de middeleeuwen gevoerd en hare geschiedenis evenals die van een machtig rijk onsterfelijk gemaakt heeft.

Neen, vijf eeuwen van verval, van vreemde verdrukking en priester invloed waren niet bij machte geweest al het Artevelde's bloed in kernmelk of gewijd water te veranderen en van na het gelukken des opstands te Brussel in 1830, vertoonde zich onder onze bevolking het oproerig karakter, dat de zonen van Artevelde in vroegere eeuwen zoo onderscheidde, zooveel vrijheden verworven en zooveel rampen op den hals gehaald heeft.

Na het vluchten der Hollanders uit Brussel toonden zich hier de elementen van vijf partijen, die gedurende bijna een jaar, allen overhoop, tegen elkander streden, of bonden vormden om de eene of andere partij te verpletteren.

De orangisten, door de voordeelen die koning Willem aan de Gentsche nijverheid had gegeven, telden hier zeer vele aanhangers onder de fabriekanten en andere burgers en bij een zeker deel des volks. Dan had men de groote massa kleine

en groote burgers, de type van den winkelier en toogzitter, die maar iets kenden en wilden en dat was: de orde, de rust, om niemand de stad uit te jagen, en geen pond suiker min te verkoopen. Dezen zouden liever den Hollander hebben meester gezien, wanneer hij maar de rust bracht, dan eene republiek, die slechts door onlusten en burgeroorlogen kon verkregen worden. Dan hadden wij onder de burgers en het volk, diegenen welke de revolutie toegenegen waren. Voor vierde partij nemen wij de republikeinsch gezinden, die hier veel propagande, veel spel hebben gemaakt en een tijd lang meester op het stadhuis zijn geweest. Voor vijfde en laatste partij kwam gansch de massa fabriek werklieden, die, goed op den keper gezien, hoegenaamd niets vormden wat men eene partij mag noemen, omdat zij noch programma, noch ekonomiek, noch politiek doel beoogden, maar enkel naar werk en brood vroegen.

Wij halen die massa aan, omdat zij, alhoewel niet van republiekeinsche gedachten doordrongen, toch instinktmatig sympathie voor dien regeeringsvorm en afkeer voor het koningdom gevoelde, zonder daarom in geen hoegenaamde uitleggingen te kunnen treden. Wij halen ze nog aan, omdat zij van den 28 September 1830 tot de maand Juli 1831, iedere week ten minste twee, drij maal in botsing dan met de Hollanders, dan met de burgers, ‘mannen der orde,’ dan met de troepen van het voorloopig gouvernement en met die van koning Lodewijk I kwamen, er slag tegen leverden, waarin verscheidene malen langs beide zijden dooden bleven.

Dit onophoudend strijden met hetzelfde zwarte vaandel, met dezelfde leuze: brood en werk, tegen de verdedigers van al de verschillende politieke lichamen en van den bezittenden stand, toont goed dat juist den dag na de overwinning der politieke omwenteling te Brussel, de eerste schermutseling der groote maatschappelijke revolutie die ons land en de samenleving weldra beroeren zal, in onze stad plaats had.

O, waarde lezers, ik bid u, laat mij nog een oogenblikje hier over uitwijden! In het vorig hoofdstuk maakte ik eene vergelijking tusschen De Potter en Necker en tusschen onze omwenteling en die des Franschen volks in 1789. Ja, daartusschen was een hemelsbreed verschil, maar tusschen de opstand der Gentsche wevers en spinners in de jaren 1830 en 1831 en dien der Lyonsche zij de we vers in 1831, bestond er niet het minste onderscheid.

Beide braken uit korts na eene omwenteling die het volk buiten de schuur slot, waar *zijn* oogst verzameld en gedeeld werd, beide hadden werkgebrek, klein loon en honger tot hoofdbron en vonden gewapende legers en gewapende burgers tegenover zich. Beide waren de bloedige voorbode eener wereldsche omwenteling van nietsbezitters. Waren onze burgers verschillend van de Franschen der verledene eeuw, het is omdat zij de politieke rechten van den *bourgeois*, de Rechten van den Mensch, niet meer aan een adel- en priesterstand moesten ontnemen, om ze als basis der nieuwe Staten te doen dienen, niet meer revolutionnair tegenover het verleden moestenzijn, maar enkel die reeds veroverde en aangenome rechten voor *hun* te doen gelden hadden.

Maar de tijden waren veranderd. Terwijl en nadat de Fransche omwenteling de gronden en goederen der edelen en kerkelijke genootschappen aan den meestbiedenden verkocht en zoo van eenige groote kapitalen en bezittingen vele kleine fortuinen en brokjes maakte, deed het menschelijk genie de ontdekking van de stoomkracht in Watt's geest groeien, werden telegraphen, ijzerenwegen en al die schitterende uitvindingen geschapen, die maar leven konden in eene maatschappij van groote nijverheid, dus van groote kapitalen en groote bezittingen.

En de ontwikkeling der ekonomieke toestanden, die de mekanieken, ijzerenwegen, stoombooten, enz., in alle landen schiepen, zich niet bekreunende om den landaard, de natuurgesteldheid, den geest, het denken, het gelooven der bevol-

kingen, had in alle landen dezelfde gevolgen: min en min bezitters, maar aangroeien der fortuinen in handen van enkelen en vermeerderen der massa van loonslaven, voor wien het verschiet zich somber sloot of dreigend vertoonde en nooit het minste sprankje van beternis liet zien noch hopen.

En daarom was er zooveel gelijkenis tusschen den opstand onzer wevers en dien van Lyon. En daarom streden onze fabriekwerkers tegen alle politieke machten, daar in de staten de onheilen en den voorspoed niet meer, zooals vóór de Fransche omwenteling van den alleenheerschenden koning of keizer kwamen, maar van het bezitten of niet bezitten des arbeidmaterieels, dat dan in de handen der burgers was en het nu nog is.

Zonder waarlijk van iets te weten, zonder het bewustzijn te hebben van de gewichtige revolutionnaire rol welke zij begonnen te spelen, enkel door de macht der toestanden, der omstandigheden en het instinkt gedreven, haatten de arme Gentsche loonslaven hunne fabriekanten en nijveraars meer dan de koningen Willem en Leopold.

In de straatgevechten van 1830 en 1831 lag de kiem van al de groote strijden tusschen kapitaal en arbeid, die zich in onze stad zouden voordoen en werd het eerste zaad voor de thans bestaande Vlaamsche socialistische arbeiderspartij geworpen.

De gebeurtenissen dier jaren, het bijna doodslaan van den fabriekant Voortman door zijne spinners, zullen voor den toetoekomstigen geschiedschrijver onzes volks, maar niet onzer koningen, van meer gewicht zijn, dan al de republiekeinsche redevoeringen en pogingen der advokaten Desoutere, Spilthoorn en anderen, dan de werkingen van ons Nationaal Kongres, dan den September-opstand te Brussel.

De geschiedenissen van Belgie deugen niet en moeten hermaakt worden. De hovelingen, vleiers en knechten onzer koningen, zooals: Theodoor Juste, Hymans, Conscience en

anderen hebben haar verdraaid, vervalscht; gezwegen waar zij hadden moeten uitwijden; onze moedigste volkskampioenen belhamels genaamd; graven, hertogen en koningen, echte bloedhonden, groot en goed geheeten; van eene keizerin die ons verkoopen wilde als een middeleeuwschen graaf zijne goederen en lijfeigenen, eene ‘moeder des volks’ gemaakt en meer andere schelmerijen gepleegd.

Onze Burke, onze Amédée Thierry moet wellicht nog geboren worden. Of ware er iemand die de geschiedenis van ons land zou willen schrijven, zooals Eugène Sue in zijn werk: de *Verborgenheden des Volks*, die der Gallische en Frankische rassen beschreef, de grootsche gebeurtenissen welke hij te behandelen kreeg zouden hem bezielen en hem een onvergankelijk meesterstuk doen scheppen.....

Zien wij nu hoe het er na de omwenteling in onze stad toeging, zoeken wij de oorzaken op van alles wat er gebeuren zal en treden wij terzelfder tijd in de woning van mevrouw Van Acken, om te weten hoe de waardige weduwe, haren edelmoedigen zoon Paul en het arme Grietje, sinds den dood van vader Willem gansch alleen op de wereld, het stellen en wat die reeds zoo diep getroffene menschen nog voorvallen zou.

Den 28 September begon de opstand in Gent. Samenschollingen hadden plaats, kreten deden zich hooren en steenen werden naar de Hollandsche troepen geworpen. De huzaren, *door de burgers geholpen*, vielen de menigte aan, maakten vele gekwetsten, en namen den advokaat Desoutere gevangen, die de werklieden tot den opstand aanzette.

Onze burgerij heeft zich wreeder getoond dan die der hoofdstad. De Brusselsche *bourgeois* hebben slechts ééne maal in de naar brood en werk eischende arbeiders geschoten, terwijl het van wege onze bezitters eene bijna dagelijksche *charge* in hunne arme stadgenooten was. Het moet nogthans

gezegd worden dat de strijd der Gentsche loonslaven hardnekkiger, van langeren duur en gevaarlijker was dan dien der Brusselsche.

Van den 28 September tot den 2 October duurde de oproer onophoudend voort, tot dat het stadhuis door gewapende burgers werd ingenomen.

De heeren K. De Coppens, C. Spilthoorn, Fr. Vergauwen en Desoutere stelden zich aan het hoofd en richtten burgerwachten te voet en te paard in. Deze laatste uit fabriekanten, hunne zonen en handelaars samengesteld, heeft zich altijd door hare liefde voor ‘de orde’ en het nederschieten der werklieden onderscheiden.

Het mag een karakteristiek feit heeten dat, telkens er na de omwenteling, in de eene of andere stad zich een voorloopig bestuur vormde, het altijd en overal enkel uit burgers samengesteld was en nooit een werkman in zijn midden telde. Daarin ligt de rede dat de omwenteling van 1830 geene vruchten voor het volk afwierp.

De werklieden leverden goede, dappere strijders met honderden op, maar geen enkelen die zóó uitblonk dat hij zijne standgenooten tot die hoogte voeren kon, dat men het noodig achtte hun een of meer vertegenwoordigers in de lands- of stadsraden te schenken.

Het mangelde aan ontwikkelde proletariers en zonder dat, geen voordeel voor loonslaven uit gelijk welke revolutie.

De Hollanders hadden zich in de citadel der stad teruggetrokken en wachtten daar den gang der gebeurtenissen af, zonder zich in iets te bemoeien met hetgeen in de stad tusschen de burgers en de werklieden voorviel.

Dit stil blij ven moet niemand verwonderen, zij konden met handelen. De citadel uit eigen beweging verlaten, zonder strijd, hadde laf geschenen en de stad aanvallen mochten zij niet, daar de onafhankelijkheid des lands een voltrokken feit scheen.

Zij wachtten bevelen af van Antwerpen, waar de prins van Oranje zich bevond.

Middelerwijl werd de driekleur vlag, onze huidige nationale vlag, op het stadhuis, op het belfort en op de hoofdwacht geheschen.

De omwenteling was in onze stad dus ook herkend en wanneer de werklieden er mede instemden of daarin voldoening hunner grieven vonden, zouden alle onlusten van hunne zijde geëindigd zijn.

Maar neen, juist des anderen dags, den 4 October, had de eerste groote botsing tusschen de ongewapende loonslaven en de goed ingerichte burgers plaats. Dit gevecht kostte aan het volk veertien gekwetsten, een doode en vele gevangenen.

Van dien dag af was het in onze stad een gestadige strijd tusschen het volk en de burgers.

Na den opstand te Brussel kreeg het volk van geen enkel stadsbestuur wapenen, om de Hollanders te bestrijden daar waar zij nog iets in handen hadden. Dit was een reactionnair feit, dat in eens toonde wat de burgers met de omwenteling en met het volk van zin waren. Maar het volk zag van dit alles niets. Daarom zeggen wij thans: werklieden, zoo er in uw land of uwe stad een oproer uitbreekt dat u het bewind in handen geeft, laat uw eerste werk dan zijn: ontwapening der burgers en wapening van u en uwe zonen.

Na den 4 October begon het er in onze stad somber en dreigend uit te zien; de gemoederen waren verhit, de toestanden gespannen en er verwondert ons maar iets, dit is: dat er niet meer slachtoffers gevallen zijn, niet meer bloed vergoten werd.

Door het voorloopig gouvernement, te Brussel zetelend, was naar onze stad een korps vrijwilligers, het *Parijsisch Belgisch legioen*, gezonden, dat de burggraaf Depontécoulant als bevelhebber had.

Verre van de gemoederen te stillen, deed de aankomst van dit korps de ontroering aangroeien, omdat de groote burgers

'vrienden der orde' er een vijand in zagen. Deze laatsten wenschten meester te blijven van den toestand en van de gemeente, in wiens burgemeester, de beer Van Crombrugghe, zij een steun vonden.

Het republikeinsch gedeelte der mannen, die het bewind in handen hadden, steunde de soldaten van Depontécoulant, waarvan er velen eene republiekeinsche gezindheid toonden. Wanneer het volk dus, uit zucht naar beteren stoffelijken toestand, in verzet kwam, haastten de republiekeinen en Depontécoulant zich niet het aan te vallen, het oproer te smoren, terwijl de gewapende burgers er direkt met den blooten sabel in kapten en zooveel slachtoffers mogelijk trachtten te maken.

En die twee uiteenloopende handelingen waren heel verstaanbaar. Het was er de republiekeinen om te doen, eene sterke partij te vormen, in de groote steden een gestadigen geest van gisting te onderhouden of tot opstand aan te zetten, om te werken tegen het Voorloopig Gouvernement, waarvan de reactionnaire strekkingen met iederen dag duidelijker werden; die oproeren hier en daar uitgebroken, waren zooveel argumenten ten voordeele van een meer demokratischen regeeringsvorm. Ook was het heel natuurlijk dat de republiekeinsch gezinden, die rechtzinnig in de republiek *hoopten, geloofden* het volk, hetwelk een koning kwam weg te smijten, te kunnen medeslepen om het daarstellen van een nieuw koninkrijk te beletten.

Wij verzekeren niets, maar gelooven ten volle dat, ware de republiek in Belgie uitgeroepen en hadden er opstanden voortdurend uitgebroken, gelijk dit het geval zou geweest zijn, de burger-republiekeinen met denzelfden iever in de hongerige werklieden doen schieten en hun er met de namens 'uitgekochten, orangisten' enz., beschimpt hadden, zooals de burgers 'vrienden der orde' het hebben gedaan.

De groote burgers, eens *hunne* revolutie gedaan, vielen de opstandelingen met woede aan, omdat zij in de woelige menigte een nakend gevaar voor hunne opkomende voor-

rechten zagen. En dezelfde rede die de republikeinen den opstand deed steunen, dreef hen tot volkenmoord en wreedheid. Geene dezer beide burgerpartijen bespeurden dat de omwenteling met den opstand te Brussel geëindigd was - wat ook in dien tijd onmogelijk was, tenzij men eene onovertroffen kennis van 's volks geestestoestand bezat - en er jaren van lijden zouden noodig geweest zijn om eene nieuwe omwenteling te doen ontstaan.

Evenals in alle oproeren werden de woorden: betaald, omgekocht, opgehitst, het volk naar het hoofd geworpen. In de oogen der hoogere standen staat het volk zoo laag, dat zij het de macht, den wil, het verstand niet toekennen om zelf, uit eigen beweging, in verzet te komen tegen schandelijke instellingen, onverdragelijke toestanden of menschen, waarvan het het slachtoffer is. Dit is eene moreele beleediging, die de heerschers rede geeft tot de wreedste mishandelingen tegenover de armen.

En deze moreele beleediging kan slechts verdwijnen door eene krachtige organisatie van wege de werklieden en door het bewijs te leveren ten volle bewust te zijn van wat zij willen en zullen doen.

Om nog eens te toonen dat de woorden: omgekocht, enz., hier evenals overal valsch, ongerijmd waren, stippen wij slechts dit feit aan, dat de opstanden in Gent, de gevechten tegen de burgers, niet alleenlijk voortduurden, maar het hevigst waren na het vertrek der mannen van Depontécoulant en nadat de republikeinen op het stadhuis of hun invloed verloren hadden of gevangen genomen waren, door generaals en andere mannen, van wege het meer en meer reactionnair gezind Voorloopig Gouvernement naar onze stad gezonden.

Dit zegt alles en bewijst ten volle dat de opstanden te Gent echte proletariërs-oproeren waren.

Van den 28 September tot den 19 October hadden er reeds, buiten gestadige onlusten, twee groote en bloedige gevechten tusschen de burgers en het volk plaats gehad.

Het eerste, wij zeiden het reeds, werd geleverd in den wijk Sint-Pieters en het tweede, niet min hardnekkig, op den Kouter. Al de straten die naar die groote plaats leiden waren door burgerwachten, onder bevel van den generaal Duvivier, bezet geworden. Het volk stond op het plein, slechts met steenen en kassijden gewapend en weigerde het te verlaten. Alsdan gaven de burgers-voetgangers van verscheidene kanten vuur, terwijl de ruiters met den blooten sabel in de werklieden stormden.

Het was een veeeslijk gevecht dat, hadde het ten nadeele der burgers moeten uitloopen, gansch de werkersbevolking onzer stad in den opstand meêgesleept en de ergste gevolgen zou gehad hebben. Ja, de ergste gevolgen, omdat er in die tijden niet te denken viel aan den triomf der arbeidende klasse, en door het groot getal en een gedeeltelijken triomf der opstandelingen, de gewelddaden der burgers ergeren de slachtoffers talrijker zouden geweest zijn.

Het volk verloor en moest langs de Zonnestraat, de plaats ontvluchten, door de burgers opgejaagd.

Den 20 October verlieten de Hollanders de stad. Op last van het Voorloopig Gouvernement hadden de republiekeinen van ons bestuur tot den aanval der citadel besloten, doch na onderhandelingen stemden de Noord-Nederlanden er in toe de forteres over te leveren en Gent voor altijd den rug toe te keeren.

Het scheelde niet veel of dit vertrek eindigde met een bloedbad. Om 3 ure 's morgends hadden de Hollanders de citadel verlaten om zich langs de Dampoort en den Antwerpschen Steenweg naar Antwerpen te begeven, waarvan de forten in hunne handen waren.

Aan de Dampoort gekomen was de sleutel der poort niet te vinden. Terwijl men er naar zocht was de menigte, van het vertrek onderricht, in ontzagelijk getal toegestroomd en begon spottende en dreigende kreten aan te heffen. De toestand der Hollanders werd hachelijk. Alsdan deed hun bevelhebber op

eens vier kanonnen naar de poorten keeren en hij zou heel zeker bevel gegeven hebben de poort aan stuk te schieten, ware heel kort daarna den sleutel niet gevonden. Wat er zou voorgevallen zijn na het verbrijzelen der poort, kan niemand zeggen.

Maar hier komt een karakteristiek feit te voorschijn. Gedurende de onderhandelingen der Gentsche burgers met de Hollanders, vroegen deze laatsten wat al die geweerschoten beteekenden, die zij zoo dikwijls in de stad gehoord hadden. Toen zij daarop voor antwoord kregen dat zij naar werklieden, die de rijke huizen wilden plunderen, waren gericht geweest, verklaarden zij, hadden zij dat geweten, zij seffens de Gentsche burgers ter hulp zouden gekomen zijn.

Wat zegt gij daarvan, werklieden? Het had er nog aan ontbroken, dat de Hollanders met de burgers-opstandelingen - want deze laatsten waren opstandelingen tegenover koning Willem - te samen den oproer van het volk in bloed zouden gesmoord hebben.

De Hollanders weg, inschrijvingslijsten werden in onze stad in omloop gebracht om gelden te verzamelen, ten einde een wekelijkschen onderstand aan de talrijke behoeftigen en zonder arbeid zijnde werklieden te schenken. Die enkele zinsnede aangetroffen in een werkje van J.-B. De Graet[1] - een der mannen die er zich op beroemde in het volk als in dolle honden gekapt te hebben en het meest op de republiekeinen en werklieden-opstandelingen schimpte - zegt alles. De trotsche burger wist niet dat die enkele zinsnede alle zijne uitvallen van omgekocht en dergelijks vernietigde en hij in miniatuur was wat Cavagnac in Juli 1848 te Parijs in het groot moest worden.

(1) *Récit des troubles el des événements qui ont eu lieu dans la ville de Gand à l'èpoque de la révolution de* 1850, *par J.-B. De Graet, commandant en chef à cette époque de la garde urbaine à cheval*. (Verhaal der onlusten en gebeurtenissen die te Gent, tijdens de omwenteling van 1830, voorgevallen zijn, door J.-B. De Graet, alsdan bevelhebber der stedelijke wacht te paard.)

Het gerucht verspreidde zich in de stad, altijd volgens De Graet, dat de fabrieken gingen geplunderd worden. Dit zouden wij gelooven, wij twijfelen er zelfs niet aan dat eenige of vele werklieden zulks luidop hadden gezegd; er moest nog zooveel geleden en geleerd worden eer zij van hun zoogezegde ziekte: vernieling der mekanieken, hun schijnvijand, genezen waren, en de kreet: Vernielt fabrieken en mekanieken! vervangen werd door: Aan ons de fabrieken en mekanieken, aan ons gansch het arbeidersmateriëel der maatschappij!

Ondanks hunne vroegere overwinningen op het volk hadden de burgers schrik en zoodanig dat, toen den 28 October Antwerpen beschoten werd, verscheidene mannen der burgerwacht gevraagd hebbende om de pompiers, die met vier kanonnen naarde Scheldestad trokken, te mogen vergezellen, de generaal Duvivier hun verzocht in de stad te blijven, waar zij dringend noodig waren.

Om alle voedsel aan den opstand te ontnemen, werd het Parijsch-Belgisch legioen van Depontécoulant gelast de stad te verlaten en zich naar Maastricht te begeven. Na herhaalde weigeringen stemden zij er eindelijk in toe.

Zou de stad nu rustig worden? Wel neen. En waarom niet? Waren met de mannen van Depontécoulant de ellende, de kleine loonen, het werkgebrek, de hebzuchtige fabriekanten, de volkshatende burgers uit de stad getrokken? Neen, niet waar? Ehwel denkt nog niet aan rust. Er moest in Gent voldoening der grieven geschonken of eene geweldige onderdrukking des volks ingevoerd worden. Het laatste gebeurde. Dit lag in den aard der dingen. Het was eene natuurlijke, onvermijdelijke gebeurtenis, de macht der beide strijdende partijen in aanmerking nemende.

De onrust klom iederen dag. Bij de ekonomieke eischen des volks kwamen zich de demokratische en republiekeinsche strevingen van een deel der burgerij voegen. Alle dagen onlusten, ieder oogenblik twisten, zoowel in de groote *cafés*

als in de kleine herbergen, zoowel op de openbare plaatsen als in de achterbuurten.

Alles gaf er rede toe. Nu was het eens de al te rijke kleeding der stedelijke wacht te paard, die den blauwen kiel, den *uniforme* der Belgische soldaten niet aantrekken wilden; dan de inrichting van vrijwillige burgerkorpsen, gesticht met het doel om beter de opstanden te dempen; eene andere maal was het de twist over de kandidaten voor den troon van België, wiens namens men begon te noemen.

Men vocht overal. In de Meire, op den Kouter, op den Briel, op de Coupure en op vele andere plaatsen, waar groote fabrieken en burgersmaatschappijen waren gelegen.

Dit was nog niet voldoende. Eene orangistische samenzweering brak uit en een troep gewapende mannen, omtrent twee honderd in getal, onder bevel van Albert De Bast en Ernest Grégoire, kwamen langs de Brugsche poort de stad binnen, zonder tegenstand te ontmoeten, gestadig roepende: leve de Prins van Oranje!

Terwijl Grégoire met den heer Delamberts de Cortenbach, gouverneur der provintie, in onderhandeling was tot de overlevering van het bestuur der provintie, kwamen de pompiers, niet met brandspuiten maar met twee kanonnen uit hunne kazerne en begonnen duchtig in de orangisten te vuren. Weldra kwamen een aantal jagers, door generaal Duvivier in der haast verzameld, de soldaten-brandblusschers ter hulp en kort nadien was gansch de troep uiteen geslagen. Zeer vele gevangenen, waaronder Albert De Bast behoorde, werden er gemaakt.

Die De Bast en Grégoire moesten maar onoozele samenzweerders zijn, om aan het onderhandelen te gaan nabij eene der kazerne hunner vijanden, die verre van verslagen te zijn sterker gewapend waren dan zij.

Nog was de ontroering door dien inval veroorzaakt niet verdwenen, toen een nieuwe troep, thans werklieden, met den advokaat Desoutere in hun midden, de stad doorliepen

en zich naar het gemeentehuis begaven om er zich van meester te maken.

De kanonnen verrichtten op nieuw hun akelig werk, dood en vernieling rond zich zaaiende. En weder werd het oproer gedempt. Als kenschetsende feiten halen wij aan dat gedurende de poging tot overmeestering der stad door De Bast en Grégoire, de burgerdrachten tegen hun te wapen liepen, terwijl velen hunner, bij het hooren van een opstand der werklieden, zich in hunne huizen verscholen.

Al die onlusten moesten onvermijdelijk op het Voorloopig Gouvernement werken. Het ontbond den gemeenteraad van Gent en verving hem door eene commissie van openbare veiligheid uit elf burgers samengesteld, doch die door weigeringen van mandaten en ontslagen, op korten tijd slechts de heeren Coppens, Spilthoorn, Vergauwen, Desoutere en Van de Poele als leden telde.

Men ziet, het was gansch het republiekeinsch element dat de zege behaalde. Die commissie beschikte slechts over de pompiers en over een deel der stedelijke wacht te voet, omdat de overige gewapende lichamen, of vrije korpsen waren die van niemand afhingen of onder het bevel van generaal Duvivier stonden, die op last van het voorloopig gouvernement handelde.

Korts na de benoeming dezer heeren maakte de schrik zich op nieuw van een groot deel der bevolking meester. Met bliksemsnelheid verspreidde zich het gerucht dat de orangisten, doch thans in veel grooter getal dan de vorige maal, een inval in de stad gingen beproeven.

De gewapende macht kwam te been, kanonnen werden voor het stadhuis geplaatst, alles was tot de verdediging gereed en men was tegen eene overrompeling bevrijd. Moedig werden de Hollanders afgewacht, enkel deze... kwamen niet. Hadden zij zich teruggetrokken? Wel neen, zij waren er nooit geweest, dan in het gedacht van de leerlingen der teekenschool, die, pret vindende in het spel, de stad waren

binnengestormd, roepende: zij zijn daar, zij zijn daar, de Hollanders zijn daar!

Eenige dagen later wilden een troep werklieden, onder den kreet: leve de republiek, een boom van vrijheid op den Kouter planten. Die samenscholling werd door den generaal Duvivier, aan het hoofd van verscheidene gewapende mannen, uiteengedreven, zonder verdere gevolgen na zich te slepen.

De onrust stijgt gestadig, de gevechten verdubbelen, hoe hardnekkiger de burgers handelen, hoe woedender het volk wordt. Gekwetsten, dooden, gevangnemingen verschrikken nog weinigen; het beslissende oogenblik nadert waarop eene algemeene uitbarsting zal losbreken. Het minste vonkje kan den krater doen ontvlammen. Op eens stijgt een kreet van verontwaardiging uit de borsten der fabriekwerkers op. Een fabriekant, de heer Voortman, had een gevoeligen loonaftrok ingevoerd.

Hij moest hebzuchtig in de ziel zijn, om in zoo een oogenblik van algemeene ontroering en stijgende ellende die daad te durven plegen. Dit was niet enkel meer trachten te kunnen mededingen met andere fabriekanten of zijn eigen fortuin ras willen vergrooten, dat was het volk tergen, het in het aangezicht spuwen, het uitdagen en tot den opstand stuwen oin dan met geweld zijn gewettigd oproer te kunnen onderdrukken.

Gedurende eenige dagen hadden de spinners van Voortman geweigerd te werken; zij werden met het gerecht en met vervolgingen bedreigd, wanneer zij dien aftrok niet aannamen. Meer behoefde er niet.

Al den haat, door honderde feiten, door maanden van verdrukking en lijden in 's volks hart ontstaan, hoopten zich samen op één persoon, op den heer Voortman, die door zijne onmenschelijke daad den beker met gal doen overstroomen, de kruik van geduld doen barsten had.

Het was de 28 Maart dat de opstand onder zijne spinners uitbrak.

Rond 8 uren van den morgend hem uit zijne fabriek ziende komen, springen de spinners op zijn rijtuig, grijpen hem en sleuren hem van de plaats weg.

- Naar den Vrijdagmarkt met den schurk! roept een man uit het volk.

- Naar den Vrijdagmerkt! Naar den Vrijdagmerkt! herhaalt de sinds lang getergde menigte woest.

En nieuwe slagen en stampen regent het op zijn lichaam, terwijl de massa hem steeds vooruit trekt.

Als een woedenden stroom, die de overblijfselen der aan stuk geslagen huizen en bruggen op zijne baren voortstuwt, ze nu eens hoog verheffende om ze dan voor eenige stonden in de diepte te doen verdwijnen, zoo ijlt die massa door de stad, briesschend als honderde leeuwen, nu eens haar slachtoffer voor zich stootende, het dan onder een heuvel van menschen begravende, maar het steeds meer en meer slaande en kwetsende.

Tiende hoofdstuk.
Grietje.

Op dien dag, rond negen uren van den morgend, zaten twee vrouwen, op de voorkamer van het tweede verdiep eens huizes, op de Vrijdagmerkt, gelegen.

Die vrouwen waren in gepeinzen verzonken en staarden, de eene naar den hemel, de andere naar den grond. Smart was op beider aangezicht te lezen, doch die droevige gezel van 's menschen leven had er verschillende indrukken op nagelaten.

De kleeding der beide vrouwen, het huisraad, alles wat zich in de kamer bevond, verried een vroegeren welstand en een thans bijna behoeftigen toestand, die echter, door de waardigheid der oudste vrouw, door den goeden smaak der jongste, door het fijn schoonheidsgevoel dat in beiden huisde, verheven werd en op geen duizend stappen iets van dit afzichtelijke bevatte, dat somtijds, ongelukkig genoeg, de volksellende vergezelt en kenmerkt.

Wie waren deze beide vrouwen, waarvan de oudste, in haar gerimpeld voorhoofd, in twee gegroefde wezenstrekken, die van beide kanten van den neus, van het oog naar de bovenlip liepen, een wereld van smarten droeg en waarvan (ie jongste, met een wasem van droefheid over het aangezicht verspreid, met haar bewolkt oog, dat, naar den hemel geslagen, nu eens onrust, dan lijden verried en dikwijls gereed stond eene bron van bittere tranen te worden? Wie waren deze beide vrouwen, welke daar neêrzaten als het levend zinnebeeld van het eeuwige der smarten, als twee schakels van die onmetelijke lijdensketen, die zich door de eeuwen heen over de werelden heeft uitgestrekt, wiens oorsprong en begin men steeds zoekt en wiens einde niemand weet? Ja, wie waren zij, die beide vrouwen?

Madame, weduwe Van Acker en het ongelukkige Grietje, het pleegkind van vader Willem.

Wat hadden zij geleden! Deze twee wezens, door het ongeluk en de edelheid hunner harten vereenigd te midden der gevechten en opstanden, die de geweldige scheiding hunner wederzijdsche landgenooten medebracht, hadden zich door hunne eenvoudige maar zuivere liefde tot elkander ver boven de hatelijke kleingeestigheden der politieke vooroordeelen verheven en door hun leven het voorbeeld aan de volkeren gegeven.

Beiden hadden door de omwenteling den hoofdfactor van hun bestaan verlorenen in denzelfden smartkelk hunne tranen gestort. Zij waren noch Hollandsch, noch Belgisch meer, maar

zusteren van dezelfde familie, millioenen leden tellende, van de familie der slachtoffers van mislukte maatschappelijke en politieke omwentelingen geworden; iedere zege door de eene of andere partij behaald bracht hun dichter bij elkander, door de herinnering aan de geleden smart en door het denkbeeld dat het getal zusters en broeders, in evenredigheid van de hevigheid der woelingen en gevechten, vermeerderden.

Ook nog een ander gevoel snoerde ze, om zoo te zeggen, te samen, en maakte het hun niet zooals moeder en dochter zijn, het bracht tusschen hun de genegenheid en verkleefdheid hooger als bij oude en jonge vriendinnen.

Mevrouw Van Acken had buiten Helena nog eene dochter gehad, die alsdan zoo oud als Grietje zou geweest zijn. Het verlies van dit kind had haar erg doen lijden en het schoon Hollandsch meisje vergoedde haar gedeeltelijk, voor die ramp; zij vond er een zeker genoegen in zich zelven te bedriegen; en niet alleenlijk verving Grietje de afgestorvene Alice, maar zij was ook de plaats van Helena komen innemen.

En zoo leefde madame Van Acken in gestadige begoocheling, die vergrootte omdat Grietje, door het verval der familie, gedwongen geweest was de kleederen van Helena, na de noodige veranderingen, te dragen. Het jonge meisje verving dus in het hart, in den geest en de lijdende verbeelding der moeder niet alleenlijk het doode troetelkind, maar de afwezige dochter, die zich te midden van dreigende gevaren bevond. Het sympathiek karakter der Hollandsche maagd hielp niet weinig mede om die begoocheling volledig en vreugde vol te maken.

Bij Grietje was het iets anders dat haar aan die familie hechtte.

Van het oogenblik dat zij wist dat hare tweede moeder in haar eenige verzachting voor haar lijden vond, had zij stonden van geluk beleefd. Het kwam haar dan voor dat het brood hetwelk zij at, de kleederen die zij droeg, niet meer zooveel

‘gekregen’ waren, aan gezien zij eene gelukbrengende rol in die familie vervulde en iets in ruiling schonk voor de zorgen en opofferingen dier moeder, die reeds zooveel te dragen had en wier lijden zij met baar onderhoud nog kwam verzwaren.

Een gevoel van fierheid en tegenzin voor aalmoesen, had haar in den beginne het voedsel bitter als gal gemaakt en haar doen lijden, maar nu dat zij een dienst bewees, en ‘betaalde’ met zorgen, liefde en oogenschijnlijke vergelijking, was haar leven haar niet meer als eene misdaad tegenover die familie voorgeschenen.

En naarmate de welstand in de familie verminderde, had zij er ook op aangedrongen om te mogen werken, ten einde ook haar penning in de kas te kunnen storten en het verval langzamer en min gevoeliger te maken.

Mevrouw Van Acken had zulks geweigerd en ook het werk was er zoo schaarsch. Dan had zij een oogenblik gedacht om dit huis te verlaten, omdat zij het zich verweet bij die edele harten de nood te doen helpen stijgen. Ja, dat denkbeeld was een oogenblik in haren geest gekomen, er in gegroeid, maar zij had geschrikt bij de herinnering aan hare moeder en aan haar lot, geschrikt bij het zien der woelingen en der ellende in het land, bij het denken aan de toekomst, bij het verkregen bewustzijn dat zij niet tot heldin was gebouwd, maar zij had het meest geschrikt voor zij wist niet welk gevoel dat haar aan dit huis hechtte, en bij het denkbeeld zelve van het te verlaten.

Er was in haar hart een nieuw gevoel ontstaan, eene snaar, wier bestaan zij niet vermoedde, had daar getrild en haar tot dit oogenblik nog ongekende aandoeningen geschonken. Soms was zij gejaagd, het bloed steeg haar naar het hoofd en het was als vuur dat door hare aderen liep; andere malen was zij droefgeestig, bijna kwijnend en de naald latende vallen, het hoofd op de borst gehangen of naar de wolken gekeerd, kon zij, zoo niet in diepe gedachten zijn verzonken,

maar zoo denken aan alles en aan niets, zoo mijmeren, bijna sluimeren met haar geest, in die zachte rust der hersenen eene onzeggelijke zaligheid vindende.

En dan moest slechts één naam, één wezen als een bliksemstraal haar door den geest vliegen, om op eens van gemoedstoestand te veranderen. Zij wist niet wat er in haar omging, zij kende de oorzaak niet dier plotselinge hartkloppingen, dier onuitsprekelijke genoegens welke zij soms smaakte en zoo ras door treurnis en gedeeltelijke kwijning werden gevolgd, zonder iets in hare omgeving of in den stoffelijken toestand baars lichaams, haar eenige rede gaf om er die zonderlinge gemoedsaandoeningen aan toe te schrijven.

Zij had geworsteld en willen zijn als vroeger, maar het was sterker geweest dan haar en eens hare wilskracht overwonnen, gaf zij zich gansch aan dit nieuw gevoel over, waarvan het geheimzinnige haar nog meer aantrok en haar meer genoegens dan verdriet schonk.

Zij was het meest onder den indruk van dit nieuw gevoel toen Paul, mevrouw Van Acken's zoon, op de kamer was, door zijne moeder verwacht werd of tegen zijne gewoonte op het beloofde uur niet te huis kwam.

Zij gevoelde wel dat zij meer naar Paul dan naar andere jonge mannen, die zij tijdens hare tegenwoordigheid in Gent had leeren kennen, was getrokken; maar zij kon zich daar geene rekenschap van geven. Verscheidene malen had zij zich reeds af gevraagd wat dit diep gevoel was, dat haar onder zijnen invloed had en telkens was zij het antwoord schuldig gebleven.

Grietje beminde en wachtte lang alvorens het te weten. Hoe kon het anders? Het arme meisje kende van het leven anders niet dan de herinnering harer jeugd, dan haar eigen leven, hetwelk, dank der zorgen van vader Willem in kinderlijk geluk en onbekommerd was voorbij gevlogen; zij kende van rampen anders niet dan het leven harer moeder en van men-

schen wegens niemand anders dan vader Willem en de familie Van Acken en eenigen harer vrienden.

Zij wist niets van die verderfelijke wetenschap onzer jeugd, die de jongelingen van twaalf, dertien jaren reeds op den steenen drempel der burgershuizen, op de fabrieken en wat later in de huizen van ontucht en die de meisjes op de werkhuizen, fabrieken, mijnen, pensionnaten opdoen; niets van die verderfelijke wetenschap, welke het maagdelijk hart reeds zijn komen bezoedelen, alvorens het onder den zachten kus, den brandenden gloed der liefde of onder den indruk van een schoon mannelijk of vrouwelijk gevoel heeft kunnen trillen.

Het was niet de onschuld der onnoozelheid, maar de zuiverheid van de onwetendheid des kwaads.

Zij was als een kind dat door de natuur in de maagdelijke wouden van het verre Westen nedergelegd, opgevoed en op eens te midden der maatschappij geworpen was; zij was als een kind dat groot, schoon, braaf en op eens twintig jaren tellende van onder het hart harer moeder, aan wie zij door hare geboorte het leven kostte, gekomen was; het was Galathée, nog als kind maar niet als vrouw van steen in vleesch veranderd; hare ziel was eene gestadige lente geweest, doch die weldra ging rijpen onder de kussen der vurige zon.

Zij was maagd, niet van lichaam alleen, maar van hart, van aandoeningen, van kennissen en begrip. En wanneer de liefde in haar hart drong, vond zij daar een ‘natuurstaat,’ door niets bezwalkt, bezoedeld of van het pad zijner roeping geleid. Dan werkte het natuurlijk gevoel, dat de beide geslachten naar elkander voert, op dit natuurkind en deed het zijne onvermijdelijke gewaarwordingen ondergaan.

En niet alleenlijk trilde het hart van Grietje, maar haar vleesch trilde ook. En even als in haar hart nieuwe snaren hadden getrild, zoo kwam er ook een nieuw leven in het stoffelijk gedeelte haars lichaams, hare ziel, hersenen, spieren en bloed, alles had dubbel geleefd, dubbel

gekwijnd, gewerkt of gestroomd en de reinste aller gevoelens, de maagdelijke liefde, dreef haar naar Paul, als Eva naar Adam, Adam naar Eva werden gevoerd, wiens liefde en kussen ten onrechte door de vloekwaarde Roomsche Kerk worden gevloekt.

Zoo was mijn Grietje. Wat men er ook van zegge, weg uit de boeken en uit de maatschappij, die ziekelijke beelden, welke de loochening der natuur als het schoonste vinden wat er is en anders niet zijn dan leugenachtige voorstellingen of schijnheiligen, die onder het gewicht der natuur bezwijken en tot verkrachtigen of bevlekken hun toevlucht nemen. Grondwettelijke koningdommen en kapitulismus bij slavernij en autokratie zenden, is niet de eenigste omwenteling die geschieden moet; er moet revolutie in de openbare opinie, in de geesten gebracht worden, tegenover de valsche poëzij, die de 'waarheid' en de 'natuur' schuwt, wegwerpt, veracht, in ziekelijke verbeelding of in de logen gezocht is en door onmogelijke en onware figuren voorgesteld wordt. Er ligt maar poëzij in iets: in waarheid; en het materialisme alleen is waarheid. Daarom is de poëzij van het materialisme, de eenige dichtkunst die bestaan zal; voor het genie dat aandoenlijke gedachten, mannelijke en mogelijke figuren uit de 'stof' en uit de natuurlijke toestanden scheppen zal, zullen: al de Homerussen van het verleden verbleeken en verdwijnen.

Die toestand van Grietje was steeds geklommen. Zonder te weten waarom had zij nooit aan mevrouw Van Acken iets gezegd van hetgeen er in haar omging; zij had nog nooit aan de goede weduwe iets verzwegen en haar reeds twee, drij maal de geschiedenis harer moeder verhaald, zooals zij ze door vader Willem kende. Verscheidene malen had zij aan hare tweede moeder naar de oorzaak harer onbegrijpelijke aandoeningen willen vragen, doch telkens waren de woorden op hare lippen gestorven. Zelfs was het zoo ver gegaan, wanneer mevrouw Van Acken, aan wie hare verandering ook niet was ontgaan, haar naar de rede ervan vroeg, Grietje dan den dood

van vader Willem en andere uitvluchten daarvoor opgaf.

Het verhaal van mevrouw Van Acken over hare betrekkingen met haren echtgenoot vóór hun huwelijk, verklaarde eensklaps aan Grietje het gevoel dat zij voor Paul koesterde. Zij beminde hem. In den beginne schrikte en wilde zij daartegen worstelen. Zij dierf niet meer als vroeger hem in de oogen aanzien, en wanneer zij aan het naaien was en Paul haar gadesloeg, hare vlugheid bewonderend, gevoelde zij dat hij haar bezag, als kwam er een elektriesche stroom van uit zijne oogen op haar aangezicht; dan werden haar wangen kersrood, haar geest verward en zij moest heengaan, want anders zou zij zich verraden hebben en dit wilde zij niet.

Doch langzamerhand verdween die eerste en natuurlijke vrees en zij vond geluk in het denkbeeld de geliefde en de vrouw van den zoon harer tweede moeder te worden.

Zij wist niets van de kerkelijke belofte die hem tot het jongelingschap dwong, omdat vader Willem haar van gehuwde dominés gesproken had, en zij niet het minste kende van de godsdienstige gebruiken en wetten in de verschillende leeringen in zwang.

Maar niet lang bleef dit voor haar een geheim. Een schalksch woordje: ‘Mijnheer Paul ziet er niet uit om gauw te trouwen,’ door haar in een gesprek met mevrouw Van Acken geworpen, onderrichtte haar van alles, van de diepe klove die haar van Paul scheidde en hare liefde tot den dood doemde.

O, in eens verdwenen de luchtkasteelen, waarmede zij nu en dan zijne en hare toekomst had gevuld. Die liefde, zoo schoon, zoo rein, welke haar zoo gewettigd toescheen, kwam haar op eens als eene misdaad voor. Een priester mocht niet beminnen en dus niet bemind worden, want de vrouw bracht hem tot verzoeking, tot den val en op haar de wrake Gods.

Het was eene vreeselijke ontgoocheling. Haar hartstocht, hare smachtende aandoeningen en mijmeringen waren een

misstap geweest tegenover God! En had zij zich vroeger verwonderd over het onuitlegbare van haren gemoedstoestand, thanskon zij onmogelijkbegrijpen dat beminnen misdaad was; de natuur dreef haar bijna tot opstand tegen die menschelijke en godsdienstige gedachten, die van beminnen, het schoonste wat een mensch doen kan misdaad maken.

Tegen al de goden der hemelen en der wereld verklaar ik dat liefde nooit misdaad is, al beminde men een misdadiger. Beminnen is goed doen.

Dat heeft Napoleon Destanberg, een der talentvolste mannen die Vlaanderen in den laatsten tijd heeft opgeleverd, ten volle begrepen, wanneer hij in een zijner ontelbare liederen, zeide:

> De moordenaar is ook een moeder's kind.

Dit idee, een onbetwistbaar feit weêrgevende, aanzie ik als eene der schoonste inspiratiën die ik ergens aantrof. Hij wist het, de dichter, dat hij geen schooner beeld tot medelijden met den misdadiger kan inroepen dan dat der moeder; hij toonde te weten dat de moederliefde, de duurzaamste aller liefden, door niets kan bezoedeld worden en dat te midden van het lijden des zoons en der verachting welke op hun weegt, een wezen leeft, dat lijdt door die smart en vernedering, een wezen hetwelk nogthans recht heeft op eerbied en genegenheid. Hij toonde door die vers, in de cel van elken misdadiger, hij het schavot van elken ter dood veroordeelde, de snikkende, wanhopige moeder, die deernis en genade afsmeekt voor hem die wellicht een onmensch was, maar daarmeê niet ophield haar kind te zijn.

Neen, Grietje begreep niet dat zuivere, reine liefde, dien hemel der aarde, haar tot de hel, waarvan men haar gesproken had, voeren kon. Maar toch worstelde zij er tegen, omdat zij alras inzag dat hare tweede moeder in die gedachten leefde, en zij voor niets ter wereld in strijd wilde

komen met hare weldoenster of door eigen schuld haar eenig verdriet aandoen. Zij worstelde, maar helaas! was de liefde onuitbluschbaar geworden of wilde de natuur, die onverbiddelijke en onveranderlijke natuur, zich niet onderwerpen aan de zotheden der godsdienstige wetten en er in opstand tegen komen? Het zij genoeg gezegd dat Grietje's liefde klom met haren strijd en zij slechts thans, dat zij met zijn verlies bedreigd werd, al de waarde des geliefden schatten en de diepte van haren hartstocht meten kon.

Haar toestand werd pijnlijker dan ooit, bijna ondragelijk en moest op de eene of andere wijze tot uitbarsting komen.

Gedurende al dien tijd was de toestand der familie Van Acken niet zeer glansrijk.

De slechte tijd die de omwenteling voorafgegaan en gevolgd was en nu nog duurde, had de familie ten onder gebracht. Het was hoofdzakelijk onder de werkende klasse dat zij hare kliënten had en met het verminderen des werks en der loonen, waren de aankoopen bijna op niets gesmolten. De eenige gelden die mevrouw Van Acken van vroeger bezat waren langzamerhand gedund. Met ongeloofelijke snelheid had de eene ramp de andere opgevolgd. Niet alleenlijk was de verkoop bijna nul geworden, maar Paul, na den twist met pastoor De Wilde en de redding van Grietje, stond in een zeer slecht daglicht bij de hoogere geestelijkheid, die, met den haat welke de priesters alléén bezitten, hem vervolgde, van parochie deed veranderen naar een arm gehucht en daarenboven niets spaarde om hem het leven en de bediening moeielijk te maken. Zijn traktement was veel verminderd. Dit was nog niet alles wat de familie trof. Niet alleenlijk had de omwenteling in Gent, maar in alle steden des lands hare slechte gevolgen. In Brussel zelfs was de toestand verre van schitterend en zoodanig slecht, dat André en Victor, beide nog zonder arbeid waren, op den dag dat wij mevrouw Van Acken en Grietje op hunne kamer vinden zitten.

Verre dus dat deze twee zonen de familie konden steunen, was mevronw Van Acken gedwongen hun van tijd tot tijd iets te zenden om betere dagen te kunnen afwachten. Slechts één kind kon helpen en liet het ook niet na. Helena, die haren echtgenoot ook na de nederlaag der Hollanders was gevolgd, zond van tijd tot tijd eenig geld, dat zij van de soldij haars mans had kunnen sparen.

Toen wij mevrouw Van Acken en Grietje op den morgend van den 18 Maart in hunne kamer aantroffen, waren zij beide onder den indruk der gevoelens welke wij komen te beschrijven.

Na nog gedurende eenige oogenblikken te hebben gemijmerd, hief mevrouw Van Acken langzaam het hoofd op en Grietje eenigen tijd aanziende, sprak zij:

- 't Is nu slechts zes maanden geleden dat die ongeluksomwenteling is uitgebroken, en wat is er al niet voorgevallen. Gij, arm kind, hebt vader Willem verloren, den eenigsten steun die u op aarde bleef. Ik heb het huis, waar ik geboren ben, moeten verlaten, mijn winkel verkoopen, mijne Helena en mijn Victor moeten laten vertrekken. Mijn André is zonder arbeid en Paul heeft men nog verder van mij verwijderd.

- Eu hem doen boeten voor eene schoone daad, antwoordde Grietje, die sinds eenigen tijd zich naarstig aan den arbeid gezet had.

- Leg maar uw werk neder, Grietje, sprak mevrouw Van Acken, en laat ons een weinig praten.

- Ik zou nog zoo gaarne dezen avond leveren, mevrouw.

- Ach, 't zal daar niet op aankomen, kind. En ook gij moogt zooveel niet werken, gij zult nadeel aan uwe gezondheid doen en gij ziet dat de mensch ze tot op het einde zijns levens Wel noodig heeft. Ik ben droevig gestemd vandaag. Ik wenschte Paul hier bij mij te hebben; hij, die brave jongen, weet zoo altijd iets nieuws te vertellen, dat mijn verdriet verjaagt. Zeg eens, Grietje, ik heb het toch niet gedroomd, met waar, dat hij dezen morgend komen zou?

Bij het hooren noemen van Paul had Grietje gesidderd en zij behoefde al hare wilskracht in te spannen om hare ontroering te verbergen.

- Ja, ja, mevrouw, antwoordde zij haastig, hij heeft gisteren middag beloofd dat hij dezen morgend hier zou zijn tusschen 9 en 10 ure, na het einde zijner morgendbezigheden in de kerk.

- Nu herinner ik het mij ook. Goede jongen, hij heeft zich nog niet eens beklaagd over het onrecht dat hem wordt aangedaan en over het vervallen onzer familie.

- Toch, mevrouw, ziet hij er sinds verscheidene dagen zoo droevig gestemd uit, dat ik steeds vreesde, dat hem een groot verdriet kwelde.

- Ik had het ook opgemerkt, kind, en heb hem er naar de rede van gevraagd. Hij antwoordde mij dat hij waarlijk treurig was over don gang der politieke gebeurtenissen in ons land en hoofdzakelijk in onze stad.

- Mijnheer Paul bedroefde zich niet ten onrechte. Sinds den korten tijd dat ik deze stad bewoon heb ik reeds zoovele ijselijkheden zien gebeuren, dat ik er mij op mijn dorpken nooit een gedacht zou hebben kunnen van vormen. Hoe kunnen de menschen elkander zoo haten en vervolgen!

- Dat vraag ik mij ook sinds maanden af. Ik heb nog wel vreeselijke ellende gezien, zooals bij voorbeeld, tijdens den hongersnood in 1816, maar dan was er die wraakzucht der menschen onderling niet bij, en wie dan geen hart van steen had, trachtte zooveel hij kon de ongelukkige hongerlijders te helpen. Maar thans schijnt men genoegen in de smarten van anderen te vinden en het is als of men met opzet de werklieden wilde doen lijden en in opstand komen.

- En het is juist dat, mevrouw, hetwelk ik niet begrijp. Wanneer gij mij de oorzaken der omwenteling uitlegdet, verstond ik het dat Belgen tegen Hollanders, en Hollanders tegen Belgen vochten, maar nu zijn het geene inboorlingen tegen vreemden, maar menschen uit hetzelfde land, uit

dezelfde stad en straat, die naar elkander vliegen als om zich onderling te verscheuren.

- Grietje, gij weet nog niets van het leven en uit den grond des harten wensch ik dat de eene of andere ramp er u niet nader mede bekend maakt, want dan wordt die wetenschap eene doodsteek. Onze familie is door een vreeselijk ongeluk getroffen geworden en dit heeft mij kennissen, bittere kennissen geschonken, die ik anders nooit zou opgedaan hebben.

- Wat wilt gij zeggen, mevrouw?

- Zie, kind, iemand die rijk of welstellend is, kan zich hoegenaamd geen denkbeeld vormen, dat er menschen zijn die honger lijden en niet door eigen schuld. Zij kunnen den toestand der diepe ellende, waarin het volk gedompeld is, niet beseffen, noch zich voorstellen, want het zicht alleen van een armen man doet hun schrikken of walgen. En dat is nog niet alles. Overtuigd zijnde van de slechte daden, waarnaar een mensch door ellende kan gedreven worden, zien zij in iederen behoeftigen mensch een misdadiger, die slechts op eene gunstige gelegenheid wacht om hun hunne rijkdommen te ontnemen; in hunne oogen is de blauwe kiel of de gelapte jas het zinnebeeld der ellendigste gevoelens, der driften en wanbedrijven en daarom aanzien zij de armen als hun vijand, die niet genoeg kan bestreden worden. Van daar dat zij zich niets ontzien of zich over niets schamen, als het maar de onderdrukking, het straffen van die armen geldt. De armen van hunnen kant, het bewustzijn hebbende van de slechte denkwijze die de rijken tegenover hun koesteren, streven naar welstand en vrijheid om van de algemeene verachting ontslagen te zijn, of voeden een wrokkenden haat tegen de rijken, die dan op opstanden uitloopen moet.

- Gij hebt gelijk, mevrouw, gij hebt gelijk, zoo is het in de wereld.

- Ach kind, ik heb in weinige dagen veel geleerd. Mijn persoonlijke toestand heeft mij helder als door een glas het

leven der armen laten zien en tasten, en het lijden waarvan ik zelve getuige ben geweest, ontneemt mij alle verwondering wanneer ik de armen in opstand zie komen!

- Maar sinds eenige dagen loopen er vreeselijke geruchten in de stad, van te plunderen, de fabrieken in brand te steken en de fabriekanten te dooden? Zou het tot zulk een schrikkelijk einde kunnen komen, mevrouw?

- Ik geloof ja, kind, gisteren avond ging ik bij toeval voorbij een troep werklieden en ik hoorde te midden eener hevige discussie, in zeer weinig tijds, verscheidene malen den naam Voortman uitgesproken. En telkens was dit met een dreigend gebaar vergezeld.

- Voortman, zegt gij, mevrouw, ik herinner mij iets...

- Ja, kind, het is die fabriekant, welke zijne werklieden afgetrokken en met gevang bedreigd heeft.

- Heeft die heer misschien tegenslagen gehad, mevrouw?

- Tegenslagen, Grietje, hij? Nooit. Hij had maar één tegenslag en die was te rijk te zijn en het volk te haten. Ach, kind, die rijkdom, die rijkdom! Zie, gij hebt reeds hooren vertellen van de tien plagen van Egypte?

- Ja, mevrouw.

- Ehwel, er is eene elfde plaag, niet voor Egypte alléén, maar voor gansch de wereld en die is: de rijkdom welke alléén een deel der menschen in handen hebben.

Het sloeg negen uren op een groot uurwerk hangende in eene eikenhouten kas, die in de kamer stond.

- Negen uren, sprak mevrouw Van Acken en Paul is nog niet hier. Wat mag er dan gebeurd zijn, dat hij wegblijft?

- Gebeurd, mevrouw, wel niets kwaads zal er voorgevallen zijn! Een vriend, een zieke of eene dringende boodschap zal mijnheer Paul opgehouden hebben, antwoordde Grietje haastig, zich zei ven willende gerust stellen.

Men moet weten dat zij ook ongerust was over dat uitblijven en drij valsche steken had gemaakt, enkel door te veel met Paul in haren geest bezig te zijn.

- Gij zegt dat zoo haastig, zelfs een beetje driftig, weet gij, Grietje, sprak mevrouw Van Acken, haar glimlachend gadeslaande.

- Ik, mevrouw, haastig, in het geheel niet, antwoordde Grietje, zoo rood als eene kers wordende.

- Gij moet zoo niet rood worden, kind.

- Ik rood, mevrouw, wel neen...ja toch, maar het is door die steek welke ik mij met de naald inden vinger gegeven heb.

- Gij moet beter opletten, kind! hernam mevrouw op deelnemenden toon. Daar doet dit draadje rond de snede en het is op een dag genezen. Maar van Paul gesproken, weet gij wel dat hij in de laatste dagen over u met mij dikwijls geredeneerd heeft?

- Over mij, mevrouw?

- Ja, over u, kind en waarlijk, rechtuit gesproken, hij kan u goed lijden, hij vindt u een braaf kind en hij ziet u gaarne.

- Mijnheer Paul mij gaarne zien, sprak Grietje, een uitroep niet kunnende bedwingen en de oogen stralend van geluk.

- Zeker, kind, zeker, hij heeft het mij persoonlijk gezegd en ik had het reeds opgemerkt. Hij houdt van u zooveel als van Helena, hij bemint u net zooveel als zijne zuster.

- Als zijne zuster?

- Ja.

- Ha!

- Dat ontroert u?

- Ja, mevrouw.

- En waarom?

- Die liefdeblijk van mijnheer Paul voor mij, arm meisje, door u opgenomen....

- Spreek daar nooit meer van, kind...

- Ja, toch mevrouw. Ik kan anders niet vergelden wat gij hier allen voor mij doet, dan door woorden van dankbaarheid. Houdt ze dan niet terug, als zij van mijne lippen vloeien. Zij maken mij gelukkig.

- Braaf kind!

- Ja, gelukkig en trotsch, omdat die liefdeblijken mij de verzekering schenken dat ik er waardig van gerekend word door u en door... hem.

- Ja, waardig, overwaardig kind en ware het niet dat Paul priester is, ik zou met vreugde zien dat gij zijne vrouw werd.

- En hij... dit woord was uit Grietjes mond zonder zij het wist.

- Hij? Hij ook, geloof mij. Maar daar valt thans niet aan te denken.

Grietje sprak geen woord meer, zij zou niet gekunnen hebben. Droefheid, gramschap en vreugde, die gevoelens tot hun hoogste toppunt gedreven, belemmeren, beletten de spraak. Die twee woorden: hij ook! waren voor haar een hemel waard. 't Klopte daar in haar opgetogen hartje alsof al de deugden der aarde er feest vierden; het was alsof eene bron van ongekende genoegens zich daarin uitstortte en steeds nieuwe en meer streelende aandoeningen in overvloed aanbracht.

Gedurende eenige oogenblikken was het stil in de kamer. Verschillende gevoelens of herinneringen waren bij de beide vrouwen opgewekt en zij lieten er zich een korten tijd door overheerschen.

Mevrouw Van Acken was de eerste die uit de mijmering ontwaakte en naar het uurwerk ziende, sprak zij:

- Kwart na negen ure en daar nog niet. Ongetwijfeld er moet iets ergs voorgevallen zijn.

En het venster openend keek zij op de markt, in de richting langs waar Paul gewoonlijk kwam. Doch pas had zij eenige oogenblikken uit het venster gezien, toen een verward gerucht, dat van uit de verte tot haar naderde en waarvan zij zich geene rekenschap kon geven, tot haar oor doordrong. Zij luisterde aandachtig, meenende in den beginne zich bedrogen te hebben.

- Steek eens uw hoofd buiten, Grietje, sprak zij, en luister, wat mag dat zijn.

Het meisje deed wat haar gevraagd werd en luisterde aandachtig.

- Dat zijn kreten van honderde en honderde menschen, die de markt naderen, mevrouw.

- Dat was ook mijn gedacht.

- Wat mag dat zijn?

- Ik weet het niet, maar vermoed het. Er zal waarschijnlijk eene samenscholling plaats gehad hebben, door de burgers uiteen gedreven. Maar neen, hoort, dit schreeuwen, het nadert meer en meer. Het moet in de Oudburg zijn. Hemel, wat gaat er nu weêr geschieden!

De beide vrouwen zouden het alras weten. Van uit eene straat op het plein uitkomende, kwam er op eens een burger geloopen, roepende:

- Opstand, plundering!

En zoo snel zijne beenen hem dragen konden ijlde hij naar zijn huis, sloot blinden en deur en sprong binnen om niet meer te verschijnen.

- Opstand, plundering! herhaalden de beide vrouwen, wat beteekenen die kreten.

Korts na dien burger waren uit dezelfde straat eenige mannen, vrouwen en kinderen op het plein gekomen, zich steeds omkeerende en naar het midden der markt snellende.

En de naderende geruchten werden duidelijker en schrikwekkender om hooren.

- Ach God, ach God, wat mag dat wederom zijn, vroeg mevrouw Van Acken angstig, en Paul die juist langs dien kant moest komen.

Wat maakt de liefde, dit schoon gevoel, toch egoïst. De reden van dit schreeuwen waren vergeten voor de edele vrouw, om slechts aan haar zoon te denken.

Weldra werd het raadsel opgelost.

Eene massa volks stroomde op eens uit alle straten die

op de markt uitkwamen, maar voornamentlijk uit de Zuivelstege. Met honderden in een stond stoottenden zich vooruit in de smalle straat, om eens op het plein gekomen, uiteen te vliegen, als de wateren van een lang beteugelden stroom.

Kreten van vertrapte vrouwen en kinderen, vloeken van mannen lieten zich hooren, maar boven dit alles een woest geschreeuw van: Slaat dood! Slaat dood!

En die kreten over de hoofden heen vliegend, werden door duizenden herhaald, omdat zij kort, verstaanbaar waren en de wraakgierige gevoelens der massa uitdrukten.

- Slaat dood de schurk, slaat dood!
- Trekt hem vaneen, trekt hem vaneen!
- Aan den boom van vrijheid met den dwingeland!
- Slaat dood den loondief, den uithongeraar!

Die en meer andere kreten werden geslaakt, maar op wie waren zij gericht, wie had ze uitgelokt?

Het slachtoffer der volkswoede, dat zich in het midden van den razenden hoop bevond, de heer Voortman.

Door zijne werklieden dicht bij zijne fabriek gevat, was hij door hun, met de aangroeiende menigte weldra tot duizenden en duizenden geklommen, door de straten der stad nu eens gesleept, dan gestooten, dan gedragen, tot op de Vrij dag merkt. Hij bevond zich te midden der in de smalle Zuivelstege saamgeperste massa, die geen oogenblik naliet hem te folteren.

Nu had zij hem eens bij de beenen gevat en hem met het gezicht op den grond over de kassijden gesleurd, dan bij de haren voortgetrokken, eene andere maal met schoppen vooruitgestooten, terwijl vuisten, holleblokken en nagels, op rug, aangezicht en hoofd hunne vernielende werking verrichtten. De heer Voortman was niet meer kennelijk. Het bloed liep hem van het aangezicht, waaraan hij verscheidene wonden bekomen had, terwijl de slagen op de beenen ontvangen hem beletteden voort te gaan.

Het volk had gansch zijn haat botgevierd, al zijn lijden vergoed op dien enkelen persoon, een der ongevoeligste volksuitbuiters. Die daad der werklieden, met honderden en duizenden op één man vallen, is verre van roemenswaard, maar als de wrok, door lijden en folteringen opgehoopt, eens losbarst, kent hij noch palen, noch redeneering, noch punten van eer. De verantwoordelijkheid van deze feiten is niet te wijten aan hen die ze plegen, maar aan hen die ze veroorzaken, omdat de foltering des volks ook gestadig het werk van den sterken tegenover den zwakken is en er aan de armen niets anders wordt overgelaten dan wreed zijn in den haat of laf in de verdraagzaamheid.

En, zonderling verschijnsel in de menschelijke natuur, naarmate de slagen haar slachtoffer troffen klom de woede der menigte.

De drang om den heer Voortman werd grooter en grooter, want de massa was gestadig en zoodanig aangegroeid, dat de groote markt, kort te voren rustig en eenzaam, zoo vol volk was, dat men geen appelken had kunnen werpen of het had een hoofd moeten raken.

In het midden der menigte, nevens den beklagenswaardigen fabriekant, bevond zich een jongeling in priestergewaad. Met bovenmenschelijke krachten trachtte hij den ongelukkigen te verdedigen tegen de slagen die naar hem waren gericht en door woorden en gebaren de woede des volks te stillen. Reeds twee malen had hij den heer Voortman met zijn lichaam gedekt, toen eenige mannen op het punt stonden hem doodelijke slagen toe te brengen. En twee malen hadden die mannen zich ingehouden, niet voor het kleed dat den jongeling droeg, maar voor zijne zachte, liefderijke trekken, voor de goedheid welke op zijn wezen straalde en die de aanvallers ontwapenden.

Het is een herkend feit dat zelfs in de woeligste stonden de gelaatstrekken van een man van karakter invloed op de massa

kunnen uitoefenen en de meerderheid des volks onder den invloed hunner uitdrukkingen staat.

Maar helaas! wat kon Paul alleen tegen die duizenden? Niets. Hij werd door den volkshoop geslingerd als eenen machteloozen reddingsboot door de woeste baren eener holle zee.

Maar hoe was hij den ongelukkigen kunnen naderen? Door zijne tegenwoordigheid van geest. Paul bevond zich in de Oudburg, op weg naar zijne moeder, toen hij op eens achter zich verwarde kreten hoorde en kort daarop eene ontelbare menigte de straat zag binnenstormen; in haar midden een man bemerkende die het mikpunt aller slagen en scheldwoorden was, raadde hij aanstonds wat er gaande was en nog gebeuren kon. Zich niet bekommerend over het gevaar van verpletterd te worden, slechts gehoor gevende aan de ingevingen van zijn hart, wierp hij zich te midden der massa, op het oogenblik dat zij, door het nederstorten van haar slachtoffer, stilstond. Steeds roepende: laat mij den stervende de laatste sakramenten geven! was hij na vele pogingen tot den heer Voortman doorgedrongen. Zijn listen zijn kleed hadden hem doen gelukken. Maar pas had hij zich over den ongelukkigen gebogen en gedeeltelijk het bloed afgewischt dat van zijn aangezicht droop, of dit deel der menigte dat de rede van dien stilstand niet giste, drong voorwaarts, Paul en degenen welke hem omringden met verplettering bedreigende. En als door razernij bezeten rolde gansch de woedende hoop naar de Vrijdagmarkt voort.

Daar gekomen sloeg de jonge priester de oogen naar de vensters zijner woningen bemerkte zijne moeder en Grietje, die ontzet schenen over het schrikwekkend schouwspel dat zich voor hunne oogen ontrolde. Weldra bespeurende dat hij door hun was gezien geworden, wierp hij hun een groet met de hand om hun gerust te stellen.

Die beweging en kortstondige vergetelheid zijns gevaarlijken toestands, waren hem noodlottig. Eensklaps drong

een hoop volks met geweld op Voortman toe, met het ongelukkig gevolg dat verscheidene mannen omver geworpen werden. Paul behoorde onder hun. Ondanks zijne wanhopige pogingen om zich recht te houden, stortte hij neder en verdween onder degenen die op hem gevallen waren.

Op hetzelfde oogenblik stieten mevrouw Van Acken en Grietje een snijdenden kreet uit. Aan het venster stonden zij daar, de moeder met den schrik op het aangezicht, de oogen gericht, de armen uitgestrekt naar de plaats waar haren zoon gevallen was, en Grietje, over gansch het lichaam bevende, de handen voor de oogen geslagen, omdat haar jeugdig hart en zacht gemoed ijsden bij dit voor haar zoo pijnlijk tooneel en bij het denken aan den dood des teêrgeliefden.

O, het was een aandoenlijk schouwspel, deze twee vrouwen, door liefde bezield, dit tooneel van woestheid en haat te zien beheerschen. En middelerwijl wrong Paul zich pijnlijk doch vruchteloos onder dien levenden berg, de rechterarm naar zijne moeder uitgestrekt.

Dit ongeval, dat de ergste gevolgen na zich had kunnen slepen, eindigde weldra dank zij der krachtdadige tusschenkomst van eenige werklieden, die de gevallenen in het opstaan hielpen.

Pas was dit geschied of daar sprong een buitengewoon sterke kerel op Voortman toe, vatte hem in zijne armen en ging er snel mede vooruit, roepende:

- Hij moet den boom van vrijheid kussen, de schurk!

- Bravo, bravo! - Ja, ja, hij moet den boom van vrijheid kussen! - Hangt er hem liever aan op! - Neen, neen, hij moet hem kussen! Die en meer andere kreten waren antwoorden op die stoute daad en korte toespraak.

Het bericht liep van mond tot mond: Voortman zou den boom van vrijheid kussen. En iedereen spoedde zich naar den boom, om getuige van het schouwspel te zijn, dat allen, men zag het aan de uitdrukking huns gelaats, zeer vermakelijk zouden vinden.

Door eene dier plotselinge bewegingen der massa, welke men in alle volkshoopen aan treft, was Paul na zijnen val van Voortman gescheiden geworden en in eenige oogenblikken zoover er van verwijderd, dat hij onmogelijk hem nog kon genaken.

Kort nadien lag de fabriekant bij den boom van vrijheid neder. Een kring werd rond hem gevormd.

De man die hem daar gebracht had trad nu op hem toe en sprak, hem een stamp met den knie gevende:

- Op schurk, op dief van het loon der werklieden! Op en den boom van vrijheid gekust!

Voortman bleef liggen; de man trok er hem naar toe.

- Genade! genade! smeekte de ongelukkige.

- Hij vraagt genade, spinners, wat zegt gij er van?

Een spottend gelach en verwarde kreten waren het antwoord.

- Aan den boom, aan den boom! riep de man op nieuw en wanneer gij hem niet uit eigen beweging kust, hang ik er u aan op, zoo waar ik leef!

Door kreten en toejuichingen vuurde de massa den man aan.

- Genade, genade! kermde de fabriekant, zoodanig verschrikt dat zijne tanden klapperden en aan ieder zijner hoofdharen een druppel zweet hing.

- Geene genade voor u, den boom gekust!

- Genade, genade, ik zal u al geven wat gij vraagt!

- Geene genade, zeg ik u, riep de man met woestheid. Geene genade! Hebt gij aan mijnen vader genade geschonken, toen hij u smeekte om bij u te mogen blijven werken? Hebt gij hem niet op straat geworpen, nadat hij veertig jaren u had helpen rijk maken?

- Genade! ik zal al het begane kwaad herstellen!

- Geene genade voor u! Hebt gij genade aan uwe spinners geschonken toen zij u vroegen de loonsvermindering in te trekken, toen gij hun met het gevang bedreigdet? Hebben de

burgers genade gegeven toen zij ons als dolle honden neêrschoten? Geene genade voor u, vervolgde de man en op eens in woede ontstoken bij de herinnering aan geleden smarten en aan de gepleegde gruwelen, nam hij den heer Voortman op en sloeg hem met geweld tegen den grond. Deze hief biddend de handen op.

- Zie hem nu smeeken, den trotschaard, voor ons, die hij eenige dagen bedreigde. Zoo zijn al die heeren. Stout als het volk verduldig is, maar vreesachtig als lammeren wanneer het kwaad wordt!

- Slaat dood! slaat dood! riep de menigte.

- Laat mij het leven, ik smeek u, hebt medelijden met mijne kinderen!

- Medelijden met uwe kinderen! riep eene vrouw, op eens voorwaarts tredende. Hebt gij genade gehad voor mijn kind, dat in uwe fabriek het handje van het armpje werd getrokken en dat gij dan op straat hebt geworpen, om het niets te moeten geven? Was dat medelijden hebben voor onze kindederen, moordenaar?

En een harer holleblokken uittrekkende, sloeg zij er den fabriekant mede op het hoofd, zeggende:

- Daar dat is voor u, die mijn zoontje in het graf hebt gelegd!

En bevend van woede en weenend van verdriet bij het denken aan haar kind, verdween zij in de massa.

De fabriekant was bij die beschuldiging en die slagen als door schrik ineengezonken.

- Naar den boom er meê, naar den boom! riepen honderde mannen en vrouwen te gelijk.

- Laat mij leven, laat mij leven! Neemt mijne gansche fortuin, maar het leven, het leven! kreet de fabriekant meer dood dan levend, terwijl verscheidene mannen hem van den grond lichtten, tegen den boom brachten en zijne armen er rond sloegen.

Toen hij aan den boom hing, met het aangezicht tegen de

schors gedrukt, stegen uit gansch de menigte spottende toejuichingskreten op, die in een uitbundig gelach veranderden, wanneer men den heer Voortman dwong den boom te kussen.

Dit pijnlijk spel nam weldra een einde, maar de volkswraak nog niet. Voortman werd van den boom gerukt en vooruit gestuwd met den kreet:

- Naar het stadhuis! naar het stadhuis!

Doch pas had de menigte eenige stappen gedaan, toen als een loopend vuur het gerucht zich verspreidde, dat burgerwachten en vrije korpsen in aantocht waren om het volk aan te vallen en Voortman te verlossen. In een oogwenk waren de mannen en vrouwen, tot zelfs de kinderen van kassijden voorzien en zoo tot eenen hardnekkigen tegenstand besloten dat, toen de gewapende benden zich vertoonden, zij op een regen van straat-granaten werden onthaald, die hun alle lust tot den aanval ontnam en hun het hazenpad deed kiezen.

Juichend over deze vlucht trok het volk naar den Botermarkt, steeds zijn slachtoffer medevoerende. Daar vond het de heeren der stedelijke overheid, waaronder den advokaat Desoutere, die zich oogenblikkelijk te midden der menigte begaf.

Met eenige gewapende mannen was het hem gelukt tot aan Voortman door te dringen, juist op het oogenblik dat deze zich heel nabij de stadsgevangenis, *Mammenlokker* geheeten, bevond.

Op eens begon de advokaat Desoutere te roepen:

- Hier met den schurk, hij heeft er al te lang geloopen, levert hem maar aan ons over, hij zal wel zijn deel hebben!

De menigte geloofde den slimmen advokaat, die, gebruik makende van de kortstondige vrijheid welke men hem liet, den fabriekant Voortman in de geopende stadsgevangenis duwde.

Die list ging ten volle gelukken, toen een pompier, de fabriekant ziende ontsnappen zonder hem weder te kunnen vatten, hem met de bajonnet van zijn geweer eene geweldige steek onder den rug gaf, dat het bloed uit de wonde stroomde.

Voortman stortte neder, doch de deur der gevangenis werd dicht geslagen. Dank den list van den republikein Desoutere was een van de ergste vijanden der fabriekwerkers gered.

De daad van den pompier, welke tot op onze dagen bij ons volk is bekend gebleven, werd door de menigte met kreten on toejuichingen onthaald. Na de eerste verbazing over het ontsnappen van hun slachtoffer, ontstaken de werklieden in woede; doch niemand ontmoetende om er tegen te strijden, koelde hunne gramschap en verspreidden zij zich in verscheidene groepen over de stad.

Een ontzaggelijke troep trok op nieuw naar den Vrijdagmarkt.

Het is een zonderling verschijnsel in onze geschiedenis en in onze dagen, dat telkens het volk zelf iets doet: een opstand, eene groote werkstaking, eene massenbetooging, een feest waarin het de hoofdrol speelt, zooals tijdens de karnavaldagen, het in de meeste gevallen dc Vrijdagmarkt als verzamelplaats kiest. Als instinktmatig werd en wordt ons proletariaat naar die merkt gedreven, getuige van zooveel gebeurtenissen en die voor de geschiedenis van Gent en der Vlaanderen van zooveel gewicht waren, als de veldslagen van Waterloo, Sadowa en Sedan het voor de wereldgeschiedenis geweest.

De Vrijdagmarkt is meer dan eene verzamelplaats van arme lieden en kleine burgers, 't is meer dan eene markt; 't is eene openbare plaats aan de geschiedenis behoorende zooals de *Place de la Bastille* te Parijs, het gebouw *het Kapitool* te Rome en meer andere wereldberoemde pleinen en monumenten.

In weinig tijds was de groote markt bijna gansch vol volk; een koortsachtig leven heerschte daar; de gesprekken waren algemeen en de gemoederen verre van gestild.

Bij het vernemen van den opstand der spinners van den heer Voortman, hadden de wevers en spinners van verscheidene andere fabrieken getouw en molen laten staan om zich bij de oproerlingen te voegen.

Het vooruitzicht was somber; het minste feit kon groote rampen na zich slepen.

Korts na het eindigen van Voortman's foltering op den Vrijdagmarkt, was Paul, in de ziel bedroefd, naar zijne woning teruggekeerd om zijne moeder en Grietje gerust te stellen. Met kreten van blijdschap en tranen in de oogen werd hij door de beide vrouwen ontvangen. De vreugde was zooveel te grooter omdat zij erg geleden hadden. Zij hadden den geliefden zien nederstorten, maar niet zien opstaan en in hunne verschrikte verbeelding zijnen dood gevreesd.

Zij bestormden hem met allerlei vragen, die hij niet bij tijds kon beantwoorden. Pas had hij het gebeurde kunnen verhalen, toen dicht bij zijne woning eene groote samenscholling plaats had, luide kreten en scheldwoorden tot hem opstegen, die eene nieuwe ramp deden vermoeden.

Het venster open trekken, zien wat er gebeurde, de trappen afsnellen, zonder de angstige kreten zijner moeder en van Grietje te hooren, zich in het midden der menigte werpen, dit alles was voor Paul het werk van eenige oogenblikken.

Wat was er daar gebeurd? Van vóór Paul zich bij zijne moeder had begeven, was pastoor De Wilde met eenigen zijner parochianen op de markt gekomen. Hij had reeds vernomen wat er gaande was, maar verre van de plaats te ontwijken had hij, om het volk te tergen en te toonen dat hij niet verlegen was, er op aaangedrongen de plaats over te steken, alhoewel zij gansch buiten zijn weg viel.

Zich met moeite een weg banende door de op vele plaatsen samengepakte werklieden, zeide hij tot een der boeren die hem vergezelde, doch luid genoeg om door de omstanders gehoord te worden:

- Het ware beter dat die kerels aan hun werk terugkeerden, in plaats van hier als luiaards rond te loopen en oproer te maken.

- Als er luiaards op de wereld leven dan zijn het wel de

priesters, antwoordde op eens een man uit den hoop, zich voor den geestelijken plaatsende.

- Ik spreek u niet aan, laat mij mijn weg vervolgen, sprak de pastoor barsch.

- Spraakt gij mij niet aan, gij beleedigdet de werklieden en dat zal niet ongestraft geschieden, antwoordde de loonslaaf.

- Ik zeide de waarheid.

- Gij loogt, zeg ik u!

- Ik sprak de waarheid, want niet alleenlijk durft gij tegen uwe meesters in verzet komen, maar gij zijt zoo onbeschaamd u tegenover een priester te stellen.

- Een priester die zijne roeping verloochent, het volk uitscheldt in plaats van het te helpen, is geen priester maar een huichelaar, en hem zijne misdaad in het aangezicht slaan is geene onbeschaamdheid.

- Gij zijt een goddelooze kerel.

- Wel mogelijk, maar zonder God is niet zonder geweten.

- Maar zonder recht op eerbied.

- Van mannen als gij en der verdrukkerskliek waarvan gij deel maakt. Maar uw spelleken, heeren, heeft lang genoeg geduurd, er moet een einde aan komen.

- Ja, ja, er moet een einde aan komen! riepen verscheidenen der aanhoorders van den twist.

Pastoor De Wilde zag hun trotsch en uitdagend aan. De fanatieksten der boeren schaarden zich rond hunnen herder, terwijl de overigen, beducht over de wending die de twist nam, een weg tot ontvluchten zochten.

Een kring vormde zich om de boeren.

- Maakt daar wat gauw plaats, brutale kerels, riep de dorpspastoor.

- Die man durft ons enkel nog beleedigen, zeide de man die reeds gesproken had, omdat hij denkt door zijn kleed beschermd te zijn.

- Weg met den paap! riepen verscheidene werklieden.

- Wilt gij plaats maken, ja of neen, tierde de pastoor woedend en gekwetst over die ongewone stoutheid, dit spel moet eindigen en zoo het nog lang duurt zal ik u om uwe onbeschoftheid doen straffen.

- Wij zijn hier de meesters vandaag, riep een man uit het volk.

- Slaat op den paap, schreeuwde een tweede, de priesters hebben altijd tegen ons gepredikt en de burgers tegen ons opgehitst en gesteund!

- De priesters verstooten de armen en zijn maar de vrienden van de rijken!

- Binst het leven verlaten zij ons en na onzen dood behandelen zij ons slechter als honden![1]

- Wilt gij mij eindelijk doorlaten! kreet de priester, als razend van woede en een stap voorwaarts doende.

- Dat zullen wij, zeide de man die het eerst vooruit gesprongen was, maar ik verwittig u, wees elders wat zachter tegenover de werklieden, die eerbied verdienen, want het zou u overal zoo goed niet afloopen als hier.

- Genoeg daarvan, antwoordde de pastoor en, om plaats te maken gaf hij met den arm een stamp aan den werkman.

- Ik verzoek u zachter te zijn, want het ware uwe schuld wanneer wij vergaten dat gij priester zijt!

- Genoeg zeg ik u en achteruit!

En op nieuw duwde hij den man op zijde. Deze, bleek van gramschap, hief de hand op om hem een slag in het aangezicht te geven, terwijl vele omstanders riepen: slaat, slaat! toen een der fanatieke boeren naar den werkman sprong, om hem bij de keel te vatten. De boer werd afgeweerd en de andere werklieden gingen zich op den pastoor en de buiten-

(1) In 1831 en vele jaren later nog werden de lijken der armen bij de begraving in de kerken niet toegelaten, terwijl voor die der rijken de meeste pracht werd ten toon gespreid. Wat heeft Christus' marteling gebaat; zijne volgelingen zetten het werk zijner vijanden voort.

lieden werpen, toen Paul in het midden der menigte verscheen. Aanstonds schaarden de bevreesde boeren zich rond den jongen geestelijken, die zij dadelijk voor hun gewezen onderpastoor erkenden, hem met woorden en gebaren smeekende hun en den pastoor te redden.

De verschijning van dien jongen priester, het hoofd ontbloot en met loshangenden rok, maakte zulkdanigen indruk op de omstanders, dat zij een oogenblik hun twist vergaten, om dit zacht wezen, door bezieling nog schooner geworden, te aanstaren.

Ten einde niemand den tijd te laten de aandacht van hem af te wenden, richtte Paul zich oogenblikkelijk naar den man die had gedreigd en zeide hem met vriendelijke, welluidende stem:

- Mijn waardige man zoudt gij iemand wiilen slaan die zich niet verweren mag?

- Neen, priester, antwoordde de aangesprokene, maar mag een geestelijke misbruik van zijn ambt en zijn kleed maken om het volk te beleedigen?

- Ik bid u, staak dien twist; onze stad werd reeds door zoovele onheilen geteisterd, wachten wij ons wel nog eene nieuwe te doen ontstaan!

- Wij zijn den twist niet begonnen.

- Ehwel vrienden, eindigt hem dan de eersten.

Die en meer andere antwoorden van Paul misten hunne werking niet. Langzamerhand verkoelde de opgewondenheid der menigte en weinig oogenblikken nadien was de pastoor volkomen vrij. Paul die al het kwaad vergeten had dat de pastoor hem had aangedaan en slechts aan diens redding dacht, verzocht hem in zijne woning te komen, omdat hij den terugkeer der volkswoede en voor het hevig karakter van den pastoor vreesde.

De trappen opklimmende hoorden zij iemand snikken. Paul vloog naar de deur en zag Grietje voor zich, weenend als een kind, geknield aan de voeten van mevrouw Van Acken,

die bleek en ontdaan op een stoel nederlag. Bij dit tooneel stiet hij een angstkreet uit en snelde naar zijne moeder om haar te helpen. Was zij dood? Neen, gelukkiglijk, maar toch verkeerde zij in een bedenkelijken toestand.

Toen Paul zijne moeder en Grietje voor de vechtenden had verlaten, waren de beide vrouwen hem tot aan de deur gevolgd. Hare tweede moeder als waanzinnig van smart ziende en een nog grooter ongeluk vreezende, smeekte Grietje haar de kamer niet te verlaten. Mevrouw Van Acken wilde echter voorts en daar had er bijna een strijd plaats. Hij was van zeer korten duur, want de ongelukkige weduwe, door lijden geknaakt, door droefheid overstelpt, zonk bezwijmend neêr. Het arme kind had in de eerste oogenblikken niet geweten wat doen en slechts na ongeloofelijke pogingen hare tweede moeder op een stoel kunnen brengen; daar was ook zij neder gezonken en door Paul gevonden.

Zijn verschijnen rukte haar uit hare bedwelming. Pastoor De Wilde bemerkende die Paul op de kamer was gevolgd, kon zij een kreet van afschuw niet onderdrukken, want dien priester noemde zij steeds den moordenaar van vader Willem.

Paul, dien kreet hoorende en radende wat er in Grietje's hart omging, zeide haar kort, maar op zachten toon, die voor haar vol beteekenis was.

- Grietje, de heer De Wilde is mijn gast.

Die weinige woorden waren voldoende om de opwelling van haat bij het jonge meisje te onderdrukken, en terwijl Paul zijne moeder tot haar zelve bracht, deed zij voor den priester alles wat de ontvangst van een vriend des huizes vereischte. Het beven haars lichaams verried enkel nog eenige ontroering.

Door de goede zorgen van Paul, door het hooren zijner stem, herstelde mevoouw Van Acken spoedig.

Doch alsof de wreede gebeurtenissen gezworen hadden dien dag elkander om te snel op te volgen, nauwelijks was

mevrouw Van Acken van hare ontsteltenis bekomen, of nieuwe, doch thans woeste kreten stegen uit het volk op, weldra door een hevig geweervuur gevolgd.

De burgers en vrije korpsen hadden de werklieden aangevallen en dezen verdedigden zich met razernij.

Mevrouw Van Acken en Grietje hadden de meeste moeite der wereld om Paul terug te houden, die zich op nieuw te midden des gevechts wilde begeven, om door woorden van liefde en troost het bloedvergieten te doen eindigen. Eindelijk bezwijkende onder hunne smeekingen, wierp hij zich weenend en wanhopig op een stoel neder, de handen voor de oogen geslagen, om geen getuige der slachting te zijn.

Middelerwijl had pastoor De Wilde zich aan het venster geplaatst en bleef van daar, de armen op de borst gekruist, de trekken wild en woest, het gevecht aanschouwen.

Mevrouw Van Acken en Grietje bij toeval een blik op hem slaande, deinsden verschrikt achteruit. Die man had hun afschuw ingeboezemd.

Het gevecht werd weldra algemeen. Het regende kassijden. De burgers bleven niet ten achteren en vuurden zoo snel en zoo moordend als zij konden. De gebeurtenissen van den dag hadden het volk zoodanig verbitterd, dat het vermaak in den strijd scheen te vinden en de gewapende macht hoegenaamd niet meer vreesde. Niet lang duurde het gevecht, toen eensklaps een troep werklieden de burgers op stormpas te gemoet liepen, hun vooreerst met eene lading straatsteenen begroetende. Die stoute aanval werkte beslissend op de groote menigte, die weldra gansch den troep volgde, zich op de burgers en vrije korpsen wierp en hun voor de tweede maal dwong de plaats te ontruimen.

Een nieuwe zegekreet steeg uit 's volks borst op. Helaas! wat kon dien triomf baten? Niets, want het volk had hoegenaamd geen doel, geene kennis van wat het eischen en veroveren moest buiten een goed loon, goedkoope levensmiddelen en niet te veel dwang op werkhuizen en fabrieken.

Die dag, met de zege der werklieden geëindigd, werd door anderen, noodlottig voor het volk, gevolgd en de oude loonslavernij keerde erger dan vroeger terug.

Eenigen tijd nadat het laatste geweerschot was gelost, richtte Paul zich op; zijne moeder schrikte bijna bij zijn aanschouwen, zóó erg waren zijne trekken op dien korten tijd veranderd; de zachtheid was van zijn gelaat verdwenen om plaats te maken voor de teekenen van zielefoltering en zijn oog, gewoonlijk zoo helder, zoo open, zoo goed, scheen beneveld en donker.

Geen woord werd meer gesproken; pastoor De Wilde groette zijn medeambtgenoot, diens moeder en Grietje en verliet het huis. Paul begaf zich in eene andere kamer, zijne moeder en Grietje alleen latende.

Elfde hoofdstuk.
Twijfel.

Twijfel is de wreedste foltering die een mensch verduren kan. Dat doodt niet terstond, neen, maar zijne werking is er niet te min noodlottig om. Twijfel is gelijk aan het vergift dat langzaam maar zeker u iederen dag eenige uren van het leven beneemt; dit is erger, oneindig erger, dan de kennis der misdaad, die men bij den twijfel onderstelt. Die kennis zal u wellicht op eens een geweldigen slag geven, maar die slagen kunnen geheeld worden, hunne werking slijten met den tijd en men kan ze vergeten. Maar twijfel, neen, dat slijt niet, dat klimt met iederen stond. Dat is voor het hart wat de vallende ziekte voor het lichaam is; evenals den mensch, welke aan dien vreeselijken geesel lijdt, er door getroffen wordt wanneer hij er het minst aan denkt: op straat, op zijn

werk, als hij zich gezond en genezen waant, zoo ook komt de twijfel u te midden der genoegens storen en folteren, u uwen werkelijken gemoedstoestand voor de oogen brengen en u de rampzaligste der menschen maken. Dan geen vermaak, geene vriendschap, geen geluk meer. Alles wat schoon is verdwijnt en uw geest wordt als door een somber floers bedekt, om u van de wereld slechts de zwarte zijde te doen zien.

Twijfelen aan hem of aan haar, aan wien men zijn leven, zijn lichaam heeft geschonken; twijfelen aan hetgene waarin men maanden, jaren lang zijn vertrouwen gesteld, waarop men zijne toekomst en geluk gebouwd had, dat is de grootste foltering die men uitdenken kan.

Twijfelen aan de toekomst, dat is voor den armen de eerste stap tot de verslaving, tot de misdaad of de zelfmoord.

Twijfelen aan de eerlijkheid, aan de deugd van zijn kind, dat is het vaderschap, het moeder zijn vervloeken, zijne zorgen en liefde haten, zijn leven, streven en zwoegen als eene ramp, als eene misdaad aanschouwen.

Twijfelen aan den minnaar, aan de minnares, dat is al de folteringen der hel te gelijk; dan worden de oogen, voorheen zoo bewonderd, zoo gevolgd, als dolken die u het hart doorboorden; de kussen als steken in het lijf, de omarmingen als de kronkelingen eener slang, die u zoekt te smachten. Twijfelen aan haar of hem, dat is zich zelven zeer laag stellen, haar of hem beleedigen, honen en in uw geest te samen tot het peil der verachting zinken; twijfelen in de liefde, dat is de weg der zaligheid bezaaien met distelen en doornen, die u ten bloedigsten kwetsen en verre van verzachting te schenken, u nog meer folteren; twijfelen, dat is van uw leven eene hel maken, dat is onophoudend draaien in een doodenden kring van martelingen, wroeten in uwe eigene ingewanden, zoeken naar zekerheid over vermoedens, die men altijd hebben kan en welke, na het opkomen van het wantrouwen, zoo dikwijls rede van bestaan hebben als men

maar wil; twijfelen is gestadig zich zelven opjagen, ongelukkig maken, zoeken om te vinden, bij het zoeken, met iederen stond rampzaliger worden en het innerlijk bewustzijn bezitten, bij den vond nog ongelukkiger te zijn dan vroeger; twijfelen is datgene willen vinden, waarvan het vermoeden alléén u, haar of hem in het graf heeft doen wenschen en u het treurig vooruitzicht schenkt gelijk te hebben in uw wantrouwen en rede te bezitten, haar of hem te mogen haten en verachten, die men zou hebben willen beminnen, aanbidden en als een slaaf of slavin dienen. Twijfelen is het lot van den zwakken of van den slechten.....

Weinige dagen na het voorgevallene met den heer Voortman, zat Paul alleen in zijne kamer, met de ellebogen op de tafel geleund, het hoofd in de beide handen rustende. Hij peinsde. Zijn aangezicht verried smart en de droevige uitdrukking die wij er op lazen na het gevecht tusschen de werklieden en burgers, had er sporen op nagelaten. Gansch zijn wezen verried lijden en vermoeienis, en geen wonder.

Op die eenige dagen had hij geen tien uren geslapen. Door iets dat in hem broedde werd hij gefolterd en wanneer het niet uitbarstte, moest zijne natuur er onder bezwijken.

Paul twijfelde. Niet aan eene minnares, noch aan zijne moeder of broeders, neen; hij twijfelde aan zijn godsdienst. Sinds het voorgevallene met Grietje en den ongelukkigen vader Willem, sinds het gesprek dat hij vóór en tijdens die droevige gebeurtenis met den pastoor zijner parochie, den heer De Wilde, had gehad, was hij een geheel ander mensch geworden.

Dit bloedig tooneel had een diepen, pijnlijken indruk op zijn gemoed gemaakt, zijn hart gewond. Lang had de herinnering alleen aan dit drama hem doen sidderen en verbleeken; dikwijls had hij diep daarover nagedacht, maar

telkens was hij teruggeschrikt voor de gevolgtrekkingen die hij gedwongen werd te maken. Dan legde hij banden aan zijn geest en liet zijn hart maar bloeden.

De tijd, die heelmeester van zoovele wonden, die stelper van zoovele tranen, zou misschien ook bij hem zijn uitwerking niet hebben gemist, indien de politieke gebeurtenissen en de rampen waarvan hij getuige was, niet telkens zijn hart op nieuw doen lijden en zijn geest getroffen hadden.

En heviger dan ooit was de strijd in zijn gemoed geworden; hij leed onzeggelijke smarten.

Daar lag hij als gebroken onder het gewicht zijner denkbeelden en pijnen, geslingerd tusschen eene plechtige belofte en den opstand waarnaar zijne geschokte ziel hem dreef.

Van tijd tot tijd ontsnapten zware zuchten aan zijn geprangden boezem. Eindelijk richtte hij langzaam het hoofd op, en, het op de linkerhand latende leunen, sprak hij:

- Och God, wat is mijn lijden groot! Waarom hebt gij in mijn geest dien twijfel laten dringen? Heb ik dan zooveel misdaan om zoo gestraft te worden, was mijn geloof zoo zwak, heb ik mijne plechtige belofte om mijn leven aan uwe leer, aan u te wijden, niet rechtzinnig en welgemeend afgelegd, om mij zulke wreede proef op te leggen!

Heb medelijden met een armen gefolterden jongeling!

En smeekend sloeg hij de oogen naar den hemel. Echter op nieuw aan den strijd die in zijn binnenste woedde onderhevig, zeide hij op verdrietigen toon:

- Dien twijfel, alweêr dien twijfel, altijd dien twijfel! Ach, wat heeft hij mij reeds doen afzien! En nogthans alvorens hij mijn hart was komen doorboorden, alvorens hij mijn geloof aan het wankelen had gebracht, hoe gelukkig was ik niet, wat zalige stonden heb ik niet genoten! Ik geloofde in mijn godsdienst, in zijne heerlijke menschlievende roeping, ik geloofde in God almachtig, alwijs en algoed en zond mijn gebed, gansch mijn hart tot hem, hem mijn minste

stonden wijdende, hem mijn leven schenkende. Ik bad en het spreken tot hem verlichtte mijn geest, streelde mijne ziel en verhief mij tot aan u, ô God, vader der menschen; ik aanbad u en vergat al het aardsche kwaad en vond in die liefde meer zaligheid dan in al de rijkdommen der wereld; ik bezong u, werd verrukt en smaakte dan genoegens, waarvan ik heden, door dien twijfel, niets meer dan de herinnering bezit!

O, dien twijfel! Met godlasterende wreedheid zeide hij mij, dat gij het niet waart, ô mijn God, die mij deze aandoeningen schonkt, maar mijn geloof in u, die goed zijt. De twijfel zeide mij, dat zij die niet gelooven, dat zij die u loochenen, ô mijn God, ook begeesterd en vervoerd kunnen worden door het denken aan, door het streven naar het goede, dat zij ook bezield kunnen zijn door het verblindend schoone der natuur, zooals ik het was door het beeld welke ik mij van u schiep; dat zij ook aan rijkdommen en genoegens kunnen verzaken en hun leven offeren voor hunne denkbeelden, voor hunne godtergende zaak. Die twijfel zeide mij, dat mijne geestesvervoering, mijne zaligheid niet voortkwamen van u, maar uit mijn eigen zelven, uit mijn streven naar het goede en reine; hij zeide mij dat gij niet in mij die heilige gevoelens, die onbeschrijfelijke aandoeningen had geschapen, maar dat het enkel het denken was aan u, die ik mij als het zinnebeeld van het goede voorstelde; hij zeide mij dat ik u schiep volgens de geaardheid van mijn karakter, volgens de goedheid van mijn hart, volgens de helderheid van mijn geest en dat ik u tevens louterde en omkransde met de reine denkbeelden en gevoelens die in mijn lichaam en in mijne ziel leefden.

O, spreek, ik bid u, doe dan toch dien twijfel zwijgen, die mij durft doen denken dat ik niet eene vrucht ben uwer almacht, maar gij een kind zijt van mij, van mijne denkbeelden en mijn geloof!

En nogthans, heeft de twijfel geen gelijk? Heb ik niet teruggedeinsd voor feiten die andere priesters begingen? Zijn er geene priesters die zeggen dat het volk moet lijden en

onderdrukt worden, opdat uw naam verheerlijkt zij, terwijl ik meende dat gij maar kunt gevierd en over ons tevreden zijn, wanneer alle menschen in vrede, in geluk en als broeders leven? Van waar dat verschil in opvatting over de behoeften van uw eeredienst? Gij hebt gesproken door het evangelie, zegt men ons, hoe kan het dan mogelijk zijn dat men verschilt in de manier om u te aanbidden en van het volgen uwer wetten? Moeten niet alle priesters het eens zijn in hunne denkbeelden tegenover u, zooals gij in persoon de eenheid van al de kennissen en wijsheid zijt? En wanneer er dan onverschil tusschen ons bestaat over de opvatting van uw eeredienst en onzer plichten en roeping, mag dan iemand beweren dat het uwe schuld was, dat gij niet klaar en helder waart toen gij spraakt, of uw woord schrijven deed? Dat ware blasphemie!

Het zijn dan wij, de priesters, die uw woord niet hebben begrepen en misdoen. Maar hoe komt het dan, ô mijn God, dat wij ons juist de manier uwer aanbidding en verheerlijking voorstellen volgens ons persoonlijk karakter? Geeft dat niet gelijk aan de ongeloovigen als zij beweren dat de menschen zelven hun god scheppen?

Mijne denkbeelden over u komen voort uit de zachtheid van mijn karakter; ik lijd bij het zien van lijden, mijn hart bloedt bij het denken aan smarten van anderen en instinkmatig wordt ik gedreven om dat lijden te stelpen. En het is daarom dat ik mij niet voorstellen kan dat gij behagen schept in de folteringen der menschen, wanneer die zelfs door den zege uwer kerk zijn gevolgd. Ik kan geen bloed mengen in mijn offer aan u en schrik bij het denkbeeld dat gij zoudt verheerlijkt worden door iemand die anderen ter dood doemde.

En even als ik geloof dat gij maar door liefde moogt gediend worden, omdat ik zacht van gemoed ben, zoo oordelen andere priesters, dat geweld u ook behaagt omdat

hun hart ruwer is dan het mijne en zij minder door het lijden van anderen worden getroffen dan ik.

Geeft dit geen gelijk aan den twijfel als hij zegt: dat gij, ô mijn God, een kind zijt der menschen en de menschen niet een kind zijn van u?

Ja zeker, de twijfel heeft gelijk, vervolgde Paul met het hoofd knikkende. Gedurende al de opstanden in Gent voorgevallen, hebben de priesters, verre van het lijden, de rampen en twisten zoeken te verminderen, die aangestookt en op de armen gescholden; en zijn er aan het hoofd onzer geestelijkheid niet juist heeren die van gevoelen zijn dat het volk, al is het ook christen als zij, arm en vernederd moet blijven opdat God verheerlijkt zij? Komen hunne handelingen van hun karakter of van u, ô mijn God? Het laatste denken ware heiligschennis plegen! En het eerste komt bevestigen wat de twijfel zegt: dat de priesters u wreed, bloeddorstig maken, u liefde voor volksverdrukking toekennen, omdat hun karakter en voorrechten hun tot die denkbeelden en daden drijven.

En wat gevolgtrekking kan daar niet uitgetrokken worden? Of te wel gij zijt goed en laat de priesters begaan, uw naam onteeren of kunt het niet beletten. Of te wel, ô neen dat niet, maar ja dat toch, gij zijt slechts in de verbeelding en de priesters kennen hunne eigenschappen en karakters aan u toe, om in uw naam de volkeren te verdrukken en hunne eigene voorrechten staande te houden.

O God, redt mij uit dien noodlottigen kring waaruit ik mij te vergeefs zoek te rukken en waarin de twijfel mij gekluisterd houdt.

En weêr zweeg Paul voor eenige oogenblikken; hij leed veel, want zijne trekken verrieden het en het zweet stond hem op het voorhoofd.

In het midden van zijn denken het hoofd opheffende, viel zijn oog op een Christusbeeld, dat aan den muur hing.

Zijn geest werd er door getroffen, een tijd lang bleef hij het aanstaren en sprak:

- Jesus Christus, mijn Heer en mijn God, gij die zooveel geleden hebt voor het goede, sta mij bij, begeester mij in die bange stonden van den twijfel en verlos mij uit zijne klauwen. Spreek één enkel woord dat tot in mijn hart doordringt, werp een uwer goddelijke lichtstralen op mij, om de nevelen op te klaren die mijn geest verduisteren.

Red mij, ô Heiland, ik smeek er u op de knieën om!

En Paul zonk op de knieën, de handen biddend naar het kruisbeeld uitgestrekt.

Na eenigen tijd in die houding te zijn gebleven, na alles te hebben gedaan om zich in het gebed te verdiepen en daarin dezelfde genoegens, dezelfde verlichting des harten van vroeger te vinden, richtte hij zich op, moedeloos, afgemat.

- Helaas, zelfs het gebed, de welgemeendste en rechtzinnigste bede kan mij niet meer vertroosten. Ik voel het wel, die twijfel neemt meer en meer mijne ziel in en vruchteloos worstel ik er tegen, evenals de uitteerende tegen de kwaal die hem ten grave sleept.

Vroeger leefde dat beeld voor mij, het was geen marmer die daar hing, maar het eeuwig levende beeld van een lijdenden God!

En thans! thans is mij gedurende mijn gebed het godtergende gedacht te binnen gekomen, dat ik nu voor steen knielde zooals de eerste menschen voor de hemellichamen en de dieren deden.

En ik meende dan den grijnslach te hooren en heb mijn gebed gestaakt, schrikkend voor den spot.

O die helsche spot, die vermaledijde twijfel, zij zullen mij in het ongeluk storten...

Maar ook waarom zijn er zooveel tegenstrijdigheden in onzen godsdienst en in zijne voorschriften? Waarom is het heden zonde en slecht het voorbeeld, den weg te volgen van

den edelen jongeling, van Christus, die men als God aanbidden doet?

Heeft Jesus geleden om maar alléén te lijden en anderen het recht te ontzeggen zijn goddelijk voorbeeld te volgen en ook hun leven tot de bevrijding der menschheid te offeren? Als hij niet wilde dat wij hem volgden in zijn kruisweg, waarom dan de wereld en de menschheid van alle rampen niet bevrijd en het offer van den goeden, menschheids minnenden christenen niet onnoodig gemaakt? Waarom ons gedwongen slechts aanschouwers te blijven van het lijden der menschen dat ook onze foltering is en ons aan hunne redding niet laten werken?

Als hij maar alléén wilde lijden waarom dan niet teruggekeerd op de aarde in tijden als die waarin wij thans leven en waarin er zooveel behoefte aan een messias is als onder de regeering van Pilatus?

En als wij zijn voorbeeld mogen en moeten volgen, waarom doen de priesters dan juist het tegenovergestelde, en is het dan misdadig voor de armen in de bres te springen?

Christus leefde en predikte onder de armen en onze priesters schuwen ze en verachten hen; Christus predikte tegen de rijken om hunne hebzucht, om hunnen hoogmoed, tegen de machthebbenden om hunne verdrukking en onze priesters zijn de vrienden der rijken, steunen hun tegen de armen, trachten zelven rijk te worden, hunne kerken en kloosters in goudmijnen te doen veranderen en doen al het mogelijke kwaad om de macht in handen te krijgen, de macht door Christus gebanvloekt!

Is het leven van Christus de ware weg die een christen bewandelen moet, dan is het leven van de meerderheid der priesters en der christenen eene misdaad tegenover hunnen God! En wanneer dit leven de ware weg niet is, waarom schrijft men het dan iedereen als voorbeeld voor, waarom verheerlijkt men dan den Christus om zijn lijden en folteringen?

Vroeg Jesus aan de Lazarussen, aan de Magdelena's, die hij redde van den dood en der ontucht, tot welk geloof zij behoorden, alvorens hij zijn goddelijke zege over hun uitstrekte? Neen, neen!

Verstootte hij den ongeloovigen of andersdenkenden om zijn ongeloof of verkeerd gedacht? Ook niet. En nogthans, wanneer de priesters iets goeds willen doen voor de armen, is hunne eerste vraag of zij goede christenen zijn en zij weigeren onderstand bij de ontkenning. Onze priesters zien bij den ongeloovigen niet naar het goed hart, niet naar het edel karakter, maar veroordeelen hem zonder te oordeelen, enkel om zijn ongeloof. De Roomsch-Katholieke Kerk stelt zich aan als de eenige bezitster van al het goede, sublieme en edele en nogthans verloochent zij door hare daden, het leven van het edelste beeld dat zij aan haar hoofd heeft, het leven van Christus!

Wat is er waar? Wanneer het leven van Christus de weg is die de christenen te volgen hebben, dan zijn de daden der priesters valsch, en wanneer de daden der priesters goed zijn in de oogen van God, dan was het leven van zijn zoon een misstap, eene misdaad tegenover u, ô mijn God, Christus' vader in den hemel! Of de priesters zijn misdadig of Jesus was het of Godes leer is veranderd. En dat laatste veronderstellen is Gods wijsheid, Gods woord verloochenen!

Wat te volgen van deze twee tegen elkander strijdende loopbanen? Zal of kan Christus in den hemel de daden goed keuren zijner dienaars, wanneer hij hier op aarde regelrecht anders handelde? En hij, die immers God was en is, was dan toch ten volle bewust van hetgeen hij dan zelf deed en is het nu van hetgeen hij toelaat! Is hij, de wetgever der menschen, de opperste wijsheid, dus van denkwijze veranderd tegenover zijn eigen eeredienst en tegenover het volk? Of zijn de armen van heden anders niet meer waard dan verachting, terwijl die van over eeuwen, welke niet beter waren dan de huidige rampzaligen, het offer van een God verdienden?

Maar als de menschen in uwe oogen, ô mijn God, zijn gedaald, naarmate zij zich beschaafden en vrijer maakten, dan moet het waar zijn dat gij slechts behagen schept in slavernij en onnoozelheid en dan hebben de priesters tegen u gehandeld, wanneer zij, zoooals zij beweren, de slavernij afschaften? En diezelfde priesters hebben sinds eeuwen en in uw naam geregeerd. Wanneer gij de armen veracht en laat verstooten, die altijd onder de leering en den invloed der priesters, dus onder uwe goddelijke leiding stonden, dan straft gij hun voor uw eigen werk, terwijl gij de priesters, die tegen uwen wil en het leven van Christus handelen, met wereldsche genoegens en hemelsche zaligheid overlaadt. Wat te denken van zulke rechtspleging?

O, mijn God, ik verwaar in de tegenstrijdigheden! Ge kwaamt op de aarde om de armen te verlossen en voor hun te sterven, en omdat diezelfde armen, eenige honderde jaren nadien, zich zelven willen vrij maken laat gij ze vervolgen en lijden.

O, hoe meer ik er aan denk, riep Paul uit, hoe meer de twijfel zich van mij meester maakt!

En met kracht duwde hij de beide handen op het voorhoofd als om de werking zijner hersenen te beletten en de gedachten te smooren die er in geboren werden. Zijne ontroering steeg met iederen stond. Eene koortsachtige rilling overviel hem, zijn aangezicht werd bleek en drukte meer en meer afgematheid, vermoeienis en lijden uit; in zijne oogen was bijna schrik te lezen; eensklaps overeind rijzende riep hij uit:

- O, mijn God, red mij van dien vreeselijken twijfel, red mij! red mij! of uwe vermaledijding zou op mij nederstorten, zonder dat ik schuld had in de misdaad!

Ik worstel, ô, ik worstel met moed tegen die verderfelijke denkbeelden! Uw goddelijke steun, ô vader der rampzaligen, uw steun, ik bid, ik smeek er u om!... Hemel, niets! Ik wordt niet verlicht, niet hegeesterd! Alweêr die twijfel, alweêr die

pijnlijke strijd! Dat is te veel! Ik zal er onder bezwijken, ik gevoel het!

En, door lijden overstelpt, door worsteling uitgeput, zonk hij eenige oogenblikken nadien bezwijmend op een stoel neder.

Twaalfde hoofdstuk.
Het voorloopig gouvernement en het nationaal congres.

Het Voorloopig Gouvernement, dat zich met het eindigen van den barrikadenstrijd te Brussel had gevormd, verklaarde eerst en vooral, dat het aan de toekomstige Kamer de taak overliet, om over grondwet en andere wetten te beslissen.

Dat was niets dan billijk en toonde dat de omwenteling geen dictatorschap had geschapen en niet voor en door één of eenige personen uitgeborsten was.

Wilde dit Voorloopig Bestuur niet als heer en meester over den geest der natie, over de toekomstige grondwet en wetten beschikken, het stelde zich toch zóó reactionnair aan, direkt het werkende volk uit de wetgevende macht te sluiten, door het het stemrecht te ontzeggen.

Het weigeren van het stemrecht aan de armen is dit Bestuur begonnen, de gekozenen der burgers hebben niets anders gedaan dan zijn werk voltooien. Die enkele daad, welke zonder veel protestatie is doorgegaan, toont drij feiten: 1° dat de burgers de armen gebruikten evenals de edellieden der middeleeuwen hunne lijfeigenen: om ze voor hun te laten vechten en ze dan te pluimen en nog meer te onderdrukken; 2° het weinig bewustzijn dat het volk van het ware doel der omwenteling en van zijne rechten had en 3° dat met den opstand van 1830 de bourgeois-oproeren geëindigd waren.

Inderdaad, het buitensluiten van het volk was de eerste stap die onze burgers dwong tot al de platheden, welke zij tegenover de vreemde mogendheden begaan hebben.

Algemeen stemrecht hing niet in de Europeesche atmospheer, dat is waar; maar het was reeds door de Fransche Omwenteling ingevoerd geworden en het bestond in Amerika. Dit waren reden genoeg om het in te voeren, *indien zij het zelf maar hadden gewild. Maar zij wilden het niet*. Zij wilden niet door het volk, maar over het volk regeeren. Dit laat zien dat zij wilden baas zijn en blijven, en gereed waren alles daaraan te offeren. Daar het minst gezond verstand toonde dat er in dien tijd voor Belgie maar twee wegen open stonden: of alle vreemde tusschenkomst eerst met waardigheid, dan met de wapenen verdrijven of zelf te bezwijken, of te wel, de tusschenkomst der vreemde mogendheden inroepen, toelaten en er zich naar te gedragen, zoo is het duidelijk dat de burgers tot de onderwerping aan de diplomaten gereed waren, aangezien zij het volk verstieten, dat alleen hun de middels tot een nieuwen strijd in de hand gaf; nieuwen strijd, welke hun alleen van de vreemden kon verlossen, gelijk slechts de revolutie de Hollanders had kunnen verjagen.

Wij zeggen het stoutweg, met een algemeen stemrecht zou er nooit een Saxen-Cobourg den troon van Belgie hebben bekleed. In 1830 of 1831 het algemeen stemrecht toekennen was de republiek proclameeren: 1° omdat geen enkel vorst met zulk een regeeringsvorm eene kroon zou hebben aanvaard; 2° omdat al de gouvernementen de troonbeklimming van een hunner prinsen of hertogen zouden belemmerd hebben en 3° omdat geen enkel Belg noch de geschiktheid bezat, noch de man was om onze Masaniello te worden.

En ik geloof ten volle dat de uitroeping der republiek met zulk demokratiesch kiessystema, het bezwijken van Belgie voor gevolg zou gehad hebben; omdat Belgie, door de rijkheid van zijn grond te veel benijders had, die deze stoute daad wellicht als voorwendsel tot binnenpalming zouden gebruikt

hebben; omdat Holland dan meer steun zou gevonden hebben, daar de Fransche republiek der verledene eeuw den monarken nog te veel op de maag lag, om het oprichten eener nieuwe republiek te dulden en dan nog door zulk een klein volk als het onze; omdat dan de Fransche legers en de Engelsche diplomatie de Hollanders niet zouden tegengehouden hebben, wanneer zij in ons land rukten; omdat ons land te klein was tot het dragen der moeielijkheden van het invoeren eens zoo radikalen regeeringsvorm en tevens te machteloos om de groote en zware rol te spelen, die Frankrijk gedurende de omwenteling van 1789 tot 1793 vervulde, en eindelijk omdat de tijdgeest, de ontwikkeling der volkeren niet ver genoeg gevorderd was, om ons voorbeeld door eene revolutie der Fransche, Engelsche en Duitsche niet-kiezers en proletariërs te doen volgen.

Algemeen stemrecht en republiek waren dus volgens ons de dood van de onafhankelijkheid der bezittende klas. Wij zeggen: onafhankelijkheid der bezittende klas en niet: onafhankelijkheid van Belgie, omdat 1° door de omwenteling niet Belgie, maar de Belgische bezitters onafhankelijk geworden zijn en 2° het volk nog zoo erg verslaafd was als onder Willem's bestuur. En inderdaad. Waarom was Belgie vóór 1830 van Holland afhankelijk? Omdat ons land in al de openbare ambten, bestuurlijke en politieke machten niet vertegenwoordigd was volgens behoeften en recht. Ehwel, wat ons land onder Willem's bestuur miste, ontbrak nog veel meer aan ons volk na 1830, want het had hoegenaamd geene vertegenwoordigers en geen beetje macht.

Daarom mogen wij zeggen: door algemeen stemrecht en republiek was de onafhankelijkheid der bezitters vernietigd, aangezien zij waarlijk de eenigsten in ons land onafhankelijk waren.

En zij zouden door dit bezwijken zeer veel verloren hebben, want sinds dien is ons land voor de bezitters een paradijs geworden. Inderdaad, wanneer onze burgers hier heer

en meester in den vollen zin des woords waren, zagen wij dat in Engeland eene Hooge Kamer, enkel uitedelieden bestaande, de strekkingen en eischen der burgers niet alleenlijk dwarsboomde maar soms ook vernietigde, terwijl de Duitsche burgerij de omwenteling van 1848 noodig bad om *iets* in de politieke machten te zeggen te hebben en de Fransche *bourgeoisie* na 1830, na 1848, niets anders overbleef dan zich in de armen van Napoleon, den allenheerscher, te werpen en hoegenaamd aan geene *eigene* regeering te denken had.

Belgie is het luilekkerland der *bourgeois*. Maar voor de werklieden was het om het even wat ook de gevolgen der omwenteling waren. Zij staan in de maatschappij als een stand en alle standen werden slechts door hun zelven gered; zij moeten ook zich zelven redden.

Het bezwijken van den Belgischen Staat zou eene inlijving bij Frankrijk of bij Duitschland of een terugkeer onder den Hollandschen scepter hebben voor gevolg gehad. Van inlijving bij Engeland viel niet te denken, daar zou gansch Europa zich tegen verzet hebben. Jeanne d'Arc heeft niet alleenlijk het signaal gegeven tot het verjagen der Engelschen uit Frankrijk, maar hun ook voor goed van den Europeeschen bodem verjaagd.

Onder Holland's bestuur terug gekeerd, zouden onze werklieden het niet slechter gehad hebben als nu; bij Frankrijk ingelijfd zou hun stoffelijken toestand beter als thans en hunne revolutionnaire ontwikkeling meer gevoorderd geweest zijn, door Duitschland ingepalmd, zou het eindelijk, door de schuld der geestelijkheid, op eene nieuwe scheuring of op eene totale verplettering uitgeloopen zijn; de toestand der werklieden ware dezelfde als nu, doch politiesch meer ontwikkeld, omdat zij de voordeelen zouden genoten hebben, die het verplichtend onderwijs sinds lang aan de Duitschers schenkt. Als onderdanen van een dezer twee rijken bezaten zij sinds lang het stemrecht, wat zij in het door hun vrij gevochten Belgie ontberen en wellicht nog voor lang.

Dat is ons gedacht, klaar en duidelijk, over hetgeen gebeuren moest met de aanvaarding van algemeen stemrecht.

Wat ook de gevolgen mochten geweest zijn, de burgers hebben slecht gehandeld, met het volk het stemrecht te ontkennen; wiens hulp men aanvaardt, wiens helper men zijn moet als deze in nood is. En wanneer het slecht is de man te verstooten, te verachten en te bestelen, die u uit het gevang, uit een dreigend gevaar redde; zoo is het in de politiek ook laag eene klas te verwerpen en rechten te ontzeggen, die door haren moed en de lijken harer kinderen u vrij vocht en aan het bewind bracht.

Wat ons sterk verwonderd is, dat wij zelfs bij den heer De Potter geene sporen van liefde voor algemeen stemrecht gevonden hebben. Ook lazen wij niet al zijne geschriften, doch in deze die wij bezitten zagen wij er niets van. Dit verbaast ons te meer, omdat de heer De Potter niet verlegen was met zijne denkbeelden rondweg voor den dag te komen, en omdat hij Buanorotti, den gekenden omwentelaar en medesamenzweerder van Baboeuf, grooten Franschen communist, voor vriend had. In betrekking zijnde met een man, die de gelijkheid der menschen op stoffelijk gebied wilde, moest hij reeds dikwijls aan de politieke gelijkheid aller Belgen hebben gedacht.

Om het even, De Potter ware toch machteloos geweest het algemeen stemrecht in te voeren. En niet te verwonderen. De maatschappij had het problema der volksregeeringen nog niet op te lossen, maar was in strijd tegen het verre van gedoode absoluut bewind en over den regeeringsvorm, die het best pastte om de eischen der geestelijkheid, der aristokratie en der burgers, welke in verscheiden landen niet veel in kracht schenen te verschillen, met elkander te verzoenen. Van al de vooruitstrevende ideeën groote denkers in de wereld werden geworpen, was dat der burgerrepubliek het eenige, dat eenige kans van gelukken had.

Den 6 October, noemde het Voorloopig Bestuur eene grond-

wets-commissie, welke eene kieswet voor het aanstaande Nationaal Congres en een grondwetsontwerp beramen zou. Reeds den 10 October kwam er een besluit van hetzelfde Bestuur uit, om twee honderd afgevaardigden voor het Nationaal Congres rechtstreeks door de burgers te doen kiezen.

Om kiezer te zijn, moest men vijf-en-twintig jaren ten volle bereikt hebben, geboren Belg zijn, of de inburgering bezitten, of gedurende zes jaren woonachtig in Belgie geweest zijn. De kiescijns was, als volgt: in Braband, 100 guldens voor den buiten; 150 g. ten hoogste en 40 g. ten minste, voor de steden; in Limburg, buiten, 50 g; steden, 60 g. ten hoogste en 30 g. ten minste; in Luik, buiten, 75 g. steden, 80 g. ten hoogste, 20 g. ten minste; in Oost-Vlaanderen, buiten, 150 g.; steden, 100 g. ten hoogste, 40 g. ten minste; in West-Vlaanderen, buiten 150 g., steden, 80 g. ten hoogste, 40 g. ten minste; in Henegauw, buiten 150 g.; steden, 80 g. ten hoogte, 30 g. ten minste; in Namen, buiten, 50 g.; steden, 50 g. ten hoogste, 16 g. ten minste; in Antwerpen, buiten, 75 g.; steden, 130 g. ten hoogste, 30 g. ten minste; in Luxemburg, buiten, 50 g.; steden, 30 g. ten hoogste, 13 g. ten minste.

Daarenboven waren kiezer zonder kiestol te betalen: de raadsheeren der gerechtshoven, de rechters der rechtbanken, de vrederechters, de advokaten, avoués, notarissen, ambtenaars der godsdiensten, legeroversten te beginnen van het kapiteinschap, de doktors in rechten, wetenschappen, letteren en wijsbegeerte, in genees-, heel- en vroedkunde. Eindelijk werd er nog bepaald dat de kiezingen bij administratieve dikstrikten zouden plaats hebben.

Men ziet hieraan dat de leden van het Voorloopig Bestuur den buiten wilden ten onder houden en hen die studie hadden gedaan, alsook de hooggeplaatste beambten in alle vakken, vooruit helpen; zij wenschten dus de bovenhand der steden op den buiten en de studie nevens het geld

geplaatst te zien. De verplettering van den buiten was eene misdaad als die des volks; maar voor een oogenblik vergetende dat zij de werklieden en boeren hadden miskend, was hunne daad van geld en bekwaamheid op gelijken rang te stellen eene goede noot waard.

Men merkt dadelijk dat die pas onafhankelijk geworden burgers maar volop bezig waren, het overgrootste gedeelte hunner landgenooten afhankelijk te maken.

Nogthans kwam er den 16 October een besluit van het Voorloopig Bestuur uit, waarbij de kiescijns voor den buiten met de helft werd verminderd.

Den 3 November had eindelijk de kiezing plaats, na verscheidene malen verschoven te zijn geweest. Men telde vier-en-veertig duizend negen-en-negentig kiezers voor meer dan drij millioen Belgen. Deze cijfers, welke duidelijk toonen dat de arme Belgen meer vertegenwoordigd waren onder de slachtoffers van den barrikadenstrijd dan in het kiezerscorps, zeggen alles.

Het Voorloopig Bestuur nam ook eenige ernstige besluiten: de hooge policie,[1] het stokslagen als soldatenstraf[2] en de loterijen werden afgeschaft. Openbare rechtsgeving, openbare zakenonderzoekingen, openbare staats- en gemeenterekeningen, eene Belgische burgerwacht, vrijheid van godsdienst, van drukpers, van tooneel en van vereeniging, dit alles werd in afwachting der grondwet, door het Voorloopig Bestuur afgekondigd.

Een ander besluit liet aan de geestelijkheid toe het godsdienstig huwelijk vóór het burgerlijk huwelijk te voltrekken.

(1) Thans is zij weder in zwang.

(2) Dit is vervangen door de *compagnie de discipline en de compagnie de correction*, volgens het volksgerucht, door de koningin ingesleld, en waarin oneindig meer wreede en schandelijke straffen dan het stokslagen aan de soldaten worden opgelegd. Wat heeft de revolutie aan het volk gebaat? Zoodra de gelegenheid ons daartoe wordt geschonken, beloven wij over de onmenschelijke instelling der *correctie* te spreken.

Waarlijk de heeren des Voorloopig Gouvernements waren op een goeden weg; het Congres is hun echter daarop niet gevolgd, want, zooals iedereen weet, het vernietigde dit besluit.

Het Voorloopig Gouvernement hield zich in de kiezingen gansch onzijdig. De heer De Potter stelde zelfs voor om geen lid van dit Bestuur deel van het Congres te laten maken. Dit werd verworpen. In al zijne daden en voorstellen zagen wij den heer De Potter als een toonbeeld van belangloosheid optreden. Schoone eigenschap, maar uiterst zeldzaam bij den mensch en nog zeldzamer bij de politieke mannen!

Den 10 November werd het Congres geopend. Honderd twee-en-vijftig vertegenwoordigers namen er deel aan. De heer Gendebien, oudste lid, werd tot voorzitter dezer vergadering gekozen. De heer De Potter, de bejaardste der leden van het Voorloopig Gouvernement, verklaarde plechtig het Nationaal Congres ingesteld.

Daar hebben wij nu dit Congres, uit groote burgers, edelen en priesters samengesteld. Dus de drij bezittende standen der maatschappij, waarvan de eerste de twee laatsten, eenige jaren geleden, bloedig had geslagen.

Daar zaten drij partijen tegenover elkander, in schijn bevriend, maar die onmogelijk eensgezind konden blijven; ieder harer trachtte voor zijn stand zooveel voorrechten mogelijk te ontvangen.

Aan het volk dacht geene enkele. Die er het minst verkregen waren de edelen; niets van de voordeelen welke vroeger aan hun naam en blazoen verbonden waren, werd hun *door de wet* geschonken. Wij drukken op de woorden *door de wet*, omdat, ondanks die niet erkenning, zij toch, dank aan hunnen titel en naam, zich vele poorten zagen openen en hooge posten toekennen.

Daarna kwamen de priesters; het was eene nederlaag voor hun bij huwelijk en geboorte van geenen tel meer te zijn, want de priester misbaar maken in de familiebetrekkingen, is een

eerste stap om hem overtollig te maken, hem als een last en van daar als een vijand der maatschappij te doen aanzien. Die kaakslag werd verzacht door het budget der eerediensten en het toezicht over de scholen, dat hun zoo breed en mild geschonken werden. De burgerlijke maatschappij triomfeerde in het Parlement onzer bezitters, omdat het van de voorheen zoo machtige edellieden slechts Staat-burgers, en van de priesters dienaars maakte van den Staat, door burgers bestuurd.

Den 12 November kwam de heer Rogier, in naam van al de leden des Voorloopig Bestuurs, hun ambt in de banden der Congresleden nederleggen. Toen het Congres echter besloot dat dit Bestuur nog voor een tijd als Uitvoerende Macht zou werken, gaf de heer De Potter zijn ontslag als lid van het Gouvernement.

Dit was de rede niet, maar eerder het voorwendsel. De heer De Potter wilde zijne republiekeinsche denkbeelden getrouw blijven en kon niet meer te samen werken met een Voorloopig Bestuur en een Congres, die zich meer en meer van de republiek verwijderden! Hij schreef in dien zin een brief aan het Congres, dat er de lezing met stilte van aanhoorde.

Die stilte bij zulk een feit - want het ontslag des heeren De Potter mag eene gebeurtenis heeten - was beteekenisvol. De Congresleden zwegen uit eerbied voor den man, die in min dan twee maanden tijds, zijne strijdgenooten, wiens bezieler hij eens was, zóó veranderd vond, dat het tegen zijn geweten stuitte met hun nog langer hand in hand te gaan; zij zwegen omdat zij zijne denkbeelden vreesden en den heer De Potter liever zagen heengaan dan hem als vijand tegenover zich te hebben. De Potter vertrok en met hem de laatste hoop der republiek, de eenige vertegenwoordiger waarop het volk rekenen mocht.

Na de goedkeuring der verschillende kiezingen begon reeds de strijd tusschen liberalen en katholieken. Hij brak uit ter gelegenheid van het benoemen des voorzitters van het Congres.

De liberale kandidaat, de heer Surlet de Chokier, behaalde de meerderheid.

Daarna begonnen de ernstige beraadslagingen.

Lezers, in uwe familie is er zeker reeds al eens gevraagd: maar indien een onverwacht en groot erfdeel ons moest te beurt vallen, wat zouden wij er mede doen? En gij herinnert u voorzeker wel wat zonderlinge voorstellen er dan gedaan werden, niet waar?

Ehwel, met de leden van ons eerste Parlement was het als met de leden der aangehaalde familie. Op eens en bijna onverwachts was hun een rijk met al zijne schatten, voorrechten en posten in de armen gevallen, en velen hunner wisten in den beginne niet wat er mede aan te vangen en hoe het te regelen. Het was dan ook niet te verwonderen dat de zonderlingste voorstellen gedaan, en van de achteruit-kruipendste tot de vooruitstrevendste - met betrekking tot den geest van den tijd - regeeringsvormen ontworpen werden.

Echter kwam er klaarheid in den warboel van regeeringssystemas, wetsontwerpen en amendementen.

De sympathie voor den verjaagden koning was nog niet totaal uitgedoofd, en in de eerste zittingen van het Congres hadden er lange discussiën plaats, over de vervalverklaring der familie van Oranje.

Eenige leden wilden den terugkeer tot Holland, anderen wenschten den prins van Oranje als koning uit te roepen, terwijl verscheidenen voor groote rampen vreesden, bij eene radikale scheiding tusschen de beide landen. Nogthans werd bij groote meerderheid dit laatste besloten en de familie van Oranje voor eeuwig van den Belgischen troon vervallen verklaard.

Dit gedaan zijnde, ging men over tot het bespreken van den regeeringsvorm waaronder Belgie leven zou. Hierover waren de gedachten zoo talrijk als verschillend.

De bondsrepubliek, de aristokratische republiek, het absoluut en grondwettelijk koningdom, alle denkelijke regeeringsvormen, waarin het werkende volk niets te vertellen had, vonden hunne verdedigers en voorstanders. En zonderling genoeg, er waren verscheidene abten die de republiek met talent en vuur verdedigden, en als een geschikt regeeringssystema voor ons land aanzagen. De geest van Lamenais bezielde die geestelijken.

Zoo zeide de heer De Haerne - thans nog lid der Kamer - tijdens de bespreking over de toekomstige regeering van Belgie, ‘dat het geradig was van nu af de republiek aan te nemen, wijl men er toch, vroeg of laat, toe komen moest.’

De heer De Roubaulx vroeg om het volk zelf over de kwestie van regeeringsvorm te laten beschikken. Die woorden, welke de heeren burgers als kokend lood op de maag vielen, verwekten een zeker gemor onder de Congres-leden.

De heer Séron ontrolde de geschiedenis der koningen, om te doen zien dat er zoo weinig goede vorsten geweest waren. Verder zegde hij: ‘Een erfelijke koning kan, zelfs met verantwoordelijke ministers, veel kwaad doen: bij voorbeeld de wankelmoedige Lodewijk XVI in Frankrijk, die de Constitutie van 1791, welke hij nogthans aanvaard had, zoo dikwijls miskend heeft, en zijne broeders Lodewijk XVIII en Karel X en onze afgestelde koning Willem, zijn zij door eene grondwet tegengehouden geweest? - Men zegt dat een arm volk alléén republiekeinsch kan zijn; ik zeg daartegen dat groote nijverheid en groote rijkdom insgelijks groote vrijheid vereischen. En dat de wil der Mogendheden tegen eene republiek zij, dat is voor ons geene rede; wij zijn hier meester, en de koningen hebben meer hunne eigene volkeren te vreezen dan wij hunne wraaksoldaten.’

Deze woorden verwekten ontroering in de zaal.

De heeren Nothomb, Vilain XIV en anderen verdedigden het repubiekeinsch koningdom.

Hierover eenige woorden: Republiekeinsch koningdom is de schijnheiligste regeeringvorm die men denken kan. Dat beteekent: een koningdom met al zijne reactionnaire gevolgen voor het volk en de republiek voor de burgers.

De heer Devaux vroeg een koningdom, de heer De Roi de benoeming van een erfelijk groot-hertogdom.

De heer De Blargniers sprak: ‘Het Belgische volk is niet rijp genoeg voor een republiekeinsch bestuur, en bovendien ware de republiekeinsche gelijkheid onder ons onmogelijk, daar wij in Belgie verscheidene maatschappelijke standen hebben: den adel, den hoogen handel, de groote eigenaars en de hooge geestelijkheid.’

Die heer dacht noch aan de werklieden en boeren, noch aan de kleine burgers, noch aan de lage geestelijkheid, en nogthans vormden zij een veel talrijker stand dan die vier anderen door hem aangehaald.

De heer Delwarte integendeel, ‘verkoos de republiekeinsche Staatsinrichting; ten eerste, omdat het spaarzamer was; ten tweede, omdat onze aloude provintie-wetten echt vrijburgerlijk zijn; ten derde, omdat de kleine staten het best voor de republiek geschikt zijn; ten vierde, omdat men met eenen slechten koning geen uitweg weet, terwijl men eenvoudiglijk door eene andere kiezing, zich van eenen slechten republieks-voorzitter ontmaken kan.’

Andere redenaars namen nog het woord. Deze bespreking duurde verscheidene dagen. Eindelijk werd de beraadslaging gesloten: honderd vier en zeventig leden stemden voor het koningdom en dertien voor de republiek.

Dat was het einde.

Eens het koningdom aangenomen, waren al de andere reactionnaire maatregelen die gestemd werden, slechts de vruchten van het gezond verstand.

Wij zeggen: van het gezond verstand, en met recht. Want eens het koningdom aannemende, was het domheid aan den koning de reactionnaire machten te betwisten die hij bezitten

moest om werkelijk koning te zijn, en daarom zeide het gezond verstand: er moeten reactionnaire voorrechten aan het koningschap verbonden worden of dit koningdom beteekent niets en een kandidaat zouden wij niet vinden.

De bespreking over den Senaat leverde het duidelijkst bewijs dat ons hier bovenstaand oordeel juist is.

De grondwets-commissie, door het Voorloopig Gouvernement benoemd, stelde voor eenen Senaat in te stellen, wiens leden door den koning zouden benoemd worden.

Eene hevige discussie had hierover plaats en dadelijk bleek het dat de meerderheid der Congresleden tegen het voorstel der commissie was. En natuurlijk, ware dit ontwerp aangenomen, de burgerij leverde zich zelf in de handen van den koning en in die eener kliek aristokraten. Daarom geen Senaat door den koning benoemd, maar toch een Senaat om tot beteugeling van den voorwaarts willenden volksgeest te dienen, zooals zeer vele leden verklaarden. Bewijst dit niet hetgeen wij zeiden: onze burgerij wilde een koningdom voor het volk en eene republiek voor zich? En zou Belgie niet eene republiek voor haar worden - zooals het werkelijk thans is - wanneer zij, de burgerij, beschikte over de Kamers der vertegenwoordigers om de wetten te geven en over den Senaat om *hare* wetten en macht tegen elken onvoorzienen aanval te behoeden? Voorzeker.

Wie volgens ons in die discussie - gezien uit het standpunt waarop Belgie dan stond - het redelijkst spraken, waren de heer De Gerlache, een volbloed reactionnair, en de heer Raikem, een koningsgezinde.

De eerste, zich tot hen richtende die tegen het Senaat waren, zeide: ‘Maar wat zult gij met den koning doen? Hoe zal hij het tegen de volle volksvrijheid kunnen houden? Wat zal er gebeuren, indien de koning zich in tegenstrijdigheid met het volk bevinden zal?’

Aan de rede van den heer Raikem ontleenen wij het volgende: ‘Indien men maar ééne Kamer wil, zal ik mij als

republiekein aanzien en vraag vervolgens dat men al de andere staatsinstellingen republiekeinsch behandele, daar het koningdom zonder Senaat mij eene loutere onmogelijkheid schijnt.'

Zoo was het inderdaad en dat heeft de meerderheid begrepen.

Honderd acht-en-zestig leden stemden voor en twee-en-zestig leden tegen het Senaat. In het proces-verbal der zitting werd echter vermeld dat die stemming onder voorwaarde geschied was.

Er was dus in het Congres een vrijzinnig koningsgezind gedeelte. Wij herhalen het: in die stemming waren, volgens ons, zij die er deel van maakten, het minst logiek.

Het Congres zette zijne beraadslagingen voort over de verschillende punten die later de grondwet moesten uitmaken. Het is hier de plaats niet om lang over de discussiën die betreffende ieder punt gehouden werden, uit te wijden. Later zullen wij een algemeen oordeel over de grondwet vellen en daarover, zooals altijd, ons gedacht vrank en vrij zeggen(1).

Dertiende hoofdstuk.
Hoe ons land een koning kreeg.

Onder de Congres-leden waren er velen die het ernstig meenden, maar ook verscheidene intriguanten, die zich waarlijk laag en plat tegenover de vreemde gouvernementen gedragen en de omwenteling, zoo moedig begonnen, meer als één kaakslag doen krijgen en toegediend hebben.

(1) De korte zinsneden uit de redevoeringen der Congres-leden, door ons aangehaald, hebben wij geput uit het werk: *Onpartijdige Volkshistorie der Belgische Grondwet*, door J. STECHER.

Zij hebben het den heer De Potter moê gemaakt, zij hebben policieagenten-stokslagers ingericht, de vrijheid van vereeniging op de schandelijkste wijze doen schenden, pas eenige dagen nadat zij het vereenigingsrecht van op de tribuun des Parlements hadden verdedigd; zij hebben met de mogendheden en met Leopold I, den koning der *intrigue* en zondat de meerderheid der Congres-leden het wisten, dit misdadig(1) verbond aangegaan, door hetwelk het rijkste en nijverigste gedeelte van Luxemburg en Limburg aan Holland werd afgestaan; zij hebben door onkunde of met opzet medegeholpen aan de ramp der maand Augusti 1831, waarvan wij later zullen gewagen.

Dank aan die intriganten zagen wij de Europeesche diplomatie zich meester maken van ons land en beslissen over zijn lot. De diplomatie! dit is een der ergste kankers welke onze maatschappij teisteren.

Ongelukkig Belgie! Eens in zulke handen wacht u niet meer de oorlog, noch de barrikadenstrijd, die ten minste kansen laten aan den heldenmoed der volkeren, maar wel de list, de *intrigue*, de leugen, het bedrog, en daartegen zult gij onmachtig zijn! Men zal u streelen, u doen gelooven dat men aan uw heil werkt, en met liefde, maar wee u! middelerwijl zult gij omstrengeld, gebonden en geslachtofferd worden!

Van in de maand October 1830 zond het Voorloopig Gouvernement twee zijner leden, Gendebien naar Parijs en Van de Weyer naar Londen.

Gendebien moest trachten te weten, wanneer het koningdom als regeeringsvorm voor Belgie door het Congres werd aangekomen, of Lodewijk-Philip het voorstel zou aanvaarden om een zijner zonen, den hertog van Nemours, den troon van Belgie te zien bekleeden.

(1) Dat men dit woord ‘misdadig’ niet als eene misdaad aanrekene. Ik schrijf de geschiedenis onzer omwenteling niet uit socialistisch oogpunt, maar als geschiedschrijver; ik verplaats mij in de toestanden en in den geest van dien tijd.

Dus, het Congres was nog niet bijeen geweest, men wist nog niets over zijne samenstelling, noch over zijne zienswijze en reeds was men op zoek naar een koning. Men haast zich zoo niet voor iets dat men niet gaarne ziet komen, en die spoed zelve verraadt te veel liefde voor het koningdom, om er ons door te laten foppen.

Te Londen zeide Wellington tot Van de Weyer, dat het Engelsch gouvernement niet wilde tusschenkomen, noch invloed uitoefenen op den keus van het Belgisch Bestuur, maar *hij hoopte* dat *dit gouvernement niet eene republiek zou worden*.

Voorwaar, zonderlinge manier van niet tusschen te komen en geen invloed uit te oefenen. Die *hoop* van Wellington, den machtigen Engelschen minister en generaal, was een *bevel*, op de wijze der diplomaten gegeven.

Men ziet het reeds, Belgie was in handen der diplomaten en nog wel in die der Engelschen, de slechtsten van allen.

Wat het Congres nu ook stemde, Belgie's lot was beslist. Het mocht niet eene republiek worden. Het moest dan een koningdom zijn. En wie kon koningin ons land worden? Wie? Het gezond verstand zal het ons zeggen. Redeneeren wij.

De mogendheden laten de omwenteling uitbreken, gelukken en doen niets, beslissen niets tegen haar. Dit toonde dat van den beginne af alle de groote Europeesche Staten in de scheiding toestemden, of dat de partijen voor en tegen de scheiding, onder haar zóó verdeeld waren, dat zij zich gelijk sterk bevonden. Dit was een voorteeken dat de dysnatie van Oranje weinig, bijna geene kans had door de mogendheden op den troon van Belgie te worden hersteld. Daar het Belgisch Congres de familie van Oranje voor goed van den troon vervallen had verklaard, was voor haar de laatste hoop vervlogen. De scheiding was gebeurd en bleef beslist en al wat de diplomaten sinds dien deden, om den prins van Oranje tot koning der Belgen te doen uitroepen, was eenvoudigweg leugen en bedrog om hun waar spel te verduiken.

Inderdaad. De mogendheden lieten de klove tusschen Noord- en Zuid-Nederland ongehinderd dieper en dieper maken, zij konden dus hoegenaamd niet rechtzinnig voor de kandidatuur des prinsen van Oranje ijveren, aangezien door de uitroeping van prins Hendrik als koning der Belgen, de scheiding der beide landen bijna vernietigd was. Het uithuwelijken van den zoon of de dochter eens monarks aan vreemde kroonprinsen of prinsessen, het plaatsen van zijn zoon op den troon van een vreemd land, dat alles was steeds een middel geweest tot sterkere vereeniging tusschen twee rijken, tot eindelijke samensmelting, en nu kon prins Hendrik, koning der Belgen niet het middel worden om de scheiding tusschen de twee landen te bevestigen. Europa verliet dus den zoon zoowel als den vader.

En nog iets meer.

Engeland verzette zich hardnekkig tegen het uitroepen van een Franschen prins als koning der Belgen, en wel omdat dit feit de vereeniging van Belgie aan Frankrijk beteekende. Zou dus het kroonen van den prins van Oranje niet als de wedervereeniging der beide landen mogen aanschouwd geworden zijn? Voorzeker. En daar de mogendheden dit *liefst niet zagen*, waren zij tegen den prins.

Wanneer de mogendheden zich reeds tegen de weder vereniging van Noord- en Zuid-Nederland verkaarden, omdat zij in de samensmelting van die twee kleine staten de opkomst van een machtigen mededinger, van een toekomstigen vijand zagen, die, in een algemeenen oorlog, door zijn verbond met de eene of andere partij over den zege kon doenbeslissen, is het natuurlijk dat zij zich nog hardnekkiger tegen de vereeniging van Belgie met eene groote mogendheid verzetteden, omdat die versterking aan deze mogendheid oogenblikkelijk de overdacht over de anderen zou hebben geschonken.

En in de bijeenkomst die de afgevaardigden der mogendheden te Londen hielden, verstonden zij dit allen zoo goed

dat zij besloten: geen enkel prins dier mogendheden zou koning van Belgie worden.

Thans kwam het er voor ieder der mogendheden op aan een kandidaat te vinden, die onder haren invloed stond, om aldus een woord te zeggen te hebben in de lotsbeschikking van Belgie.

Onze redeneering loopt dus daarop uit: hij zou koning worden die de minste de vrees der mogendheden opwekte, die het beste de reactionnaire inzichten bevredigde en door zijn toestand het grootste getal hunner als voorstanders telde.

Middelerwijl die plannen gesmeed werden, liepen onze Belgische politiekers al de hoven af, om toch een kandidaat voor hunnen troon te vinden. Arme gefopten! Hadden zij, de armen gekruisd, den koning afgewacht welke uit de diplomatische *intrigues* ging geboren worden, dan hadden zij juist denzelfden kroondrager gehad als nu, en zich veel moeite en nog meer treurige en schaamtevolle teleurstellingen bespaard.

Verre van zich met hardnekkigheid tegen de slechte inzichten der diplomaten te verzetten, hielpen zij er aan mede, door, evenals een vader die gaarne een man zou vinden voor zijne dochter en er de bals en concerten mede afloopt, voor al de tronen te gaan knielen, om een telgje als meester te ontvangen, en door het verzwijgen aan het Congres van de besluiten der diplomaten.

In een eersten *protocole*,[1] van 4 November 1830 dagtee-

(1) *Protocole* is het schrift waarin de besluiten worden afgekondigd, door verscheidene mogendheden in eene algemeene vergadering over de politieke betrek kingen van een of meer landen genomen.
De Gentenaars bezigen ook dit woord: *protocole*; als zij zeggen: 't is *protocole*, beteekent dit: 't is slecht, er komt niets goeds van, enz. En niet ten onrechte hebben zij die beteekenis er aan gegeven, want de *protocolen* der diplomaten hebben reeds zoovele onheilen aan de volkeren berokkend, dat het woord wel *synonyme* van slecht, heel slecht mag zijn. Wie weet dagteekent de uitdrukking: 't is *protocole*, niet van de jaren '30?
DE SCHRIJVER.

kenend en door de mogendheden uitgegeven, werd er besloten dat de Belgen en Hollanders zich zouden terugtrekken *achter de lijn*, die, vóór het traktaat van 30 Mei 1814, de bezittingen van den souverein der *Vereenigde Provinciën* scheidde van deze, welke er alsdan bij gevoegd werden om het koninkrijk der Nederlanden te vormen. Volgens dit besluit moesten de Hollanders Antwerpen en Maastricht binnen de 10 dagen aan de Belgen afstaan.

Maar koning Willem beklaagde zich en een tweede *protocole* komt de Belgen bevelen allen strijd tegen de Hollanders te staken en hun tevens melden dat deze laatsten voorloopig Antwerpen en Maastricht zouden behouden.

De verdere besluiten van dien *protocole* moesten zóó nadeelig voor Belgie zijn, dat het Voorloopig Gouvernement ze niet aan het Congres heeft bekend gemaakt; en toch werden zij uitgevoerd.

Heel kort daarna gaf de heer de Potter zijn ontslag; voorzeker stond het met die vuile zaken in verband.

Een tijd nadien werd er aan Belgie uitdrukkelijk verboden de republiek en een hunner landgenoten tot koning uit te roepen.

Op 20 December verscheen een derde *protocole* der mogendheden waarin het volgende voorkomt:

‘De verbindtenis tusschen Belgie en Holland onmogelijk geworden zijnde, wordt het noodzakelijk tot *andere schikkingen* zijnen toevlucht te nemen, om de *inzichten te volbrengen* tot wiens volvoering de vereeniging der beide landen als middel had gediend.’

Die inzichten waren de handhaving van het evenwicht tusschen de Europeesche mogenheden. De *conférence* van Londen kwam dus meer en meer over Belgie beschikken, naarmate die overmeestering aangroeide, was de meerderheid van het Voorloopig Gouvernement tegenover het Congres geheimvoller, dus meer medeplichtig der diplomaten.

Voor onzen troon kwamen er zooveel kandidaten als voor eene plaats van eersten klerk in het een of ander handelshuis. Al de Europeesche prinsen, hertogen, die in hun land niets te verwachten hadden, watertandden reeds. De meest gekenden waren: de hertog van Nemours, de hertog van Leuchtenberg, een Beiersch hertog, Leopold van Saxen-Coburg enz., enz.

En gestadig werden onze koningsgezinde Belgen tusschen al die mannen geslingerd, waarvan de laatste de minste kansen *scheen* te hebben.

Frankrijk scheen nu eens toe te stemmen in de kiezing van den hertog van Nemours, dan in die van den hertog van Leuchtenberg.

Er komt onzekerheid in het land; men begint de diplomaten te wantrouwen. De leden van het Voorloopig Gouvernement voelen dat het onder hunne voeten aan het branden is en zenden afgezant op afgezant naar Frankrijk, om den koning Lodewijk-Philip de kroon van Belgie voor zijn zoon te doen aannemen.

Hij schijnt er te willen in toestemmen; een groot deel der Congresleden, eenigen der leden van het Voorloopig Gouvernement zeggen aan al wie het hooren wil, dat koning Lodewijk het zal aannemen en onder den indruk dier verzekering, wordt op 4 Februari de hertog van Nemours, als koning der Belgen door het Congres uitgeroepen.

Feestelijkheden hebben te Brussel plaats om dit besluit te vieren; een raad van negen leden, aan wiens hoofd Surlet de Chokier, voorzitter van het Congres, staat, begeeft zich naar Parijs om die tijding aan den Franschen koning te brengen, en... deze weigert.

Wreede teleurstelling, bloedige kaakslag voor die heeren! De politiek van Engeland overwon.

Het mag zonderling heeten voor deze Congresleden, die, toen tijdens de omwenteling te Brussel het Fransch vaandel op het stadhuis werd geheven, de eersten waren om het er af te

rukken, dat zij ook de ergsten ten voordeele der kandidatuur van den hertog van Nemours zijn geweest en ze van harte hadden gewenscht. Die tegenstrijdigheid in hunne daden, slechts eenige maanden verschillend, toont aan hoe de diplomaten en de verderfelijke politieke listen, reeds hunnen invloed op de mannen, welke het meest voor Belgie's onafhankelijkheid gezind waren, hadden gewerkt.

Die weigering van den Franschen koning bracht ontroering in het land; er kwam onrust en wantrouwen over de listen en lagen der diplomaten. De republiekeinen kregen nieuwe hoop en stichtten met eenige burgers, die Belgie vrij van allen vreemden invloed wilden zien, den vaderlandschen bond: De *Onafhankelijkheid*.

De demokraten stelden de kandidatuur van den hertog van Leuchtenberg als koning van Belgie voor. Arme demokraten! Zij waren zoo ver gezonken, dat zij de redding der demokratie in een koning, de hoogste uitdrukking der aristokratie, gingen zoeken. Zij waren gelijk een groot geneesheer, die na al zijn genie besteed te hebben aan het zoeken naar nieuwe redmiddels voor de menschheid, eindelijk 't einde raad, zich zelf en zijne kunst in de handen van een kwakzalver geeft.

Onder den indruk van al die gebeurtenissen, werd in vervanging van het Voorloopig Bestuur een Regentschap gekozen, daarvan de baron Surlet de Chokier het hoofd was.

Daar houdt de rol van het bestuur, uit de omwenteling geboren, op.

Wat heeft het gedaan? De werklieden en arme boeren van het stemrecht gehouden, de republiek verdrongen, geen enkel maatregel genomen, niet een wetsontwerp ontworpen om den stoffelijken toestand der arbeiders te bevoordeeligen te beschutten tegen de aanmatigingen der kapitalisten. Integendeel. Het niet waardig verklaren des werkende volks om kiezer te zijn, was het terzelfder tijd onwaardig erkennen staatshulp te genieten in de betrekkingen tusschen arbeid en

kapitaal, en het totaal aan den willekeur der bezitters en der omstandigheden overlaten.

In alles heeft het gehandeld als een heerschenden, overwinnenden stand, vol miskenning en verdrukking tegenover de werkende klasse.

Op vaderlandsch terrein waarvan het zijne eenige roeping scheen te maken - en dat was zijne misdaad of het bewijs zijner bekrompenheid - heeft het zich gehaast het leger herinterichten en is er in gelukt, voor zooveel het volgens de omstandigheden mogelijk was. ‘Toen het in Februari 1831 aftrad bestond er in ons land een leger van 48,000 mannen met zes veldbatterijen. Het veldmaterieel ontbrak, de wapening was niet voldoende, het onderricht in de tucht lieten te wenschen over, maar de maand Maart naderde, het ging de oefeningen doen beginnen, het leger sterk inrichten en er een modelleger van maken[1].’

Door alle die verschillende feiten hadden de vrienden van koning Willem - en zij waren nog al talrijk - nieuwe hoop gevat en eene samenzwering gesmeed.

Het zonderlingste hierin was, dat aan het hoofd dezer beweging een Engelsch agent, de diplomaat Ponsomby, stond.

Die Ponsomby is het model van den diplomaat-schurk. In de ziel alle omwentelingen hatende, de agent zijnde van een der gouvernementen, dat zich altijd het nijdigst tegenover de volkeren gedragen en het meest aan hunne onderdrukking medegeholpen heeft, loog, bedroog hij waar het hem voorkwam en zijne politiek het hem voorschreef.

In alles had hij de orangisten geholpen, zij geloofden in hem als in hun eigen zelven, zij vertrouwden zich aan hem met hart en ziel toe, en werden er door gefopt op de schandelijkste wijze.

(1) GENDEBIEN, lid van het Voorloopig Gouvernement. *Catastrophe du mois d'Août* 1831.

Alles was gereed, de dag van den opstand gesteld, men kwam tot den dag te voren; iedereen was op zijn post en de bevelhebbers kwamen aan Ponsomby het signaal vragen.

'Alles is veranderd, zegt deze; er is geen spraak meer van den prins van Oranje, er is hier eene andere kandidatuur noodig, gij moet Leopold, prins van Saxen-Coburg, kiezen.'

En daarmede verliet hij de Orangisten en hunne partij. De samenzweerders begrepen niets van de daad des Engelschen agent en, zonder hoofd, zonder leider, moesten zij het opgeven, wat ook gebeurde. Holland had nu op niets anders meer te rekenen dan op zijne wapenen, - als de mogendheden het lieten vechten, wel te verstaan.

De kandidaturen der hertogen van Nemours, van Leuchtenberg, de prinsen van Oranje en anderen, van de hand gewezen of gevallen zijnde, zoo stond Leopold gansch alleen om den troon te beklimmen; daarbij ondersteund door Engeland, wiens agent hij was - Leopold I was getrouwd met de Engelsche prinses Charlotte - stegen zijne kansen dagelijks.

Doch Frankrijk verzette zich tegen de aanvaarding van Leopold en stelde de verdeeling van Belgie voor. Met vele sluwheid had het de rechterzijde van de Maas met de steden Maastricht, Ruremonde en Luik, in zijn ontwerp aan Pruisen afgestaan.

Engeland dat er niet van hield Pruisen zoo dicht de Schelde en de zee te zien, en dan nog steunende op zulke sterke positiën, verzette zich daar hardnekkig tegen.

Daarbij wilden Pruisen, Oostenrijk en Rusland er niet van weten een grondwettelijk koningdom, dat zij vreesden, te zien geboren worden en konden op die voorwaarden in de kandidatuur van Leopold niet toestemmen.

Engeland dat kost wat kost een zijner *sujecten* over Belgie wilde zien regeeren, stelde het huwelijk van Leopold met eene zijner dochters aan den koning van Frankrijk voor.

Op die wijze zou Frankrijk ook iets in de Belgische aangelegenheden hebben te zeggen. Koning Lodewijk stemde

daarin toe. Van Frankrijk's steun verzekerd, voelde Engeland zich sterker en stouter tegenover de drij andere mogendheden en trachtte nu, door zijne diplomaten, haar zijnen kandidaat te doen slikken.

Eenige toegevingen door Engeland aan die alleenheerschende gouvernementen gedaan - die toegevingen zijn de achteruitkruipende bepalingen in de grondwet aanwezig, en de uitgebreide voorrechten welke koning Leopold en zijne opvolgers bekwamen - deden hun ook met Leopold instemmen en zoo had Engeland alle moeielijkheden overwonnen, alle hinderpalen uit den weg geruimd en zijnen man als koning in Belgie door de mogendheden doen aanvaarden.

Eens dat verkregen was zijne benoeming zeker. Leopold werd den 11 Juni 1831 tot koning der Belgen gekozen, en den 21 Juli zelfde jaar als zoodanig ingehuldigd.

Wij gelooven ten volle - dit lazen wij nogthans in geen enkel geschiedenisboek en niet zonder verwondering - dat het artikel der grondwet, waarin wordt gezegd dat noch eene vrouw, noch hare afstammelingen, noch bloedverwanten den troon van Belgie kunnen bekleeden, van Engelschen oorsprong is. Inderdaad.

Met eene Fransche prinses vereenigd, kon Leopold zonder kinderen en vóór zijne vrouw sterven. En wat moest dan gebeuren, indien niets daarover uitdrukkelijk in de grondwet stond bepaald? Heel natuurlijk, dat Frankrijk meende rechten op den Belgischen troon te hebben.

Het artikel der grondwet vernietigde dus de laatste hoop van Frankrijk op Belgie, en het uithuwelijken van een zijner dochters aan een Engelschen agent, was van wege den koning der Franschen niet eene daad van fijne politiek, maar van dwaze ijdelheid.

Wij begrijpen ook niet hoe de leden van het Voorloopig Gouvernement en van het Congres, die zoo erg ijverden ten voordeele van den hertog van Nemours, zich niet hardnekkig tegen bedoelden artikel hebben verzet, welke hun

nog eene hoop schonk, hun wensch eens verwezentlijkt te zien.

Een Engelsch dienaar zat hier op den Belgischen troon, de Engelsche invloed zou hier meester zijn en het blijven. En, ô listen der diplomatie, Engeland zag zijn wil ten volle bevredigd, Frankrijk werd door den bruidschat des echtgenoots van eene zijner prinsessen misleid, maar.... het was Frankrijk, dat zijn geld en kinderen offerde, om de kroon van den schoonzoon te bewaren!

In de oude Belgen leeft er min of meer een haat voor alles wat Engelsch is en eenige sympathie voor de Franschen, alhoewel die bejaarde landgenooten nooit iets vernomen hebben van de rampen die de kuiperijen der Engelsche diplomaten ons hebben berokkend; maar toch, gedreven door het natuurlijk instinkt dat de volkeren als de menschen bezitten, hadden onze vaders vermoeden opgevat tegen Engeland en het gehaat. Dit enkel feit is voldoende om den geschiedschrijver onzer onwenteling te dwingen zijn blik op Engeland gevestigd te houden en zijn agent, koning Leopold, met wantrouwen te aanschouwen.

En dit wantrouwen mag niet alleenlijk bestaan volgens het instinktmatig gevoel van het vorig geslacht, maar in eene verpletterende beschuldiging van misdadiger veranderen, door de daden zelven van Leopold.

Maar loopen wij niet vooruit.

De mogendheden hadden wel toegestemd, maar toch moest er rekenschap gehouden worden van Holland, dat hoegenaamd niet tevreden was met de wendingen die de politiek der diplomaten nam, en op verre na niet van zijne rechten op den Belgischen troon afzag.

In een brief van 12 Juli 1831 schreef de Hollandsche Minister aan de *conférence* van Londen: ‘Koning Willem verklaart dat de prins Leopold, wanneer hij de souvereiniteit aanvaardde en bezit nam van den troon, door die daad zelve,

in eene vijandelijke houding zou gesteld en als vijand aanzien worden.'

Dat zegt klaar en duidelijk dat de inhuldiging van Leopold als koning der Belgen, door den inval der Hollanders zou gevolgd worden. Het is ook geschied, maar sinds den 12 Juli, dag toen de brief werd geschreven en den 24 Juli, dag der inhuldiging, en sinds dien datum tot aan de maand Oogst, waarin de gevechten tusschen Belgen en Hollanders plaats hadden, zijn er zooveel schandelijke listen en kuiperijen gepleegd, werd er zulk misdadig plan beraamd en uitgevoerd, dat die feiten alleen voldoende zijn om iemand voor altijd voor de koningen en hunne trawanten een hevigen haat te doen opvatten.

Maar hoe nam ons Congres de kandidatuur van Leopold aan? Hemel, ons Congres! zijn schoone tijd was voorbij. Het was reeds de zesde kandidaat die men het voorstelde en wiens deugden en talent geroemd werden. En wij gelooven dat, buiten degenen die mede deden in die kuiperijen, het grootste gedeelte, dat altijd eigen initiatief ontbreekt en niets liever doet dan medeloopen, al heel tevreden begon te zijn, een kandidaat voor zich te hebben, waar niemand iets tegen had.

Overigens werd ook onder de leden van het Congres erg door de diplomaten gewerkt. De Belgische minister Lebeau - de vuilste personnagie die onze omwenteling heeft opgeleverd - verdedigde de eene na de andere al de kandidaturen die zich voordeden, met de meeste onbeschaamdheid. Terwijl hij den hertog van Leuchtenberg voorstond was hij verontwaardigd en hevig tegen Leopold, en toen hij korten tijd nadien Leopold verdedigde en op eenige minuten er een onvergelijkelijk genie van maakte, schimpte hij op den prins van Oranje, spottend aanhalende dat Leopold hem bij de prinses Charlotte, den loef had afgesteken.

De platte schimp van Lebeau toont nog eens te meer dat koningen menschen zijn als anderen, niet beter als anderen

en dikwijls slechter dan de meerderheid. Hij komt ons nog eens het recht geven te protesteeren tegen den eerbied die men voor de koningen den volkeren afdwingt, en tegen hunne onschendbaarheid.

Het moet eindigen met het verheffen van éénen mensch boven millioenen zijner natuurgenooten; het moet eindigen dat éénen, die zoowel in zijn privaat als politiek leven lager zinkt dan den grooten hoop, aan het hoofd blijft van eenen Staat, wanneer hij als bijzonderen mensch door zijne uitspattingen en misdaden, reeds lang op de galleien zou hebben gezucht of op het schavot zou zijn gestorven.

Weg met alle koningen en tronen, die overblijfselen der barbaarschheid en van het goddelijk (?) recht! Weg uit de maatschappij met alle voorrecht aan de geboorte en aan den stand!

Weg met de instellingen en aldus met de mannen, die het noodzakelijk maken dat allen zwoegen en lijden voor éénen, die als ongedierten knagen en vreten aan den rijkdom der maatschappij, den eigendom der volkeren!

De mensch door zijne meerdere beschaving, door zijne vermenigvuldiging en het steeds verder en verder bevolken der werelden, verdrijft langzamerhand van onzen bodem de monsters en wangedrochten, die ons tot geesel en de natuur tot schande dienen! De natuur zelve schijnt ons daarin te helpen, door het verfijnen en veredelen harer produkten, zoowel levende als niet-levende. Wanneer wij de monsters uit het dierenrijk willen en zullen vernielen, wanneer wij de meesters des heelals wenschen te zijn, dan mag de menschheid niet de slavin en de ploegos van eenigen onzer natuurgenooten blijven, dan moeten wij de monsters uit de maatschappij ook verdrijven. En hetzelfde beginsel dat ons roepen doet: weg met den leeuw, met den tijger die honderd schapen dooden op één dag, geeft ons ook het recht te roepen: weg met de koningen en de keizers die duizend armen slachten in één uur.

En evenals het christendom bij zijn triomf de tempels der afgodendienaars ten gronde deed af breken, om er zelfs de herinnering van te dooden, zoo moeten niet alleenlijk tronen en koningen worden uitgeroeid, maar ook moeten die woorden uit het woordenboek der volkeren verdwijnen, opdat ons lijden en onze rampen het geluk, de zaligheid des nageslachts niet komen vergallen.

Keeren wij tot de geschiedenis terug.

Lebeau ging in zijne ophemeling van Leopold zóó ver te verklaren, dat de aanvaarding des prinsen van Saxen-Coburg ons in staat zou stellen ons land tot aan den Rijn uit te strekken.

Die dwaze zwetser dacht niet dat hij zich zelven en ons land groote moeielijkheden kon aanbrengen.

Wij gelooven dat er in de geschiedenis weinig voorbeelden bestaan, waarin de diplomaten zoo erg en zoo schaamteloos kuiperijen op kuiperijen hebben gehoopt, als in ons land na zijne omwenteling.

Zij zijn voornamentlijk begonnen nadat het Voorloopig Gouvernement door het Regentschap was vervangen geworden.

Waarlijk men raakt er bijna niet wijs uit en er behoeft eene buitengewone scherpzinnigheid, om klaar te zien in de donkere kruipende plannen der diplomaten. Nu eens schijnen zij die kandidatuur voor te staan, dan willen zij het land weder in de armen des verjaagden koning werpen, eene andere maal spreken zij gebiedend, trotsch, uitdagend zelfs, om kort daarop weder zoetsappig en braaf voor de oogen des volks te verschijnen, den mond vol van zijn geluk, van zijne onafhankelijkheid en nog al meer.

En achter al die wendingen en kronkelingen was een plan verborgen, zoo misdadig, zoo wraakroepend, dat wij het nooit zouden hebben durven denken, zelfs toen het doorsnuffelen van het verleden er ons het bestaan van openbaarde, indien een man, dé heer Gendebien, aan wie de burgers te

Brussel een standbeeld hebben opgericht in zijn meesterlijk werk, *Catastrophe du mois d'Août* 1831, er ons niet de onloochenbaarste en tevens de verpletterendste bewijzen van gegeven had.

Dat boek, hetwelk door een toeval in onze handen gekomen is, door een der rechtzinnigste burger-patrioten geschreven; dit boek, dat Gendebien in het licht gaf alvorens den laatsten adem uit te blazen, omdat hij de bewijzen der misdaad niet mede in het graf wilde voeren; dit boek, hetwelk eene onuitwischbare brandmerking, een verpletterende beschuldigingsakt tegen het Regentschap, tegen koning Leopold I en de Europeesche diplomaten is, werd door den schrijver kosteloos aan alle boekerijen des legers en anderen gezonden, maar op last des gouvernements overal verboden en vernietigd.

Maar het idee, de waarheid kunnen niet vernietigd worden. Zijn werk heeft Gendebien overleefd en van op zijn voetstuk, met zijn bronzen mond slingert hij nog zijn vloek naar onze vroegere beheerschers en beulen, en eischt hij nog verachting en straf voor de nagedachtenis van hen, die uit domheid of slechtheid een der grootste gruwelen pleegden, welke ooit in 's menschen brein is ontstaan.

Wij zullen dus met het boek van den heer Gendebien in de hand, zijne taak voortzetten en de bespreking aanvangen van de ramp der maand Augusti 1831.

Doch alvorens daaraan te beginnen, willen wij eenige woorden tot onze lezers richten.

Wij hebben het volle bewustzijn van de gevaarlijke taak die wij gaan ondernemen. Hoe de vrijheid van het woord en der drukpers in ons land wordt geroemd, de gevangneming van verscheidenen onzer vrienden, de vervolging onzer dagbladen, hebben ons genoeg bewezen dat die vrijheid verdwijnt zoodra het den persoon des konings geldt. Men heeft hier eenen heiligen eerbied voor den man, die zich zoo weinig eerbiedigde en voor de instelling, wiens slechte

gevolgen met honderden zijn te tellen en wiens goede nog moeten bewezen worden.

En toch schrikt ons dat niet af. Van het oogenblik dat wij het boek van den heer Gendebien lazen, hebben wij het gedacht opgevat onze *Omwenteling van* 1830 te schrijven. En daarmede vervullen wij een plicht, een heiligen plicht.

Wanneer iemand het spoor eener vroegere wreede misdaad ontdekt, die gansch het land in opschudding bracht en vele slachtoffers kostte, is die man gedwongen zijne ontdekking aan het gerecht bekend te maken, om het in staat te stellen licht over de duistere, sombere zaak te werpen, de nog levende schuldigen te straffen en hem die verdacht werd van het wanbedrijf voor de oogen der wereld vrij te pleiten.

Zoo eene plicht rust op hem die het werk van Gendebien leest. Dat boek brengt ons niet alleenlijk op het spoor van vroeger gepleegde misdaden, maar laat ons die gruwelen met den vinger tasten, toont ze ons in al hunne hatelijkheid en noemt ons de misdadigers met naam en toenaam. Ehwel, evenals de aangehaalde spoorvinder, is de lezer van dit werk gedwongen de gepleegde misdaad in gansch hare naaktheid aan het volk bekend te maken, en voor het gerecht der openbare opinie de boosdoeners te brengen, opdat zij ze straffe en den van verraad beschuldigden generaal Daine vrij spreke.

Onder de schuldigen, behooren eenige leden van het Regentschap, koning Leopold I en de Europeesche diplomaten.

Vleiers en kruipers hebben in hunne geschiedenis der Omwenteling van 1830, Leopold als een weldoenenden geest geroemd, tot een genie, zoowel op krijgsmans- als politiek gebied verheven en hem ‘den wijzen’ genoemd,

Leopold de wijze! Wat schaamtelooze leugen! Geschiedschrijvers en diplomaten mogen elkander de hand geven, die hebben meer kwaad aan de menschheid gedaan dan de koningen, welke nogthans niet zijn ten achter gebleven.

Volk, wacht u van de *officieele* geschiedschrijvers! En wilt gij uit hunne boeken de waarheid leeren, ehwel, leest meest

altijd juist het verkeerde van hetgeen zij schrijven en gij zult de waarheid in de meeste gevallen zeer nabij zijn.

Wien zij oproermaker, belhamel, gespuis enz., noemen, heet ze volksvriend, held, moedige massa, vol liefde voor de vrijheid en offerend en stervend voor hare rechten.

Als zij een hertog, prins, koning of keizer noemen: de wijze, leest gij: de sluwe; als zij zeggen: de goede, leest: de onnoozele; de moedige, leest: de laffe; de onversaagde, leest: de wreede; de roekelooze of zonder vrees, leest: het monster; de rechter, leest: de beul; de wetgever van zijn volk, leest: de verdrukker van zijn volk; de rusthandhaver, leest: de uitmoorder der opstandelingen, enz., enz.

De korte toespraak tot u, mijne lezers, wil ik met het volgende eindigen.

Mijne socialistische denkbeelden waren u wellicht reeds bekend door mijn naam of zijn het u nu reeds door mijn boek. Maar toch verzeker ik u, dat, in de taak die ik ga aan vangen, ik mij niet zal laten medevoeren door den duizendmaal gewettigden haat, die ik de koningen en het koningdom toedraag. Gij zult het reeds opgemerkt hebben dat ik in gansch mijn werk, de socialistische denkbeelden van mij heb verwijderd, en niet als partijganger, maar als geschiedschrijver heb geredeneerd en gewerkt. Ik schreef mijne *Omwenteling* niet om socialisten te vormen, maar om ons volk met de politieke gebeurtenissen van over eene halve eeuw bekend te maken en licht over die duistere zaak te verspreiden. Ik ben alzoo begonnen, ik zal aldus eindigen, daarvan geef ik u de stelligste verzekering.

Partijgeest, vooringenomenheid, noch haat, niets van dit alles zal mijn geest benevelen, noch mijne pen leiden, in de taak die ik ondernomen heb. De liefde voor de waarheid en voor het volk, de zucht om onze letterkunde met een werk te verrijken, waarin een volkskind, onafhankelijk van alle drukkingen, zijne denkbeelden openbaart, zijn de drijfveren,

zooals zij het steeds waren, die mij zullen bezielen in het beoordeelen der feiten en personen.

‘Het ministerie van het Regentschap, zegt de heer Gendebien, was uitsluitend diplomatisch en dynastiek. Het Regentschap zelve, de eenen door luiheid en overschilligheid, de anderen door onkunde of heerschzucht, het Regentschap liet zich door de schitterende beloften der diplomatie verleiden, het hield zich slechts bezig met de middels om aan de *conférence* te behagen en zijn kandidaat bij voorkeur, prins Leopold, op den troon van Belgie te brengen. Het Regentschap sluimerde te midden eene bedriegelijke zekerheid en ontwaakte slechts bij het gerucht der al te wel verdiende vervloekingen en der hevige beschuldigingen, maar al te zeer gewettigd door de ramp der maand Augusti 1831.

’In mijn ontwerp willende blijven, zal ik slechts van zijne zorgeloosheid, het leger en de verdediging des lands betreffende, spreken. Wie mij leest, zal moeite hebben bij het woord: *zorgeloosheid* stil te blijven; men zal zonder twijfel juister vinden het woord: *verraad!*’

Na de plotselinge omkeering welke de Engelsche diplomaat Ponsomby tegenover de Orangisten maakte, was de *conférence* aan de uitvoering van haar misdadig plan begonnen, dat hierin bestond: ‘de levenskracht der omwenteling te slijten, hare wilskracht te bedriegen en te verraden, en bij middel van sluwe kuiperijen haar te dooden, door haar te onteeren ten gevolge eener schandelijke en behendig voorbereide ramp.

’Het is moeielijk, het is zelfs volgens het geweten onmogelijk eene andere beteekenis te geven aan de houding en aan de verraderijen der diplomatie, aan den handel en wandel onzer staatsmannen en der geslepene diplomaten.’

Veertiende hoofdstuk.
Een misdadig plan.

Terwijl de koningen en diplomaten hunne netten spanden om Belgie geheel en gansch onder hunne macht te krijgen, was de bevolking, voor de grootste meerderheid, vol vertrouwen in de mannen die aan haar hoofd stonden.

Slechts hier en daar leefde er een doorzichtig man die, van den beginne af met nauwgezetheid de gebeurtenissen gevolgd hebbende, eenig wantrouwen voedde.

En nogthans groeiden de reden aan om achterdocht te wekken. Eene ware schanddaad was in de maand Februari 1831 gepleegd geworden.

Verscheidene burgers hadden, zooals wij reeds zagen, oene vereeniging gesticht: *Bond der Onafhankelijkheid* getiteld, om tegen de kuiperijen der diplomaten te werken, De ziel dezer maatschappij was, men raadt het reeds, de heer De Potter, bijgestaan door verscheidene *patrioten*, de heeren Gendebien, Jottrand, Spilthoorn, Coppens, Vispoel en verscheidene anderen, die zich later, na de definitieve vestiging, na de versterking van het koningrijk in Belgie, bij het republiekeinsch gedeelte des lands aansloten, toch ten minste niet meêdeden in de misdadige en volksmiskennende knoeierijen der liberalen en katholieken.

De heeren des bewinds deze vereeniging vreezende, welke voor aanvoerders en bezielers de mannen had, die zich altijd goed en eerlijk in de omwenteling hadden gedragen, vonden niets beters dan hun door politie-agenten, met *casse-têtes* gewapend, te doen aanvallen.

Eerst en vooral hadden zij de leden dier vereeniging voor

Saint-Simonisten[1] doen doorgaan. Niet uit socialistisch oogpunt beschouwd, waarop wij ons niet mogen stellen, maar uit dat der burgers, was dit slecht en laag. De heeren des bewinds wisten dat zij logen. De door ons aangehaalde mannen waren geene socialisten, verre van daar, en met hun als dusdanig te doen doorgaan, bij eene bevolking, waarvan de burgers te bekrompen en te ikzuchtig waren om iets van de nieuwe volkslievende leer te willen weten, en het volk te dom was om er iets van te begrijpen, wisten zij heel goed dat zij hun in een valsch, hatelijk daglicht stelden. Na die leugens deden zij door betaalde politiebeambten, hunne vergaderingen uiteenslaan en De Potter met den dood bedreigen.

In een brief die de heer De Potter aan den advokaat Spilthoorn schreef, zegt hij duidelijk:

'Ik weet het zeker dat men mij wilde doodslaan; mij aan de moordenaars willende onttrekken, verlaat ik Belgie en begeef mij naar Parijs.'

De Potter verliet Belgie, nadat in Brussel betaalde schurken hadden geroepen: Weg met De Potter! De Potter aan de lantaarn! enz.

Die kreten verwonderen ons niet, ô neen; voor geld vinden schurken uit den hooge altijd broeders uit den lage om

(1) Saint-Simonisten waren volgelingen van Saint-Simon, de groote Fransche socialist, die eene maatschappelijke hervorming predikten gedeeltelijk op algemeenen eigendom gegrondvest. Hunne leuze was: aan iedereen volgens zijne werken, aan iedereen volgens zijne bekwaamheid. Zij schaften noch priesters, noch kapitalisten af, maar wilden eene radikale hervorming in de instellingen door deze twee standen vertegenwoordigd; zij eischten betere verdeeling der vruchten van den arbeid, meer eerbied en liefde voor den arbeidenden stand, het bestuur der maatschappij in handen der mannen van genie en der priesters der nieuwe kerk. Het *Saint-Simonisme* heeft veel volgelingen onder de burgers en rijken geteld, waarvan eenigen met geestdrift en buitengewone wilskracht en offerliefde voor hunne zaak hebben geijverd. (Zie tot breedvoeriger uitleggingen: *Histoire du Socialisme*, par B. MALON.)

hunne misdadige plannen ten uitvoer té brengen, maar wat wij betreuren is, dat de meerderheid des volks dat alles en altijd laat gebeuren.

De Potter was ‘de God’ der bevolking geweest; iedereen in Brussel had hem gekend, aan het werk gezien en toch liet de bevolking haar ‘God’ beschimpen en bedreigen.

Hoe wankelbaar of laf zijn toch de menschen! Of te wel zij geloofden De Potter's lasteraars en twijfelden aan hem, wiens eerlijk strijden en lijden zij kenden, of te wel zij geloofden ze niet en waren te laf den man te beschermen en te verdedigen, die voor hun in het gevang was geworpen en in ballingschap had geleefd!

Alweêr een bewijs te meer dat men Christus nog zou kruisigen of laten kruisigen, wat op hetzelfde neêrkomt.

Eens De Potter in Parijs, was de nieuwe bond zijne ziel kwijt en ging hij ras te niet. Meer andere proeven werden genomen, maar vruchteloos.

Toch hadden allen het niet opgegeven. Er bleef nog een kern over, die het tot het uiterste drijven en alles beproeven wilde. Oranje weg en Belgie republiek, dat was zijn doel. De verkrijging dezer beide eischen zou hem in verrukking gebracht, het behalen van den eersten hem reeds gelukkig gemaakt hebben.

Die eenige mannen hadden eene vereeniging gevormd; zij zwoeren onder elkander alles in het werk te stellen om hun dubbel doel te bereiken.

Onder hun behoorden André en Victor, de twee zonen vun Mevrouw Van Acken.

Met treurnis had André De Potter zien vertrekken en zich met verscheidene zijner vrienden tot den patriot begeven om te trachten hem van zijn besluit af te houden.

André wist ten volle dat De Potter onmogelijk doeltreffende hervormingen zou hebben kunnen doen invoeren, maar tevens ook was hij overtuigd dat De Potter de eenige man was, die het volk tot eene groote en moedige daad kon

doen bewegen, en hij wilde niet datgene verliezen wat een nieuwe opstand onvermijdelijk voor gevolg moest hebben.

De Potter nogthans weigerde en vertrok tot groot spijt zijner vrienden.

Dit vertrek, - het sprekendste bewijs dat De Potter niet heerschzuchtig was - bedroefde zijne vrienden, maar ontmoedigde de mannen niet waarbij André en Victor zich hadden aangesloten. Het waren allen werklieden en eenige kantoorbedienden, die door de lasten des levens genoeg wilskracht hadden verkregen om het hoofd aan politieke tegenslagen te bieden.

De toestand in de hoofdstad wat verbeterd zijnde, zoo had André eene plaats bekomen; Victor echter was en bleef zonder bezigheid. Met veel liefde deelde zijn oudste broeder met hem alles wat hij had, doch dezen laatste stuitte het tegen de borst tot last aan zijn broeder te strekken. Ook brandde een hevig vuur in zijn hart; de Septemberdagen hadden hem in verrukking gebracht; het gewoel, de soms angstvolle, soms geestrijke, soms gelukkige toestanden van den strijd, bevielen aan zijne jonge, vurige natuur en hij besloot zich bij het Belgisch leger aan te sluiten, om op het slagveld zelve, zooals hij zeide, den koning van Holland te bevechten.

Victor sprak van zijn voornemen aan zijn broeder, die, denkende aan hunne moeder, het met schrik aanhoorde; hij bracht het ook in de vereeniging voor.

Na eenige woordenwisselingen werd het daar aangenomen; men vond het op het laatste zeer voordeelig voor de zaak die zij verdedigden, in het leger een getrouwen geestverwant te bezitten, die de vrienden op de hoogte der gebeurtenissen en van den gemoedstoestand der soldaten zou gehouden hebben.

Victor had met zooveel warmte en gevoel zijn besluit verdedigd, dat hij niet alleenlijk al de vrienden met hem deed

instemmen, maar vier jongelingen, zijne jaren tellende, medesleep te zijn manmoedig voorbeeld te volgen.

Eenige dagen nadien waren zij ingelijfd bij het Maasleger, onder bevel van generaal Daine staande, en dat zich nu eens in de provincie Limburg, dan in de provincie Antwerpen bevond.

Victor en zijne vrienden sloegen alles met oplettendheid gade en werden droevig gestemd bij het schouwspel dat zich voor hunne oogen vertoonde.

'Wanneer men de zoogenaamde *Belgen* in menigte bijeenzag, leverden hunne rangen een zonderling vertoog op, waarvan men zich nu geen juist denkbeeld meer vormen kan. De eigenlijk aangenomene kleederdracht scheen te bestaan in eenen blauwen kiel, aan hals en armen met dunne, roode koordjes afgezet, en in eene haren klak of muts, waaruit van boven een gedeelte neêrhing als een lakensch puntzakje. Officiers en sergeanten waren herkennelijk aan een driekleurig lint, dat met eenen strik om den arm was geknoopt. Evenwel degenen, die dus gekleed waren, vormden de meerderheid niet; de overigen droegen allerlei kleederen en gewaad: tusschen frakken, vesten en grauwe kielen, zag men ook hier en daar een Hollandschen soldatenrok of den dolman eens huzaars zich uitlossen; burger-hoeden, klakken, schako's of kolbaks, ja, zelfs Waalsche slaapmutsen met rooden strepen, kon men boven de scharen der vrijwilligers zien dooreenwemelen.

'Eveneens was het met de wapening dezer mannen. Aanschouwde men eenen dergenen, die uit eigen middelen zich naar lust had kunnen uitrusten, dan droeg hij onfeilbaar den voormelden blauwen kiel van fijn linnen en de haren muts; daarbij had hij lakensche schachten om de beenen, tot aan de knieën met witte knoopjes gesloten. Zijne wapens bestonden in eenen uiterst schoonen jachttweeloop met ingesneden oorsiersels; eene kromme officierssabel met stalen scheede

sleepte hem achterna, en in zijnen gordel staken twee groote pistolen, elk met dubbelen loop.

'Maar op vijfhonderd was er zoo slechts één; de overigen droegen meest geweren, die men in de Hollandsche kazernen en magazijnen had gevonden, of welke men krijgsgevangen en *déserteurs* had ontnomen; dan, er waren er insgelijks oneindig velen, die een verroest jachtgeweer, dikwijls zonder haan, of een pistool, of een sabel, of een piek, of een bajonet op eenen bezemstok voor eenig wapen hadden.

'Niet minder gemengd waren de menschen zelven; men kon in eenen hoop vrijwilligers, hij mocht dan weinig talrijk zijn, de tongvallen van al onze proviciën hooren, en zelfs Franschen en Duitschers aan hunne spraak herkennen.

'Al deze mannen waren uiterst vuil en beslijkt; zij schenen op den slechten toestand hunner kleeding hoogmoed te dragen, en zouden zich wel gewacht hebben het zwartsel van het buskruit van hun aangezicht te doen verdwijnen. Ik heb zelfs gezien, dat sommigen zich natgemaakt poeder rond de lippen wreven, om er nog schrikkelijker uit te zien.

'Waar de vrijwilligers te samen waren, werd onophoudend met geestdrift gezongen, en men kon uit de verte de galmen hunner strijdhafteblijdschap boven de huizen hooren vlotten. Soms zongen zij het Brabantsch omwentelingslied *la Brabançonne*: doch meesttijds was het de krijgszang van den Parijsischen opstand, met het referein:

> En avant! marchons
> Contre leurs canons;
> A travers le fer, le feu des bataillons,
> Courons à la victoire!

'De *Marseillaise* hoorde men zelden[1].'

(1) HENDRIK CONSCIENCE, *Omwenteling van* 1830.

Doch niet alleenlijk bevonden de soldaten zich in een deerniswaardigen toestand, maar de generaal Daine miste alles: ‘troepen veel minder sterk dan de macht die de Hollanders onder de wapens konden brengen, - onvoldoend geschut, grootendeels door boerenpaarden voortgetrokken, - geene levensmiddelen, geen paardenvoeder, - geene magazijnen, - geene bezorgers van voedsel, - geen militair bestuur, - geene vervoermiddelen, geene voorwerpen tot eene kampeering noodig, geene ovens, geene veldflesschen, niets!

’Onder het oogpunt van het personeel was de toestand van generaal Daine misschien nog belachelijker: geene officieren voor de krijgsbouwkunst, geen staf, - niet één generaal[(1)].’

Zoo was een der legers[(2)] dat het Regentschap scheen te billen zenden tegen den inval van koning Willem, die over 40,000 goed gewapende en wel geoefende soldaten beschikte.

Na eenige dagen in het leger te zijn geweest, hadden Victor en zijne vrienden dien rampzaligen toestand in zijne volle naaktheid opgemerkt en hem aan hunne vrienden te Brussel bekend gemaakt.

Gedurende verscheidene weken bleven de soldaten werkeloos; dit verveelde hun en bracht zelfs wantrouwen te weeg. Er begonnen onder hun zonderlinge geruchten te loopen, over de sterke wapening der Hollanders en over hunnen aanstaanden inval in Belgie.

Het Regentschap scheen daar echter niets van te bemerken, want het bleef werkeloos, gedroeg zich tegenover het leger met de misdadigste zorgeloosheid, en scheen het er op gemunt te hebben, eerder aan de trapsgewijze ontbinding en

(1) GENDEBIEN, *Catastrophe du mois d'Août* 1851.

(2) Het andere was in niets beter. Wat wij van Conscience aanhaalden was de heschrijving van het Scheldeleger, dat het evenbeeld was van Daine's krijgsmacht(?).

ontzenuwing clan aan de sterke inrichting der Belgische krijgsmacht te werken.

Onrust, wantrouwen klommen met iederen dag bij de soldaten, aan wien dit allen iets ontging en menige mond, die vroeger: leve de Regent, leve de een of andere hooggeplaatste had geroepen, sprak thans het woord: verraad, met nadruk uit.

En geen wonder: Den 9 April vroeg generaal Daine om een kamp te Zonhoven te mogen op werpen. Op 1 Juni, dus slechts twee maanden nadien, ontving hij een antwoord, waarbij hem werd geboden een kamp op te slagen, achttien uren van het Schelde-leger verwijderd, op die wijze de ruimte tusschen de beide Belgische legers met vier uren vermeerderende.

Den 19 Juli, 12 *dagen vóór den inval van het Hollandsch leger*, ontving Daine een bevel een nieuw kamp op te werpen in de heiden van Mechelen en er den 1 *Oogst ten laatsten in te treden*.

Die feiten waren zoo schreeuwend dat de heer Thonnissen, de gekende professor aan de katholieke Hoogeschool van Leuven, zijne verontwaardiging niet kon bedwingen en heel goed de misdadige zorgeloosheid des gouvernements in zijn boek: *Etudes de l'histoire contemporaine* deed uitschijnen.

De heer Thonissen wilde niet beschuldigen, dat is verstaanbaar voor hem; het is reeds stout van zijne zijde niet te zwijgen en te liegen, zooals de overige geschiedschrijvers gedaan hebben.

Van onze bestuurders sprekende, beschuldigen wij hun niet meer van zorgeloosheid, maar van medeplichtigheid in het monsterachtige plan door de diplomaten en koningen opgevat en uitgevoerd.

Gaan wij voort, staven wij bewijzen op bewijzen, om allen onder het gewicht ervan te verpletteren.

De generaal Daine had maanden en maanden op antwoord en onderstand gewacht en op eens doet men hem, *in tien*

dagen, een kamp opwerpen, wanneer men ten volle overtuigd is dat hij alles ontbreekt, tot de rasse en volledige volvoering van dit plan noodig. En dit is nog niet alles. Het op werpen van een kamp in de omstreken van Mechelen, *moest de krijgsverrichtingen van den prins van Oranje in de hand werken*.

De heeren Lebeau, d'Hane en Sauvage, Belgische ministers, wilden, zoo gelooven wij, den spot met de soldaten drijven en aan de bewoners van Limburg reeds een voorgevoel geven hunner aanstaande scheiding van het vaderland.

Om zes duizend Limburgsche patrioten te wapenen, die vast besloten waren zich tegen den inval der Hollanders te verzetten, zonden zij 500 geweren en 2,500 pieken.

Ziehier wat de heer Gendebien over die daad zegt:

'Men weet wat er in de maand Augusti 1831 het gevolg van was. De Limburgers zagen in dit schandelijke verraad, een met opzet genomen besluit om hun ontwapend aan koning Willem te leveren, en op laffe, schijnheilige wijze een groot deel van Limburg aan hem over te laten, zooals het in de achttien artikelen, als voorwaarde tot de troonbeklimming, aan Leopold I was opgedrongen geworden; deze zwoer niet te min op 21 Juli 1831, het *grondwettelijk* grondgebied van Belgie niet te laten schenden.

'Ook namen de verraden en verlaten Limburgers, in de maand Augusti, eene onzijdige houding aan, hun door de redelijke menschen en ook door de laffe en gedienstige plichtverzakingen onzer bestuurders, die te doorschijnend waren geworden om de nietigste begoocheling aan de minst klaarzienden te schenken, aan geraden.'

Omtrent de maand Juli werden er door het Regentschap in Duitschland 20,000 geweren gekocht, tot wapening der Belgische troepen. Wanneer mijn geheugen mij getrouw blijft, zegt Gendebien in zijn door ons reeds aangehaald werk, kostte ieder geweer 36 tot 37 franks. Het bleek weldra dat zij voor niets goed waren en dat slechts een 700tal vermaakt worden, met gevaar voor den soldaat bij

het schieten, terwijl de overgrootste meerderheid voor niets anders deugde, dan om in het oud ijzer en bij het schroot geworpen te worden; de waarde per stuk was 75 centiemen tot een frank.

Men ziet dat de financiën onzes lands in zulke onzekere handen waren als het ministerie van oorlog, en onze fameuze redders des vaderlands in niets moesten ten onder doen voor de Russische en Fransche leveraars der legers, door de laatste oorlogen zoo berucht geworden.

Dit enkel feit teekent onze bestuurders; al het gezwetst over de vaderlandsliefde, de heldendaden of het talent dier mannen wordt op eens den bodem ingeslagen.

Die diefstal van meer dan een half millioen of de aartsdomme daad van zich op die wijze te laten foppen, is de getrouwe photographie dezer heeren.

Maar hoe waren nu de burgers? Geen zier beter voor de meerderheid.

Laten wij op nieuw de feiten spreken.

Toen de heeren van het Voorloopig Gouvernement aan de inrichting des legers en de wapening der vrijwilligers dachten, richtten zij zich tot de Luiksche wapenfabriekanten, om eene spoedige en groote levering van geweren te hebben.

En wat deden de fabriekanten? Zij weigerden, omdat zij verbindtenissen hadden aangegaan met Duitschland en andere vreemde natiën. En om deze gouvernementen te dienen, die niet in oorlog waren noch er door werden bedreigd, let wel op, mocht het ‘dierbaar vaderland’ door de Hollanders aangevallen, overrompeld en weder onder het ‘juk’ gebracht worden. En dat viel voor te Luik, de meest omwentelingsgezinde stad des lands.

En weder teekent dit enkel feit de Luiksche wapenfabriekanten en den geest die de burgerij bezielde. Dat verwondert ons niet, maar wel, dat wij nergens hebben gelezen, noch

gehoord, dat zij wapens leverden aan de Hollanders en ze aan hun eigen land weigerden. Dit ontbrak er nog aan.

Wellicht om rede aan hunne nalatigheid te geven, verklaarden de Regent en zijne ministers, dat er geen oorlog met Holland zou uitbreken. Dit had de Engelsche gezant Ponsonby hun verzekerd. En nogthans zagen zij dat Holland dagelijks zeer sterke maatregelen nam, zich tot aan de tanden wapende en onze grenzen naderde.

Wat gebeurde er nu weêr in de donkere hoeken der diplomatie?

Frankrijk verklaarde dat het zich hardnekkig tegen de wederinlijving van Belgie bij Holland zou verzetten, Engeland verzekerde dat er geen oorlog zou komen, in de vergaderingen der diplomaten werden de voorwaarden opgemaakt - afstand van een deel van Limburg en van Luxemburg aan Holland - om Holland schadeloos te stellen voor zijn verlies van Belgie, en toch lieten de mogendheden aan Holland den tijd en de gelegenheid om zich te wapenen, ons aan te vallen en onze legers nederlagen te doen ondergaan.

Stuiten alle die verschillende toestanden niet tegen elkander? Oppervlakkig beschouwd, ja, maar diep doordringend tot in de geheimste schuilhoekjes der diplomatie, ziet men dat de mogendheden, te zamen met onzen koning en zijne ministers, aan koning Willem de gelegenheid wilden schenken om zich te wreken over de beleedigingen en de nederlagen door hem en zijne legers te Brussel en in andere steden gedurende de omwenteling ondergaan, en tevens den trots onzer natie, de omwenteling zelve een doodelijken slag toebrengen en de beslissende stichting van het koningrijk in ons land voorbereiden en gemakkelijk maken.

Thans staan wij voor de vraag: In hoeverre was Leopold koning der Belgen, medeplichtig in die misdaad? En wij antwoorden: ten volle, tot in de verste verte.

Wij zullen de feiten, de onloochenbare feiten onder het oog onzer lezers brengen en hun dan laten besluiten tusschen

deze twee uitersten: of Leopold I was een groote misdadiger of een groote dommerik. En in dit laatste geval ontbreekt hem nog de eerlijkheid, de eenigste verontschuldiging van den stomper. Ons besluit is reeds genomen; de beurt komt thans aan den lezer. En eens zijn geweten gesproken hebbende, dat hij dan handele volgens de verontwaardiging zijner ziel.

Aan vleiers heeft het Leopold I niet ontbroken, aan standbeelden ook niet; en onder het volk, door die leugens gepaaid, ging hij voor een buitengewoon mensch, voor een zoo groot veldheer als wijzen politieker door.

Den 4 Juni 1831 tot koning der Belgen gekozen, moest Leopold I zijn bestaan aan Belgie's lot wijden.

Als beschermling van Engeland moest hij Holland's legermacht en bedreigingen kennen; hij was bij zijne troonbeklimming bewust van de oorlogsverklaring van Willem, en wat deed hij tot de verdediging des lands, tot de inrichting des legers? Niets!!

Leopold werd als een groot krijgskundig man voorgesteld; hij moest dus oogenblikkelijk het gevaar begrijpen dat er bestond in de ligging der beide Belgische legers, die meer dan achttien uren van elkander verwijderd waren, en aan de vijandelijke legermacht de schoonste gelegenheid gaf *tusschen* beide legers in ons land te dringen, hen een voor een aan te vallen en te verpletteren, zonder hun den tijd tot samenvoeging te schenken. Wat deed hij om dit te vermijden? Niets!!!

Leopold hield een wapenschouw over het leger van generaal de Tieken en over trok dan de niet bezette plaats om dat van generaal Daine te bezoeken. Hij kon dus met eigen oogen het gevaar zien dat in de slechte stelling der beide legers besloten lag, te meer, generaal Daine wees er den koning op, toonde hem duidelijk de inzichten des vijands, hem verzoekende de beide legers dichter bij elkander te brengen.

En wat deed de koning? Niets!!!

Een dag vóór den inval der Hollanders kreeg generaal Daine van den minister d'Hane het bevel zijne soldaten in het kamp te doen terugtrekken, in antwoord op zijn verzoek om zijne troepen tot den slag te mogen voorbereiden.

Kan er nog van domheid of onwetendheid sprake zijn? Neen.

Leopold I had het besluit genomen het leger van generaal Daine te laten omsingelen, uiteenslaan en vernietigen om die mogendheden te behagen.

Van over maanden wist hij dat Holland zich tot den krijg gereed maakte, hij kende de toebereidselen van koning Willem, *die ze voor niemand verborg* en op 2 Augusti verklaarde de koning, 'met verwondering te vernemen dat de landelijkheden denzelfden dag herbegonnen zijn.'

MET VERWONDERING! dat is kostelijk en dit teekent den Man.

En, ô nieuw toeval, ziedaar dat Frankrijk juist met een leger aan onze grenzen gereed ligt, om op den eersten alarmkreet toe te snellen, de Belgen van het slagveld te verengen, waar zij moedig zouden gevochten, wellicht overwonnen hebben, doch waar zij de omwenteling vertegenwoordigden, en om dan met den Hollander de komedie te spelen, die men later zien zal.

Alles in die treurige zaak toonde het verraad des Konings en zijner ministers aan.

De minste bekwame krijgskundige had begrepen dat koning Willem met zijn leger, op de snelste en zekerste wijze tot Brussel, de hoofdstad onzes lands, wilde doordringen en dat hij noodwendigerwijze den weg zou volgen, die de onbekwaamheid of het verraad hem tusschen de legerkorpsen van Schelde en Maas had opengelaten.

De generaals aan het hoofd onzer troepen, hunne officieren begrepen dit zoo goed, dat zij uit hun eigen verscheidene

malen de toenadering der beide verdeelde machten hadden gevraagd, maar dit werd hun steeds geweigerd.

Meer nog, Leopold scheen door zijn plan, Venloo tegen de Hollanders te willen verdedigen en zich op Antwerpen te steunen. En, ô schande, Leopold had vóór zijne troonbeklimming reeds toegestemd, Venloo aan Holland af te staan - zoo het werkelijk gebeurd is - terwijl hij hoegenaamd op Antwerpen niet rekenen kon, wiens forten aan de Hollanders behoorden.

Dat waren de daden van onzen Cesar.

Dat is nog niet voldoende. Halen wij nog meer bewijzen om het verraad van den koning zoo helder als den dag voor iedereen te doen verschijnen.

En om iedereen ten volle te overtuigen van de juistheid onzer gezegdens, zullen wij het woord geven aan den katholieken en koningsgezinden Thonissen.

Die geschiedschrijver had het bewustzijn dat er iets slechts gepleegd was; hij wilde dit niet verzwijgen maar tevens zijne verantwoordelijkheid dekken; daarom, alvorens tot de uiteenzetting der feiten over te gaan, schreef hij de volgende regelen:

‘De feiten die wij zullen aanhalen zijn zoo vreemd, dat het noodzakelijk is, de dokumenten welke ze bevestigen, in hun geheel onder het oog onzer lezers te brengen, om hunne overtuiging te vormen.’

Vijftiende hoofdstuk.
De landsverraders aan het werk.

Rond 11 ½ 's morgends van den 5 Augusti des jaars 1831, heerschte in het leger van generaal Daine eene buitengewone levendigheid.

Officieren liepen heen en weêr, bevelen klonken langs alle kanten, op alle toonen; aller aangezichten straalden van tevredenheid, en in de handelingen der soldaten zoowel als in die der officieren, lag eene zekere koorts, een drift door de voor allen zoo vreugdevolle als onverwachte tijding veroorzaakt.

Wat was er dan gebeurd? Het leger had bevel ontvangen om op te breken, zich met den meest mogelijken spoed gereed te maken en zich op weg te begeven.

Om 11 ure had generaal Daine het volgende ordergekregen:

‘Antwerpen, 4 Oogst 1831.

’GENERAAL,

’Volgens de bevelen van Zijne Majesteit ontvangen zult gij aanstonds de noodige maatregelen nemen om het legerskorps van generaal de Tieken te naderen, waarvan het hoofdkwartier te Schielde gelegen is. Gij zult eene voldoende bezetting te Hasselt laten en uwe beweging uitvoeren, door u naar de Neethe te richten, in wiens nabijheid de linkervleugel des Scheldelegers zich bevindt.

’Gij zult uwe *dépêches* en verslagen naar Antwerpen sturen.

’Eene vijandelijke afdeeling bezet Turnhout, eene andere den weg van Breda naar Antwerpen.

’(*Geteekend*): de generaal BARON DE FAILLY.’

Nauwelijks had de generaal dit bevel ontvangen, of hij geboodt de spoedigste gereedmaking om er aan te volkomen.

De generaal was opgetogen; eindelijk had men de noodzakelijkheid der samenvoeging van de beide legers begrepen, en ging men een machtigen dam tegen de invallende Hollanders kunnen opwerpen.

Tot het begrijpen der latere gebeurtenissen moeten wij een korten schets van Daine's karakter geven.

Daine was niet een uitstekend generaal, geschikt om groote veldslagen te leiden en te winnen. Hij was er ten volle van bewust en daarom had hij reeds verscheidene malen aan het Regentschap gevraagd, hem een of meer generaals te zenden, om gezamentlijk de krijgsverrichtingen te regelen. Dit werd hem geweigerd, alhoewel de Regent 24 *generaals ter zijner beschikking had*. Dan had hij gebeden om de generaal Duvivier, verdediger van Venloo, die als bevelhebber der artillerie onder hem wilde dienen, bij zijn legerkorps te voegen; insgelijks dit werd hem geweigerd.

Daine's toestand was bijna onuithoudbaar. Dat de lezer zich herinnere, dat hij, om alle de orders uit te voeren, noch divisie-generaal, noch brigade-generaal, noch krijgskundig korps, noch eenig bestuur had; hij was *alleen*, gansch *alleen*.

Hij beminde zijn land en hare zaak; hij was de omwenteling en haar doel genegen en zou tot de volle volvoering harer plannen, tot de volledige verkrijging harer behoeften en rechten, alles prijs hebben gegeven wat hij bezat; maar... Daine was soldaat en echt soldaat. Boven zijne liefde voor zijn land, boven zijnen persoonlijken iever en zijne denkbeelden, stond voor hem zijn bevelhebber, die de koning was. Wat de koning bevool was wet voor Daine, daaraan gehoorzaamde hij, daarvoor deed hij zijn eigen gevoelen zwijgen, wanneer hij het zelfs beter en schooner dan dit zijns meesters vond.

En dit is verstaanbaar. Hij, als soldaat des vaderlands

voelde zich rechtschapen en liefdevol voor het land, hij mocht dan nog meer iever en liefde voor hetzelve verwachten van hem, van zijne majesteit, den koning, heer en meester, wiens opoffering klimmen moet volgens de belangrijkheid der te vervullen rol en roeping.

Arme soldaat, die blindheid, dit 'lijk zijn' was uw ongeluk, want men heeft u voor verrader des vaderlands uitgescholden en uwe slaafsche gehoorzaamheid heeft de omwenteling en Belgie vele vernederende kaakslagen berokkend.

Het ontvangen bevel was voor den generaal het vooruitzicht, zoo niet van den zege, ten minsten van de moedige verdediging en des eerlijken strijds.

De donkere wolk die zoo dikwijls het gelaat van den soldaat had overtrokken, bij de verwaarloozing en de dubbelzinnige werkingen des Regents en zijner ministers, verdween, en met grooten iever, met geestdrift stelde hij zich aan den arbeid om het gegeven bevel te vol voeren.

De verschillende korpsen werden verwittigd en overal waar het bevel van oprukken kwam, werd het met blijde kreten aanvaard.

De soldaten wisten wel niet heel goed waarop de samenvoeging der beide legers zou uitloopen, maar het vooruitzicht der beweging die volgen ging en dit, weldra andere landgenooten, oude vrienden en kennissen te zien, maakte hun opgeruimd.

En zoo slaperig zij vroeger hadden rondgestrompeld, zoo levendig liepen ze nu heen en weêr, onderling kluchten vertellende, kwinkslagen en meer andere vrolijkheden doende, om lucht aan hunne vreugde te geven.

En hoe meer iedereen zag dat de toebereidselen eindigden en het *gewichtig oogenblik* naderde, waarop het door velen verwachte 'voorwaarts' zou worden uitgesproken, hoe levendiger en opgeruimder het in het leger werd.

Alles ging zoo snel als de slechte regeling der krijgsmacht het toeliet; de soldaten hadden in hunne rijen plaats genomen,

de paarden waren ingespannen, de schutters op de kanonnen, de officieren liepen nog eens rond om een laatsten oogslag over alles te werpen, een vergeten bevel te doen uitvoeren, alles was in orde, allen stonden gereed en slechts de generaal Daine werd nog gewacht, om het teeken tot aanrukken te geven. Hij echter komt niet, de oogenblikken vervliegen, zij schijnen dagen... Waar blijft hij? Wie of wat wacht hij nog? Die vragen worden reeds door honderden gedaan. - Velen der Belgische soldaten waren minder ‘soldaat’ dan hun generaal. - Eindelijk! daar is hij! Generaal Daine stapt uit zijne tent. Vreugdekreten, door de naastbij staande soldaten aangeheven en weldra door gansch het leger herhaald, begroeten zijn verschijnen. De eerlijke soldaat wordt er door getroffen, zijn gezicht heldert op. Maar zie, daar is weder die donkere wolk! De soldaten merken het op en zwijgen. Wat is er gebeurd?

Het bevel tot het te gemoet trekken des Scheldelegers is ingetrokken; het Maasleger moet oprukken, maar niet naar Antwerpen toe, neen, hooger op, naar Holland, naar Venloo.

Ziehier het tweede bevel door generaal Daine ontvangen, slechts drij uren na het eerste en dat totaal het verkeerde ervan bevatte:

‘Antwerpen; 4 Oogst 1831.

’GENERAAL,

’Nieuwe inlichtingen over de bewegingen van den vijand hebben Zijne Majesteit doen besluiten, de bevelen te veranderen die zij mij gelast had u mede te deelen, zooals ik het door den brief van heden gedaan heb.

’Het schijnt dat twee legerafdeelingen, de eene onder de bevelen van generaal Kortheiligers, de andere onder die van generaal Meyer, moeten trachten zich van Venloo meester te maken, terwijl de twee andere afdeelingen *het Scheldeleger in bedwang houden*.

’Gij zult uw hoofdkwartier naar Hechtel overbrengen en

de legers, onder uwe bevelen staande, derwijze samentrekken, om u overal waar het noodig zijn zal haastig te kunnen begeven. Zoodra gij *vijandelijke betoogingen op Venloo* zult vernemen, zijt gij gelast, generaal, de troepen te vernietigen die zoeken er zich meester van te maken, *zonder u om de andere afdeelingen te bekreunen die zich tegenover het Scheldeleger bevinden*(1).

'Gij zult aanstonds de voorwerpen tot legering der Hoepen onder uwe bevelen staande ontvangen.

'(*Geteekend*) de minister van oorlog: 'BARON DE FAILLY.'

Het is twee uren in den namiddag.

Het ontvangen tegen-bevel heeft eenen nadeeligen invloed op het leger uitgeoefend. Het eerste was de zekerheid, de vrienden en kennissen, de beslissende strijd in het verschiet; het tweede de onzekerheid, de machtige, goed gewapende vijand te midden van *zijn* land in aantocht.

En het wantrouwen dat zich vroeger van het leger had meester gemaakt, kreeg nieuw voedsel en maakte zich van velen meester.

Generaal Daine, dien verderfelijken invloed ziende, het somber gevoel, dat in zijn hart gloeide, willende bevechten, hield weldra eene korte, manhaftige toespraak, reed langs het *front* van het leger, overal de officieren en soldaten aanmoedigende.

Met den degen in de richting wijzende die het leger op moest, riep hij uit:

'Soldaten, daar wacht u de vijand! U wordt de eer geschonken hem het eerst aan te vallen! Het vaderland rekent op u, zijne moedige zonen! Zal het te vergeefs op u hebben gerekend? Neen, niet waar? Moedig, onverschrokken, als mannen gestreden, en aan den vijand getoond dat, hoe sterk

(1) Ik onderlijn.
DE SCHRIJVER.

hij ook zij, hij niets vermag tegen ons, verdedigers der vrijheid en van het vaderland!

En nu, kinderen van een moedig volk, voorwaarts onder den dubbelen kreet: leve de vrijheid! leve het vaderland! Voorwaarts, voorwaarts!

Het leger herhaalde dien kreet, stelde zich daarop in beweging en begaf zich noordwaarts op, de niet bezette plaats tusschen het Schelde- en het Maasleger, nog grooter, dus den inval der Hollanders gemakkelijker makende.

Daine, die ten volle het ongerijmde van het tweede bevel begrepen had, gehoorzaamde er nogthans aan, als getrouw soldaat en als slaaf der tucht.

Met den meest mogelijken spoed stelde hij zich aan den arbeid, en met het vallen van den nacht hadden drij bataillons en eene halve batterij geschut, van afstand tot afstand, post gevat tusschen Hechtel en Zonhoven. Om 11 ure des nachts keerde hij naar Hasselt terug, ten einde 's anderendaags, 6 Oogst, met denzelfden iever voor de proviandeering des legers te zorgen.

In allerhaast werden eenige tenten opgeslagen, doch de soldaten moesten zich gestadig of tot den aanval, of tot de verdediging gereed houden.

Spioenen werden uitgezonden om over de nadering en de macht des vijands berichten in te winnen.

Te midden der legerplaats stonden eenige soldaten in groep bijeen.

Zoowel door hunnen ouderdom en wezenstrekken als door hunne kleederen verschilden zij onder elkander. Een warm gesprek, waaraan slechts twee mannen deel namen, had onder hun plaats en de anderen hadden zich luisterend in een kring geschaard, nu en dan eens teekenen van goed- of afkeuring gevende.

En ik zeg, sprak op eens de jongste der beide mannen, in wie wij Victor herkennen, ik zeg dat de tegenwoordige krijgstocht niets goeds voorspelt.

- En waarom niet dan, vroeg de oudste, een gewezen soldaat van Napoleon.

- Wel, hebt gij, als oud-gediende, ooit een warboel gezien zooals het hier een is.

- Dat is waar, maar alles moet zijn tijd hebben, jongeling, gij moogt zoo haastig niet zijn.

- Zijn tijd hebben, zegt gij, hebben zij hem niet gehad? Sinds maanden wisten onze bestuurders, wist onze koning dat de oorlog uitbreken zou, en hij laat ons hier zonder eten en gewapend, als of wij het tegen kartonnen mannen zullen te doen hebben.

- Dat is waar, in den tijd van den grooten Napoleon ging het er beter aan toe, maar wees niet verlegen, ik zal aan die kaasbollen van Hollanders toon en, dat een verroest geweer in onze handen een geducht wapen is.

- Onze moed zal niet helpen, want aan al de verschillende en tegenstrijdige bevelen die men ons doet uitvoeren, ziet gij wel dat men een misdadig plan wil uitvoeren.

- En wat denkt gij dat onze oversten van zin zijn?

- Ons in een valstrik lokken, ons overrompelen, ons de nederlaag geven, om den koning van Holland te wreken over de beleedigingen die wij hem in Brussel deden ondergaan.

- En gij denkt dat onze koning in dit misdadig plan zou mededoen?

- Ja. Is het niet algemeen in den mond dat hij reeds den afstand van een deel van Limburg en Luxemburg aan Holland heeft onderteekend, en zwoer hij nogthans niet ons grondgebied ongeschonden te handhaven?

- Dat is waar. Maar is dat bewezen?

- Het zal het worden.

- Ik geloof dat gij een hekel aan de koningen hebt.

- Ik haat ze.

- Gij hebt ongelijk. Wat kwaad doen zij?

- Kwaad? Moet gij het nog vragen, gij die onder den

grootsten der koningen en der beulen, onder Napoleon hebt gediend?

- Zie, kameraad, wilt gij hebben dat wij goede vrienden blij ven, ehwel, spreek niet aldus van den grooten man.

- Denk er over zooals gij wilt, maar de arme moeders, wier zoons en echtgenoots hij deed vermoorden, zullen er anders over oordeelen.

- Dat is waar, velen hebben er het leven bij gelaten, ik zelf ben slechts door een gelukkig toeval ontsnapt, maar wat wilt gij, er zijn altijd koningen geweest, er zullen er altijd zijn, en hij, de groote Napoleon, is ten minsten van klein groot geworden en heeft al die trotsche gekroonden doen buigen als koorn voor den wind.

- En ik zeg dat er altijd geene koningen zullen zijn.

- En wat zal er dan zijn?

- De republiek.

- De republiek, arme jongen, wij hebben het gezien in Frankrijk, dat is onmogelijk.

- Onmogelijk gelijk alle nieuwe dingen. Maar nogthans bestaat zij in Amerika.

- Maar niemand wil er hier van.

- Dat doet niets ter zake. In den beginne wilde niemand van de aardappelen eten en heden worden zij in alle huizen gekookt.

- Sapperloot, kameraad, gij hebt overal uwe antwoorden op, maar zij bewijzen weinig.

- Niets bewijzen! mijne woorden zeggen alles, want zij toonen dat de klachten en opmerkingen der menschen tegenover het nieuwe meer uit vooroordeel dan uit de onpraktischheid van het nieuwe voortspruiten. Hebben wij niet gezien dat De Potter, het grootste figuur der omwenteling, de rechtzinnigste onzer strijders, voor de republiek was, alsook een groot getal zijner vrienden.

- Dat is waar, maar ook hij is niet gelukt!

- Pleit dit tegen de republiek of tegen de laffe menschen?

Hoor, de tijd is uit dat eenige menschen beschikken over het leven, over de opbrengst des arbeids van millioenen hunner natuurgenooten. De volkeren zijn geene kinderen, die een oppasser behoeven, maar reuzenmachten die zich zelf kunnen en moeten besturen. De Franschen hebben hun misdadigen koning, verrader des lands, op het schavot doen sterven, zij deden wel. De burgers hebben ons een koning tegen onzen wil gegeven, aan ons hem uit ons midden te jagen. Verslaan wij eerst den Hollandschen monark en keeren wij dan zegevierend naar Brussel terug, om den onzen naar Engeland te sturen, welk rijk hij nooit had moeten verlaten...

Die stoute rede, met vuur uitgesproken, verwekte verwondering, bijna schrik bij de soldaten, maar eensklaps werd zij afgebroken door eenige ruiters die met lossen teugel de legerplaats binnenreden, roepende: de vijand, de vijand!

Aanstonds liepen alle mannen te wapen, stelden zich in slagorde en wachtten de bevelen af.

Na eene korte schermutseling tusschen de voorwacht der beide legers, ging de strijd algemeen worden.

Generaal Daine voerde zelf het bevel over de troepen, die in korten tijd in een hevig gevecht gewikkeld waren.

Het legerkorps waarin Victor en de grijze Tonne dienden had nog geen bevel ontvangen voorwaarts te rukken. Het hevig geweer- en kanonvuur, dat zij in hunne nabijheid hoorden, de reuk van het poeder, die zich alom verspreidde, de zucht naar den strijd, dit alles deed hun het bloed koken en zij stampten van ongeduld daar werkeloos te moeten blijven staan.

Niets van het strijdplan, noch van de bedoeling hunner oversten kennende, nog gedeeltelijk onder den indruk der laatste twijfelachtige gebeurtenissen betreffende de verandering der bevelen, voelden zij het wantrouwen op nieuw in hun hart groeien, door het beginnen van den strijd er eenigen tijd uitgedreven.

Wat nog meer voedsel aan hunne vermoedens gaf, was de

houding van generaal de Failly, die iedereen in het leger voor den minister van oorlog aanzag, en welke zich op eene zeer dubbelzinnige wijze gedroeg.

- Is dat nu de manier van handelen eens generaals, sprak grijze Tonne, zie eens, hij loopt daar als eene verschrikte hinde rond.

- Ik heb het ook reeds opgemerkt, antwoordde Victor.

- Had hij aldus bij den grooten Napoleon moeten handelen, *sacré tonnerre*, deze had hem schandelijk van het slagveld gejaagd.

- Het schijnt dat dit gevecht tegen zijn zin is. Hij zou ons misschien liever allen aan de Hollanders overleveren, want ik heb het reeds gehoord dat hij met den vijand samenspant.

- Ah, wist ik het zeker, riep de oude soldaat met verontwaardiging uit, ik joeg hem van hier een kogel door het hoofd, al moest ik er zelf mijn grijzen kop bij laten[(1)]!

Op eens klonken in de verte triomfkreten boven het gewoel van den strijd:

- Leve Belgie! Leve Belgie!

- Leve Belgie! herhaalde de oude soldaat, zijn geweer geestdriftig in de hoogte zwaaiende. En al zijne strijdmakkers riepen weldra:

- Leve Belgie!

- Hel en duivel! bromde Tonne, dat wij bij het feest niet mogen zijn.

Eensklaps kwam een officier naar hun toe zoo snel hij loopen kon.

- Vooruit! vooruit! mannen! riep hij reeds van verre.

En naderbij gekomen, ging hij voort:

- Vooruit! De slag is half gewonnen, de Hollanders

(1) Generaal Daine heeft een tijd lang generaal de Failly als verkocht aan Willem van Oranje aanzien. (GENDEBIEN, *Catastrophe du mois d'Août* 1831.)

moeten achteruit en dan op stormpas het Scheldeleger bij gesprongen.

Deze weinige woorden die op eens een duidelijk, moedig en stout strijdplan aan toonden, werkten electriseerend op de soldaten.

Aanstonds ijlden zij, het geweer op de schouders, op stormpas voorwaarts, en de verdubbeling van het gewoel des strijds en van het vuren kondigden weldra aan dat zij zich onder de vechtenden hadden gemengd en zich dapper gedroegen.

Het was een kritiesch oogenblik, waarvan de beide partijen al het gewicht begrepen.

Kon generaal Daine, door het overwinnen in dezen strijd, de Hollanders in Noord-Braband terugdrijven, dan was het hem gemakkelijk, door eenige snelle *marches*, zich met het Scheldeleger, in de provincie Antwerpen te vereenigen en dan waren op hunne beurt de Hollandsche legers gescheiden, die de Belgische macht meenden te verdeden.

De prins van Oranje, welke zich tegenover het Scheldeleger bevond en die nooit had kunnen denken zich door generaal Daine in den rug aangevallen te zien, zou weldra door de twee Belgische legers overrompeld, niet den tijd tot tegenweêr gehad en ondanks de grootere getalsterkte zijner krijgsmacht, het onderspit gedolven hebben.

Dan ware gansch het misdadig plan door de koningen, diplomaten en ministers opgevat, den bodem ingeslagen gorden, en niemand kon voorspellen wat er zou gebeurd zijn.

Eene zoo schitterende overwinning der Belgen ware een kaakslag voor de mogendheden en nieuw voedsel voor de omwenteling geweest.

De Hollanders, langs hunnen kant, begrepen ten volle dat, Konden zij Belgen tot den aftocht dwingen, de moedeloosheid onder hun erg zou toenemen en de ruimte tusschen de

beide Belgische legers nog zou vergroot zijn geweest, wat hunne beslissende nederlaag voor gevolg moest hebben.

Daarom was die strijd zoo van gewicht, omdat hij den weg mag heeten, die de eene of andere legermacht naar den zege voeren moest.

In hun snel vooruitloopen zagen de mannen waarbij Victor zich bevond, eensklaps een Hollandsch korps op zich afkomen. Op eens klonk het ‘vuur’ van de vijandelijke zijde en vuur werd er gegeven.

Een oogenblik sidderden de Belgen te midden van den dikken rook door de losbranding veroorzaakt. Eene bloedige slachting moest onder hun zijn aangericht. De rook trok op, slechts twee soldaten waren licht gewond. De Hollander, hadden te hoog gevuurd(1).

Een spotachtig gelach beantwoordde het mislukt vuur des vijands en weldra stormden de Belgen met gevelde bajonnet op de Hollanders.

Een hevig gevecht ontstond, het was bloedig. In de eerste oogenblikken waren de twee korpsen ondereen gemengd, en hier zag men Hollanders diep in de Belgen voorwaarts dringen, terwijl zij elders moesten wijken.

Niemand kon voorspellen wie overwinnen zou; de beide partijen schenen even sterk, waren even wraakgierig.

Thans was het gevecht algemeen geworden en het slagveld strekte zich meer dan een uur ver uit.

De Belgen waren tegen over de Hollanders minder sterk? slechter gewapend, slechter gevoed; daarbij hadden moedeloosheid, wantrouwen en de zorgeloosheid der regeering hun erg verzwakt; maar thans verdween op eens dit verschil; de liefde voor de vrijheid, die in hun hart weêr herleefde, vergoedde hun voor al hunne tegenslagen.

(1) Het is bewezen dat de Hollanders bijna altijd te hoog vuurden. Zie het werk van GENDEBIEN.

Generaal Daine en eenigen zijner officieren hadden zich aan het hoofd van een legerkorps te midden der strijdenden geworpen, om hunne soldaten door dit voorbeeld aan te vuren en hun den zege te doen behalen.

Door de wisselvalligheden van het gevecht waren zij dat punt der strijdplaats genaderd, waar Victor en zijne vrienden zich bevonden. Het zien van hun bevelhebber, die de soldaten lief hadden, werd met een donderenden hoerrakreet beantwoord, weldra door een nieuwen en woesten aanval op de Hollanders gevolgd.

De Hollanders gedroegen zich moedig, maar de Belgen drongen steeds meer en meer vooruit.

- Leve Belgie! klonk het op eens in de nabijheid des generaals.

- Leve Belgie! antwoordden Victor en zijne vrienden.

- Hoerra, hoerra! riepen duizenden. De Hollanders waren op drij verschillende plaatsen achteruit gedreven geworden. Zij weken terug.

Generaal Daine dit ziende en de nederlaag volledig willende maken, riep op eens:

- Soldaten, voorwaarts! voor..... Hij kon niet uitspreken, daar stond de generaal de Failly, hem een bevel overhandigende.

Daine sloeg er de oogen op, werd bleek en deed een gebaar van uiterste wanhoop. Aan een oogenblikkelijk gevoel van verzet toegevende, wilde hij spreken, maar de generaal de Failly Weeg met den vinger op een zegel en een handteeken, dat het geschreven bevel langs onder droeg.

Ter neêr geslagen liet hij het hoofd neêrzinken, het papier aan een zijner officieren overhandigende, die gansch dit tooneel van op eenigen afstand, met zekere verwondering en geheime verlegenheid hadden gadegeslagen.

Het lezen van het bevel maakte op hun denzelfden indruk als op hun generaal.

Victor en de oude Tonne hadden dit alles bijgewoond; en

middelerwijl brulde het kanon, kletterden de geweren, verdedigden de Belgen zich dapper en stegen hier en daar triomfkreten op.

Eenige oogenblikken nadien, te midden van dien half gewonnen strijd, op het oogenblik dat de Hollanders met groot verlies gingen achteruit gedreven worden, werd door generaal Daine het bevel tot den aftocht gegeven.

- Verraad, verraad! klonk het van verscheidene kanten uit de rangen der Belgen, die maar niet begrijpen konden, hoe men iemand wil doen strijden als men hem niet laat overwinnen.

En dit woord 'verraad' had zijn rede, maar het verraad kwam niet van Hollandsche agenten, van Belgen aan koning Willem verkocht, maar wel van onzen koning, van Leopold I, de agent van Engeland, die met eenige Engelsche en Belgische intriganten aan den gang was, het misdadig plan der diplomaten uit te voeren.

Het papier, dat te midden des gevechts, door generaal de Failly werd overhandigd - die destijds geen minister van oorlog meer was - bevatte een bevel door koning Leopold aan generaal Daine gegeven, waarbij deze laatste geboden werd achteruit te wijken en bijna tot de besluiten van het eerste door hem ontvangen order terug te keeren.

Ziehier het bevel:

'Het Maasleger zal, als het mogelijk is, zich den 6 Oogst in beweging stellen, om zich naar Diest en Siechem en den volgenden dag, 7 der zelfde maand, naar Westerloo te richten. Indien de vijand een dezer stellingen bezet hield, zal hij er met geweld uitgedreven worden; wanneer hij er zich niet bevindt zal de generaal Daine zich met al zijne strijdkrachten naar Gheel begeven, waar hij zal voortgaan gezamentlijk met den divisie-generaal de Tieken te handelen, die bevel heeft geen enkel ernstigen aanval te beginnen dan wanneer hij het kanonvuur des legers van generaal

Daine zal hooren. Diens volgens zal deze laatste generaal alle de mogelijke middelen aanwenden om aan den generaal de Tieken den vooruitgang zijner bewegingen te laten kennen.'

Toen generaal Daine dit bevel had gelezen, deed weldra de soldaat in hem den mensch zwijgen.

Die veldslag, zoo schoon begonnen en voortgezet, werd gestaakt.

De Hollanders, verstonden zij niet wat er gebeurde of wisten zij het heel goed, wij kunnen daarover niets verzekeren, deden niets en verontrustten ket Belgische leger hoegenaamd niet in zijne zijdelingsche beweging linkwaarts af, om, volgens het ontvangen bevel, zijne vereeniging met het Scheldeleger mogelijk te maken.

Generaal Daine wilde alles stiptelijk ten uitvoer brengen, ondanks het gemor zijner troepen en zijn eigen oordeel, dat hem iets rampzaligs voorspelde.

Het Maasleger trok dus af, met het inzicht Diest en Siechem in te nemen, 's anderendaags naar Westerloo, dan naar Gheel op te rukken, steeds den vijand voor zich uitjagende.

Generaal Daine had gedurende den strijd de moedige houding van Victor en van grijzen Tonne opgemerkt, en hun op het slagveld, door een zijner officieren doen ontbieden, om deel zijner wacht te maken.

Beide waren er tevreden over, omdat zij alle twee hun generaal lief hadden; maar Victor was er nog te meer mede in zijn schik, daar dit hem steeds in de nabijheid van het hoofdkwartier des legers en wellicht op het spoor van het verraad brengen zou, waarvan hij het bestaan vermoedde.

En waarlijk hij behoefde niet lang te wachten om er ten volle de overtuiging van te bekomen.

Met de wacht des generaals in het hoofdkwartier gekomen, werd hij gelast bij de tent van Daine op post te staan.

Eenige oogenblikken nadien trad de generaal ze binnen,

door generaal de Failly, zijn *aide de camp* Capiaumont en nog twee hoofdofficieren gevolgd.

De generaal zag er mistroostig, bijna somber uit en antwoordde zeer weinig op hetgeen de Failly tot hem zeide.

Nauwelijks waren allen binnen of een nieuwe bode trad in de legerplaats, en begaf zich regelrecht naar de tent van den generaal.

Hij was met stof overdekt en scheen een langen tocht te hebben afgedaan.

De boodschap binnen gedragen hebbende, verwijderde hij zich, op eenigen afstand der tent wachtende.

Hij had een nieuw koninklijk bevel gebracht, dat aldus luidde:

‘Mechelen, 6 Oogst 1831.

’GENERAAL,

’Door verschillende verslagen vernomen hebbende dat de Hollanders zich in sterke macht te Veerle, op den weg van Gheel naar Diest, bevinden, worden eenige veranderingen noodig aan de onderrichtingen door u van generaal de Failly ontvangen.

’Te Diest aangekomen, na er den vijand, als hij er zich bevindt[1], uitgejaagd te hebben, zult gij, in plaats van u eerst naar Gheel te begeven, u met generaal de Tieken in gemeenschap stellen, die te Lier de Nethe overtrekken en in de richting van Diest u te gemoet komen zal, maar die, alvorens een ernstigen aanval tegen den vijand te doen, wachten zal tot hij vernomen heeft dat gij van uwe zijde hem aangevallen hebt.

’(*Geteelzend*) de minister van oorlog: ’C. D'HANE.’

(1) Die ‘als hij er zich bevindt’ is kostelijk. Wij zouden willen weten hoe den vijand anders uit Diest kon gejaagd worden, dan als bij er was?

Men ziet, het kwam nog eens de vorigen tegenspreken en was geschikt om de stevigste karakters te doen wankelen, de grootste veldheeren te doen twijfelen.

Nauwelijks had de man het hoofdkwartier verlaten, of Victor hoorde binnen in de tent eene hevige woordenwisseling. Hij luisterde aandachtig en hoorde op eens generaal Daine in bittere klachten en heftige bewoordingen tegen de bevelhebbers van den krijgstocht uitvaren. En tot slot van dien uitval, waarin verontwaardiging en toorn doorstraalden, riep hij uit:

- Iedereen maakt hier deel van de partij der samenzweering, tot zelfs de koning![1]

Eene doodsche stilte, welke slechts eenige sekonden duurde, volgde op die erge beschuldiging. Wie weet was Daine zelf niet verschrikt over haar gewicht.

Kort daarop echter hernam de redetwist met meer vuur dan vroeger. Generaal de Failly drong er op aan dat dit vierde en laatste bevel werd uitgevoerd, zooals hij op het slagveld op den aftocht had aangedrongen.

Hij eischte de volvoering van het koninklijk bevel, dat de samenvoeging met het leger van generaal Tieken behelsde.

De officieren van Daine en voornamentlijk zijn *aide de camp* Capiaumont verzetteden zich hardnekkig tegen het koninklijk bevel, dat zij een valstrik noemden.

- Volvoer dit bevel niet, generaal, sprak Capiaumont tot Daine, maar laat ons op Sint-Truyen rukken en het Hollandsche leger met generaal Saxen-Weymar aan het hoofd, er uit werpen; dan begeven wij ons naar Thienen en kunnen onze vereeniging met het Scheldeleger bewerken, zonder vrees door de Hollanders omsingeld en versmacht te worden,

(1) Daine heeft die woorden, door de gebeurtenissen meer dan gewettigd, uitgesproken. (Zie *Histoire politique et militaire de la Belgique* 1830-1831, door HUYBRECHT, bladz. 181.)

zooals het bij de uitvoering van het vierde bevel het geval zijn zal[1].

Daine stemde met het gevoelen van zijne officieren in en stond op het punt toe te geven; maar op eens kwamen de soldaat, de slaafsche tucht en gehoorzaamheid in hem op en evenals op het slagveld liet hij treurig het hoofd zinken en sprak op weêmoedigen toon:

- Generaal de Failly, de koning alleen is hier meester; hij beveelt; ik, een zijner soldaten, zal hem gehoorzamen.

Bij die woorden drukte generaal de Failly hem de hand; Daine beantwoordde koel dien vriendschapsblijk.

En weder was het eenige oogenblikken stil in de tent. Iedereen legde, in naam der tucht, banden aan zijn persoonlijk oordeel en gevoelen en besloot den koning te gehoorzamen.

De intriganten triomfeerden nog eens zooals zij het weldra volkomen zouden doen. Het rampzalig uur der algemeene slachting, op sluwe wijze voorbereid, naderde en generaal, officieren en soldaten liepen den wolf in de muil, meenende vertrouwen te mogen stellen in hun koning, die hun schandelijk bedroog.

Korten tijd nadien verlieten de officieren hun legeroverste, om de bevelen voor den tocht naar Diest aan de troepen mede te deelen.

Vergelijken wij eens goed de verschillende bevelen door generaal Daine ontvangen, ten einde duidelijk hunne tegenstrijdigheden en ongerijmdheid, de onschuld van Daine en het zwarte plan der diplomaten te doen uitkomen.

De laatste *dépêche* van den 6 Oogst bevol, even als die van den 5, de bezetting van Diest; zij verschilde met de vorige hierin, dat zij noch de marschroute, noch het vereenigingspunt met Tieken aanduide; die verandering is gegrond,

(1) Zie GENDEBIEN: *Catastrophe du mois d'Août* 1831, bladz. 75 en 76.

zegt het bevel, op het bericht dat ‘de Hollanders heel sterk te Veerle, *op den weg van G-heel naar Diest*, zijn.’ Dit belangrijk beslissend bericht moest niet alleenlijk het bevel van den 5 Oogst veranderen voor wat het vereenigingspunt der beide legers betrof, maar de krijgsverrichtingen op Diest zelven daarbij, omdat men met eenig doorzicht bemerken kon, dat ‘deze sterke Hollandsche krachten’ op Diest aanrukten. Den zelfden dag, inderdaad, 6 Oogst om één uur, deden de Hollandsche prinsen hunne intrede te Diest, aan het hoofd van hun voornaamste legerkorps. Eenige lanciers waren voldoende geweest, om bezit te nemen van dit belangrijk punt, dat door niemand verdedigd was!

Indien de *dépêche* van den 4 Oogst, in plaats van Daine te bevelen naar Venloo te rukken, hem voorgeschreven had Diest te bezetten, niets ware voor hem gemakkelijker geweest.

Daine kon het bevel volbrengen zonder één kanonschot te lossen! het ging er hem heel anders naar toe, wanneer de *dépêches* van 5 en 6 Oogst hem bevolen Diest in te nemen: hij was in strijd met twee Hollandsche legerafdelingen, die van Meyer en die van Kortheiligers, die niet zullen nalaten zich aan zijn rechtervleugel vast te hechten en zijne achterste troepen aan te vallen, gedurende gansch zijnen marsch naar Diest, waar hij, als hij zoo ver geraakt, de Hollandsche prinsen met ontzagelijke troepen zal ontmoeten.

Deze echter wachtten Daine niet af: de zeer bekwame (?) mannen van het Belgisch hoofdkwartier bedriegende, lieten zij eenige mannen te Diest en te Montaigu, om hunne krijgsverrichtingen te verduiken, die de omsingeling, de versmachting en de *slachting* van Daine's leger voor gevolg moesten hebben[1].

(1) GENDEBIEN, *Catastrophe du mois d'Août* 1831.

Zestiende hoofdstuk.
De landsverraders aan het werk (vervolg.)

Stellen wij ons goed den toestand der vijandelijke legers voor.

Generaal Daine rukte aan het hoofd van een ontmoedigd en afgemat leger, zoo snel hij kon naar Diest op, aan ieder zijner vleugels een Hollandsch leger hebbende, elk tien duizend man sterk, terwijl hij eene vijandelijke legermacht van twintig duizend soldaten te gemoet trok. Achter hem had hij Maestricht, waarvan de Hollandsche bezetting bij eene nederlaag hem erg verontrusten kon. En tegenover die ontzaglijke macht heeft Daine negen duizend slecht gewapende soldaten te stellen.

Doch hij heeft op zijnen tocht generaal de Tieken te ontmoeten, zich met hem te vereenigen, om dan gezamentlijk aan den vijand slag te leveren.

Ziedaar den toestand, hij mag reeds hachelijk heeten door de verpletterende getalsterkte der Hollanders; maar wanneer de twee Belgische legers hunne vereeniging niet kunnen bewerken, staan voor beide de ergste rampen te wachten.

Op hetzelfde oogenblik dat Daine bevel ontvangt naar Diest op te rukken, krijgt generaal de Tieken order hem te gemoet te trekken.

Verlaten wij Daine voor eenigen tijd om het Scheldeleger in oogenschouw te nemen.

De korte beschrijving, die wij uit HENDRIK CONSCIENCE'S *Omwenteling van* 1830 overnamen, heeft onzen lezers een duidelijk afbeeldsel van de samenstelling dezes legers gegeven.

En niet alleenlijk waren de kleeding en de wapening om te slecht, maar de soldaten hadden geene kogels of zoo weinig dat, na een gedeeltelijk gevecht hetwelk pas één uur duurde,

generaal Niellon gedwongen was er naar Antwerpen, dat verscheidene uren van het slagveld verwijderd was, om te zenden[1].

De voorwacht door Niellon aangevoerd was zeer verwaarloosd. Om over eene uitgestrektheid van zes uren de grens te bewaken, beschikte hij over 1800 of 1900 mannen. - H. Conscience, die als vrijwilliger van deze voorwacht deel maakte, spreekt slechts van 800.

Op de talrijke klachten die Neillon aan het hoofdkwartier zond, kreeg hij geen antwoord of te wel verminderde men nog zijne macht.

'Ik was overtuigd, zeide Niellon dikwijls tot Gendebien, dat men de vernietiging van mijn vrijwilligerskorps en van zijne aanvoerders besloten had als begin van den veldtocht, die de uitroeiing van het revolutionnair element voor doel had. Dit is zóó waar, dat niemand ter mijner hulp is gekomen en men integendeel, *op hooger bevel*, mij twee bataillons ontnomen heeft om Antwerpen ie dekken, en onder hetzelfde voorwendsel, op den weg van Westwezel naar Antwerpen, de derde brigade, uit vrijwilligers bestaande, en die mijnen linkervleugel beschutte, terug riep. Wat het bewijs hiervan volledigt is, dat men zoo zeker was van het gelukken der hinderlaag, dat men zich verhaast heeft overal aan te kondigen dat mijn legerkorps omsingeld, verslagen, geheel en gansch krijgsgevangen genomen was, terwijl ik, na een moedigen wederstand, mijn terugtocht in goede orde bewerkte, tot groote verwondering en ik heb het recht er bij te voegen, tot bewondering des vijands, twintig maal sterker dan mijne dappere vrijwilligers[2].

(1) Zie HENDRIK CONSCIENCE, *Omwenteling van* 1830.

(2) Gendebien, *Catastrophe du mois d'Août* 1831.
Tot nadere inlichtingen over dit gevecht, leest: *Histoire des événements mililaires et des conspirations orangistes de* 1830 *et* 1832, par NIELLON.

En te midden van die dagelijksche strijden, van die angstige stonden, van dit heen en weêr loopen des legers te midden der Kempen, door eene dikke stofwolk omgeven, verzengd door de brandende stralen der zon, bezwijkende aan vermoeienis, honger en dorst, te midden van allerlei smarten der ongelukkige Belgische vrijwilligers, die meenden het vaderland te dienen, en wiens lijden zoo goed door Conscience werd geteekend, wat deed onze koning Leopold I?

Hij verplaatste zijn hoofdkwartier naar Leuven en leefde daar zoo onbezorgd, als een koning die een speelreisje in eene zijner steden doet.

Terwijl hij gestadig de troepen verminderde der generaals, die iederen oogenblik een gevecht met den vijand te verwachten hadden of er mede handgemeen waren, hield hij, tot zijne persoonlijke veiligheid, gansch de ruiterij en 2000 mannen der burgerwacht en andere troepen bij zich, die meer dan noodig waren in de legers, welke voor roeping de redding des vaderlands hadden.

Middelerwijl trok het Scheldeleger dat van generaal Daine te gemoet, om de samenvoeging der beide krijgsmachten in de omstreken van Diest te bewerken.

Begeven wij ons te midden der Belgische soldaten van het Scheldeleger, dat weldra, na de vernietiging van Daine's troepen, tot eene schandelijke en voorbereide vlucht zal gedwongen worden, dank aan de *intrigues* en verraderijen van Leopold I en zijner omgeving.

De voorwacht van het Belgische leger was op weinigen afstand de achterwacht van het Hollandsche genaderd.

Het was midden in den nacht. De troepen legerden in het veld en de soldaten trachtten zich van de onderstane vermoeienissen uit te rusten, zooveel de kille aarde en de geleden honger en dorst het hun toelieten.

Alles scheen rustig in de legerplaats. Hier en daar wierp een stervend houtvuur eenige stralen uit en liet eenige

soldaten zien, op den grond uitgestrekt, met de voeten naar het vuur gekeerd.

Eene diepe stilte heerschte over de onmetelijke uitgestrektheid, waar honderde menschen gelegerd waren; enkel de trage stap der schildwachten, de wachtwoorden tot elkander geroepen kwamen haar storen.

In de tent van generaal Niellon brandde nog licht. De generaal waakte.

Treden wij er binnen.

Het is eene niet groote plaats, die met moeite een vijftiental personen kan bevatten.

Op dit oogenblik bevinden er zich twee personen in: Generaal Niellon, aan eene tafel gezeten en voor hem een soldaat rechtstaande, wachtende tot de generaal hem aanspreken zal.

Generaal Niellon is een man die er zoo wat in de vijftig jaren uitziet, terwijl de soldaat er slechts rond de dertig tellen kan.

Die soldaat, een vrijwilliger, met blauwen kiel en laarzen boven de broek, ziet er een mannelijken kerel uit en is niemand anders dan André, de broeder van Victor.

Hoe bevindt hij zich daar?

Nauwelijks was zijn broeder vertrokken om dienst in het Maasleger te nemen, of André wilde niet langer alleen in Brussel blijven, en dacht dat, voor de zaak die hij dienen wilde, hij het moedig voorbeeld zijns broeders volgen moest. Zoo gezegd, zoo gedaan; er werd niet op geslapen en eenige weken nadien was André met eenigen zijner vrienden in het Scheldeleger ingelijfd.

Met opzet hadden de vrienden het legerkorps van generaal Tieken gekozen, om op die wijze aan de geestverwanten die te Brussel waren gebleven, de juiste inlichtingen over de beide legers te kunnen geven. Ook koos André het Scheldeleger, omdat in zijne nabijheid het hoofdkwartier van

Leopold I zich bevond en André daarop een oog in het zeil wilde houden.

Eens soldaat, had hij door zijnen ie ver, moed en door zijn onversaagd karakter het vertrouwen zijner oversten gewonnen, en werd hij dikwijls met gevaarlijke ondernemingen gelast, tot wier gelukken zooveel tegenwoordigheid van geest, scherpte van blik als stoutmoedigheid werd vereischt.

Zijne bemorste laarzen en kleêren toonden op nieuw dat hij van zulk een post terugkeerde en dat hij dikwijls, tot het gelukken zijner doeleinden, zich plat op den buik had moeten uitstrekken.

Op de tafel vóór Niellon liggen eenige smalle lederen banden, *pompons* en andere kleinigheden tot de soldaten kleeding behoorende.

Na er gedurende eenige oogenblikken op gestaard en diep nagedacht te hebben, richt generaal Niellon op eens het hoofd op en zegt:

- Zoo dus, mijn moedige vrijwilliger, gij zegt ook warme steenen te hebben gevonden op de plaats waar gij dit alles hebt opgenomen.

- Ja, generaal, antwoordt de soldaat. Warme steenen, die ongetwijfeld door de Hollanders gebruikt zijn om hunne soepketels op neêr te zetten en er tusschen vuur aan te leggen.

- Zoo dat de vijand ons zoo weinig vooruit is.

- Zeer weinig generaal. Ik geloof niet dat hij reeds één uur die plaats kan verlaten hebben, want met de weinige klaarte die de nacht mij schonk, bemerkte ik nog heel duidelijke sporen der Hollanders in den grond.

- Dat is ernstig, spreekt de generaal tot zich zeken, en de stem verheffende, gaat hij voort:

- En gij hebt u bij die ontdekkingen niet bepaald?

- Neen, generaal, ik heb meer willen weten en ben buiten alle verwachting gelukt.

- Gelukt, wat wilt gij zeggen? Spreek.

- Toen ik die versche sporen bemerkte, deed ik mijne

laarzen uit, om hoegenaamd geen gerucht te verwekken en spoedde mij zoo snel als de omstandigheden het toelieten, voorwaarts. Ik had een lichten heuvel voor mij. Met omzichtigheid rondziende, een pistool in iedere hand, naderde en beklom ik hem. Naarmate ik dichter tot zijn top kwam, meende ik geruchten te vernemen. Ik schrikte in de eerste oogenblikken, wierp mij neder en kroop op handen en voeten den heuvel verder op.

- Gij zijt een moedige soldaat, onderbreekt Niellon, die met gespannen aandacht het verhaal des vrijwilligers aanhoort.

- Ik dank u, ik dank u, generaal, voor die woorden, zegt André aangedaan. En hij vervolgt: Dit klimmen op handen en voeten duurde omtrent acht a tien minuten. Ik naderde den top en kon reeds in de verte duidelijke geruchten onderscheiden. Of te wel verried ik mij door den drift om te zien en te weten, ofte wel hielden de Hollanders goed de wacht, ik weet het niet, maar op eens hoorde ik roepen:

- Wie daar?

- Oogenblikkelijk bleef ik liggen, mij niet durvende verroeren, om niet ontdekt te worden; de kreet werd niet meer herhaald, de schildwacht meende zeker zich te hebben bedrogen. De top van den heuvel was bezet. Nu wist ik het. Ik wilde meer weten; ik was op den top des heuvels en kon wellicht in de vlakte zien. Met de meeste omzichtigheid stak ik het hoofd door het kreupelhout, dat hier en daar den heuvel bedekte en waartusschen ik mij verscholen had. Nauwelijks was mijn hoofd boven de struiken of ik stond verpletst. Aan den voet van den heuvel strekte het Hollandsch kamp zich uit, door allerlei vuren sterk verlicht, omdat de vijand geene overrompeling van ons vreesde misschien.

- De Hollanders aan de overzijde van den heuvel, zegt gij, vraagt de generaal nadenkend.

- Ja, generaal.

- En hoe ver ligt die heuvel van hier?

- Omtrent een uur en half gaans, generaal; bij gezwinden pas doet men den weg in een goed uur.

- En hoe Sterk zijn de Hollanders, vraagt de generaal die, men merkte het aan de beslissende uitdrukking welke zijn wezen aannam, het plan eener overrompeling beraamde.

- Daar vóór mij, generaal, was er anders niet, ik durf er mijn hoofd op stellen, dan een bataillon voetvolk en een eskadron kurassiers.

- Slechts zooveel?

- Ik ben er zeker van, generaal, alhoewel het volgende mijne gezegdens onwaarschijnlijk maakt.

- Spreek verder, wees kort.

- Ik telde in het Hollandsch kamp niet minder dan achttien stukken kanonnen.

- Achttien kanonnen, zegt gij, maar het is dan een geschutspark dat gij voor u hadt?

- Ja, generaal[1].

- En er waren niet meer troepen om dit alles te bewaren?

- Neen, generaal; ik zag er niet meer en toen ik terug naar het leger keerde, ontmoette ik een boer die vluchtte met hetgeen hij nog bezat. Hij verzekerde mij, dat sinds verscheidene uren, de groote massa der troepen naar Diest was opgetrokken.

- Naar Diest, om den braven Daine te omsingelen. Maar de prins van Oranje, vervolgt de generaal met vuur en rechtstaande, heeft gerekend zonder ons en wij zullen het Maasleger ontzetten, den slag gezamentlijk leveren en voorzeker overwinnen!

Gedurende die korte toespraak zijns oversten zwijgt André; bij het hooren van de samenvoeging der beide legers, had eene donkere wolk zijn aangezicht overtrokken. Hij twijfelde

(1) Zie GENDEBIEN, *Catastrophe du mois d'Août*, 1831.

er aan, want de inlichtingen die hij langs Brussel, van zijn broeder Victor over het Maasleger had ontvangen, hadden hem reeds doen voorzien en vreezen wat er gebeuren zou.

- Hoe is uw naam, moedige vrijwilliger, vraagt Niellon op eens aan André.

- André Van Acken, antwoordt deze.

- André Van Acken, spreekt Niellon op waardigen toon, gij hebt u als een held gedragen; ontvang mijnen dank, ik zal u gedenken; ga mijn *aide de camp* verwittigen dat ik hem oogenblikkelijk spreken wil en keer met hem terug, ik zal u nog behoeven. Ga.

André vertrok en keerde eenige oogenblikken daarna met een der officieren van Niellon terug.

- Mijnheer, sprak deze tot zijnen *aide de camp*, doe oogenblikkelijk het leger wekken en tot den *marsch* gereed maken; alles moet met de meeste stilte gebeuren, spoed en keer terug.

De officier stond in den eersten oogenblik over dit bevel verbluft, maar gehoorzaamde en vertrok.

Korten tijd nadien waren de orders uitgevoerd en stonden de soldaten tot voortrukken gereed; zij wachtten slechts het Woord ‘voorwaarts’ af.

Middelerwijl had André op verzoek van Niellon, met de meeste nauwkeurigheid, den te volgen weg, de ligging, de vermoedelijke sterkte des vijands aangeduid.

Toen hij had geëindigd, zeide Niellon:

- Met vijf kwart uurs vallen wij de Hollanders op het lijf, met twee uren zijn wij meester van hun kamp en hunner kanonnen. Heer prins van Oranje, dat zal de kansen gelijk stellen en dus doen keeren.

Eenige oogenblikken later waren de hoogste officieren in Niellon's tent vergaderd.

- Mijnheeren, zeide hij op mannelijken toon, een uur van hier ligt een Hollandsch kamp, met achttien kanonnen. Wij gaan het overrompelen en in bezit nemen.

Het is eene schitterende gelegenheid om onze dapperheid, onze kennissen te toonen, het vaderland te dienen en zijne zaak te doen zegevieren. Omzichtigheid en stilte gedurende den *marsch*, onverschrokkenheid in den aanval is hetgeen ik van u eisch. Ik reken op u, allen op uw post, met eenige oogenblikken geef ik het bevel tot oprukken.

Terwijl de officieren de tent verlieten, stond een bode van generaal de Tieken er voor.

Bij den generaal binnengelaten, overhandigde hij een brief, welke deze openbrak en vluchtig las; hij verbleekte en kon den uitroep ‘verraad!’ niet bedwingen.

De officieren en André, die dien kreet hoorden, keerden zich verwonderd om, de oogen op hun overste vestigende:

- Daar schuilt een misdadig plan onder, sprak Nielion stil maar kokend en bovenmenschelijke pogingen inspannende om zich tegenover zijne ondergeschikten te bedwingen.

- Mijnheeren, zeide hij op eens, wij moeten van het plan dat ons wellicht redden kon, afzien; generaal de Tieken beveelt mij, op last des konings, onmiddellijk terug te trekken, naar Aarschoot te wijken, Diest vermijdende, om den vijand eerst in de omstreken van Aarschoot aan te vallen en te verslaan. Ga het leger bevelen naar Aarschoot op te rukken, ik volg dadelijk.

Die plotselinge en onverwachte verandering van taktiek, door het hoofdkwartier tegenover het Scheldeleger genomen, verstomde al de officieren zoo zeer als hun generaal; te meer, omdat zij allen het plan van de samenvoeging der beide legers hadden toegejuicht.

Nauwelijks bevond Nielion zich alleen, of hij nam nog eens het bevel van de Tieken in de hand, fronsde het ineen en riep uit:

- Men wil dus niet dat wij Daine helpen en redden, hij moet dus omsingeld, verpletterd worden, bij en zijn leger; de arme man! Maar zijn het de Hollanders die ons leger aan voeren en de bevelen geven of wie is het dan?

Nog altijd mompelend en kokend van verontwaardiging verliet de generaal zijne tent, om zich aan het hoofd zijner troepen te plaatsen. Weinig tijds nadien verliet de voorwacht Scheldelegers zijne voordeelige plaats. Alvorens af te trekken, keerden twee mannen nog eens het hoofd om naar den kant waar de Hollanders gelegerd waren, als menschen die een gelukkig oord verlaten en het voor de laaste maal groeten en willen aanschouwen. Deze twee mannen waren: generaal Niellon en André.

Met gezwinden pas, in het midden van den nacht, trad de legerafdeeling van generaal Niellon voort en had weldra gansch het Scheldeleger bereikt.

Nauwelijks kwam het bericht dat men het leger van Tieken genaderd was, of generaal Niellon begaf zich bij zijn overste de Tieken, om de rede dezer zonderlinge en plotselinge verandering van taktiek te vernemen.

Niellon vond de Tieken in zijn hoofdkwartier, bezig eene Nieuwe *dépêche* van den minister van oorlog te lezen.

Op de vraag van Niellon naar de rede dezer verandering, overhandigde hij hem het ministerieel bevel.

De lezing ervan had op het gemoed des generaals denzelfden invloed als die van het in zijne tent ontvangen bevel, doch voor de Tieken bedwong hij zijne gramschap niet.

Niellon, door verontwaardiging, toorn en wantrouwen geschokt, viel in hevige bewoordingen tegen de opstellers der bevelen en de leiders van den krijgstocht uit.

Niellon noemde dien aftocht een schandelijk verraad en weigerde volkomen er aan te gehoorzamen.

Generaal de Tieken die, even als Daine, de slaafsche gehoorzaamheid in persoon was, wilde van dit gedacht niet weten en eischte de stipte uitvoering der gegevene bevelen.

Het verschil van denkwijze, dat in den beginne de beide legeroversten tot een warmen redetwist had vervoerd, gaf weldra aanleiding tot een hevigen twist.

Niellon gaf zijn ontslag van generaal en wilde hoegenaamd het bevel niet uitvoeren.

- Indien de prins van Oranje dat order had gegeven, riep hij uit, zou hij het niet beter kunnen doen, om den reeds zoo erg beproefden Daine geheel en gansch van ons af te zonderen en onder de overmacht te laten verpletteren. Arme Daine! Arm. Belgie, in welke handen zijt gij gevallen?

- Ik kan niet gedoogen, generaal, sprak de Tieken, dat gij u aldus uitdrukt over hen die aan het hoofd onzes volks staan.

- Maar, generaal, weet gij of Daine verwittigd is van onzen aftocht? Weet gij of hij bewust is met zijn handsvol afgematte vrijwilligers een ontzagelijk legerkorps te gemoet te loopen?

- Daar zal de koning wel voor gezorgd hebben.

- Gezorgd? Neen, dat heeft hij niet; ik heb er het voorgevoel van.

En op eens door dit voorgevoel als verlicht, als getroffen door een genius, die voor hem den sluier wegrukte, welke voor iedereen de toekomst verbergt, wendde hij zich tot generaal de Tieken en sprak met eene van aandoening trillende stem:

- O, mijn waarde krijgsmakker, het is u die men verwijten zal, met volle bewustzijn het grootste deel van ons leger te hebben laten vernietigen, wanneer gij het redden kondet. Het is u die men beschuldigen zal, uw leger als in een trechter te hebben geleid, ten einde aan den vijand het geschikste middel om ons neêr te vellen te schenken, nadat hij dit met Daine zal gedaan hebben[1].

Die woorden, op prophetischen toon uitgesproken, maakten een diepen indruk op het gemoed van generaal de Tieken.

(1) Zie GENDEBIEN, *Catastrophe du mois d'Août* 1831.

Gedurende een geruimen tijd bleef hij onder den indruk dezer sombere voorspelling. Het was alsof hij reeds de wreede beschuldiging hoorde, die gansch zijn eerlijk leven, zijne loopbaan van getrouwen, moedigen soldaat kwam bezoedelen, vernietigen.

Generaal Niellon staarde, pijnlijk wachtend, zijn krijgsmakker en overste aan en begon reeds te hopen dat hij hem had overhaald en de vereeniging, ondanks allen en alles, zou kunnen bewerken.

Maar neen, evenals de *aide de camp* Capiaumont zijn stout en praktisch plan door generaal Daine verworpen zag, zoo werden de voorstellen en plannen van Niellon door de Tieken van de hand gewezen.

Voor de tweede maal dus kwam de slaafsche gehoorzaamheid van een generaal de kuiperijen der diplomaten in de hand werken.

De Tieken gaf niet toe en het Scheldeleger trok naar Aarschoot op, Daine alleen tegenover gansch de Hollandsche krijgsmacht latende.

Wat wonderbare, wat koortsachtige bedrijvigheid legde het hoofdkwartier van koning Leopold niet aan den dag, om den marsch van Tieken tegen te houden en hem ver van de ware strijdplaats te zenden!

Vier *dépêches* stuurt het hem in min dan vier uren om hem den aftocht naar Aarschoot te bevelen. En niet één bevel wordt aan generaal Daine gestuurd, om hem van die taktiekverandering te verwittigen, om hem te zeggen, dat hij *alleen* tegenover de Hollanders zal staan, om hem te bevelen stil te staan, terug te wijken, ten einde niet door de Hollanders omsingeld en verpletterd te worden.

Orders op orders, *dépêches* op *dépêches*, om de krijgsverrichtingen der beide generaals te vernietigen, op het oogenblik dat zij wellicht tot schitterende uitslagen gaan aanleiding geven, en niet één woord, niet één regel om de beslissende nederlaag van Daine's krijgsmacht te beletten.

O, kan hier nog onkunde in het spel zijn? Kan die verrechtvaardiging door Leopold's hoofdkwartier ingeroepen worden? Neen, duizendmaal neen, hier toont alles de medeplichtigheid aan in een schandelijk plan om onze omwenteling te vernederen, uit te moorden tot gerustelling der koningen door de revolutie bedreigd, tot vergelding van Willem van Oranje, voor de beleedigingen zijner oproerige onderdanen.

En alhoewel de door ons aangehaalde en onloochenbare bewijzen, voor eeuwig de nagedachtenis van Leopold I reeds brandmerken, willen wij er nog anderen, nog meer verpletterende getuigschriften aanhalen, om bij den rechtzinnigsten koningsgezinden den laasten twijfel over het verraad van een zijner afgoden te ontnemen.

Het is den 8 Oogst. Hoe is de toestand? Daine staat op het punt aangevallen te worden en de Tieken wijkt naar Aarschoot, *waar de honing zich bij hem zal voegen*.

Leopold I weet goed dat Daine niet verwittigd is, dat hij tegenover een leger zal staan, viermaal sterker dan het zijne; hij weet ten volle dat, op het oogenblik wanneer hij in het leger van generaal de Tieken treedt, Daine's krijgsmacht reeds moet omsingeld, aangevallen zijn en zijn noodlotttig einde nabij is.

En wat doet Leopold I, ten volle van dit alles bewust?

Hij schrijft den volgenden brief aan den Franschen generaal Belliard:

‘Aarschoot, 8 Oogst 1831.

’MIJN WAARDE GENERAAL,

’Ik ben hier vroeg in den morgend aangekomen. Ik heb 1500 mannen der burgerwacht en 20 gendarmen met mij genomen en heb mij, met alle de militaire voorzorgen, naar West-Meerbeek, dicht bij Westerloo gericht. Daar heb ik het geluk gehad mij met Tieken te vereenigen. Die generaal, die ik hier medegeleid heb, heeft omtrent 13,000 mannen onder de wapens. Ik ben door de troepen, die doodmoede

waren, met geestdriftige kreten en eene buitengewone vreugde ontvangen geworden. Ik denk hier morgen ochtend, omtrent 17,000 mannen en een twintigtal kanonnen te verenigen, om Montaigu in te nemen en naar Daine op te rukken, die eenige voordeelen schijnt behaald te hebben.

'Tegenwoordig ben ik gerust, dit sterk bataillon bezittende, dat met de beste gevoelens bezield is.

'De omstandigheden zijn zoo gunstig, dat ik het dringend oordeel de beweging van den maarschalk Gerard tegen te houden; het gevoel is uiterst sterk in het leger en ik vind het natuurlijk zonder vreemde hulp te strijden.

'Ik denk dat voor de goede verstandhouding tusschen de mogendheden, het absoluut wenschelijk is slechts den maarschalk dan te doen oprukken, *wanneer de dringendheid der omstandigheden het zal gebieden*.

'Geloof mij altijd, mijn wel beminden graaf, uwen rechtzinnig verkleefden vriend.

'(*Geteehend*) LEOPOLD.'

Lezers, doorgrondt dien brief want hij is van het grootste gewicht.

De vleiers en hovelingen hebben daarin rede gevonden om van Leopold een held, een geniaal krijgskundige, een groot vaderlander te maken.

Die brief is voor hun de voetzuil waarop zij hunnen god verheffen en nogthans liggen daarin de onloochenbaarste bewijzen zijner misdadige plannen.

Inderdaad. Koning Leopold beweert met alle de noodige militaire voorzorgen zijne vereeniging met de Tieken volbracht te hebben. Hij meende dus dat er een geduchte vijand in de omstreken was, te meer omdat hij zelf verklaarde, aan het hoofd des legers Montaigu te zullen innemen.

Maar te Montaigu was geen vijand te zien, evenmin te Diest en dit werd vastgesteld door generaal Niellon, die, om

zijne vereeniging met de Tieken te volbrengen, met opzet langs Montaigu trok, ten einde het geluk te hebben den vijand op het lijf te vallen.

Maar, wij herhalen het, een vijand was er niet te zien.

Leopold kende dus niets van de vijandelijke bewegingen of *veinsde die niet te hennen*.

Hij schrijft ook aan generaal Belliard dat Daine eenige voordeelen *schijnt* behaald te hebben, maar vergeet er bij te voegen dat hij, door de terugroeping van de Tieken's legermacht, Daine gansch alleen tegenover een viermaal sterkeren vijand liet.

De koning zegt insgelijks dat hij 's morgends vroeg te Aarschoot aangekomen is en 's avonds, om 8 uren, toen hij den brief aan generaal Belliard schreef, wist hij nog niet dat er hoegenaamd geene vijanden te Montaigu waren, alhoewel Montaigu slechts eene mijl en half van Aarschoot verwijderd is.

Kon hij onwetend zijn over de niet tegenwoordigheid des vijands te Montaigu? Neen. Waarom dan dien roman aan generaal Belliard verteld? Het was om de intrede van het Fransche leger in Belgie te verschuiven. En waarom die handeling? Omdat de aankomst van het Fransche leger de Hollanders tot den aftocht zou gedwongen of de nederlaag gegeven hebben en de vernedering der Belgische omwentelaars, de vernietiging hunner krijgsmacht, hunne voorbereide nederlagen en vlucht, het gelukken van de wraak der koningen dan niet meer mogelijk waren.

Keeren wij op de militaire voorzorgen van koning Leopold en zijn tocht van Leuven naar Aarschoot terug. Hoe laag, hoe kleingeestig! Ziet gij daar dien koning alle sluiksche middelen aanwenden, om aan de 2000 goedgeloovige soldaten, die hem vergezellen, te doen aannemen, dat er waarlijk een vijand is; ziet gij daar dat leger gaan, stilstaande bij het minste teeken, in alles misschien een vijand bespeurende, die op weg is hunne landgenooten te omsingelen; ziet gij

daar die 2000 strijders, vol militaire voorzorgen voortstappen, evenals een schuchter meisje in de duisternis, bij het minste gerucht aan den eenen of anderen aanvaller denkende en er voor schrikkende.

Waarin bestaat het krijgskundig genie van Leopold I? In zijne goocheltoeren? Wel ja, goocheltoeren, want gelijkt hij in zijne *militaire wandeling* niet den goochelaar, die, om de sukkelaars te doen gelooven dat hij de zwarte kunst machtig is, alvorens te beginnen, wat zonderlinge gebaren maakt en eenige onverstaanbare woorden prevelt? Leopold was den goochelaar gelijk, wij herhalen het. Hij ook maakte met zijne 'militaire voorzorgen' zonderlinge gebaren, om de Belgische soldaten te doen aannemen dat hij een krijgskundig genie en de vijand in de omstreken machtig was.

En zoo was de 'wijze' man, de 'groote' veldheer!

De koning vond het natuurlijk zonder vreemde hulp te strijden.

Dit klinkt manhaftig, maar ziet eens goed toe, wat hij met de binnenlandsche macht gedaan had en of het hem wel toegelaten was, *op dit oogeriblik* de vreemde hulp te versmaden, toen Daine door 40,000 Hollanders omsingeld werd en hij, Leopold, met 17,000 man geen enkelen vijand in zijne *onmiddelijke nabijheid* had.

De laatste volzin van Leopold's brief is de treffendste. Hij zegde: 'Ik denk dat voor de goede verstandhouding tusschen de mogendheden, het absoluut wenschelijk is slechts de maarschalk dan te doen oprukken, *wanneer de dringendheid der omstandigheden het zal gebieden*.'

Watbeteekenen die dringende omstandigheden? Als Frankrijk door de mogendheden toegelaten was Belgie ter hulp te snellen, waarom dan niet liever Holland beletten te strijden? Het moest toch op eene nederlaag voor Nederland uitloopen, om de eenvoudige rede, dat dit land niet op kon tegen de vereenigde mogendheden, die van zin waren hunne besluiten

- de scheiding van Noord- en Zuid-Nederland - te handhaven.

Holland laten strijden tegen Belgie, wiens zwakte men kende, wiens legermacht men had laten en doen ontbinden en verwaarloozen, was Belgie, wiens rechten de mogendheden schenen te willen verdedigen, laten en doen nederlagen lijden en vernederen en Holland eene weêrwraak schenken.

Die ‘dringendheid der omstandigheden’ beteekende dus eenvoudig weg: generaal, kom met uw leger juist op den tijd om getuige van de vernedering der Belgen te zijn en hunne redding aan u te doen danken.

En zoo is het gegaan; dat is gebleken uit de verklaringen van den generaal Belliard aan den heer Gendebien, wanneer deze hem naar de reden vroeg waarom het Fransche leger niet in tijds aanrukte om eene nederlaag, eene treurige vlucht der Belgen te vermijden.

Wij zeggen en herhalen het: gansch de krijgstocht van Oogst 1831, alles wat dan voorviel, was het gevolg van een opgemaakt plan tusschen de Europeesche mogendheden, koning Willem van Nederland, koning Leopold en eenige Belgische militairen en diplomaten.

Wilt gij nog meer bewijzen?

Den 8 Oogst, om 8 uren 's avonds, komt Leopold in het kamp te Aarschoot en roept een krijgsraad voor de Belgische officieren bijeen.

De koning doet zich daar meer dan een groot uur wachten, en alsdan eene ongesteldheid voorwendende, laat hij aan den krijgsraad weten dat de heer D'Hane, minister van oorlog, hem zou vervangen en de volmacht om te handelen had.

De raad, zegt Niellon in zijn werk, duurde eenige minuten. ‘De heer D'Hane zette ons daar uiteen, dat er kwestie was eenen bijval aan den koning te besparen, *maar zonder ons te zeggen hoe, waar en tegen wie*. Hij vervolgde dat wij vereenigd waren om het bevel van den slag te bespreken... Dit

alles kwam mij voor, als eene vergadering van schooljongens, die zich gereed maken om oorlogskens te spelen!![1].'

Mochten de Belgische legeroversten als kinderen mededoen voor *'t lolleken*, met de vreemde officieren was dit het geval niet.

Generaal Niellon verhaalt in zijn werk dat hij, op 10 Oogst, *voor de eerste maal* bij den koning geleid, daar met verscheidene *Engelsche generaals en hoogere officieren, allen in militair gewaad, dineerde*.

Wat deden die Engelsche officieren bij koning Leopold?

Was het om aan hun gouvernement verslag te geven van de werkzaamheden der Belgische legers?

Wel neen, want daarvoor had Engeland sir Adair Stocman gezonden en hij was voldoende voor dit werk.

Die Engelsche legeroversten waren daar eenvoudig weg om Leopold te geleiden, en gezamentlijk het plan te doen gelukken door de mogendheden in hunne *conférence* aangenomen.

Alles bewijst dus de schuld van koning Leopold, en wanneer wij onze taak van getrouwen geschiedschrijver voor die van openbaar ministerie des Belgischen volks verwisselden, zouden wij de beschuldigden zoowel onder de ernstigheid als onder het getal der feiten kunnen verpletteren.

Zeventiende hoofdstuk.
Het einde van een politiek schelmstuk nadert.

In den morgend van den 9 Oogst bracht een koerier het bericht der vlucht van Daine's leger.

(1) Zie het door ons aangehaald werk van NIELLON, bladz. 238.

Het eerste bedrijf van het politiek schelmstuk was ten einde, het tweede begon.

Bij die treurige tijding werd den aftocht naar Leuven bevolen.

Gendebien keurt dit order ten sterksten af en zegt daarover het volgende:

'Na de nederlaag van Daine was de noodzakelijkheid om den slag te ontwijken honderdmaal duidelijker en kon aan den minst klaarzienden niet ontsnappen. Niets werd gedaan om hem te verhinderen; integendeel men lokte hem dan uit, wanneer hij voor het leger niets dan onheil en voor zijn aanvoerder slechts schaamte en gewettigden argwaan van verraad, van medeplichtigheid met de vijanden onzer omwenteling kon aanbrengen, wat heden bewezen is.

'Na de nederlaag van Daine waren de aftocht in goede orde van ons leger op Brussel en het nemen van goede stellingen om de hoofdstad te dekken, de eenige logieke, redematige en rechtschapene krijgsbeweging. Zij beschutte de wieg onzer onafhankelijkheid tegen de beleedigingen des vijands, zij had voornamentlijk het onmetelijk voordeel tusschen de oorlogvoerenden eenen afstand te plaatsen, onoverschrijdbaar vóór de aankomst des Franschen legers; zij verwijderde alle kans voor eenen tweeden slag, voor eene zekere, onvermijdelijke nederlaag; zij maakte eene tweede politieke misdaad, eene nieuwe bloedstorting onmogelijk!

'Inderdaad, reeds van den ELFDEN OOGST had de prins van Oranje van zijnen vader bevel ontvangen naar de grenzen terug te keeren. Hij verschoof voor *vier en twintig* uren de uitvoering van dit order, omdat hij zijne intrede in Leuven, de oude hoofdstad van Braband, wilde doen en omdat hij wist, heeft hij gezegd, dit te kunnen volbrengen *vóór de aankomst* des Franschen legers.

'Indien Leopold I gedaan had wat het eenvoudigste gezond verstand aantoonde, indien bij zijn aftocht op Brussel bewerkt had, er zou op den 12 Oogst te Leuven geen gevecht

plaats gehad hebben, en nog minder onder de muren van Brussel, waar de prins van Oranje nauwelijks den 13 kon aankomen, aangezien de voorwacht des Franschen legers daar den 12 reeds verschenen was. Hij zou zich echter wel gewacht hebben naar Brussel op te rukken en zijn linkervleugel bloot te stellen aan het Fransche legerkorps, langs Wavre opkomende en door den heer de la Woestine aangevoerd.

'De prins van Oranje had zonder een schot te lossen aan zijnen wensch om de gewezene hoofdplaats van Braband te bezoeken, kunnen voldoen en wij zouden eene tweede vernedering vermeden hebben.'

Men ziet, op korte en duidelijke wijze heeft Gendebien het ongerijmde en schuldige der verdere krijgsverrichtingen aangetoond.

Het leger trok dan naar Leuven om daar strijd te leveren. Welke kwade geest heeft dien onmogelijken, dien dwazen strijd aangeraden? Mysterie! Onloochenbaar verraad!

Waar was de raad van Leopold I? Er is maar éénen krijgsraad met de Belgische officieren gehouden, hij heeft maar een uur geduurd en was eene *farce*, om de Belgische legeroversten door te lange buitensluiting, niet te kwetsen.

Geen enkel Belgisch officier, in het leger dienst doende, beeft medegeholpen aan het nemen van dit misdadig besluit; het is geheel en gansch van vreemden gekomen en door hun uitgevoerd. De Belgische generaals hebben als slaven gehoorzaamd, hun verbolgen gemoed doende zwijgen en zijn het slachtoffer hunner verregaande gehoorzaamheid geworden, want zij werden voor verraders des vaderlands uitgescholden.

Van de misdaad vielen de heeren des hoofdkwartiers in de uitzinnigheid!

De put willende vullen als het kalf verdronken was, kwamen de krijgsgeniën van Leopold's hoofdkwartier altijd

op de vereeniging der beide Belgische legers terug, *wanneer het te laat was*.

Na het bericht van Daine's nederlaag, na de bevelen te hebben gegeven om een dwazen slag rond Leuven uit te lokken, zond de minister van oorlog *ad interim*, de heer D'Hane, den 9 Oogst, om 10 ure 's avonds, aan Daine de volgende *dépêche:*

‘Diensvolgens gelast ik u uitdrukkelijk, langs Namen en op gezwinden pas, de overblijfsels van het legerkorps onder uwe bevelen staande, terug te brengen, om ze met het Scheldeleger te vereenigen, dat de koning in persoon aan voert.’

Tien uren later, het is te zeggen den 10 Oogst, om 8 ure 's morgends, nieuwe *dépêche*, door dewelke D'Hane aan Daine zegt:

‘Veranderingen in de schikkingen des legers gekomen zijnde, moeten het order dat ik u gisteren, 9 dezer, heb gestuurd als niet gegeven doen aanschouwen, om u in aller haast naar Namen te richten, ten einde u met het leger te vereenigen dat de koning in persoon aanvoert.

’*Het is te Luik dat gij uwe krachten samentrekken* en blijven moet zonder iets te doen, tot dat gij een tegenovergesteld en beslissend bevel ontvangt.’

Wie zou uit dien mengelmoes wijs geraken? Heel zeker generaal Daine niet, die met zijn leger de noodlottige gevolgen van alle die bevelen en tegenbevelen ondervonden had. En was het Leopold die dit bevol of wie was het?

Iedereen die een weinig de landkaart kent, zal begrijpen wat zot bevel de tocht naar Namen was. Wat zouden de arme Belgische soldaten, uitgeput, half dood van honger en verwaarloozing, hebben kunnen verrichten na eenen moeielijken tocht op Namen, wanneer zij, om zich met het Scheldeleger te vereenigen, de Hollandsche krijgsmacht, 60,000 mannen sterk en wel uitgerust, aan hun rechtervleugel hadden?

Het is nog niet alles, de zotternijen of de misdaden van Leopold's hoofdkwartier zijn nog niet uitgeput.

Den 11 Oogst (men voegt er het uur niet bij) ontvangt Daine van het koninklijk hoofdkwartier van Leuven, een nieuw order, door hetwelk de minister van oorlog D'Hane - het *ad interim* was opgeheven - aan generaal Daine te Luik berichtte dat ‘de koning er op rekent *heden* op den weg van Thienen vooruit te rukken, om te trachten zich van *deze stad meester te maken*, als het mogelijk is. Ik zal u later over den uitslag dezer krijgsverrichting inlichten.

‘*Alle onze bewegingen, generaal*, strekken om eene samenvoeging met uw legerkorps te bewerken; gij zult, van uwe zijde, u wel willen gereed houden voorwaarts te rukken, indien het geval zulks vereischt.’

Het is Daine die met dit order zal hebben gelachen, hetwelk Leopold voor een groot genie moest doen doorgaan.

Nu waarlijk ging de groote slag geslagen worden, nu eindelijk zou het met de Hollanders gedaan zijn! Helaas!

Wist Leopold niet, wanneer hij den 11 Oogst dit derde bevel aan Daine gaf, dat reeds van den 10 het vijandelijk leger Thienen bezette en dat zijne voorposten, in den morgend van den 11 Oogst, slechts een uur en half van Leuven waren! En het was den 11 Oogst, rond den middag, dat de *koning Leuven verliet*, om Thienen in te nemen en zijne vereeniging met Daine te bewerken!

En zoo waar is dit alles, dat het Scheldeleger te Bautersem, op uur en half van Leuven gelegen, den vijand reeds ontmoette.

De vrijwilligers, die de voorwacht en ook het grootste deel des legers vormden, gingen dapper den strijd aan. In weinig tijds was de vijand teruggedrongen door een aanval met de bajonnet, maar dan moesten de Belgen op hunne beurt wijken, omdat zij door een hevig schrootvuur en door de vijandelijke ruiterij werden aangevallen.

Tot drij maal werd de aanval van de zijde der Belgische vrijwilligers hernieuwd, en tot drij maal toe werden zij

achteruit gedreven, geen zwaar geschut tegenover de vuurmonden des vijands kunnende plaatsen.

Die hernieuwde aanvallen toonden dat onze vrijwilligers waarlijk dapper zouden gevochten hebben, indien zij met talent en eerlijkheid aangevoerd waren; die herhaalde terugdrijvingen lieten ten volle zien dat de Hollanders zich daar heel sterk en goed gewapend bevonden.

Dit feit had het hoofdkwartier op het denkbeeld moeten brengen, een ernstigen, algemeenen en goed aangevoerden aanval te doen beginnen; maar neen, na de tweede terugdrijving liep bij de Belgen alles in het wild rond; er waren noch aanvoerders, noch tucht, niets!

De bevelhebbers hadden geene *aide de camps, de aide de camps* geene bevelen te dragen, geene paarden om ze over te brengen, de soldaten slechte wapens, geene kogels; niemand had eenige richting, kende een vastgesteld plan en zij die vechten wilden, handelden volgens eigen initiatief, de vijand opzoekende waar zij meenden dat hij was, of waar eenige schoten zijne tegenwoordigheid schenen te verraden.

Onder de vrijwilligers der voorwacht bevonden zich André en zijne vrienden.

Voor hun was het reeds meer dan duidelijk: gansch de veldtocht was één verraderswerk. Twee der vrienden hadden het leger willen verlaten, zeggende niet de *dupen* van valsche politiekers te willen worden, maar de anderen, alhoewel hunne vrienden moetende gelijk geven, hadden er eene gewetenszaak van gemaakt en vonden het niet mannelijk gehandeld, uit het leger te trekken wanneer de zotte tochten en de militaire wandelingen eindigden en de slag een aanvang ging nemen.

Na eenige besprekingen besloten zij allen te blijven en het den Hollanders zoo duur mogelijk te doen bekoopen, dat het verraad hun in de hand werkte.

De eerste maal dat die voorwacht wijken moest, ontmoetten André en zijne vrienden verscheidene mannen der burgermacht van Bergen.

- Goeden dag, mijnheer Gendebien, sprak André op eens, in een der wijkenden, een der weinige Congresleden erkennende die tegen Leopold I hadden gestemd.

- Tiens, André, gij hier, antwoordde Gendebien, met warmte de hand drukkende die André hem toestak.

- Ja, wij zijn hier met verscheidene der onzen. Ik ben te meer verheugd u te zien, daar eenigen van ons reeds gedacht hadden het leger te verlaten, dat volgens ons oordeel, verraden wordt.

- Dat is niet de meening van u alleen, mijn waarde André, sprak de heer Gendebien, met aandoening.

- Arme omwenteling, in wiens handen zijt gij gevallen.

- Gij zegt het wel. Zij hebben Daine's leger laten vernietigen, Niellon zijn ontslag doen geven, de Tieken op het dwaalspoor gebracht en werpen ons in de handen van een driemaal sterkeren vijand.

- Maar wat zullen wij hier nu doen? vroeg André.

- Weder aanvallen, mijn waarden vriend... Maar zie, daar nadert de bevelhebber Delescaille. Wij zullen zien.

De heer Gendebien, André en zijne vrienden gingen den legeroversten Delescaille te gemoet.

- Mijn waarde vriend, vroeg Gendebien hem, hoe gaan wij nu den strijd aanvangen; is het in massa, als scherpschutters, langs het front, langs een vleugel; welke bevelen hebt gij ontvangen?

- Men heeft mij geen enkel order gegeven, antwoordde hij; men heeft mij bevolen voorwaarts te rukken en ik ga.

- Maar dat komt mij zeer onregelmatig voor. Gaat het er zoo op los?

- Nooit; van in het begin des veldtochts geschiedt alles tegen de gezonde rede in. Dit is maar eene kleinigheid, in vergelijking met al het

ongerijmde dat sinds acht dagen gebeurt. Vóór een aanval is het ons onmogelijk den vijand te bespeuren, ik kan niet waarnemen wat ik doen moet. In dit geval bestuurt een stafofficier of een generaal-adjudant de kolom of brengt de bevelen over van den generaal die beveelt. Heden wordt alles op goed gelukken gedaan en heeft dikwijls hoegenaamd geenen zin.

- Neem mij dan voor staf-officier, mijn waarde Delescaille, sprak Gendebien[1].

- En over mij en mijne vrienden kunt gij naar goeddunken beschikken, voegde André er bij.

Die twee aanboden werden met genegenheid ontvangen en eenige oogenblikken nadien vloog Gendebien over het veld, om inlichtingen over den vijand in te winnen, en trokken André en zijne vrienden vooruit om hem op nieuw op te zoeken en aan te vallen.

Na den tweeden aanval waren Gendebien, André en de andere mannen op nieuw rond Delescaille vereenigd.

- Zoo, mijn waarde Gendebien, gij hebt de burgerwacht van Bergen nergens gezien? Is zij dan den strijd ontvlucht.

- Ontvlucht, mijne stadgenooten ontvlucht, ô neen, dat niet! riep Gendebien, pijnlijk getroffen, uit, de burgerwacht van Bergen is eenvoudig weg misleid. Een officier van een vrijwilligerskorps heeft mij verzekerd, dat een liefhebber zich van de Bergsche burgerwacht meester gemaakt en haar rechts doen inslaan heeft, wanneer zij den linken weg moest nemen om ons te ontmoeten en te helpen[2].

- Mijn hemel, wat zullen wij hier nog zien gebeuren, riep Delescaille bijna met wanhoop uit.

Op nieuw werd het bevel tot den aanval gegeven. De legerafdeeling, waarbij André zich bevond, kon omtrent 2000 man tellen. Over het algemeen was de geest der soldaten en dien der officieren goed. Deze laatsten vuurden de mannen altijd

(1) GENDEBIEN, *Catastrophe du mois d'Août* 1831.
(2) Id.

aan? spraken hun moed in, gaven het voorbeeld van dapperheid, telkens eene gewichtige krijgsbeweging moest verricht worden.

Dit was nu weder het geval.

Verscheidene regimenten linietroepen des vijands hadden eindelijk post gevat in het zicht der Belgen, zoodanig dat dezen aan het begin van den beslissenden veldslag dachten.

Zoo goed als de omstandigheden en de verwaarlozing, die in het leger heerschte het toelieten, werden de noodige maatregelen genomen om zich dapper te verweren.

De officieren liepen heen en weêr, bevelen werden gegeven, en weldra klonk het bevel ‘vuur’ en kort daarop de kreet: ‘Voorwaarts.’

De 2000 man rukten vooruit in de verwachting weldra een vecht met den blooten sabel en met de bajonnet tegen de Hollandsche soldaten te zullen voeren. Doch neen, hoe meer Belgen vooruit traden, hoe meerde Hollanders weken, niet zonder hunne wapens af te vuren; de Belgen versnelden den pas om den vijand te bereiken, maar op eens werden verscheidene kanonnen ontbloot, die hun schroot en kogels schuifelend en moordend in de Belgen joegen. Velen hunner werden getroffen en weldra, ondanks eenen moedigen wederstand, moesten zij wijken.

In het terugtrekken kwamen hun ook andere tijdingen over de krijgsverrichtingen des vijands ter oore. Zij waren voor de Belgen erger dan de gedeeltelijke nederlaag die zij kwamen te ondergaan.

Welke waren de tijdingen? Het leger van generaal van Saxen-Weimar was de Dyle overgetrokken en bezette de steenweg naar Brussel, aldus aan de Belgen den aftocht naar de hoofdstad afsnijdende.

En dit was nog niet alles. Eene Hollandsche legerafdeerling had insgelijks bezit genomen van den IJzeiberg, op korte

afstand van Leuven gelegen en van waar het vuur der Hollandsche kanonnen de stad Leuven beheerschte.

Dit was voor den vijand eene geduchte stellingen haar bezit gaf hun reeds feitelijk eene groote overmacht in den aanstaanden veldslag.

Dank aan de verwaarloozing des hoofdkwartiers hadden de Hollanders zich van die bijna onneembare plaats zonder moeite kunnen meester maken.

De houding van het Belgische leger in de velden voor Leuven, was onuitstaanbaar geworden. En dan nog waren de verschillende korpsen zóó verdeeld, zoo weinig en zoo slecht met elkander in betrekking, dat bij een ernstigen aanval der Hollanders, de Belgische legermacht moest uiteen stuiven als kaf voor den wind.

Eenige mannen die het goed meenden wendden zich tot het koninklijk hoofdkwartier, om de samentrekking der troepen binnen Leuven te bewerken en daar den vijand af te wachten.

Gendebien richtte zich tot generaal de Tieken en schetste hem zoo duidelijk den hagelijken toestand des legers voor deoogen, dat de grijze soldaat er door aangedaan en bijna verschrikt was. Hij zag ook met Gendebien het onvermijdelijk gevolg dezes toestands in, maar hij, evenmin als Daine, wij hebben het reeds gezien, was de man om het hoofd aan zijne oversten te bieden.

Op alle de beweegredenen, op alle de smeekingen van Gendebien, om den aftocht naar Leuven te bevelen alvorens de slag uitbreken kon, antwoordde hij ontroerd: de koning heeft geen aftocht bevolen, hij weet beter als ik wat hem te doen staat; het is voorzeker dat hij iets tegenover den vijand van zin is.

En het Belgisch leger bleef in het veld en kampeerde onder den blooten hemel.

Inmiddels was de nacht gevallen.

Op de duizende geruchten door de verschillende gevechten

gedurende den dag geleverd, veroorzaakt, was eene diepe stilte gevolgd.

In het Belgische kamp was alles rustig. Bij den vijand niet. Te midden van het nachtelijk duister bewogen zich langzaam en stil duizende mannen in alle richtingen, om de Belgen te omsingelen.

En deze laatsten sliepen. Het schandelijk einde naderde.

Achttiende hoofdstuk.
Moedersmarten.

De tijdingen over het vertrekken van Victor en André naar het leger, hadden mevrouw Van Acken als bliksemslagen getroffen.

Schrik, wanhoop grepen haar aan, wanneer zij aan den bakenden oorlog dacht, waarvan meer en meer berichten tot haar doordrongen.

Zij vreesde, de arme moeder, voor het leven harer kinderen. De brieven die zij van hun ontving, bespaarde zij als relikwiën, las, herlas ze en besproeide ze meer dan eens met bittere tranen. Ja, zij schrikte, want een somber voorgevoel had haar aangegrepen: zij stelde zich voor hare twee zonen niet meer levend te zullen bezitten. Wat zij ook deed, wat moed zij ook aan den dag legde, om die angstvolle gedachten te verdrijven, steeds kwamen zij haar levendiger en levendiger voor den geest, en in hare lijdende verbeelding zag zij kinderen, met wonden overladen, het bloed stroomend uit die wonden, stervend op het slagveld liggen de handen uitgestrekt en kermende: Moeder, ach moeder!

Dan, ô dan rees zij op, wilde, moest voorts, zij woû bij hare kinderen zijn, ze terug hij haar, bij hunne moede

voeren, om hun aan de duizende gevaren, die hun bedreigden, te onttrekken.

En in die smartvolle oogenblikken, waarin zij aan onzeggelijke zielefolteringen leed, hadden Paul en Grietje de grootste moeite, om haar tot bedaren te brengen en de nijpende vrees te stillen die haar verteerde.

Ah! 't was dat het voorgevoel van mevrouw Van Acken niet het gevolg was eener zieke verbeelding, van vooroordeelen of dergelijks, ô neen, neen! Zij vreesde, zij schrikte, de rampzalige moeder en te recht. Zij kende te goed het onstuimig karakter van haren jongsten zoon en de mannelijke stoutmoedigheid van André, om niet te weten dat zij overal, in alle worstelingen, op alle slagvelden, de voorsten onder de voorsten zouden zijn; zij hoorde iederen dag van de sterke wapening der Hollanders, van hun aanstaanden inval spreken en zij wist maar al te goed, door André's brieven, dat het Belgische leger tegen zulk een aanval niet bestand was en in de meeste gevallen bezwijken moest. En het bezwijken dezes legers was voor haar het sneuvelen harer kinderen!

En, dat was nog niet alles. Niet alleenlijk gingen twee harer kinderen de wreedste gevaren, den dood te gemoet, maar onder de vijanden, die zij moesten bestrijden, bevonden zich hare dochter en schoonzoon.

En telkens dit denkbeeld haar trof, zegde zij, bijna razend van smart, tot Grietje:

- Grietje, mijn kind, wie weet zullen Victor of André niet Helena of Rudolf, of deze laatste niet een mijner zonen dooden.

En dan weder greep eene rilling haar aan, dan werd het haar koud door gansch het lichaam, om eenige oogenblikken daarna, door eene brandende koorts als opgejaagd te worden en weldra, uitgeput van lijden, in Grietje's armen neêr te zinken, kermende:

- Mijne kinderen, ach, mijne kinderen!!

O, hoe vervloekte zij de omwenteling, hoe verwenschte zij de tijden en de gebeurtenissen, die haar eerst geruineerd hadden en haar nu wellicht hare kinderen gingen ontnemen!

En bloedkleuriger tintte zich de toekomst in haren geest. De oorlog, die plaag der menschheid, die levensafwisseling der despoten, die hemelsbreede zeis, welke onmeêdoogend den jongeling, den krachtigen man, het ontkiemend genie, den steun der familiën, den schat der moeders, den roem, het leven der natiën wegmaait; de oorlog, ô, die werd duizend en duizend malen vervloekt en in de grensloosheid harer folteringen riep zij de wreedste straffen op de hoofden van hen welke er de schuld van waren.

De oorlog, ô, zij sidderde niet voor niet bij dit woord, dat zooveel onheilspellends in zich bevat! De oorlog bracht haar eene der treurigste episoden uit haar leven voor den geest. Hare twee broeders en den echtgenoot van eene harer zusters waren gesneuveld in de bloedige slachtingen, die de groote(?) Napoleon zoo dikwijls inrichtte. Hare zuster, bij het verlies Van haren man, was zinneloos geworden, terwijl hare moeder bezweken was aan de smart door den dood harer beide zonen veroorzaakt, op haar sterfbed uitroepende:

- Gevloekt zij de oorlog!

En die woorden klonken de rampzalige moeder steeds in de ooren, brachten haar het verleden levendig voor den geest en deden haar de toekomst somber en dreigend aanzien.

In alle deze rampen die de familie troffen, had Grietje zich met meer dan vrouwenmoed gedragen. Werkend van den vroegen morgend tot den laten avond om de lasten der familie wat te verlichten, wijdde zij daarenboven alle hare zorgen aan mevrouw Van Acken, aan de brave vrouw, die, te midden van haar lijden, de armen edelmoedig voor de verlatene wees geopend had.

De ziekte van moeder - zoo noemde zij hare weldoenster - had haar meer dan vroeger in Paul's tegenwoordigheid

gebracht en hare liefde voor den jeugdigen priester doen aangroeien.

Maar niets vlammends heerschte in dat klimmende gevoel. De omstandigheid die hun meer vereenigde, de verpleging der zieke, die zij beide om te zeer lief hadden, het karakter der twee jonge lieden, het kleed van Paul, verhieven, als het ware, Grietje boven het gewone der menschelijke aandoeningen.

Eene vergelijking, als zij ons is geoorloofd, zal juist den gemoedstoestand der schoone maagd teekenen. Het klimmen harer liefde geleek aan het klimmen der wateren van den Nijl, dat niet met die woeste drift der andere stroomen geschiedt en wiens vloed, verre van vernieling en ellende na zich te slepen, overal vruchtbaarheid, rijkdom en geluk verwekken.

Zoo was Grietje's liefde. Haar hartstocht klom, nam weldra gansch haar wezen in, maar het meerdere vuur dat haar dan bezielde, bracht in haar en in hare omgeving de edelste gevoelens, de heerlijkste uitslagen te weeg.

En wanneer de lijdende moeder sluimerde, en Paul en Grietje bij het bed wachtten, om bij den minsten zucht, bij de kleinste vraag gereed te zijn, dan vroeg zij heel zachtjes aan hem:

- Mijnheer Paul, wat moet de ‘zuster van liefde’ nu doen?

‘Zuster van liefde,’ ziedaar een woord dat voor Grietje haren toestand naar de natuur schilderde.

‘Zuster van liefde,’ pastte zij niet eene zieke op, zooals die gekende katholieke jonge vrouwen? Zuster, was zij niet Paul's zuster door de moederlijke genegenheid, die mevrouw Van Acken, haar evenals aan de ‘andere’ kinderen toedroeg? En was zij geene zuster door den bloede, kwamen dan de woorden ‘van liefde’ het zusterschap niet verrechtvaardigen en volledigen?

‘Zuster van liefde,’ ô, dit woord sprak zij dikwijls en met heimelijk genoegen uit, en telkens klopte haar maagdelijk hartje van vreugde. Vloeide dan niet van hare lippen het woord

‘liefde’ uit, waar haar hart vol van was? Deed zij niet, iedere maal zij zich aldus noemde, eene liefdeverklaring, waaraan alle minnenden zooveel behoeften hebben en zonder gevaar haar hartstocht te verraden, wat voor haar, met hare fijne ontwikkelde eerbaarheid, van het hoogste gewicht was?

Wel zeker. Telkens zij zeide ‘zuster van liefde’ verstond zij: ik ben uwe zuster door mijne liefde, en zoo kon zij lucht geven aan haar kloppend gemoed zonder vrees voor ontdekking.

En dan die fluisterende samenspraken, door de sluimering der zieke noodzakelijk gemaakt, verhoogden nog het verrukkelijke van hun bijeenzijn, omdat het iets natuurlijks bij minnaars is, te fluisteren en alleen te wezen.

De betoovering door de liefde geschonken schuilt in alle geheimnissen.

En zoo was zij bij hem, sprak tot hem, openbaarde hem haar hart zonder te moeten vreezen, en genoot met volle teugen alle de genoegens van het samenzijn, terwijl in niets hare eer werd gekwetst, hare maagdelijkheid bezoedeld.

Is bette verwonderen, dat alhoewel zij mevrouw Van Acken als eene moeder lief had, zij bijna heimelijk wenschte alle hare zorgen maar voor de helft te zien slagen, om langer dien toestand met Paul te kunnen rekken?

En dat egoïsme was liefde, want wat is de liefde anders dan het eigenbelang tot het uiterste gebracht? Beteekent liefde niet, alles wat zij of hij bezit: gedachten, beginselen, hart, glimlachen, streelingen, kussen, fortuin, toekomst, leven, alles aan mij, aan mij alleen? Alles aan de liefde geofferd, alles verwaarloosd, vergeten, verworpen om te denken aan, om te zijn bij hem of haar. Voor de minnende bezit de menschheid maar één wezen: zij of hem, slechts voor één leven moet gezorgd worden: voor het hare of het zijne; en daar geliefden in hun geest maar één persoon uitmaken, zoo verdwijnen menschheid, maatschappij, vooruitgang, beschaving, alles voor het enkele ‘ons.’

Paul bemerkte niets van hetgeen in Grietjes hart omging, zijne gedachten waren elders; de twijfel was meer en meer in zijn hart geklommen en zoo hoog dat, na er eerst voor geschrikt te hebben, hij er zich langzamerhand aan toe gaf en meer genoegen vond in het 'denken,' in het ontvangen van indrukken, in het onderzoeken en weten, dan in zijn vroeger geloof. Ja, sinds eenigen tijd waren zijne gedachten elders, want hij stond in zijn leven als het ware op een keerpunt; hij moest een besluit, een ernstig besluit nemen, dat grooten invloed op zijne toekomst, opgansch zijne familie hebben kon.

De hoogere geestelijkheid, die Paul niet te zeer gezind was, had de omkeering bespeurd welke in zijne denkbeelden omging en er voor gevreesd. Eene afscheuring van de Kerk door een jeugdigen priester, op wiens gedrag niets te zeggen viel en die veel invloed op zijne parochianen had, was een 'schandaal' dat zij wilde vermijden en waarvan zij de gevolgen duchtte.

Hare houding tegenover Paul was dan ook dadelijk veranderd, en zij boodt hem zelfs het pastoorschap eener groote parochie aan.

Het was over dit aanbod dat Paul zoo ernstig, zoo lang nadacht. Wat te doen? De twijfel was in zijn hart gestegen, en had het gansch overwonnen; het priesterkleed hing Paul als een juk op de schouders en hij kreeg bijna schrik voor dit zinnebeeld des doods. Hij voelde maar al te wel dat hij geen priester zijn kon zoo als de Kerk dit wilde, en het hem onmogelijk zou gemaakt worden het te wezen, zooals hij volgens hem zijn moest.

Zijne denkbeelden, zijn hart dreven hem ver, zeer ver van de Kerk, maar mocht hij aldus eene plaats, eene schitterende toekomst aan *zijne* denkbeelden offeren, wanneer zijne moeder, wellicht zijne broeders ook, zijn steun konden behoeven?

Mocht hij een last te meer aan de familie brengen, op het oogenblik dat zij leed, na alles te hebben gedaan om de kinderen goed op te voeden?

Het was een moeielijke strijd, waaraan hij geen uitweg wist. Hij wilde noch zijne nieuwe denkbeelden, noch zijne moeder, noch de familie offeren. Wat te doen?

Tijd zoo wellicht raad geven. De omstandigheden hielpen hem om eene tijdelijke uitkomst te vinden.

Zijn broeder André had in een brief een en ander over de krijgsverrichtingen des Scheldelegers geschreven en tevens gemeld dat de strijd nakend was.

Paul vatte die gelegenheid ter hand en besloot het Scheldeleger te vervoegen. Daar kon hij op het leven zijner broeders waken, de gekwetsten helpen met woorden van liefde en troost en met de weinige geneeskundige kennissen, die hij van een ouden geestelijke had geleerd. Hij kon zijne moeder gerust stellen door het schoone der taak welke hij volbrengen wilde, en van de hoogere geestelijkheid eenigen uitstel krijgen om te antwoorden over het hem gedaan aanbod.

Alles liep naar zijnen wensch af; zijne oversten stemden in zijn vertrek toe, zonder iets in zijne bezoldiging te verminderen; integendeel, zij stelden hem eene verhooging voor, die Paul echter weigerde, vreezende daardoor zich voor de toekomst te verbinden; zijne moeder was treurig over zijn afreizen maar langs eenen anderen kant iets meer verzekerd over het lot harer andere kinderen.

Paul vertrok; het afscheid van moeder en kind was aandoenlijk; alhoewel de scheiding slechts korten tijd zou duren en niets gevaarlijks verried, toch weenden beide een geruimen tijd; hij aanbad zijne moeder, zij zag thans haar laatste kind vertrekken.

Grietje's smart was heviger, zij leed werkelijk; zij kende de beweegredenen niet die Paul tot het vertrek hadden genoopt en meende anders niet, dan dat hij naar het leger trok, om de gekwetsten te verzorgen en wellicht, des noods, mede te strijden.

Zij schrikte voor hem, want, wist zij niet door Helena's brieven aan moeder gestuurd, dat zelfs het verzorgen der

gekwetsten gevaarlijk was voor hen, die met hart en ziel die menschlievende taak verrichtten? Zij leed nog te meer, omdat zij hare inwendige smart moest verbergen, ten einde hare liefde niet te verraden, wat zij thans, voor geen goed ter wereld, zou gewild hebben.

Door Paul's vertrekken was het in huis eenzaam, stil, bijna doodsch geworden; er was daar voor de moeder en de geliefde eene leemte gekomen, die zij onmogelijk aanvullen konden door te spreken over de afwezigen, door zich tot de minste episoden uit hun leven voor den geest te brengen, en meer andere middelen, die de beide vrouwen aanwendden, om zich zelven te doen gelooven, dat het vertrek van Paul niet een harde slag voor haar was.

De eerste brief werd met gretigheid verwacht, en eens aangekomen, eerder verslonden dan gelezen en verscheidene malen herlezen.

Paul was goed en gezond in het Scheldeleger ontvangen; van André wist hij nog niets, doch hij wanhoopte niet hem weldra te zullen zien, daar hij van verscheidene kanten had vernomen, dat er zich in de voorwacht van generaal Niellon een jong man, een vrijwilliger, bevond, die opperbest geleek aan het portret dat Paul van zijn broeder geschilderd had.

Ha, die brief maakte de beide vrouwen overgelukkig. Een tweede schrijven zou weldra volgen, had Paul beloofd, en de brave jongen, zou voorzeker zijne moeder en ‘zijn Grietje’ niet in onrust laten, zoo sprak mevrouw Van Acken.

Ja, weinige dagen nadien volgde een tweede brief. Paul had nog André niet gezien, maar nu wist hij zeker dat hij in het leger was, had hem reeds een bericht doen overhandigen en mocht zeggen dat hij hem ongetwijfeld met eenige dagen zien zou. Paul meldde nog dat dé beslissende slag naderde, dat generaal Daine order ontvangen had de Hollanders aan te vallen, zich dan met het Scheldeleger te vereenigen om gezamentlijk de vijand te verslaan.

De jonge priester beweende in roerende bewoordingen de

menschen, die steeds elkander bevechten, terwijl zij met wat goeden wil en naastenliefde, zoo gelukkig zouden kunnen zijn. Hoe edelmoedig van karakter hij ook was, toch kon hij niet nalaten in ieder zijner brieven, zijne verontwaardiging lucht te geven over de koningen en de grooten der wereld, die of niet op de hoogte der grootsche rol waren welke zij te vervullen hadden, of niet waardig hunner verhevene betrekking.

Ook liet hij niet na telkens naar Grietje's gezondheid te vragen en noemde haar steeds ‘onze zuster van liefde.’

Deze weinige regelen deden het meisje, eens alleen zijnde, tranen van vreugde storten en bijna telkens bij moeder den uitroep ontstaan: - Grietje, indien Paul geen priester ware, ik geloof dat gij nog mijne schoondochter zoudt worden.

Dan werd Grietje kersrood en kon anders niet dan eenige onverstaanbare woorden stamelen.

Deze twee brieven hadden een weinig afwisseling in het loven der beide vrouwen gebracht, maar ziet, daar kwam voor haar een donker wolkje aan den horizont.

De tweede brief werd niet door een derde gevolgd. Wat mocht er gebeurd zijn? Waarom schreef Paul niet meer? Was er een ongeluk overkomen aan hem, aan André of aan Victor? Kon of dierf hij het niet melden? Hemel, hemel, wat mocht er voorgevallen zijn en waarom schreef Paul niet?

Het groot getal dezer vragen aan elkander gedaan en steeds herhaald, de snelheid waarmede hare onrust klom, toonden maar al te wel, hoe hare rust en tevredenheid slechts schijn waren geweest. Na die sluimering harer smarten rees het spook des onheils wreed en tergend voor hare oogen op, en vernietigde op eenige dagen het geluk van klatergoud dat zij zich hadden voorgespiegeld.

De dagen verliepen en niets was er van Paul te vernemen. En iederen dag die vervloog, elk uur dat in het verleden wegzonk, bracht zijne foltering te meer bij de grenzelooze smart, die zich reeds in beider hart had opgehoopt. En zooals

het in de natuur bijna met alles gaat dat klimt of vermeerdert, het stijgen van haar lijden was niet regelmatig, maar het verergerde wel vierdubbel telkens een dag te meer zich bij de verloopen dagen kwam voegen.

Zij hoopten, hoopten steeds, wachtten met angstig ongeduld de koets af, die de brieven medebracht, maar telkens vonden zij zich teleurgesteld en het kortstondig geluk dat iedere begoocheling haar had geschonken, was door eene nog grootere treurnis gevolgd. Hare smart steeg tot wanhoop.

Voor de moeder werd het in hare verschrikte verbeelding bijna zeker dat Paul was bezweken en de andere kinderen, te midden der talrijke gevaren, den dood niet zouden ontkomen.

Tot overmaat van rampen, begon zij zich zelve als de eenige schuldige aan te stellen en te verwijten. Mocht zij, die ondervinding had en moeder was, zoo lichtzinnig hare kinderen aan den dood prijs geven! Moest zij ze niet bij haar, bij hunne moeder hebben gehouden?

En dan, in het onbeschrijfelijke harer zielefoltering tot uitzinnigheid overslaande, liet zij zich bij tijds neêrvallen op den vloer, rolde zich op den grond, rukte zich de haren uit het hoofd, om dan later te midden harer kamer op de knieën neêr te zinken, de handen biddend ten hemel te verheffen, en een vloed van tranen stortende, aan God om hare kinderen te bidden.

Maar God zweeg, en de postkar bleef weg. Haar toestand verergerde, hare ziekte, door Paul's en Grietje's zorgen verdreven, vertoonde zich op nieuw met duidelijke, onrustbarende teekenen en liet reeds diepe sporen op haar aangezicht na. In weinige dagen waren hare haren grijs geworden en hare trekken voor tien jaren verouderd.

De kwaal nam toe en zou haar ten grave slepen, omdat thans aan haar leven een doel miste.

Dat doel schonk haar Grietje met het voorstel, te samen naar de legersplaats te gaan, Paul, André en Victor op te zoeken, hun terug naar Gent te voeren, of bij hun, des noods,

op het slagveld te blijven, wanneer zij het leger niet verlaten wilden.

Dit voorstel, dat door de moeielijkheid der wegen, door de weinige gelden waarover de beide vrouwen beschikten, zwaar om uit te voeren was, werd met gretigheid door mevrouw Van Acken aangenomen, omdat het haar hoop en kracht, hare eenige redmiddels, schonk.

De weldoende invloed van het voorstel was weldra merkelijk; mevrouw Van Acken had aan haar leven een doel gekregen, een doel, dat haar bij de kinderen voeren zou, en zoo neêrslachtig, zoo onverschillig zij vroeger aan het leven was, zoo koortsachtig opgewonden werd zij nu, zoo erg hield zij thans aan het bestaan.

En waren vroeger de dagen te gauw om, omdat de vallende avond, de donkere nacht geen brief van Paul of André brachten, thans duurden zij te lang, veel te lang, omdat zij haar van de kinderen gescheiden hielden.

Met drift maakte zij hare toebereidselen tot het vertrek, dat een weinig werd vertraagd, door de moeielijkheden die zij ontmoette in het verkoopen van eenige stukken huisraad, om de noodige gelden tot de reis bij een te krijgen.

Eindelijk was alles in orde.

Den 8 Oogst, om 6 ure 's morgends, namen zij plaats in de *diligentie* van Mechelen, om van daar naar Leuven gevoerd te worden, waar het Scheldeleger gelegerd was, zooals zij hadden vernomen.

Grietje ook was gelukkig, voor zooveel de treurige omstandigheden het toelieten, over het aannemen van haar voorstel. Gansch alleen op de aarde, had zij eene vurige liefde voor een edelen jongeling opgevat en thans was hij, ook volgens haar, door allerlei gevaren bedreigd.

Deze liefde welke ook het doel, het sap van haar leven was, wilde zij niet vernietigd zien, zonder alles te hebben beproefd om den minnaar terug te vinden. En niet alleenlijk was Paul de lieveling haars harten, maar ook haar redder,

aan wien zij het leven te danken had. Dit leven dat hij voor haar bewaard, door het gevoel hetwelk hij deed onstaan, verheerlijkt, gelouterd had, wilde zij thans aan hem wijden, thans dat hij leed.

En gedreven door dankbaarheid, edelmoedigheid, zelfsopoffering en liefde, door de schoonste gevoelens die den mensch bezielen kunnen, had zij het voorstel aan ‘moeder’ gedaan en was zij verrukt geweest het met gretigheid te zien aannemen.

Langzaam rolde het oude rijtuig over den hobbeligen steenweg. De koetsier had wel de zweep te doen klappen, er mede op den rug of tusschen de beenen zijner paarden te slaan, de arme, oude dieren liepen er niet te sneller om; afgebeuld en versleten als zij waren, was hun lichten draf eene bijna gestadige strompeling. De traagheid der reis, het schokken van het rijtuig, dit alles kwam den rampzaligen toestand der beide vrouwen nog verergeren.

Zij hoopten wel, in de eerste oogenblikken van geestdrift hadden zij er zelfs niet aan getwijfeld of zij zouden Paul, André, Victor, wellicht Helena en Rudolf terugzien, maar langzamerhand had de argwaan in hare ziel plaats genomen. Naarmate zij Leuven naderden, werden de berichten onrustbarender en vertelde men haar meer en meer van de gedeeltelijke gevechten, die reeds hadden plaats gehad en van de vermoeienissen welke het leger had onderstaan.

Dit kwam haar toestand nog verergeren en zoo was de reis naar Leuven een ware kruisweg.

Het heerlijk schouwspel dat de natuur haar boodt, het werken op de velden tot het binnenbrengen van den oogst, het zingen en feesten der boeren, die daarmede reeds klaar waren, hadden voor de beide vrouwen bijna geene aantrekkelijkheid.

Zij staarden, staarden lang door de vensters heen, denkende aldus den weg te verkorten, een einde te zien, maar de lange steenweg, die in de verte bijna met de wolken samensmolt,

kwam aan hare wanhopige ziel nog eene treurnis te meer krengen.

En langzaam rolde de wagen over den hobbeligen weg, door zijn schokken de ongelukkige vrouwen bijna ziek bakende.

Grietje nogthans vond eenige verzachting door de dichterlijkheid van haar gemoed; zij schiep er behagen in de boomen die den steenweg bezoomden, de huisjes en velden die er op uitgaven, van tijd tot tijd eens te aanschouwen, want... Paul was daar ook voorbij gereden, had die ook gezien en wie weet, had hij niet juist op de plaats waar zij zich nu bevonden, aan zijne moeder en aan haar gedacht?

Ja, ja, dat zal wel waar geweest zijn; dank aan dit huisje, dat eenige vergelijkenis had met datgene welke zij in de Hoogstraat hadden bewoond, moest hij voorzeker aan moeder en aan zijne ‘zuster van liefde’ hebben gedacht.

En zij verdiepte zich in dit denkbeeld, dat tot balsem aan bare gefolterde ziel strekte. En telkens zij onder den invloed ervan was, aanzag zij lang, ô, zeer lang, die boomen, die velden, die huizen, welke ook door hem waren gezien en gegroet geworden. Het was voor haar alsof Paul tot elk dezer voorwerpen iets gezegd, iets toevertrouwd had, die zij later aan moeder en Grietje moesten mededeelen, wanneer zij daar soms bochten voorbij trekken.

En wanneer een of meer boomen, door een zacht windje bewogen, hunne takken naar Grietje als schenen over te hellen, stak zij werktuigelijk het hoofd wat dichter, als meende zij dat die boomen haar iets vertellen gingen van hem zij luisteren moest.

Dit denkbeeld had haar eenig genoegen geschonken, maar haar insgelijks op eens een pijnlijken schreeuw ontrukt, eene geslotene wonde weêr geopend.

Aan de huizen van den steenweg, aan een kerktoren, die in de verte zijne spits in het hemelruim verhief, had zij het

dorp herkend, waar zij vroeger had geleefd en waar vader Willem was gedood geworden.

Dan had zij niet verder toegezien, maar de handen voor de oogen geslagen en bittere tranen gestort. Haar lijden in die oogenblikken was diep, doch het werd verzacht, omdat te midden haf er tranen, voor hare oogen zich het reine beeld van Paul verhief, die niet alleenlijk haar de handen toereikte om haar te redden, maar nu ook om haar te beminnen.

En zich met gansch de kracht van haar jong gemoed aan die begoocheling overgevende, verminderde dit de smart door die treurige herinnering ontstaan.

Een treurig ongeval deed zich gedurende de reis op, dat mevrouw Van Acken in een bedenkelijken toestand bracht.

Het was in den morgend van den 11 Oogst; de reis liep op haar einde; Paul's moeder en Grietje waren slechts nog een drietal uren van Leuven verwijderd, en zouden binnen min dan twee uren in de stad zijn, omdat daar het rijtuig tamelijk snel voorderde.

Reeds waren zij vol hoop de zoons weldra te zullen zien en hunne moeder, die een geruimen tijd sprakeloos in een hoek der *diligentie* had gezeten, werd meer en meer spraakzaam; er kwam nieuw leven in haar. Nog drij posten waren af te doen, nog drijmaal moest 't rijtuig stilstaan, om dan voor goed te Leuven aan te landen. Ah, hoe werden de posten afgeteld, hoe werden de nog te doorloopen minuten uit- en afgerekend door de beide vrouwen, evenals de soldaten en gevangenen dienst- en strafjaren tot op een sekond uitcijferen!

Daar staat het rijtuig stil; de eerste post der drij laatsten is achter den rug; nog twee, ô, slechts nog twee kleintjes zijn er te doen en dan, en dan op zoek naar Paul, André, Victor, dan in hunne armen, dan de kinderen aan de moederborst, dan de redding.

Daar neemt de *postillon* de zweep in de hand. Kliets! Klets! daar klappert zij door de lucht, de paarden hennikten bij dit bevel en trappelen van ongeduld om vooruit te vliegen.

Een laatste oogslag wordt op alles geworpen: de reizigers zijn in het rijtuig, de pakken, de brieven, alles in order, daar klinkt de bel, het signaal tot het vertrekken.

- Hu! Marie, hu! Tom, roept de *postillon*, de zweep over de paarden latende glijden, hu! en daar vliegen zij vooruit, vooruit naar Leuven.

- Halt! halt! klinkt het op eens van uit de afspanning, waar de postkar stand hield.

- Halt! halt! herhalen de reizigers uit het rijtuig, eene vrouw ten achteren!

- Ho! ho! roept de *postillon* weldra tot zijne paarden en de gehoorzamende viervoeters staan stil.

- Die arme oude vrouw, zeide mevrouw Van Acken, was een weinig te laat en zou wellicht te voet den weg op boeten.

- Geef mij eene hand, moederken, ging zij voort, zich tot de boerin wendende, die moeite had om in het rijtuig te stappen.

- Duizendmaal bedankt, mijn goede mevrouw, antwoordde de boerin, wanneer zij nevens mevrouw Van Acken nederzat en het rijtuig reeds zijn weg vervolgde.

- Wel, zonder bedankt, moederken, hernam Paul's moeder, de eene mensch moet den anderen helpen, niet waar?

- Het zou alzoo moeten gaan, mevrouw, sprak de oude boerin geroerd, maar ongelukkiglijk in de wereld gaat het altijd zoo niet.

- Gij hebt gelijk, moederken.

- 't En is maar om u te zeggen, mijne goede mevrouw, zie, waarom ik hier nu naar Leuven moet.

- Gij moet insgelijks naar Leuven.

- Gij gaat gij ook, mevrouw, naar Leuven?

- Wel zeker, vrouw.

- Ik wensch uit den grond van mijn hart dat gij er voor eene vrolijker zaak dan ik gingt.

Mevrouw Van Acken was bij die woorden aangedaan, hare

treurige herinneringen kwamen weêr op. Grietje bemerkte het en sprak tegen de boerin om door het gesprek ‘moeders’ geest van hare pijnlijke denkbeelden af te leiden.

- Zoo, moederken, zeide Grietje, gij gaat naar Leuven?
- Ja, kind, voor eene zeer droevige zaak en God geve het dat ik nog in tijds kome.
- Gij verschrikt mij.
- Gij zijt het niet alleen, kind, alle de boeren van het omliggende zijn ook vol angst.
- Wat is er gebeurd?
- Hoe gij weet het niet?
- Wel, neen, gij maakt mij ongerust.
- Ah, gij zijt zeker van het land niet, ik hoor het aan uwe spraak; eh wel kind, ik zal het u zeggen in drij woorden: de Hollanders gaan komen.
- De Hollanders! riepen mevrouw Van Acken, Grietje en de andere reizigers bijna met schrik uit.
- Ja, de Hollanders, die vervloekte Hollanders!
- Maar dat is onmogelijk.
- Onmogelijk, dat is zoowel mogelijk, dat ik mij bijna het hart heb afgeloopen om in tijds het rijtuig te hebben, ten einde nog van daag in Leuven te zijn en mijn zoon terug te halen.
- Uw zoon, moederken?
- Ja, mijn zoon, die bij de jagers van generaal Niel... Niel... hoe heet dien vechter daar?
- Generaal Niellon wilt gij zeggen.
- Ik geloof dat het zoo is.
- En uwen zoon is in dienst bij de jagers van Niellon, vroeg een heer die dit gesprek hoorde.
- Ja, mijnheer, antwoordde de boerin.
- Ha, moederken, die soldaten hebben zich altijd moedig gedragen, en gij moogt fier zijn een zoon onder die dappere verdedigers des vaderlands te hebben.

- Ik zou hem liever bij mij hebben, mijnheer, dan ware er ten minsten voor zijn leven niets te vreezen en zijn steun zou mij goed van pas komen.

- Er moet geofferd worden voor het vaderland, moederken.

- Een arme mensch doet al genoeg voor het vaderland met er gansch zijn leven voor te werken.

- En waarom vreest gij voor uw kind, moederken, vroeg mevrouw Van Acken, bevend van aandoenning en denkende hare kinderen.

- Wel, mijne goede mevrouw, morgen wordt de groote slag geslegen.

- De groote slag, wat de groote slag! riep de weduwe met schrik.

- Gansch het land is er vol van. Morgen gaan de vervloekte Hollanders Leuven aanvallen en plunderen.

- Leuven aanvallen, plunderen! riep Paul's moeder met klimmende schrik.

- Ja, mijne goede mevrouw, en het zal er naar toe gaan, zoo wreed, zoo erg als ginder ver met de andere Belgische soldaten! O, mijne arme jongen, mijne arme Karel, had ik kom al weêr, zeide de boerin stil, met de tranen in de pogen.

- Maar wat wilt gij zeggen met de andere Belgische soldaten, wat is er dan voorgevallen?

- Ach, ik weet dat niet juist, maar de burgemeester heeft ons verteld, dat ze ginder ver, tegen Diest geloof ik, allen zijn moeten vluchten en dat er velen gedood werden.

- Tegen Diest, zegt gij, moederken, tegen Diest Grietje, vervolgde mevrouw Van Acken zich tot hare dochter richtende, maar die vrouw spreekt daar waarschijnlijk van het Maasleger, maar...

- Ja, mevrouw, bracht de heer in de rede die reeds gesproken had, zij spreekt van het Maasleger, dat door het Verraad van generaal Daine gedeeltelijk vernietigd en klucht is.

- Hemel, mijn Victor, mijn ongelukkig kind, riep mevrouw Van Acken, bleek als een lijk wordende en bijna ineenzinkende.

- Moeder, ach moeder! kreet Grietje.

- Mevrouw, wat deert u! riepen de heer en de boerin, terwijl de andere reizigers deelneming in de smart der ongelukkige toonden.

- Niets, niets, sprak mevrouw Van Acken, ik dank u allen, het is over.

Hare aandoening scheen over, althans hare bleekheid was een weinig verminderd en zij kon zich beter recht houden.

Eene pijnlijke stilte volgde op dit treurig tooneel, Paul's moeder zou weldra gansch hersteld geweest zijn, ware niet een ander voorval haren toestand komen verergeren.

Weldra zagen de reizigers eene reeks vol geladen karren en gansche kudden koeien en schapen naderén. Dicht bij het rijtuig gekomen, vroeg de *postillon* wat er gaande was, waarop het eenstemmend antwoord luidde:

- De Hollanders naderen, morgen zijn zij in Leuven.

Die onloochenbare getuigenissen van de nadering des vijands, die verschrikte boeren, wanhopige vrouwen, klagende kinderen, alle die droeve kenteekenen des oorlogs, troffen mevrouw Van Acken als met ijzeren roeden en hare smart kwam haar weder bij en bracht haar bijna tot uitzinnigheid.

- Mijne kinderen, ach mijne kinderen! riep zij met hartverscheurende stem uit en naar den *postillon* wijzende vervolgde zij:

- Vlieg, vlieg! dat wij haastig aankomen!

Koorts greep haar aan, zij wilde recht staan, om zelf vooruit te snellen, als liep het rijtuig te langzaam voor haar smartvol ongeduld.

In weinige stonden was hare wanhoop zoo gestegen dat zij machteloos in Grietje's armen neder zonk.

- Leuven in het zicht! riep de *postillon* tot de reizigers en hij wees met zijne zweep naar de torens der stad, die in verte zichtbaar waren.

- Leuven in het zicht, moeder, herhaalde Grietje, meeneude dat die woorden eene tooverwerking zouden veroorzaakt hebben.

Maar helaas! die zoo hoopvolle tijding stootte af op het bedwelmd lichaam van mevrouw Van Acken, even als de kranen en smeekingen der overlevenden op den grafsteen der afgestorvenen.

- Leuven in het zicht! hadden alle de reizigers herhaald, en na eenige sekonden hun hart en aandacht aan de smart der moeder te hebben geschonken, dachten zij aan hunne eigene zaken, aan het geluk of aan de bekommeringen hun daar wachtten.

Leuven in het zicht! had ook de oude boerin gezegd, en nog sterk voor hare jaren, was recht gesprongen, bleef zoo staan, om zoo gauw mogelijk de stad te zien, waar haren Karel zich bevond.

- Leuven in het zicht! en toen de postkar aan eene nieuwe en de laatste dorpsafspanning stil stond, moest men mevrouw Van Acken, bijna levenloos op een bed dragen, om haar daar te verzorgen, terwijl de koets wegreed die haar bij hare kinderen brengen moest.

Negentiende hoofdstuk.
Nabij het slagveld.

Dit treurig voorval was een harde slag voor Grietje. Met één blik peilde zij de diepte van haar ongeluk, dat voor haar tot eene vreeselijke ramp, tot iets ontzettends steigen kon, indien mevrouw Van Acken daar sterven moest.

Sterven! was het gevaar dan zoo groot? O, het was nog verschrikkelijker. Na uit hare bewusteloosheid ontwaakt te zijn, dank aan de zorgen welke de bewoners der afspanning haar toedienden, was zij eerst in eene soort van gevoelloosheid vervallen, maar allengskens het geheugen weder krijgende, zich langzamerhand de gevaren voorstellende, waarin hare kinderen verkeerden en het bewustzijn hebbende dat zij ze niet oogenblikkelijk kon vervoegen, misschien ze nooit meer zien zou, was zij als uitzinnig geworden.

Zij riep op hare kinderen, stootte ijzingwekkende kreten uit en viel eindelijk als een steen neder. Een bloedsoploop had plaats gehad. Het ergste was te vreezen, wanneer haar geene spoedige én krachtige hulp werd verleend.

Grietje bad, smeekte, viel op de knieën voor de bewoners der afspanning, om toch zoo gauw mogelijk een geneesheer te halen. Het toeval was haar gunstig; de dorpsgeneesheer kwam juist langs dien kant; eene aderlating redde mevrouw Van Acken van eene beroerte.

En daar zat nu Grietje aan het bed der zieke, nu eens haar met kinderlijke liefde gadeslaande, dan haar blik, droevig en betraand, over de velden latende gaan.

Er kunnen in 's menschen leven toch vreeselijke toestanden komen.

In een zulkdanigen bevond Grietje zich.

De geneesheer had wel gezorgd dat alle gevaar voor de

dame geweken was, maar de oorzaak der ramp niet doen verdwijnen? Kon, ja wie wist het, zou hetzelfde niet met menige uren voorvallen, wanneer zij weder aan hare kinderen dacht. Was dus hier niet het ergste te vreezen?

En wanneer aan mevrouw Van Acken een ongeluk overkomen moest, wat ging er met haar, Grietje, gebeuren? Zij was alleen, gansch alleen op de wereld, zonder genoegzame kennissen van eenig handwerk om haar brood te verdienen, te midden van een volk in oorlog met haar vaderland!

Haar noordsche tongval had reeds bij verscheidenen argwaan opgewekt, haar door velen met haat doen aanzien, en zou haar wellicht reeds vele moeielijkheden hebben berokkend, hadde de tegenwoordigheid der Vlaamsche dame haar niet als schild gediend.

Ja, wat zou er van haar geworden? In dit smartvol oogenblik dacht zij aan hare moeder. Gansch de lijdensgeschiedenis van de stichtster harer dagen kwam haar voor den geest, en onwillekeurig rilde zij bij de vergelijking harer beide levens en bij hetgeen haar te wachten stond. Moeder had nog vader Willem voor steun gehad, maar zij was alleen, gansch alleen op de wijde, wijde wereld, die de verschrikte verbeelding met gevaren en gruwelen vult en waaraan zij geen einde vinden kan.

Ja, zij rilde bij de sombere toekomst die zich zwart en dreigend voor haar oog ontrolde en zich donkerder kleurde, naarmate de folteringen van Grietje's moeder zich voor haar oog vertoonden. En zich verdiepend in die gedachten, scheen zij als een middenpunt tusschen een akelig verleden en eene akeligere toekomst.

En toegevende aan de bijgeloovigheid, die de zwakke goede zielen altijd aangrijpt in het ongeluk, doorwroette zij haar maagdelijk hart, doorliep zij in den geest gansch haar duiver, onschuldig leven, om toch te weten wat misdaad alle rampen boven haar hoofd had vereenigd.

Maar zij vond niets, niets dan liefde, zoo schuldeloos als

vurig, voor allen die haar hadden omringd. En niets bij haar vindende; beeldde zij zich in dat zij boette voor hare moeder.

O, dat was een pijnlijk gedacht! Was moeder's leven dan niet bitter genoeg geweest, om haar kind nog te treffen, nadat zij onder den last der smarten was bezweken? Moest zij nu boeten om het leven te hebben ontvangen door eene ongelukkige en niet schuldige vrouw, om het licht te aanschouwen, waarnaar zij niet had gevraagd en dat haar voorkwam, nu als een vloed van tranen, dan als eene bloedwolk bij vader Willem's dood en eene andere maal als een hemel met orkanen beladen, bij het denken aan de toekomst?

En haar hart en gezond verstand tegen dit bijgeloof opkomende, kon zij noch hare moeder, noch haar schuldig vinden en dit bracht op hare lippen een woord van vervloeking voor haarvader, moeder's beul.

Haar vader, ô wat had dit woord haar reeds doen lijden! Hoe dikwijls hadden mevrouw Van Acken en Paul niet van ‘vader’ gesproken. Zij hadden haar den man als een toonbeeld van liefde, deugd en opoffering geschilderd en vonden in de herinnering aan zijn leven eene verzachting voor zijn verlies. En zij, wat moest zij van haar vader denken? Zij had hem nooit gezien, zij zou hem wellicht nooit zien en wenschte het niet, want zij gevoelde het, zij zou hem haten, zij, de zachtheid in persoon.

En daar zat zij, de tranen rollend van hare wangen, den blik op mevrouw Van Acken gevestigd, haar angstig gadeslaande, bijna hare ademhalingen tellende, als berekende zij haar lijden, hare gelukkige dagen, naar het leven dier edele vrouw, hare tweede moeder.

De zieke sluimerde; de ademhaling was geregeld en verried niets kwaads.

Hoe gaarne zou Grietje haar gewekt hebben, om samen naar Leuven te ijlen, waar voor beide dierbare wezens leefden! Hoe zou zij gewenscht hebben haar te zien ontwaken?

om zoo haast mogelijk met haar te zijn bij hem, bij Paul, bij den geliefden, voor haar de schitterende ster in den donkeren hemel.

Maar zou ‘moeder’ niet weder hervallen? Zou zij niet verergeren bij haar ontwaken? Noodlottige toestand! De slaap van ‘moeder’ hare gezondheid, haar leven, was de langdurige, wellicht de eeuwige scheiding, want wie weet bezweek Paul ook niet in den slag; haar ontwaken was wellicht voor haar eene nieuwe ramp en voor Grietje de verlatenheid, de ellende, wie weet, misschien de dood van honger of door zelfmoord!

Die kring van smarten waarin zij gestadig ronddraaide en waaraan zij geen uitweg zag, deed hare wanhoop stijgen en bracht hare gedachten weder op hare moeder.

En zich aan het verdriet overgevende, onder wiens indruk zij als gebukt lag, barstte zij in tranen los, en riep:

- Moeder, ach moeder, haddet gij mij niet gebaard?

Die kreet deed mevrouw Van Acken uit hare sluimering ontwaken. Het was hare moederliefde die haar aan den boord des grafs had gebracht, moederliefde alleen kon haar redden. Grietje's kreet: ‘Moeder, ach moeder!’ had haar hart getroffen en daarvan ontwaakte zij.

Dit ontwaken is niet een roman-incident, maar een feit, eene waarheid. Dikwijls hebben moeders ons verteld dat zij zoo vast slapen, dat de grootste geruchten hun niet kunnen wekken, terwijl de minste schreeuw van een harer kinderen, neen, enkel het verroeren van den kleinen haar doet opspringen. En wij gelooven dit ten volle.

De moederliefde heeft tusschen de moeder en het kind als oen zeer gevoeligen elektrieken draad gesponnen, die der eerste de minste beweging, de minste smart, de minste vreugde van den tweeden doet gevoelen.

Bij Grietje's kreet ontwaakte mevrouw Van Acken, en langzaam de oogen openende, het hoofd wat op zijde keerende, langzaam de oogen openende, het hoofd wat op zijde keerende, sprak zij met zwakke stem:

- Kinderen!

Het was de moeder en niet de zieke die antwoordde.

Grietje, mevrouw Van Acken gewekt ziende en terecht eenen tweeden aanval vreezende, ging tot haar en zeide op zachten toon:

- Moeder, rust nog wat, ik bid u!

Eenige oogenblikken waren sinds haar ontwaken verloopen, het bewustzijn keerde langzamerhand terug.

- Kinderen, hier bij mij, waar zijt gij, ik zie u niet!

Grietje schrikte. Riep zij niet om hare kinderen? Konden zij daar zijn? Wie wist waar zij waren?

- Moeder, bedaar u, sprak zij, zich geweld aandoende om hare ontroering en verlegenheid te verbergen. Zij dierf van de kinderen niet gewagen.

- Waar ben ik hier? Ik herken mij niet, zeide mevrouw Van Acken, langzaam het hoofd omdraaiende en de kamer aanschouwende.

- Bij mij, moeder, bij Grietje.

- Grietje, kom hier kind, ha heb dank; uwe hand, ik voel ze. Waar zijn wij hier, kind?

- Vrees niets, moeder, gij zijt bij goede menschen, ik zal u niet verlaten.

- Waar zijn wij?

- In eene boerenherberg.

- Boerenherberg? Maar Grietje, waar?...

Grietje dierf niet antwoorden, maar moest, want mevrouw zag haar strak aan. Er was een woord dat zij vreesde uit te spreken, het woord Leuven. Zij wilde de vraag ontwijken en vroeg:

- Zoudt gij niet beter nog wat slapen, moeder?

- Waar zijn wij kind?

- Heel dicht het doel onzer reis, moeder. Heel dicht.

- Onze reis! ha, ik herinner mij! Onze reis was naar Leuven. Mijne kinderen, mijne kinderen! riep zij uit, de

handen voor de oogen slaande en zich weder op haar bed latende zinken.

Grietje dierf niet ademen. Wat zou er weder gebeuren?

Mevrouw Van Acken bleef gedurende eenige oogenblikken in die houding; eindelijk, door onrust weder gekweld, richtte zij zich een weinig op en sprak:

- Grietje, mijne kleederen, kind, wij gaan naar Leuven, naar Leuven!

- Ah, moeder! barstte het meisje los.

- Mijne kleederen, hernam mevrouw Van Acken, en zij wilde zich weder oprichten, doch zij zonk krachteloos neder.

- Mijn God, riep zij uit, ik val neder; Grietje, geef mij uwe hand, kind, vervolgde zij meer en meer gejaagd, help mij op.

En zij stak de handen naar het meisje uit. Deze laatste dierf niet weigeren en vatte werktuigelijk ‘moeders’ handen.

Door Grietje geholpen en het inspannen van bovenmenschelijke pogingen gelukte het haar uit het bed te treden, maar pas stond zij overeind, of zij zou, zonder Grietje's steun, neêrgezonken zijn. Zij was gedwongen zich op het bed te zetten.

- O, mijn God, wat heb ik! Mijne kinderen, ach mijne kinderen! riep zij op hartverscheurenden toon uit. En haar gelaat verried de diepste wanhoop.

En te midden harer tranen, die overvloedig van hare wangen rolden, sprak zij de volgende onsamenhangende woorden:

- Mijne kinderen!... Oorlog!... Dood!... Ik zal ze niet meer zien!...

Middelerwijl lag Grietje geknield voor haar.

En terwijl daar binnen twee ongelukkige vrouwen onzeggelijke smarten leden, zongen daar buiten de vogelen, schitterde de natuur in volle pracht, hunne roeping van zingen, teelen, groeien en bloeien vervullende, zonder zich in iets

om de menschelijke smarten te bekreunen, en er niet door gestoord wordende.

O, konden de menschen eens de wetten der menschelijkheid naleven, evenals de natuurelementen hunne werkingen volgens de natuurwetten verrichten, hoe zou alles op deze wereld meer geregeld zijn, hoe veel onheilen zouden niet worden vermeden, wat geluk kon er niet heerschen!

Die houding der beide vrouwen duurde slechts weinige oogenblikken; mevrouw Van Acken was nog te zwak om aldus te kunnen blijven zitten en thans overwon de ziekte het moederhart.

Aan de herhaalde smeekingen van Grietje gehoor gevende, legde zij zich weder te bed. Daar zou zij rust en kracht vinden, om dan gezamentlijk naar Leuven voort te reizen.

Maar alsof de reeds zoo erg getroffene moeder geen oogenblik rust mocht smaken, nauwelijks lag zij eenige minuten uitgestrekt, of daar trof een hevig geweervuur, van kanongebulder doormengd, haar oor.

Wat dan voorviel is bijna onbeschrijfelijk. Grietje was als van den bliksem geslagen, mevrouw Van Acken rees op, viel neêr, rees weder op, viel op nieuw neêr, trachtte voor de derde maal overeind te komen, en zou nog eens zijn nedergestort, hadde Grietje, van hare ontsteltenis teruggekomen, haar niet gegrepen.

- Zij zullen ze vermoorden, zij zullen ze vermoorden! gilde zij wanhopend, terwijl zij zich in Grietje's armen wrong. Haar gelaat, tot zelfs hare lippen waren bleek, hare oogen, diep in de holten en wijd opengespalkt, verrieden bijna waanzin, terwijl haar samengetrokken mond het uiterste der smarten toonde.

Pijnlijk schouwspel, dat nog verergerde door het gerucht en de angstige kreten, om laag door de bewoners des huizes verwekt.

De vogelen zwegen, eene donkere wolk verduisterde de zon, het werd bijna zwart aan den horizont, als wilde de

natuur een somberen achtergrond leveren aan het bloedig tafereel dat zich op de aarde ontrolde.

Het vuren eindigde voor eenige oogenblikken. Mevrouw luisterde met gespannen aandacht, als meende zij het gekerm der gekwetsten te zullen hooren en de stem van een harer kinderen te herkennen.

Thans was hare machteloosheid haar dubbel bitter; thans meer dan ooit behoefde zij ginder, op het slagveld, bij hare kinderen te zijn, en zij wrong de handen krampachtig ineen, omdat zij te bed moest blijven, terwijl haar kroost wellicht om haar bad en stierf zonder haar.

Vreeselijke toestand! O moeders, gij zult hem ten volle begrijpen, gij, die siddert bij het denkbeeld dat uwe kinderen u kunnen ontrukt worden en de gebuurte, de stad op en neêr loopt, wanneer een uwer lievelingen een weinig over zijnen tijd is, of verloren liep. Gij zult ten volle beseffen wat Paul's moeder moest lijden, die gansch haar kroost op het slagveld wist en het moordend geschut in hare ooren hoorde donderen.

Bij ieder schot had zij zich de vlucht van den kogel voorgesteld, maar dan van schrik ketenen om hare verbeelding geworpen, want alle die kogels waren ook naar hare kinderen gericht en konden hun treffen.

Zij weende, snikte, huilde beurtelings, om kort daarna in eene kortstondige en schijnbare gevoelloosheid te vervallen, waaruit zij weldra nog meer opgewonden als vroeger oprees.

Op Grietje's raad legde zij zich neder, ten einde rust te scheppen, terwijl het meisje beneden om inlichtingen zou gaan.

Daar vernam zij weldra dat de geweerschoten de voorboden van den beslissenden veldslag waren, die in geene goede omstandigheden voor de Belgen begon, door de nederlaag van het Maasleger en de sterkte van den vijand.

Die slechte inlichtingen dierf zij aan ‘moeder’ niet mededeelen en besloot de waarheid te verduiken, om haar niet meer ongelukkig te maken; zij verzocht de lieden van den huize haar daarin te helpen, om mevrouw Van Acken

gansch gerust te stellen en daar in de herberg te houden, tot alles was geeindigd.

Zij vertelde dan aan Paul's moeder dat die geweerschoten veroorzaakt waren door een gevecht, dat tot voordeel der Belgen afgeloopen was, die een aanval op eene sterke stelling in de nabijheid der stad, met voordeel hadden afgeslagen.

Die tijding verminderde een weinig de onrust van mevrouw Van Acken, maar niet haren zucht om Leuven te zien en hare kinderen op te zoeken.

Ziende dat alle pogingen om haar voor eenige dagen in de afspanning te houden onmogelijk waren, verzocht Grietje haar te wachten tot's anderendags, daar de nacht weldra vallen zou en in zulk een tijd, nabij een slagveld, de wegen zeer onveilig waren.

Mevrouw Van Acken stemde hierin toe, alhoewel met tegenzin en het vertrek werd voor 's morgends vroeg besloten.

Die nacht, waarin van tijd tot tijd geweer- en kanonschoten gelost werden, schonk weinig rust aan de zieke; slechts rond 2 uren viel zij in een lichten slaap, onder de vermoeienis bezwijkende.

's Anderendags om 5 ure was mevrouw Van Acken reeds gereed. Niet natuurlijke kracht, maar koorts en hoop hielden haar recht; die nacht, ondanks al zijne treurige wisselvalligheden, had haar nogthans eenige rust geschonken en haar wat sterker gemaakt.

In een afzonderlijk rijtuig, aan de bewoners der afspanning behoorende, had zij plaats genomen; door den nog wat ziekelijken toestand van mevrouw Van Acken had het slechts een lichten draf genomen, om door het schokken haar niet te ontstellen.

Een groot half uur later bevond zij zich te Leuven.

Het gevecht was reeds begonnen. Vervaarlijke losbrandingen, die de stad deden dreunen en de ruiten van menige

huizen aan stukken sloegen, lieten zich over eene uitgestrekte oppervlakte hooren.

Honderden en honderden vuurmonden moesten tegelijk dood en vernieling braken, om dit donderen te verwekken, dat den aanhoorder met schrik sloeg.

Iedere ontploffing was als eene dolksteek in het hart van mevrouw Van Acken en van Grietje. Zij waren in het rijtuig onwillekeurig elkander genaderd, hadden elkanders handen gegrepen, ze gedrukt en gesidderd als bedreigde hun een groot gevaar.

Eens in Leuven, hield de voerman stil; zijn paard, door die schoten verschrikt, dierf niet verder. De twee vrouwen stapten dus uit, te midden dier onbekende stad.

Daar zag het er treurig uit. Alle de winkels waren gesloten en de straten eenzaam. Men zag anders niet dan hier en daar een bataillon soldaten stilzwijgend voortrukken, de poorten uit, om de strijdenden te vervoegen en aan de ballen meer kanonnenvleesch als prooi te schenken.

De neêrslachtigheid welke op hunne aangezichten was te lezen, de vermoeienis die hunnen gang verried, toonden in duidelijke trekken, dat die arme slachtoffers der politieke kuiperijen leden naar lichaam en ziel.

Zij hadden het bewustzijn dat zij naar de slachtbank trokken, en het omdraaien van het hoofd om nog eens, voor de laatste maal misschien, de stad te zien, het afvagen van een traan, die bij den eenen en anderen aan het oog ontviel, ontgingen mevrouw van Acken niet en deden haar nog te meer aan hare kinderen denken en voor hun vreezen.

Wie weet hadden zij ook zoo niet geweend, zoo niet geleden, toen zij aan hunne moeder dachten.

En somber en stilzwijgend, onder den indruk van alle die gevoelens, ging zij stilzwijgend voort, op den arm van Grietje leunende, zoo ver mogelijk de soldaten met het oog volgende, die weldra in de verte verdwenen.

De weinige voorbijgangers die zij ontmoetten spraken onderling met haat van den koning der Belgen, aan wien zij de schuld van al het gebeurde toeweten[1].

In de nabijheid eener kerk vonden zij eenige groepen verzameld, voornamelijk uit vrouwen bestaande, die bevend over den oorlog redeneerden.

Deze vrouwen gingen naar de mis, die gelezen werd om van den Heere den zegepraal voor de Belgische wapenen af te smeeken.

Die goede christelijke zielen trokken ongestoord naar de kerk, niet vermoedende dat hun gebed eene lastering was voor een God van vrede en menschlievendheid, zooals de christenen hun God voorstellen, en dat zij van hem verhoopten de moordenaar, de uitroeier der Hollanders in het groot te worden, zooals dan ieder Belgisch soldaat het in het klein was.

Voorzeker zonden op ditzelfde oogenblik de protestanten in Holland een gebed tot hunnen God, waarin zij Hem om de zege voor de wapenen zijner geloovigen verzochten.

En allen waren rechtzinnig in hun gebed. Wat moest God nu doen - want er kan slechts één God zijn - tegenover die twee zoo verschillende smeekingen?

In zulke stonden toonen de geloovigen dat zij in een noodlottigen kring ronddraaien. Zij moeten aan hun God alle menschelijke gevoelens tot het uiterst gedreven toekennen, dus er geen God van maken, of radikaal zijne onmogelijke bestaanbaarheid pleiten, aangezien een geest zonder stof, niet bestaan, dus niet heerschen kan over de wereld.

Dicht bij die kerk vernamen mevrouw Van Acken en Grietje van eenige vrouwen, dat de laatste soldaten daar zoo even de stad uitgetrokken waren om de strijdenden te vervoegen. Zij toonden haar den weg die naar het veld geleidde en verwijderden zich dan.

(1) Zie GENDEBIEN, *Catastrophe du mois d'Août* 1831.

Men kan zich den hopeloozen toestand der beide vrouwen, te midden dier ongekende stad, voorstellen.

In den beginne niet wetende wat aanvangen, de goede Weduwe bijna neêrzinkende van vermoeienis, besloten zij ondanks haren zucht om de kinderen op te zoeken, in eene naburige herberg wat voedsel, rust en de noodige inlichtingen te nemen, om dan verder op te trekken.

De bazin der herberg vertelde haar, met eene stem en gebaren die schrik verrieden, van den bloedigen veldtocht, van de mogelijke overwinning, en den aanstaanden inval der Holanders in de stad en andere zaken meer, die de beide vrouwen verontrustten.

Door dit ongeval op den steenweg te laat aangekomen, om en nog vóór den veldslag te zien mevrouw Van Acken er toch niet toe besluiten daar bewegingloos den uitslag des gevechts af te wachten, en zij stelde aan Grietje voor het slagveld, als zulks mogelijk was, te naderen.

Toen zij dit besluit aan de herbergierster bekend maakte, beende deze als in den grond te zinken van verbazing en schrik, en staarde de beide vrouwen met een blik aan, Waarin de vraag of zij niet zinneloos waren te lezen stond.

Die vrouw had zeker geene kinderen bij het leger en verstond de heldhaftigheid, de roekeloosheid niet, die eene hoeder in de uiterste gevaren bezielen kan.

Slechts één oogenblik, bij het bulderen der kanonnen, had zij gesidderd, toen zij het oog richtte naar den kant van dien donder kwam, maar slechts één oogenblik had dit geduurd en dan was alles weêr geweken, de moeder alleen leefde in haar.

Haar hart had van vreugde getrild, wanneer zij op hare vraag:

- Kind, wilt gij mij volgen, Grietje hoorde antwoorden:

- Mevrouw, aanzie mij ook als een uwer kinderen, laat mij u volgen en u steeds moeder noemen.

O, dan was zij gelukkig. De wroeging, die zij had kunnen

gevoelen om dit kind naar een bijna ge wissen dood mede te slepen, kon niet meer bestaan en beide, als moeder en dochter, traden de stad uit naar het veld, om de strijdplaats te naderen.

Roekeloosheid die de moederliefde en Grietje's hartstocht alleen konden doen ontstaan.

Aan de poort der stad gekomen, hadden zij eenige moeielijkheid om vrijen doorgang te verkrijgen, doch die week wanneer mevrouw Van Acken haren naam noemde en het doel harer reis bekend maakte. Het toeval wilde dat een der vrienden van André de aanvoeder der wacht was. Deze wilde André's moeder het gevaarvolle harer taak doen inzien en bewees dat het bijna onmogelijk zou geweest zijn, te midden eens veldslags, iets over een harer kinderen te vernemen.

Hierop antwoordde mevrouw Van Acken.

- Ik dank u voor uwe goedheid, mijnheer, maar zonder mijne kinderen is het leven mij van geene waarde, waar zij gevaar loopen moet ik zijn.

En de beide vrouwen gingen het veld in.

Den pas zooveel mogelijk versnellende als de toestand van mevrouw Van Acken het toeliet, stapten zij voorts in de richting der strijdplaats, die zij in de verte vermoedden aan een dikken rook welke naar den hemel steeg.

Het schouwspel, dat zich rond hun vertoonde, was treffend, indrukwekkend.

Achter haar lag eene redelijk groote stad, wier bewoners met schrik den uitslag des gevechts afwachtten, dat, bij eene nederlaag der Belgen, voor hun de ergste gevolgen hebben kon. Aan de beide zijden van den steenweg die zij betraden, strekten zich lachende velden uit, die in de verte met de wolken samensmolten, als om zich aan die voedingrijke bronnen te laven, evenals het kind aan de borst der moeder; een prachtig landschap, afgewisseld door de levendige kleuren der nog niet geoogste vruchten en hier en daar door een

klein boschje van kreupelhout, waaruit soms vluchtend en huppelend over hunnen steenigen bodem, de heldere wateren van een beekje vloeiden.

Deze velden, die door hunne rijke vracht naar den landsman schenen te roepen; deze velden, waarvan ieder plantje, iedere vrucht, ieder bloempje naar den man der wetenschap snaakte om zijn geest en de kennissen der menschheid te verrijken; waarvan het dichterlijke geheel de poëtische zielen tot droomen, weenen en zaligheid schenen uit te lokken; ô, zij, die in hun schoot leven en welstand, rijkdom en vrede droegen, trilden bij het donderen der vuurmonden, als sidderden zij van woede bij het vooruitzicht, dat weldra eene heiligschennende hand hunnen boezem zou openrijten, om hunne ingewanden, de bron van het leven, tot graf aan honderde volkskinderen te doen dienen.

Mevrouw Van Acken en Grietje zagen van dit alles niets. Arm in arm, elkanders handen drukkende, geen woord sprekende, het lichaam wat ingetrokken, stapten zij voorts, heimelijk sidderend, het oog onafgebroken naar de dikke rookwolk richtende, die voor haar meer en meer zichtbaar werd en als een dichten sluier het bloedige slagveld verborg.

En zij stapten voort, gedreven door hoop en vrees; door hoop hen te vinden die zij beminden, door vrees hen niette zien of als lijken.

De veldslag was algemeen geworden, het schieten wel tienmaal verdubbeld. In de verte, langs beide zijden van den steenweg, zagen de beide vrouwen dichte menschendrommen zich bewegen, die dieper het land introkken, waarschijnlijk den vijand te gemoet, want langzamerhand werden zij onmerkbaar.

O, dat was een harde slag voor haar. Wie weet waren daar hare kinderen niet bij, die zoo den dood te gemoet trokken.

En mevrouw Van Acken hield Grietje staan en sloeg geen oog van de voorttrekkende troepen.

Door haar gevoel medegesleept, wilde zij als naar hun toe

gaan, maar weldra het onmogelijke dier daad beseffende, strekte zij de handen in de richting der soldaten en riep tranen stortende uit:

- Mijne kinderen, ach mijne kinderen!

Toen zij niets meer in de verte bemerkte, bleef zij nog een poos staan, maar weldra op nieuw door koorts aangegrepen, trok zij als het ware Grietje verder den steenweg op.

Wanneer zij een tijd lang voortgegaan en een weinig aan het vervaarlijk gedruisch gewend geworden waren, zagen zij op eenigen afstand eenige huisjes, rond dé welken een groot heen- en weêrgeloop heerschte.

Niet kunnende vermoeden wat dit was, maar daar menschen ziende en hopende inlichtingen in te winnen, misschien een der kinderen te zien, stapten de beide vrouwen moedig door en waren kort nadien dicht genoeg genaderd om te zien wat het was.

Zij bevonden zich tegen het Belgisch hoofdkwartier, waar de koning en zijne stafofficieren zich bevonden en van waar al de bevelen uitgingen. Dit heen- en weêrloopen werd veroorzaakt door de *aides de camp*, die te paard den steenweg naar het slagveld opvlogen om de bevelen te dragen, of in vollen draf terugkeerden om er nieuwe te halen.

Hier alweer vonden zij eenige moeielijkheid om verder te gaan, maar door haar eerlijk en burgerlijk uitzicht, door het opgeven der reden harer reis, hadden zij die weldra overwonnen, en konden zij in een boerenhuisje treden, dicht bij het hoofdkwartier gelegen, en dat door geen enkel officier ingenomen was.

Daar vonden zij eene goede oude boerin, die ten volle mevrouw Van Acken's smart begreep, omdat ook hare beide zonen in het leger medestreden. De arme boerin vond geene woorden genoeg om hare bewondering over de beide vreemden uit te drukken, die uitliefde tot kinderen en broeders zooveel gevaren trotseerden. Zij stelde zich gansch ten haren dienste en

haakte seffens, ondanks de herhaalde weigeringen van mevrouw Van Acken en Grietje, een ontbijt gereed.

Het gesprek liep natuurlijk over den veldslag, die volgens de eerste berichten, langs beide kanten met woede begonnen was en waarvan men nog geenen uitslag wist.

Mevrouw Van Acken vertelde van hare kinderen en vroeg aan de boerin of zij daar geene jongelingen had zien voorbijtrekken, die geleken aan de beschrijving welke zij van hare zonen gaf.

Toen zij van André sprak, schudde de boerin ontkennend het hoofd, maar nauwelijks was zij begonnen aan het portret van Paul, of de buitenvrouw hield haar met een teeken terug en sprak:

- Wacht eens, mevrouw, ik geloof mij te herinneren; gij zegt een jongen priester, niet waar?

- Ja, goede vrouw, een jongen priester, nog al rijzig van gestalte en bruin van haar.

- Groot, bruin haar en zwarte oogen, niet waar vrouw?

- Ja, zwarte oogen, mijne goede vrouw, antwoordde Paul's moeder met aandoening.

- En heel goed en zacht van uitzicht, niet waar mevrouw?

- O, ja, zeer goed, zeiden mevrouw Van Acken en Grietje gelijk, beide in hunne loftuiging aan een verschillend gevoel gehoor gevende.

- Maar mevrouw, ik ben zeker hem te kennen.

- Gij hebt hem gezien?

- Gezien! maar hij is hier geweest, hier in huis.

- Mijn hemel, hier in huis! riep mevrouw Van Acken ontroerd uit.

- En wanneer? vroeg Grietje.

- Wel, gisteren avond.

- Gisteren avond?

- Dezen morgend vroeg nog.

- Dezen morgend vroeg, mijn God, goede vrouw, zeg

alles wat gij weet, dit onverwachte nieuws maakt ons overgelukkig en moest het nog eens vernietigd worden!...

- O, schrik niet, goede mevrouw. Ja, ik geloof dat de priester, die hier dezen morgend kwam, uw zoon is en wacht hier een oogenblik, ik zal hem doen roepen, hij is hier in de nabijheid voor het verzorgen der gekwetsten.

- Hier dicht bij, zegt gij, maar ik zal er zelf bij gaan, ik wil hem zien, en daarmede stond mevrouw Van Acken recht en trad op de deur toe.

Op eens werd deze door een jong boerken van omtrent 12 jaar geopend, die verschrikt naar de oude boerin liep, roepende:

- Grootmoeder, ach grootmoeder!

- Wat is er kind, vroeg de boerin, terwijl mevrouw Van Acken bleef staan, angstig luisterende, een nieuw ongeluk vermoedende.

- Een heel regiment is vernield, grootmoeder.

- Een geheel regiment! Is het van de Belgen?

- Ja, grootmoeder, het regiment van Niel...

- Van Niellon.... ach, mijn arme zoon! kreet de oude vrouw, snikkend neêrvallende.

Mevrouw Van Acken, hare eigene smart vergetende, ging tot haar en sprak:

- Ween niet, goede, brave vrouw, wie weet leeft uw zoon niet nog!

- Neen, neen! hij zal dood zijn, hij zal dood zijn! riep zij tusschen hare tranen uit.

- Heb moed; geef alle hoop niet op! goede vrouw.

- Hij zal dood zijn! Ik heb het altijd gezegd; hij moest ook bij de jagers van Niellon zijn! O, die ongelukkige!

- Wat zegt gij, de jagers van Niellon! riep mevrouw Van Acken verbleekende en Grietje met schrik aanziende.

Grietje, zelve door de droeve mare getroffen, wist niet wat antwoorden, terwijl de boerin huilde als een kind over het verlies van haren zoon, dat zij als zeker beschouwde.

Haar jongetje, verschrikt door het schouwspel dat daar Voorviel, liep den huize uit, roepende:

- Een priester, een priester!

Grietje was opgestaan en had getracht de beide moeders te troosten, doch vruchteloos, toen op eens voetstappen naderden en de deur der woning door een jeugdigen priester geopend werd:

- Moeder!
- Mijnheer Paul!
- Mijn kind!

Dit waren drij uitroepen, die elkander snel opvolgden, en bijna oogenblikkelijk nadien lagen mevrouw Van Acken en baar zoon in malkanders armen.

Grietje was, bij het verschijnen van Paul, op eens midden in de kamer blijven stil staan, werd vuurrood, dan doodsbleek en moest zich eindelijk, hare aandoening niet langer meester zijnde, op een stoel laten neervallen, waar zij in tranen losbarstte, die zij vruchteloos poogde te stelpen.

De boerin, alhoewel zij Paul oprecht lief had, werd een weinig pijnlijk getroffen door zijn binnentreden, omdat hij een kind aan zijne moeder terugschonk, terwijl zij haren zoon mistte.

Het pleit wellicht niet ten voordeele der menschen, maar het is een onbetwistbaar feit, dat men verzachting aan eigen smart zal voelen, door het zien van een anders lijden; het bewustzijn van niet alleen te zijn in de droefheid, doet de smart minder groot voorkomen. Dat is de homoeopathie, - genezing der gelijken door de gelijken, - op de treurnis, zedelijk lijden der menschen, toegepast.

De boerin, na moeder en zoon met innig lijden aanschouwd te hebben, trok zich in een hoek der kamer terug en weende daar in stilte, om de vreugde van den priesteir en zijne hoeder niet te storen. Hare edelmoedigheid had na eenige oogenblikken strijd op de menschelijke zwakheid, aan de meeste karakters eigen, gezegevierd.

- O, Paul, mijn kind, thans moogt gij mij niet meer verlaten, sprak mevrouw Van Acken, toen de eerste schok over was.

- Vrees niet, moeder, antwoordde hij, gelukkig over die onverwachte ontmoeting; maar op eens nam zijn aangezicht eene pijnlijke uitdrukking aan, wanneer hij de verandering bespeurde door de gelaatstrekken zijner moeder ondergaan. Hij sloeg een vragenden blik op Grietje, als om van haar te weten wat er zoo al gedurende zijne afwezigheid voorgevallen was.

Het meisje, dat bij het hooren zijner stem het hoofd had opgericht en aandachtig luisterde als naar eene zoetluidende muziek, merkte dien blik op en deed Paul met den vinger op den mond een teeken, niets daarvan te vragen noch te zeggen.

Dit alles was zeer snel gebeurd, en zonder dat zijne moeder opmerkte dat hij voor iets had geaarzeld, ging hij voort:

- Ik zal u niet meer verlaten.

- En André, en Victor, waar zijn zij, mijn beste Paul? En Helena en Rudolf, hebt gij hen niet gezien, niets van hen vernomen?

- O, moeder, antwoordde hij glimlachend en haar doende neêrzitten, gij vraagt zooveel te gelijk.

- 't Is dat ik er aan veel te denken heb, kind! Weet gij nieuws van André?

- Van André?

- Ja, is het waar dat de jagers van Niellon vernietigd zijn?

- Vernietigd, moeder?

- Gij aarzelt, het is dan waar?

- Het gerucht eener nederlaag heeft rondgeloopen.

- En dit gerucht?

- Was valsch, moeder!

- Valsch! mijn God!

- Valsch, mijnheer Paul, riep de boerin uit, die bij het

hooren spreken van de jagers van Niellon, nader gekomen was.

- Ja, moeder, ja, Nelleken, het was valsch.

- O, heb dank, goeden heer!

- En André zou dus gered zijn?

- Daar ben ik zeker van. Generaal Niellon's legermacht werd niet vernietigd, maar men heeft dat rondgestrooid, omdat er hier zonderlinge dingen gebeuren, moeder.

- Maar toch is het gevaar niet geweken? Hoort dat bulderen der kanonnen! Waar is André thans?

- Ik weet het niet moeder.

- Gij weet het wel, maar durft het niet zeggen. O, kon ik tot hem gaan, kon ik tot hem gaan! riep mevrouw Van Acken opstaande uit.

- Moeder! mevrouw! riepen Paul en Grietje, tegelijk naar haar snellende, meenende dat zij haar gedacht wilde ten uitvoer brengen.

- Waarom mij terughouden? Hoort, maar hoort gij dan dit moorddadig geschut niet? En mijne kinderen bevinden zich midden in dien moordkuil! Mijn God, mijn God, bescherm toch mijne kinderen!

Bij die aanroeping trok Paul's aangezicht pijnlijk samen, een treurige glimlach speelde om zijne lippen, hij staarde naar den hemel en schudde bedenkelijk het hoofd.

Er heerschte eene poos stilte, door mevrouw Van Acken onderbroken, die vroeg:

- En Victor, mijn goede Paul, hebt gij niets van dit ongelukkig kind vernomen?

- Niets, moeder!

- Niets! O, wat mag hem dan voorgevallen zijn!

- Helaas, moeder, ik heb alles beproefd om het te weten te komen; mogelijks is hij nog te Luik met de rest van Daine's leger.

- Dat werkelijk op de vlucht werd gejaagd.

- Helaas, ja!

- Mijn arm kind! O, uwe moeder is de schuld uws doods!
- Spreek niet aldus, moeder!
- Moest ik hem laten vertrekken?
- Ben ik ook niet heengegaan en ziet gij mij nu niet weder?
- O, mijn goede Paul, mijn schutsengel, kom hier bij mij en verlaat mij nimmer meer!

En na eenige oogenblikken zwijgens vervolgde zij, een verschrikten blik door het venster werpende:

- O, dat geschut, dat wreed geschut, mocht het mijne kinderen sparen!
- Bedaar, moeder, bedaar, maak u niet ongerust, om dit donderen, allen worden niet getroffen.
- O, neen, mevrouw, voegde Grietje er bij - in dit oogenblik durfde zij niet meer ‘moeder’ zeggen - allen worden niet getroffen; mijnheer André en mijnheer Victor zullen wij weldra terugzien als mijnheer Paul.

O, hoe het goede kind ook trachtte die ‘mijnheer’ op dezelfde manier voor de drie broeders uit te spreken, bij het zeggen ‘mijnheer’ Paul, beefde hare stem ondanks haar. Braaf kind, hoe moest gij beminnen!

- En te meer, moeder, omdat ik u eene goede tijding brengen kan.
- Eene goede tijding?
- Van Helena!
- Van Helena, mijn hemel, waarom zweegt gij zoolang, kind?
- Vergeef het mij.
- Spreek, spreek, hebt gij ze gezien, is het lang geleden?
- Ik heb ze gezien, moeder, en het is niet lang geleden, pas drij dagen.
- Bijna op hetzelfde oogenblik toen wij vertrokken, Grietje.
- Ik was als parlementaar gezonden en trof haar in

Hollandsch kamp aan, nog steeds met het verzorgen der gekwetsten gelast.

- En gij hebt ze gesproken?

- Wel een half uur. Zij weende, moeder, toen zij mij zag van u sprak.

- Edel kind!

- Zij weende, omdat zij getuige moest zijn van al die smarten en ze niet verhinderen kon.

- Hare liefde voor Rudolf bracht haar op het slagveld; ô treurnis, moet liefde dan lijden baren?

- Eenige oogenblikken slechts heb ik Rudolf gezien. Wij vergaten den oorlog en namen als broeders van elkander afscheid.

- Rudolf is ook een edel hart.

- Die in de ziel den oorlog betreurt, hoe vaderlandschgezind hij ook is.

- Mevrouw, mijnheer Paul, de koning! riep Grietje op eens, die sinds eenigen tijd naar den steenweg keek.

- De koning, Grietje! riep mevrouw Van Acken rechtstaande en in de aan geduide richting ziende.

Paul keek ook, maar voor de eerste maal in zijn leven misschien, kwam er als een donker vloers over zijn wezen, dat er al de zachtheid van ontnam en het somber kleurde. Men zag het aan zijn blik, waarin verwijting, een ganschen beschuldigingsakt tegen den koning te lezen was, dat hij hem wantrouwde, verachtte en wellicht nog meer.

Paul had sinds zijne zending in het Hollandsch kamp, aan het gedrag der officieren, waarmede hij te handelen had, iets zonderlings bespeurd en van Helena - die hetzelve van haren echtgenoot wist - vernomen, wat laag verraad Leopold I tegen zijn volk pleegde. Sinds dien had hij alles geweigerd wat de legerstaf hem deed vragen en hield hij zich uitsluitelijk met het verzorgen der gekwetsten bezig.

De koning zat te paard en reed, van een ontelbaar getal ruiters vergezeld, in de richting van het slagveld. In zijne

onmiddelijke nabij heid bevonden zich drij Engelsche officieren en de Engelsche diplomaat, met de militaire en politieke knoeierijen gelast.

Toen mevrouw Van Acken dien troep ruiters in vollen draf zag voorbijvliegen, kwam er meer zekerheid in haat gemoed; zij was onder den invloed van den indruk die koningen, keizers en andere hooggeplaatsten op het gemoed van alle eenvoudige menschen laten. Die indruk is weldoenend, omdat die lieden de deugden en schoone eigenschappen vermeerderen, doen klimmen volgens den rang van den mensch, en het koningdom en het keizerschap voor hun als de bijenkorf der edele gevoelens, als de geboorte- en de bewaarplaats van het schoone en sublieme is.

Zoover zij kon volgden zij, Grietje en de boerin, de ruiters met de oogen en zij zetteden zich meer gerust gesteld neder, omdat zij dachten, dat het verschijnen van den koning alleen reeds de overwinning aan de Belgen moest geven.

Paul was echter van een heel ander gevoelen. Hij vroeg zich af wat men weder met dit komediespel in het schild voerde, en een oogenblik kwam bij hem het denkbeeld op, ondanks zijn zachtmoedig karakter en zijne bediening, te paard te springen, de ruiters achterna te vliegen, in te halen, om te zien wat zij gingen uitrichten en als het zijn kon, de sluwe plannen te verijdelen, die hij vermoedde.

Maar toen hij zich omkeerde en zijn blik op moeder en Grietje viel, dan kwam het kinderlijk gevoel weder bij hem op, en hij schrikte bij het lijden dat zijn vertrek haar zou berokkend hebben.

Verlaten wij voor eenige oogenblikken het boerenhuisje om ons naar het slagveld te begeven.

Twintigste hoofdstuk.
Het einde van een politiek schelmstuk.

Wij verlieten de legerplaats op het oogenblik dat de Hollanders door hunne nachtelijke krijgsverrichtingen zich gereed maakten de Belgen in hunnen slaap te overvallen.

Bij het aanbreken van den dag werden deze laatsten op eens door een hevig geweer- en kanonvuur gewekt. De Hollanders hadden op gansch de lijn den strijd hernomen en de Belgen in hunnen slaap verrast. Dit gaf hun een groot voordeel, dat dubbel werd door de gebrekkige inrichting des Belgischen legers.

De Belgen sprongen recht; de voetgangers liepen naar hunne geweren, de kanonniers naar hunne stukken, en korten tijd nadien werd het vuur des vijands duchtig beantwoord.

Het gevecht was weldra algemeen. Het zou beslissend zijn; het was de laatste legermacht die Belgie nog tegenover de Hollanders had te stellen, en hare vernietiging was de totale nederlaag, het einde van den krijgstocht.

Bij het eerste kanonschot waren André en zijne vrienden insgelijks opgesprongen.

Gedurende verscheidene uren hadden zij gewaakt, om bij eene overrompeling het signaal te geven, maar eindelijk niets gewaar wordende dat onraad verried en onder de vermoeienissen en den slaap bezwijkende, hadden zij zich ter ruste gelegd.

Pas recht, liepen zij ook naar hunne wapenen, maar zij kregen bevel, even als al het voetvolk, voor het oogenblik niets te beginnen, tot zoolang de werkingen van het kanongeschut niet zichtbaar waren.

Verscheidene soldaten legden zich dan weder neder, weldra zoo gerust slapende, als waren de helsche geruchten, door den strijd veroorzaakt, een wiegelied geweest[1].

(1) Zie HENDRIK CONSCIENCE, *Omwenteling van* 1830.

Dit kanongebulder duurde omtrent een uur; dan kwam een bevel tot oprukken des voetvolks.

Op het oogenblik dat zij gereed waren, kwam er een nieuw order, waardoor een deel der soldaten aan den aanval niet mochten deel nemen, en voor een oogenblik de strijdplaats moesten verlaten, om den vijand in de zijde aan te vallen.

Die krijgsverrichting, met veel behendigheid en stoutheid uitgevoerd, gelukte goed; de onverwachte aanval van een zijner vleugels bracht eene nog al groote verwarring bij den vijand te weeg, doch zij werd alras hersteld door het overgroot getal manschappen waarover de Hollanders beschikten en die de gevallenen aanvulden. Na een hardnekkig gevecht, dat rond het uur duurde, moesten de Belgen wijken, na den vijand groote schade aangebracht, doch zonder nogthans hun doel bereikt te hebben.

In goede orde trokken zij terug, zich op nieuw bij het strijdende leger voegende. In dit gevecht was André gekwetst geworden aan den voet; een obitser was in zijne nabijheid gesprongen en had hem bloedend ten gronde geworpen.

In der haast verbond hij zelf den gekwetsten voet, omdat hij den strijd niet wilde verlaten. Zijne sombere gedachten waren geweken, ook die zijner vrienden en wellicht van de meerderheid der soldaten en officieren, welke eenig wantrouwen hadden gevoed. De strijd, die ondanks zijne wreede gevolgen, niet aan grootschheid ontbrak, hield hun gansch bezig. Het indrukwekkende van het schouwspel, het plechtige en gewichtige der gebeurtenis en harer gevolgen, had het grootste deel der strijders als met eene tooverroede aangeraakt en hun een vuur, eene bezieling geschonken, die zij meenden nooit te kunnen bezitten.

Toen André en de soldaten, waarmede hij zich bevond, terug bij het leger kwamen, was de toestand der Belgen hachelijk geworden. De gevolgen der zorgeloosheid van het hoofdkwartier lieten zich gevoelen.

De Hollanders, in het bezit van den IJzer-berg, richtten van op die vervaarlijke stelling een moorddadig vuur naar de Belgen, waaraan dezen zich niet ontrekken konden. Het regende kogels, ballen en bommen in hunne rangen, die van minuut tot minuut dunden en met eene totale vernieling werden bedreigd.

Wat te doen? Geen bevel kwam. Moesten de soldaten zelf bevelen of vluchten? De toestand was schrikwekkend. Vele schoten der vijanden raakten; ieder die nog gespaard werd zag den dood naderen, als hij de vlucht nietnam. Nog eenigen tijd en de meeste soldaten, onder het bereik der Hollandsche batterijen staande, waren gedood of hadden de vlucht genomen.

En geen bevel kwam. De soldaten vloekten, de officieren morden, de onrust steeg. Op eens naderde een groote troep ruiters de strijdplaats; aller oogen richtten zich naar dien kant; daar steeg eensklaps een donderende hoerakreet op; men had den koning onder de ruiters bemerkt en begroette met jubelkreten zijn verschijnen, dat iedereen nieuwen moed, nieuwe hoop schonk. Helaas!

Bijna aanstonds daarna werd bevel gegeven den IJzer-berg stormenderhand in te nemen en eenige minuten nadien vlogen honderde soldaten naar die stelling, hunne wapens naar de vijandelijke batterijen uitstekende.

Eene hevige losbranding vaagde een groot deel der bestormeraars weg en deed hun naar de diepte rollen; de aanvallers, door anderen versterkt, bekreunden er zich niet om en ijlden steeds voort den berg op.

Eene tweede losbranding volgde, weêr rolden vele Belgen naar de eeuwigheid, maar het grootste deel hunner was hooger opgeklommen. Nog eenige oogenblikken, en men had de kanonnen bereikt: dan zou een gevecht met den blanken sabel alles beslissen. Een derde salvo werd met den hernieuwden kreet: voorwaarts! beantwoord en het doel scheen bereikt, toen op eens een ontzagelijke hoop Hollandsche rui-

ters den berg afvlogen, in de richting der Belgen, de wapens zwaaiende.

Op dien onverwachten aanval waren de Belgen niet bedacht.

Daar ontstond een wreed gevecht, dat korten tijd duurde; de Hollanders bleven meester van den IJzer-berg, ondanks da moedige pogingen der Belgen om hem in te nemen.

In dien strijd was André voor de tweede maal gekwetst geworden, maar thans zeer erg: hij had een sabelhouw op het hoofd ontvangen en de slag was niet gansch door zijn hoofddeksel af geweerd geworden.

Het bloed stroomde hem van het aangezicht, wat moeite hij ook deed om het te stelpen.

Al zijne krachten verzamelende, trok hij zich uit den strijd terug en trachtte een nabij gelegen steenweg te bereiken, waar eenige wagens der ziekenverplegers stonden.

Op eens vloeide het bloed minder uit zijne wond, die waarschijnlijk voor het grootste deel gesloten was, door bloed dat zich in zijn haar had geklonterd.

Dit gelukkig toeval schonk hem de kracht den steenweg te bereiken, en teekenen te doen aan de bedienden der wagens.

Hij werd door hen bemerkt, verzorgd en in eene der karren opgenomen, die juist gereed stonden de strijdplaats te verlaten, om zich niet ver van daar, naar een afgelegen ziekenhuis, in der haast ingericht, te begeven.

Op het oogenblik dat de wagen wegreed, werd een tweeden aanval op den IJzer-berg bevolen, die met denzelfden moed volbracht werd en aan de zege deed hopen. De strijd was overigens op alle punten hardnekkig, en niemand kon op dit oogenblik beslissen wie overwinnaar zijn zou.

De Belgen, ondanks hunne minderheid in inrichting en getalsterkte, gedroegen zich zeer goed en boden een weêrstand, waaraan de vijand zich niet verwacht had.

André lag in den met zeilen bespannen wagen neder, het hoofd omwonden, de oogen naar het veld gericht.

Hij dacht aan zijne moeder, aan wie hij sinds eenigen tijd niet had kunnen schrijven, aan zijn broeder Paul, die hij niet had kunnen zien, aan Helena, aan Rudolf, die zich waarschijnlijk nog in het vijandelijk leger bevonden; ook dacht hij, en met zekeren schrik, aan Victor, aan den goeden jongen, die waarschijnlijk een der slachtoffers der kuiperijen van koning Leopold's hoofdkwartier geworden was.

Zijne wonden deden hem geweldige pijnen onderstaan, welke nog verhoogd werden door het zedelijk lijden, hem door zijn hartsverdriet aangedaan.

Het gekerm van eenigen der gekwetsten, die zich met hem in den wagen bevonden, het meer of min schokken der kar, ondanks haar niet al te snel rijden, dit alles was weinig geschikt om zijnen toestand te verbeteren.

Zwak, lijdend en peinzend lag hij daar, zijn treurigen blik over de velden latende wijden.

De kar was reeds meer dan half wege, toen drij jongelingen, aan eenen boom gezeten, dicht bij een binnenpad op den steenweg uitgevende, door geroep en gebaren den voerman verzochten stil te staan.

Dit geroep was tot in de kar gehoord geworden en de gekwetsten, niet te zeer getroffen, richtten het hoofd op, om te zien wat er voorviel.

André deed zulks ook.

Maar nauwelijks had hij in de richting, van waar die kreten kwamen, gezien, of hij stootte een gil uit.

Doch meenende zich bedrogen te hebben en zijn gezicht door de pijn beneveld te zijn, wreef hij met de hand over de oogen en zag toen op nieuw, met gejaagden blik, de jongelingen aan.

Neen, neen, hij had zich niet bedrogen! Hemel, wat een toeval, wat een onverwacht geluk! De jongeling die daar nederlag, uitgeput van vermoeienis en lijden: de jongeling

welke twee soldaten daar naar de kar brachten; die jongeling welke weldra bij hem, nevens hem, in zijne armen zijn zou, was, ô, er viel niet meer aan te twijfelen, hij zag het en hij zag goed, duidelijk, bijna tastbaar; die jeugdige vrijwilliger was Victor, zijn broeder.

O, wat had hij moeten af zien, wat zag hij er lijdend en bleek uit!

André vergat zijne smart, gevoelde ze niet en de armen naar den zieke uitstrekkende, die thans in de kar werd gebracht, riep hij met bevende stem en tranen in de oogen:

- Victor, ach Victor!

Die kreet, die stem deden Victor uit de soort van bewusteloosheid ontwaken, waarin het verzwakt lichaam gedompeld was; hij opende de oogen en gevoelde bij zijn eersten blik dezelfde gewaarwording, die Victor bij het aanschouwen zijns broeders ondergaan had.

Victor ook twijfelde in den beginne, maar was algauw door André zelf goed overtuigd, dat hij waarlijk zijn broeder voor zich had.

Zij vielen in elkanders armen en stortten beide tranen van geluk.

Dit aandoenlijk schouwspel ontroerde allen die er getuigen van waren; die oude en jonge mannen, welke daar zoo even den dood stout in de oogen hadden gezien, weenden ook bij het zien van tranen en van die innige broederliefde. Onwillekeurig schoven zij zich naderbij en eenige oogenblikken nadien zaten Victor en André in een cirkel van soldaten.

Toen de eerste aandoening voorbij was, vroeg André:

- En zijt gij zoo te voet tot hier gekomen, Victor?

- Ja, André, antwoordde deze, te voet, mijne twee vrienden en ik.

- Wat hebt gij moeten lijden!

- Verschrikkelijk! Maar ik verkoos den hongerdood boven de rol van slachtoffer en kanonnenaas ten voordeele der koningen, die men ons deed vervullen.

- Wat wilt gij zeggen? vroeg Victor, terwijl de andere soldaten, wiens nieuwsgierigheid door deze woorden meer was opgewekt, nog nader trachtten te komen.

- Ik wil zeggen dat wij schandelijk verraden zijn.

- Door generaal Daine, niet waar, vroeg een soldaat.

- Neen, niet door generaal Daine, antwoordde Victor, langzaam, met zwakke stem, doch met zekeren nadruk; neen, niet door Daine, maar door den koning!

- Door den koning! riepen de soldaten.

- 't Is dan toch waar? vroeg André.

- Maar al te waar, broeder, ja, door den koning zijn wij verraden. En heel kort, van tijd tot tijd stilstaande, om wat adem te scheppen, verhaalde Victor hetgeen erin het Maasleger was voorgevallen, wat hij er zelf gezien en gehoord had, sedert het begin van den veldtocht tot aan den terugtocht naar Luik.

Dit kort, duidelijk en onloochenbaar verhaal maakte een diepen indruk op alle de aanhoorders en zij werden tot tranen bewogen, toen Victor vertelde van zijne vlucht met twee zijner vrienden uit het leger, met het doel om zich bij het Scheldeleger te vervoegen, en van alle de tegenslagen en vermoeienissen die zij op hun tocht hadden onderstaan.

Gedurende gansch dit verhaal had het kanon- en geweervuur geen enkel oogenblik stil gehouden, wat liet denken dat de slag met dezelfde hardnekkigheid voortgezet werd.

Victor, André en de aanhoorders waren volop bezig overwegingen over het vertelde te maken, toen op eens boven het kanongebulder een vervaarlijk gedruisch hunne ooren trof.

Verwonderd, eenigen van hen verschrikt, keken zij allen op in de richting van het slagveld, vanwaar het gerucht kwam, en weldra bemerkten zij in de verte een grooten troep ruiters, die in vollen draf naderden.

Zij wisten niet wat denken; dat duurde niet lang. Onder de voorsten dier ruiters herkenden zij den koning en zijne gewone volgelingen en weldra hoorden zij heel duidelijk de

woorden: *Sauve qui peut! Sauve qui peut!* door hun allen geroepen, terwijl zij de kar voorbijvlogen.

Die woorden troffen de soldaten diep.

Was het aan een koning het signaal tot de vlucht te geven, aan een generaal de eerste het slagveld te verlaten? Neen, een zeekapitein verlaat den laatsten zijn schip, een oorlogskapitein den laatsten het strijdperk.

Die vlucht kwam op eens de vermoedens van André staven, de beschuldiging van Victor bevestigen.

- Ziet, daar vlucht de *intriguant*, riep deze rechtstaande en op den koning wijzende; daar vlucht hij, aldus een schandelijk einde aan zijne kuiperijen stellende.

- O, dat is lafheid! riepen verscheidenen der gekwetsten, opgewonden ondanks hun bedenkelijken toestand.

- Neen, dat is berekening, hernam Victor; die vlucht is het laatste bedrijf van de bloedige *tragédie* door die heeren gespeeld. Het doel is bereikt: de beide Belgische legers zijn verslagen, de omwenteling is vernietigd, het volk beleedigd, vernederd, de koning van Holland gewroken; thans zullen de Hollandsche legers zich terugtrekken. De *diplomatie* heeft gezegepraald. Vloek over die mannen! vervolgde Victor met trillende stem.

Die hevige beschuldiging maakte diepen indruk op allen die ze hoorden en ontstelde verscheidene hunner.

De kar bleef staan, zij was op hare bestemde plaats. De voerman, na het teeken der vlucht door den koning gegeven, had zijne paarden gezweept, uit vrees de Hollanders op de hielen te hebben.

Na de eerste ontroering maakte de angst zich van verscheidenen der gekwetsten meester, die meenden in hunnen toestand, door de zegepralende Hollanders als krijgsgevangenen medegevoerd te worden.

Zij stapten uit de kar of werden er uitgedragen, naarmate hun toestand erger was en naar eene naburige woning geleid. Een jonge priester hielp hun hierin en sprak hun moed in,

hun verzekerende dat de Hollanders de gekwetsten zouden eerbiedigd hebben.

Toen de beurt aan Victor en André kwam, hoorde men hoven de verwarde geruchten één kreet, door alle twee aangeheven:

- Broeder!

De drij broeders hadden elkander erkend. Een kort, doch aandoenlijk tooneel greep daar plaats.

- Kom mede, Victor, ach, kom seffens mede, André, bij onze moeder, die hier is!

- Onze moeder! riepen de beide jongelingen.

- Ja, zij, en zij is daar, weenend van angst, denkend aan u en niet wetende dat gij haar zoo dicht nabij zijt.

Eenige oogenblikken later lagen Victor en André in mevrouw Van Acken's armen.

Wij zullen niet trachten het roerend schouwspel te beschrijven dat daar voorviel.

Helaas! het had een treurig einde.

Na de eerste uitboezeming der vreugde, door die onverdachte ontmoeting ontstaan, had Victor zich van zijne moeder verwijderd en was naar Grietje toegegaan, die in het geluk der familie deelde. Maar nauwelijks had hij het oog door het venster geslagen, dat op een hof, aan het naburig huis palende, uitzicht gaf, of hij stootte een kreet uit en riep:

- Daar staat de verrader!

Deze kreet deed Paul en Grietje verbaasd opzien en Mevrouw Van Acken voor een oogenblik André verlaten, die, zwak en uitgeput van lijden en aandoening, in een leuningstoel was neêrgezonken.

- Ja, daar is de verrader, herhaalde Victor, thans luider dan de eerste maal en hij wees op koning Leopold, die in den hof, te midden van eenige vreemde officieren stond.

Zij beraadslaagden onder elkander. Er was iets haastigs, koortsachtigs in hunne gebaren, door het dringende der omstandigheden veroorzaakt.

Bij die tweede beschuldiging rees mevrouw Van Acken op en sprak:

- Maar, Victor, mijn kind, zwijg, die beschuldiging...

- Is waarheid, moeder, die man daar, door zijne trawanten omringd, is koning Leopold.

- Koning Leopold! riepen mevrouw Van Acken en Grietje met verwondering uit.

- Ja, koning Leopold, de oorzaak van alle de rampen die ons overvallen, de verrader van zijn volk.

Schrik maakte zich bij die woorden van mevrouw Van Acken, van Grietje en van de oude boerin meester. Victor's moeder ging tot hem, om hem te doen zwijgen, meenende dat hij zou aangehouden worden, maar zij werd hierin verhinderd door André, die, al zijne krachten inspannende, van zijn stoel was opgestaan en ook het venster naderde.

De koning en de officieren, die de woorden van Victor gehoord, maar niet verstaan hadden, omdat zij geen vlaamsch kenden, keken verwonderd op en wisten zich geene rekenschap van de dreigende houding des jongeling te geven, die door zijne kleeding verried een soldaat van het Belgisch leger te zijn. Eenige sekonden staarden zij hem aan, toen André verscheen, het gelaat bleek en hier en daar door bloed bevlekt, het hoofd omwonden en leunende op Paul's arm.

Die verschijning, nog indrukwekkender geworden door het plechtig gebaar van André, die de arm naar den koning en zijne omgeving uitstrekte, sloeg hun eenige oogenblikken met verstomming.

Mevrouw Van Acken, Grietje en de oude boerin, beefden van ontroering zonder iets van dit alles te begrijpen, terwijl Paul en Victor den lijder ondersteunden en Leopold en de vreemde officieren stout in het aangezicht zagen.

Dat alles geschiedde in zeer weinig tijds.

Alsdan sprak André, met eene stem, waaraan hij kracht zocht te geven, de volgende woorden in de Fransche taal uit,

om door hem begrepen te worden, tot wien zij waren gericht:

- Moordenaar van duizende Belgen, verrader en eedverbreker, wees veracht door de menschen, want gij zijt gevloekt door een uwer stervende slachtoffers!

André zweeg en zonk in de armen zijner broeders.

Deze erge en verpletterende beschuldiging, in zulke tragische omstandigheden en door een stervende gedaan, bracht ontsteltenis onder de officieren te weeg, Leopold verbleekte en wendde den blik af, terwijl André's moeder, bij het hooren der laatste woorden van haren zoon, een rampzalig einde voorspellende, met een gil naar hem vloog, de armen om zijn bebloed hoofd slaande.

Het was een plechtig schouwspel, dat slechts weinige stonden duurde.

André, nog meer verzwakt door onophoudend bloedverlies, Werd opnieuw naar zijn leuningstoel gedragen, terwijl de honing en zijne officieren, in allerijl den hof verlieten, waar zoo even een bode een brief had gebracht.

Weinige oogenblikken daarna verried de draf van eenen troep ruiters, dat Leopold voorgoed zijn hoofdkwartier had verlaten, om zijne vlucht voort te zetten naar Mechelen en niet in de handen van den prins van Oranje te vallen, die meer en meer Leuven naderde en weldra meester van de stad zou zijn.

Het kanon zweeg weldra, de strijd was geëindigd, een Wapenstilstand gesloten.....

In de arme boerenhut lag een jong man te sterven, door zijne weenende moeder en broeders omringd. Geneeskundige hulp was er niet te vinden en ook zij zou weinig gebaat hebben.

Langzaam verloor André de kracht, het leven, maar ieder oogenblik, hoe men zich ook wilde bedriegen, zag men den dood naderen.

Geknield voor den stoel waarop hij was gezeten, lag zijne

moeder, een vloed van tranen stortende, zijn naam ieder oogenblik herhalende, met den linker arm om zijn hoofd geslagen en met de rechterhand zijne beide handen, reeds half koud, aan haren mond brengende, als om er warmte en nieuw leven in te ademen. Langs beide kanten van den stoel stonden Paul en Victor, elk eene hand op André's schouder latende rusten, niet wetende wat te zeggen en in stilte weenende.

Grietje zat op een afstand van dien treurigen groep, terwijl de oude boerin, in een hoek der kamer teruggetrokken, geen oog van André sloeg, misschien in hare verbeelding zich den doodstrijd van haren zoon voorstellende.

Eene plechtige stilte, slechts nu en dan door het snikken en de wanhopige kreten van mevrouw Van Acken afgebroken, heerschte in de kamer.

- Moeder, zeide André na eenigen tijd, moeder, uwe hand.

- Ik houd ze beide in de mijne gesloten, kind, antwoordde zij, meer kermende dan sprekende.

- Dank... gij weent!... gij hebt gelijk... ik word zwakker... veel... zwakker... Paul... Victor... zijt gij hier?...

- Ja, André, antwoordden de beide broeders, wij zijn nevens u, zie...

En beide bogen zich over den zieke.

- Dank... Nu is het... mij minder... pijnlijk... En Helena?

- Onze zuster is niet hier, broeder, sprak Paul, maar wanhoop niet, gij zult ze weldra terugzien; de strijd is geëindigd.

Bij het woord terugzien had de zieke bitter geglimlacht, droevig en ontkennend het hoofd geschud. Deze beide teekenen troffen als dolken mevrouw Van Acken in het hart. Zij leed verschrikkelijk, doch dierf hare smart geen vrijen teugel laten, uit vrees haar kind nog meer over zijn toestand te verschrikken.

Eenige oogenblikken van diepe stilte volgden.

- Ik voel... mij veel... verzwakken... moeder... broeders... mijn einde... nadert... Een kus... moeder...

Zijne moeder kustte hem op het voorhoofd.

- Uwe hand... broeders...

Paul en Victor gaven hem de hand.

- Ik ga... sterven... ik heb... mijn vader...land... goed gediend... Bemint moeder... weest... gelukkig... Helena!...

De stervende, bij het uitspreken dezer woorden, zonk achterover.

Een snijdende kreet ontsnapte aan mevrouw Van Acken's borst; allen meenden, evenals zij, dat hij dood was.

Paul voelde aan zijn hart en riep:

- Moeder, zijn hart klopt nog! hij leeft!

- Goddank! riep mevrouw Van Acken.

- Helaas! sprak Victor, dit leven is bijna de dood.

Terwijl gansch de familie rond den stervende was vereenigd, kon men op eens in de verte den draf van ruiters hooren, die in volle vlucht de boerenwoning naderden. Het waren Hollandsche soldaten, welke waarschijnlijk den koning der Belgen zochten.

Korten tijd nadien stonden zij stil voor de weinige huizen rond het gewezen hoofdkwartier gelegen, en bijna oogenblikkelijk stapten eenige mannen de kamer binnen, waarin André op sterven lag.

Het gerucht door die overhaaste binnenkomst veroorzaakt, deed den stervende de oogen openen en gansch de familie, de moeder uitgezonderd, het hoofd omkeeren.

Nauwelijks hadden zij dit gedaan of Paul en Victor riepen verwonderd en verheugd uit:

- Rudolf!

- Broeders, antwoordde een officier, die waarlijk Helena's echtgenoot was.

Hij ging naar Paul, de hand uitstrekkende, om de zijne vurig

te drukken, maar deze legde den vinger op den mond om stilte te gebieden en wees met de hand naar André.

Rudolf herkende zijn schoonbroeder en begreep. Hij werd doodsbleek en beefde bij dit zicht. Hij deed zijn hoed af, welk voorbeeld door al zijne strijdmakkers werd gevolgd. Toen de eerste schok voorbij was, verliet hij schielijk de kamer, aan Paul zeggende:

- Helena, en hij wees naar de straat.

Middelerwijl had de stervende goed geluisterd en vroeg met zwakke stem:

- Was dat... Rudolf niet...?

- Ja, André, antwoordde Paul.

- En Helena?

- Zij zal weldra komen.

- Zij, en bij het uitspreken van dit ééne woord, drukte zijn aangezicht veel genoegen uit.

Mevrouw Van Acken, op een der leuningen van den stoel neêrgezonken, had niets van dit alles gehoord.

Eenige oogenblikken nadien trad Helena binnen, door Rudolf gevolgd.

Haar echtgenoot had haar voorbereid, want tranen vloeiden uit hare oogen.

Weenend trad zij naar haren broeder, die op haar zicht de handen naar haar uitstrekte.

- André, ach André, riep zij uit, beminde broeder!

André beschouwde haar, terwijl mevrouw Van Acken, door de stem van haar kind uit hare schijnbare gevoelloosheid gerakende, het hoofd ophief en, haar herkennende, één oogenblik André vergat, in Helena's armen viel en riep:

- Helena, mijn kind, eindelijk!

Helena, de omarming beantwoordende, zeide te midden harer tranen:

- Moeder, u wederzien, maar ach, in welk een oogenblik!

Het was een roerend schouwspel dat zelfs de soldaten weenen deed, die beide vrouwen, na eene lange afwezigheid,

in elkanders armen, bij haren stervenden zoon en broeder.

En weêr eenige sekonden lang heerschte doodsche stilte in de kamer.

Paul bracht moeder en dochter tot het bewustzijn van haren toestand; hij was verschrikkelijk; de zieke had weder de oogen gesloten en eene lijkkleur gekregen. Zijne handen waren reeds koud; de dood klom en naderde het hart, de zetel van het leven.

Allen zagen André aan. Deze opende nog eens de oogen, aanschouwde de geliefde wezens die hem omringden; zijn aangezicht nam de uitdrukking eener onbeschrijfelijke smart aan en met gebrokene stem, zeide hij:

- Moet ik... sterven... juist als... wij allen... weêr bijeen zijn?

En terwijl heette tranen over zijpe wangen rolden, liet hij het hoofd op den rechter schouder zinken.

- André! riep gansch de familie als uit één mond, pijnlijk getroffen door deze weinige woorden, maar die helaas toonden, met hoeveel wanhoop in het hart de stervende de wereld verliet.

Op dien angtskreet, door allen aangeheven, antwoordde André slechts met nog eens de oogen te openen en met een reeds gebroken blik.

Thans waren niet meer de minuten, maar de sekonden geteld, die André nog te leven had. Weinige oogenblikken daarna bezweek hij, maar zoo zacht, zoo zonder pijn noch strijd, dat men zijn afsterven bijna voor insluimering nemen kon.

Dan brak de smart der familie als een storm los. Zoolang zij hem hadden zien ademen, hadden zij gehoopt, gehoopt aan iets buitengewoons wellicht, zooals allen hopen, die door een groot en onvermijdelijk ongeluk worden getroffen. Maar thans bleef geene hoop meer over; daar voor hun, met de lijkkleur op het gelaat, lag André uitgestrekt, aan hunne betraande oogen de naakte, onverbiddelijke werkelijkheid toonende.

Daar lag hij, niet wachtend naar eene wonderlijke genezing, naar de redding, naar een kus of een handdruk, maar naar eene kist, naar het graf, de laatste rustplaats aller menschen.

En dat lijk toonde hun door zijne onbewegelijkheid het wreede van den dood en dat er weldra onder hun, eene onvervangbare leemte zou ontstaan.

De boerin en Paul sloten de oogen van den doode, wierpen hem een laken over, het aangezicht ontbloot latende, terwijl Helena, Rudolf en Victor hunne moeder omringden en tegenhielden, die in hare smart zich op het lijk haars zoons werpen wilde.

Men trachtte haar de kamer te doen verlaten, maar zij verzette er zich hardnekkig tegen. Haar toestand, de foltering waaraan zij leed, baarden onrust aan hare kinderen en men besloot den doode op de bovenkamer van het huisje te dragen.

Rudolf gelastte daar eenigen zijner soldaten mede. André werd in het bed der boerin gelegd.

Rudolf gelastte zich ook met de formaliteiten te vervullen, noodig voor eene begraving en die zoo treurig zijn voor elk familielid of vriend van den afgestorvene.

Hij kreeg verlof bij zijne familie te blijven, om de begraving bij te wonen. Deze had des anderendaags plaats, op het kerkhof der gemeente.

Dien dag nog verliet gansch de familie, uitgezonderd Rudolf, het dorp om zich naar Gent te begeven.

Die lange reis, gedurende dewelke mevrouw Van Acken, weinige oogenblikken had opgehouden van weenen, was uiterst treurig.

Helena, die hare moeder niet had willen verlaten, trachtte haar te troosten, doch alles was vruchteloos.

Eenige dagen later was de familie Van Acken weder te Gent.

Het is algemeen gekend dat koning Leopold de eerste is gaan loopen, in den veldslag van Leuven.

Dit teeken der vlucht door Leopold I gegeven, is een ernstig, een zeer gewichtig feit. Die vlucht geschiedde, bijna juist op het oogenblik, toen de afgezanten van den generaal des Franschen legers, zich in het hoofdkwartier van den Hollandschen krijgsoverste aanboden, en hem bevolen in naam van hunnen koning, den slag te staken, wat ook werd gedaan.

Nog een uur strijd en de slag van Leuven ware geëindigd ten gevolge van een wapenstilstand door Frankrijk aan Holland opgedrongen, en het Belgisch leger zou bespaard geworden zijn van dien vernederenden aftocht, van die uitzinnige vlucht, door Conscience in zijne *Omwenteling van* 1830, zoo goed beschreven.

Een ander merkwaardig feit is het volgende: Zoo weinig was de koning van Holland van zin den veldtocht voort te zetten, wanneer Frankrijk Belgie ter hulp kwam, dat hij aan zijn zoon bevol achteruit te trekken en geen slag te leveren, zoodra hij vernomen had dat het Fransche leger den Belgischen bodem betreden had. Doch de prins van Oranje, berekende dat hij het Belgisch leger slag kon leveren vóór de aankomst der Franschen en aan Leopold I, die hem bij eene Engelsche prinses den loef had afgesteken, eens eene nederlaag willende doen ondergaan, bekreunde hij zich nietom het bevel, en ging den veldslag aan. De vader had gehandeld volgens de politieke kuiperijen, maar de zoon had zich eene vroegere beleediging herinnerd en wilde ze aan zijn tegenstander betaald zetten.

Hendrik Conscience, in zijn door ons aangehaald werk, schetst koning Leopold I op het slagveld, zooals hij hem zelf gezien heeft. Daar gelooven wij hoegenaamd niets van; of Conscience, onder den invloed der gewichtige gebeurtenissen heeft mis gezien, of hij schreef zijne geschiedenis der omwenteling, zooals hij zijne geschiedenis van Belgie en

verscheidene andere werken schreef, onder den druk van het hof en der geestelijkheid.

De vlucht van Leopold I heeft iedereen verbaasd en allerhande veronderstellingen zijn daarover gemaakt geworden.

Gendebien zegt daar omtrent, in zijn reeds door ons aangebaald werk, dat die vlucht berekend was en met een doel geschiedde. Hij toont zelfs dat generaal de Tieken, bevelhebber van het Scheldeleger, zulks vermoedde, er eindelijk zeker van was en in tegenwoordigheid van Gendebien tranen stortte over de gebeurtenissen, die zoo schandelijk voor het Belgisch leger, voor zijn naam van ouden, eerlijken krijgsman afliepen; de Tieken bekloeg zich sterk de misdadige bevelen van het koninklijk hoofdkwartier uitgevoerd en den raad van generaal Niellon niet gevolgd te hebben.

Generaal Niellon werpt de schuld van alles wat gebeurde gedurende den krijgstocht van Augusti 1831, op de generaals Daine, De Failby en D'Hane en noemt koning Leopold een medeslachtoffer in plaats van medeplichtige[1].

Alhoewel het lezen van zijn boek ons sympathie voor den generaal deed krijgen, omdat hij liefde, iever toonde voorde zaak die hij verdedigde en veel moed en stoutheid aan den dag legde, toch deelen wij hoegenaamd zijne denkwijze niet, betreffende generaal Daine en koning Leopold.

Men moet weten dat generaal Niellon, in alles wat gebeurde, niets dan orangistische samenzweeringen en hoegenaamd geene misdadige plannen zag der Europeesche diplomaten en koningen tegen de Belgen-omwentelaars en tegen het beginsel der omwenteling, een tijd lang zoo schitterend door een deel onzer grootvaders verdedigd en door hun ten zege geleid.

Het is dit verschil in uitgangspunt dat het verschil in

(1) NIELLON. *Histoire des Événements Militaires et des Conspirations Orangistes de* 1830 *et* 1832.

beoordeeling medebrengt. En juist in de beweeringen van generaal Niellon vinden wij de stof, de rede tot onze argumenteering. Inderdaad.

Op bladz. 277 van zijn door ons reeds aangehaald werk, zegt hij dat de *conférence* der mogendheden, te Londen gehouden, heel goed onderricht was over den aanstaanden inval der Hollanders in Belgie en dat zij besloten had, aangezien geene der beide partijen wilde toegeven, Holland en Belge te laten vechten, mits tusschenkomst, wanneer het te ver kwam voor Belgie door Frankrijk, en door Pruisen wanneer Holland de nederlaag ging lijden.

Verder zegt hij dat Holland door de Pruissische diplomatie van die genomene schikkingen onderricht was, maar Belgie niet en dat zelfs Engeland tegenover Leopold I verzweeg wat hem te wachten stond.

Dat laatste nemen wij hoegenaamd niet aan en dit zal iedereen met ons doen, welke het minste gezond verstand bezit.

Vooreerst, Leopold I was verre van een domkop te zijn; integendeel, hij was een zeer geslepen man, die heel wel wist wat hij deed en wat hij aanging. Daarenboven dweepte hij hoegenaamd niet met vrijzinnige denkbeelden, wat men gezien heeft aan de achteruitwillende bepalingen welke hij stelde, en de groote voorrechten die hij eischte, alvorens de kroon onzes lands te aanvaarden. Verders is het bewezen dat hij reeds een afstand van grondgebied aan Holland had toegestaan, wanneer hij plechtig zwoer de onschendbaarheid van den Belgischen grond te zullen handhaven. - En het is voor zulk een man dat een gouvernement als Engeland, wiens agent hij was, wiens belangen hij verdedigde en vertegenwoordigde op het vaste land, het komplot zou verzwegen hebben dat de gouvernementen samen hadden gesmeed en zouden laten uitvoeren om de Belgische omwenteling te vernederen? Neen, maakt dit aan de kinderen wijs!

Niellon is altijd niet heel onpartijdig.

Hij verwijt aan Daine, in de vlucht zijns legers, van voren en niet van achteren, op de plaats des gevaars te zijn geweest, hij voegt daar overwegingen bij waardoor hij Daine's schuld meer wil doen uitkomen en zegt wat straf hem in het Fransch leger zou te beurt gevallen zijn, en nogthans, sprekende over de vlucht van Leopold, op den 12 Oogst, aan *het hoofd* der ruiterij, weet hij niets anders te zeggen, dan dat dit hem zeer verwondert. En let nu wel op dat die vlucht geschiedde, terwijl Niellon zelf eene voordeelige krijgsbeweging tegen den vijand verrichtte.

Wij gelooven niet dat Niellon met *opzet* die verschillende uitleggingen en beoordeelingen zal gegeven hebben, enkel het standpunt van waar hij uitging, liet hem niet toe Leopold I te verdenken. Inderdaad, wanneer hij al het slechte en duistere, dat in het leger gedurende den krijgstocht van 1831 geschiedt, aan orangistische samenzweeringen toeschrijft, kon hij onmogelijk koning Leopold van verraad beschuldigen, aangezien deze dan zich zelven zou verraden hebben, wat onaanneembaar is.

Maar zich op ons standpunt plaatsende, was het teeken der vlucht, te midden eener gelukkige krijgsbeweging, door Leopold zelf gegeven, wel werkelijk verraad en nog verraad van het hoogste gewicht.

Zoo begon de wijze (?) Leopold in ons land zijne regeering.

Het doel bereikt zijnde, zoo eindigde weldra de veldtocht. De Hollanders trokken terug over de grenzen, door de Franschen gevolgd.

De vesting van Antwerpen bleef nog in 's vijands handen; verscheidene maanden later werd zij, na een beschieting van wege de Fanschen, door de Hollanders overgegeven en verlaten.

De Noord-Nederlanders hadden alsdan den Belgischen bodem verlaten, om er nooit meer terug te keeren. Echter

moest nog iets gebeuren: den afstand van een deel van Limburg en Luxemburg - en nog wel de nijverigste en rijkste streken dezer beide provinciën - aan Holland.

Alhoewel Leopold reeds in die verminking van zijn rijk had toegestemd bij het aanvaarden der kroon, zou dat plan slechts eenige jaren nadien zijne uitvoering verkrijgen.

De veldtocht geëindigd zijnde, zoo verzocht Gendebien, in het Nationaal Congres, een onderzoek in te stellen over de oorzaken der nederlagen door de Belgische legers in Augusti 1831 geleden en diegenen te straffen, welke door onbegrijpelijke nalatigheid of misdadigen opzet, tot die rampen aanleiding gegeven hadden.

Zooals men kan denken, werd dit ontwerp van de hand gewezen en de schuld van het voorgevallene op de beide generaals, Daine en de Tieken, geworpen.

Dit was het einde van het politiek treurspel, dat de naam draagt: de ramp der maand Oogst 1831.

Hier eindigt de omwenteling; dan gaven hare vurigste verdedigers allen moed, alle hoop op.

Het koningdom was gevestigd, de koning werd opgehemeld door eene kliek vleiers, baat- en eerzuchtigen. Wat later nog gebeurde, was het gevolg van den doodstrijd der revolutionnaire partij.

Nieuwe toestanden waren geschapen waaraan niet meer te veranderen viel, dit begreep de meerderheid en nu zocht iedereen in de nieuwe reis zich boven water te houden.

Dit koninkrijk en de nieuwe politieke inrichting des lands moesten eerst uit hun eigen alle hunne zwakheden, ongerechtigheden en middelen tot bestrijding hebben geleverd, alvorens er aan hunnen val kon gedacht worden; zij moesten kunne natuurlijke ontwikkeling volgen en zijn *uitgebroeid*. vooraleer aanslagen op hun leven konden gelukken.

Dit zij eene les. Dat men zich steeds herinnere, bij het invoeren van nieuwe staatsinrichtingen, dat men ze nooit

als overgangswegen mag beschouwen, want de menschheid volgt den natuurlijken loop der omstandigheden en handelt nooit met een afgericht doel, als helderziende wetgevers en stoute omwentelaars.

Een en twintigste hoofdstuk.
Waar Paul een moedig besluit neemt.

Koeren wij tot de familie Van Acken terug.

Eenigen tijd na den dood van André had in dit huisgezin een gewichtig voorval plaats, dat op alle de leden diepen indruk maakte en zekeren ophef in de stad verwekte.

Sinds Belgie's beslissende afscheuring van Holland en de vestiging van Leopold's troon, had de geestelijkheid, voornamentlijk in de Vlaanderen, er zich op toegelegd, een machtige faktor, het overheerschend element in den Staat te worden en met hardnekkigheid elke vrijzinnige opwelling gesmacht; zij was haar werk van africhting der massa begonnen, waarin zij, helaas! zoo goed is geslaagd.

Allen die eenig vernuft, talent of invloed op boeren en werklieden bezaten, allen in wien zij iets bespeurde dat ten haren voordeele op het volk kon werken, lokte zij naar hare partij over, schitterende toekomsten belovende en meer andere verleidelijke middelen aanwendende.

Wie tot den kerkdijken stand behoorde en in de oogen der oversten kon nuttig zijn, werd eenvoudig weg de les voorgespeld, den last tot handelen opgedragen.

Ook Paul kreeg zijne beurt.

Toen hij, na eenige dagen te Gent bij zijne moeder te zijn gebleven, naar zijne pastorij terug keerde, vond hij gansch het dorp in feest, bevlagd, versierd en hij werd ingehaald

door een stoet, waaraan alle de bewoners van het dorp deel namen.

Over dien blijk van genegenheid was hij zeer aangedaan, en de toespraak die hij tot de dorpelingen hield getuigde van zijne ontroering.

De boeren hadden Paul lief, waren bevreesd geweest voor zijn leven en dubbel gelukkig hem weder in hun midden te zien. Gansch den dag duurde, het feest en overal waar de jonge priester zich vertoonde, schaarde men zich rond hem, om zijne hand te drukken, tegen hem te spreken, door hem gezien te worden en het verhaal van den veldslag te hooren. Hierin verzweeg Paul wat hij van den koning dacht.

Men had kroonen voor hem gevlochten, bloemtuilen geplukt, triomfbogens opgericht en bloemen werden op zijn weg gestrooid.

Zijn terugkeer was de triomftocht van den brave.

Na het feest werd hij zwaarmoedig. Thans was het oogenblik gekomen te beslissen, of hij ja dan neen het priesterkleed zou blijven dragen; een nieuwe strijd begon en hij gevoelde het, er moest een einde aan komen. Te midden van het boerenfeest had dit gedacht hem gepijnigd.

Zijne oversten, als kenden zij wat er in hem omging, lieten hem weinig rust en drongen er op aan, dat hij naar de stad kwam, om door zijn talent en karakter invloed op de werklieden te verkrijgen, die altijd meer vrijzinnig gestemd zijn dan de boeren.

Hij wist niet wat antwoorden op dit voorstel, de strijd was nog niet beslist in zijn hart, maar toen men hem in bedekte koorden liet raden wat men van hem verwachtte, toen men hom, onder den dekmantel van een dam op te werpen tegen omwentelings-ideëen, liet vermoeden dat men zijne hulp verlangde in de verslaving des volks aan de geestelijkheid, dan kwam zijn gemoed daartegen op, zijn twijfel werd zekerheid en niet rechtstreeks durvende weigeren, vroeg hij eenige dagen tot overweging.

Zij werden hem toegestaan.

Lang dachte hij na, alleen op zijn dorp; zijne moeder, niemand zijner familie raadpleegde hij. Hij wilde zijn besluit niet van het oordeel van anderen, maar van zijn eigen wil, van zijne eigene overwegingen doen afhangen. Wat hij ook besloot, hij alleen zou de lasten dragen van den nieuwen toestand, die zijn voornemen na zich slepen kon.

De strijd was hevig, duurde lang, want geen oogenblik was zijn gemoed gerust. Zijn oversten lieten hem niet altijd alleen met zijne gedachten; van tijd tot tijd stuurden zij een jongen onderpastoor van een naburig dorp bij Paul, om hem het gedane aanbod te doen aanvaarden.

De gebeurtenissen waarvan Paul getuige geweest was, hadden hem erg, zeer erg veranderd. Vroeger had hij de grooten der aarde slechts door een floers gezien, maar nu had hij een blik in hunne karakters, in hunne doeleinden kunnen slaan en een oogenblik geschrikt, gewalgd. Hij zag thans dat de Kerk meer en meer de bondgenoote van de machtigen der wereld werd, en medeplichtig was in al hunne misdaden tegenover de volkeren en in al hunne boosaardige plannen tegenover de menschheid.

Uit Frankrijk kwam in dien tijd een vrijzinnige geest naar Belgie over, niet van de zijde der omwentelingsgezinden alleen, maar van die der priesters ook. De abt de Lammenais had meer en meer volgelingen gekregen, dieper en dieper in de priesterschaar kunnen dringen en de hemelsch zachte gedachten, de lieve, dichterlijke medeslependen stijl van den Franschen abt, boeiden Paul en maakten hem ook tot aanbidder der vrijheid en minder slaaf der kerkelijke dogmas.

Tevens was hij ook onder den machtigen invloed van de nieuwe gedachten over maatschappelijke hervorming die, alhoewel nog slechts als zaden in de wereld geworpen, dan ook als in vroegere eeuwen, de breede geesten en goede harten, ondanks hun, aangrepen en bezighielden.

In deze gemoedsstemming, zwevend in dien gedachtenkring, moest zijn antwoord op het voorstel zijner oversten, eindelijk ‘neen’ luiden en het was ook zoo.

Paul weigerde het aanbod en ging nog verder. Hij legde het priesterkleed af, zich niet meer geschikt gevoelende tot taak, die de zwarte rok met zich bracht en nog brengt.

Ja, hij legde dit kleed af, omdat hij niet wilde liegen, noch tegenover zijn geweten, noch tegenover de geloovigen.

Die eerlijke, doch stoute daad verwekte gramschap, haat bij zijne oversten. Zij rekenden er zich als beleedigd door, en het was als of zij er eene beschuldiging in zagen, door den jongen man hun in het gezicht geworpen.

Paul's besluit maakte ook een diepen indruk op zijne gewezene parochianen.

De vereering, de liefde, die zij hem toedroegen, veranderden bij de meerderheid, onder den invloed des geloofs bukkende, in een zekeren schrik.

De sprong was te hevig voor die zwakke geesten en het was meteene zekere bevangenheid dat zij aan hun vroegeren herder dachten. Zij hadden hem te lief gehad, om afschuw voor hem te gevoelen, maar het geloof, het fanatisme waren te diep in hunne harten geworteld, om eene daad, als die door Paul begaan, te begrijpen, te vergeven of te verrechtvaardigen.

Een klein deel der geloovigen zag de zaak wat dieper in en dacht na over de beweegredenen, die Paul tot zijnen stap hadden kunnen doen besluiten.

Dit moedig voorbeeld bracht een eersten, voor verscheidenen hunner, wellicht beslissenden stoot aan hun geloof, verminderde hunne slaafsche onderworpenheid en bracht twijfel in hunnen geest.

Doch geen hunner dierf in het openbaar laten zien, dat hij nog met den ‘afgevallene,’ met den ‘ketter,’ met den ‘heiligschender’ sympathiseerde.

Zij schrikten voor hun bestaan terug, dat erg werd bedreigd, want nauwlijks had Paul een beslissend antwoord

gegeven, of in alle de kerken der omliggende gemeenten donderde het van op den predikstoel banbliksems tegen hem en tegen diegenen, welke hem nog de hand reiken of hem groeten zouden.

Met verwoedheid predikte men tegen hem, want vele priesters begrepen wel Paul's daad en, inwendig verbitterd omdat zij gevoelden dat hij hooger stond dan zij, wetende dat zoo een voorbeeld, wanneer het op de massa werkte, den invloed der Kerk een doodelijken slag kon toebrengen, scholden, lasterden zij den moedigen jongeling, aldus zich zelven witwasschende door hem te bevuilen.

Paul had de toelating gevraagd eene afscheidsrede te mogen houden, om aan zijne parochianen de beweegredenen zijner daad uiteen te zetten, maar dit was hem volstrekt geweigerd geworden.

De Kerk liet het niet toe dat hij sprak alvorens heen te gaan, evenmin als de tyran het toelaat, dat zijn slachtoffer nog een laatste woord op het schavot uitspreekt en het door tromgeroffel doet versmachten.

Paul verliet dan het dorp in een rijtuig.

De fanatieken hadden een komplot gesmeed en zijn vertrek door een schandaal willen doen vergezeld gaan. Het lukte niet; verscheidenen deden wel mede in het huilen en schelden, maar de grootste meerderheid der parochianen bleef stil.

Dit trof Paul. Die boeren en boerinnen, wiens gehechtheid aan den godsdienst hij kende, moesten hem wel bemind hebben, om op dit beslissend oogenblik niets tegen hem uit te voeren. Toen het rijtuig door het dorp reed en hij een blik in de straat wierp, zag hij verscheidene vrouwen en zelfs eenige mannen die weenden, hunne tranen trachtende te verbergen.

Dit schouwspel roerde hem zoodanig, dat ook zijne oogen vochtig werden.

Het beklagende dat hij die goede lieden verdriet aandeed,

vond hij daarin toch nieuwen moed om voort te gaan op de baan die hij had ingeslagen.

Snel reed het rijtuig door het dorp naar de stad. Een uur nadien was Paul in zijne woning.

Dit geschiedde eene maand na de plechtige inhuldiging des jongen priesters.

De familie was sinds verscheidene dagen van Paul's besluit verwittigd geworden. Victor had het toegejuicht, Grietje was er heimelijk tevreden over, Helena er door getroffen, denkende aan hetgeen de familie nu te wachten stond en mevrouw Van Acken had geweend.

De goede vrouw was geene kwezel, maar geloofde toch vast wat de Kerk leeraarde. De daad van Paul begreep zij niet en zij zou ze streng hebben gelaakt, ware zij niet ten volle overtuigd geweest van de edelheid zijner ziel, zijnerinzichten en van de gezondheid zijns verstands.

Dit offeren van zijn stand, en zulk eenen stand, aan denkbeelden waaraan zij, moeder en vrouw, nooit had gedacht, kwam haar onbegrijpelijk voor, te meer, omdat zij zooveel had moeten sparen en zorgen om Paul tot de wijding te brengen. Het besluit van haar kind was voor haar als eene veroordeeling der opvoeding en roeping, die haar echtgenoot zij hem hadden geschonken, dus eene veroordeeling der ouders door hun kind.

Dit griefde de edele vrouw het meest. Haar echtgenoot en zij waren zoo rein geweest in de liefde tot hun kinderen, zoo groot in de offers die zij hadden gebracht om hunne opvoeding degelijk te doen maken, dat zij, de moeder, niet begreep, hoe het lot, hetwelk zij aan hare kinderen had gegeven, hun niet bevallen kon.

Zij had geweend en toen Paul, bewogen en treurig over net verdriet dat hij onwillekeurig zijne moeder aandeed, haar trachte de reden zijner daad aan te toonen, kon zij zich altijd niet bedwingen en soms ontviel haar een bitter woord als het volgende:

- Zorg gij dan maar voor uw geluk als ik het niet meer doen mag.

De daad van Paul trof haar nog te meer, omdat haar hart nog bloedde aan de wonde, door den dood van André ontvangen. Het was voor haar schok op schok en haar gemoed bezweek bijna onder den last van lijden en smarten, die zich zoo snel opvolgden.

Helena had Paul niet afgekeurd, maar niet aangemoedigd ook; zij begreep dat hij alleen meester van zijn wil moest zijn. Zij zweeg om eene tweede rede. Hare tegenwoordigheid in het Hollandsch kamp, had haar een afschuw van de grooten der wereld en van hen, die hun steunen, gegeven. Tevens had zij bemerkt, dat haar echtgenoot met zekeren tegenzin zijn degen bleef dragen, maar voor een ontslag terugschrikte, omdat de toekomst zich donker en onzeker voor zijn oog vertoonde. Rudolf had haar zijn afschuw voor zijn ambt medegedeeld en zij had hem gelijk gegeven; maar ook zij vreesde de toekomst en had hem aangeraad te wachten, tot eene gunstige gelegenheid zich aanbood.

Daarom wilde zij Paul in zijn voornemen noch goed- noch af keuren, daar zij zelve geen raad wist in de bijna gelijke zaak, die haar en Rudolf betrof.

Toen Paul in zijne woning trad, na het verlaten van het dorp, was het daar stil. Uit eerbied voor de moeder dierven de kinderen geene blijken van tevredenheid geven, en Paul was nog te veel onder den invloed van het gebeurde om luidruchtig te zijn. Er heerschte daar eene van die pijnlijke stilten, welke zich soms in de familën, bij eene gewichtige gebeurtenis of wanneer een der leden iets heeft begaan dat de anderen laken, voordoen.

Die toestand verergerde nog door het gebabbel der geburen die, een rijtuig ziende naderen en vermoedende dat Paul - wiens besluit zij reeds kenden - er in zat, zich in de nabijzijnde winkels in groepjes hadden vereenigd, zelfs vlak

onder mevrouw Van Acken's vensters kwamen staan, om over Paul's afwijking van de Kerk te spreken.

Dit ergerde mevrouw Van Acken, Helena, Victor en Grietje, Paul niet. De moeder zag er eene nieuwe veroordeeling in, en dacht dat men haar de schuld van die daad zou toegeworpen hebben, terwijl de kinderen met zekere verontwaardiging zeiden, dat men niet meer meester was te doen wat men wilde, zonder onder de klauwen der lange tongen te vallen.

Paul bekommerde zich daar niet om; hij had dit alles voorzien, toen hij over het te nemen besluit nadacht; hij kende de menschen en ware het niet dat de edelheid zijner ziel hem tot haat onbekwaam maakte, hij zou hun sinds lang om hunne gebreken en laagheden hebben veracht; doch thans beklaagde hij ze.

Kort na Paul's aankomst begon een redetwist tusschen mevrouw Van Acken en Victor, waarin van tijd tot tijd Helena, Paul en Grietje zich mengden. Hevig was de twist niet, integendeel, hij was treurig, door de wederzijdsche verhoudingen van hen die er aan deel namen; soms werden er zelfs tranen gestort.

Alhoewel Paul's besluit een voltrokken feit was, kon die zaak toch niet eindigen zonder eene discussie, welke nogthans tot aller genoegen afliep, want mevrouw Van Acken nam op het laatst Paul in hare armen, terwijl zij snikkend zeide:

- Het is vergeven en vergeten, mijn kind!

De vreugde, welke deze woorden verwekte, was groot, Victor vloog om den hals zijner moeder, dankte, kuste haaf, terwijl Helena, de tranen in de oogen, de hand aan Paul reikte.

Grietje deelde ook in de blijdschap. Zij had het Paul reeds lang vergeven, dat hij het priesterskleed had neêrgelegd.

Zij was er gelukkig om, want thans bestond tusschen hem haar die noodlottige, ondempbare klove niet meer. Zij

hoopte de levensgezellin van haren redder te worden en met hem het wel en wee der wereld te dragen. En wanneer Victor zich wat bitzig over de menschen uitliet, die niet bekwaam zijn eene moedige daad te begrijpen en te waardeeren, verstoutte zij zich te zeggen:

- Niet allen zijn aldus; er zijn menschen, ja vrouwen, zelfs jonge meisjes wellicht, die den moed begrijpen, noodig tot eene daad als die van ‘mijnheer’ Paul, en alle het mogelijke zouden doen, om hem den moeielijken strijd wat lichter te maken.

Zoo ver had zij zich gewaagd; maar tewijl zij die woorden uitsprak, sloeg zij geen oog op niemand en naaide, ô naaide immer haastig voort, alsof een meester op het werk stond te wachten.

Paul zelf was gelukkig, hij voelde zich verlicht evenals alle menschen, na het nemen van een ernstig besluit, waarvoor zij lang hadden teruggedeinsd. Hij voelde zich vrijer, sterker, grooter, nu den dwangrok van zijne schouders was, nu zijne gedachten en zijn hart in de onmetelijke natuur mochten rondzwerven en zoeken, in plaats van besloten te blijven in den engen, doodenden kring der kerkelijke dogmas. Hij voelde zich man geworden en geen slaaf meer, er kwam in zijn blik een straal van hoop en bezieling, in zijn hart een bewustzijn van grootheid, die hem minder aan de toekomst deden twijfelen, omdat hij niet meer gelooven kon dat hij, die niet was gekromd in den strijd tegen het geloof en de Kerk, bezwijken zou in den kamp om het leven. Hij kreeg een grenzeloos vertrouwen in zich zelven, dit schoon gevoel, dat de menschen groot maakt, de eigenschap der grooten is en dat zij ontvangen, die, door hun zelven, in een moeielijken kamp komen te overwinnen.

Geene nevels meer voor zijn blik, geene hersenschimmen in zijn geest; hij was vrij, vrij, zooals men het niet meer zijn kan, vrij, met de beteekenis van dit woord, die er in besloten ligt voor den gevangene, voor den ter dood veroordeelde.

De familie Van Acken was weder gelukkig, maar zij had zonder de geestelijkheid gerekend. Deze, woedend over de afwijking van Paul, vergaf dit hem niet, en hem niet meer kunnende levend verbranden als in de middeleeuwen, vervolgde zij hem op eene andere wijze. In de kerk der parochie waarop hij woonde, werd hij van op den kansel, als een ketter in den ban geslagen en met de eeuwige straffen der hel overladen; maar wel wetende dat Paul voor die machtelooze woede en voor de hel de schouders zou hebben opgetrokken, scholden de priesters op gansch de familie, zoodat alle de leden de zondenbok, het mikpunt der talrijke katholieken werden.

Ware Paul de zoon eener rijke familie geweest, de verwenschingen der priesters zouden de helft minder invloed hebben gehad; maar nu dat hij bijna arm was, vergaf het hem geen enkele katholieke, dat hij eene schoone betrekking, eene schitterende toekomst voor een beginsel opgaf, wanneer zij voor hun bestaan, heel dikwijls beginselen - als ze er hadden - en geweten met voeten traden.

Men wees dan Paul en de zijnen met de vingeren en wat het ergste was, men deed aan mevrouw Van Acken, Helena - zij werkte mede gedurende hare tegenwoordigheid in huis - en Grietje haar werk en aan Victor, de plaats, die hij sinds korten tijd bekleedde, ontnemen.

Dit was een harde slag, maar hij had een verkeerd uitwerksel. Hij maakte Victor woedend, Grietje nog liefdevoller voor den beminden vervolgde, Helena sterker dan zij meende te kunnen zijn in moeielijke omstandigheden en bracht verachting voor de priesters in mevrouw Van Acken's hart.

Moed en strijdlustigheid, niet tegen de zwarte mannen, maar tegen den last des levens, kwam en in alle harten en het was met opgeruimdheid dat het voorstel van Paul werd aanhoord, om de stad of het land te verlaten en zich elders te vestigen.

Dit voorster werd besproken, gedraaid, gekeerd, als gewogen en eindelijk besloot men het uit te voeren.

Brussel werd als toekomstige woonplaats voorgesteld. Moeder weigerde: die stad zou haar te veel André en zijn vroegtijdig afsterven voor den geest gebracht hebben.

Andere steden werden insgelijks aangeduid, maar eindelijk viel de keus op Parijs, omdat dit, meer en meer de wereldstad wordende, de meeste kansen tot een heerlijk bestaan voor gansch de familie opleverde en geen enkel lid der familie nog veel trek gevoelde in het dierbaar (?) vaderland te blijven.

Eens het besluit beslissend genomen, waren de toebereidselen gauw gereed gemaakt. De groote stuks meubelen werden verkocht, om de vervoerkosten te vermijden en zooveel geld mogelijk bijeen te hebben. Weldra met toestemming van Rudolf, keerde Helena haren spaarpot om, en dit alles gaf de familie de gelegenheid spoedig en met betrekkelijk gemak, de, voor dien tijd, zoo lange en moeilijkereis te ondernemen.

Eene maand na Paul's ontslag verliet de familie Van Acken Gent en bevond zich een zestal dagen later te Parijs. Helena had hare moeder vergezeld, om daar ook eene fatsoenlijke betrekking voor haren echtgenoot te zoeken, die niets liever wenschte dan Paul's voorbeeld te kunnen volgen en bij zijne vrouw en hare familie te zijn.

De onvermijdelijke moeielijkheden aan eene dergelijke landverhuizing verbonden, werden moedig gedragen en nog al licht overwonnen. Broederlijk geholpen door een ouden vriend van wijlen den heer Van Acken, hadden Paul en Victor nog al gauw eene betrekking gevonden, die hun in staat stelde gansch de familie van het noodige te voorzien.

Ondanks dit hielden mevrouw Van Acken, Helena en Grietje er aan ook te werken, op hunne kamer als het zijn kon. Daarin werd ook voorzien, zoodat weldra de inkomsten de uitgaven nog al ruimschoots overtroffen en er iets kon weggelegd worden.

De toestand werd tamelijk bloeiend, zoodat Helena Rudolf

aanraadde geen oogenblik met zijn ontslag te wachten. Deze stelde het niet één dag uit en korten tijd nadien was gansch de familie in feest vereenigd, om de terugkomst van Rudolf te vieren.

Twee jaar nadien werd het, door bijzondere voorspraak, de familie Van Acken gegund een koophandelshuis op te richten, dat weldra goede zaken deed.

Er ontbrak aan het geluk der familie Van Acken niets; dat van Grietje zou weldra ook volledig worden. Helena bad hare liefde voor Paul opgemerkt en er aan moeder van gesproken. Mevrouw Van Acken evenals hare dochter was verheugd over deze ontdekking, want beide hadden Grietje hartelijk lief. Te samen spraken zij er Grietje van en, het lief aan gezichtje zoo rood als eene kriek, loochende het verlegen en tevens gelukkig meisje niet.

Toen Helena echter glimlachend zeide dat zij er broêr Paul zou van gesproken hebben, om eens zijn gedacht te kennen, rees Grietje op en smeekte haar dit niet te doen, daar zij van schaamte zou gestorven zijn.

Die fijngevoeligheid, die eerbaarheid troffen mevrouw Van Acken en zij verklaarde aan Grietje, dat zij haar van harte als hare dochter aan de borst zou drukken.

Bij die woorden barstte Grietje, van aandoening en geluk, in tranen los, en zij wist niet hoe hare genegenheid voor hare tweede moeder uit te drukken.

De zaken stonden dan goed voor allen, maar eene moeielijkheid rees op: hoe het gedacht van Paul kennen en hoe hem Grietje's liefde bekend maken?

Het toeval wilde dat de jonge man juist op dit oogenbiik in de kamer trad, waar de drij vrouwen zaten. Iets buitengewoons aan hunne houding ziende, in hunnetrekkenlezende, vroeg hij er naar de rede van.

Na eenige aarzelingen, zeide Helena hem de zaak ronduit, terwijl Grietje schielijk de kamer verliet.

Paul aanhoorde blijkbaar aangedaan deze verklaring en

hoegenaamd met geen tegenzin; in plaats van hem te verrassen, maakte zij hem gelukkig. Sinds eenigen tijd had hij Grietje goed opgemerkt, hare schoonheid en haar karakter bewonderd.

Van dien dag af waren zij verloofd en weinige maanden nadien, had er een tweede familiefeest plaats. Thans werd niemands terugkeer, maar het huwelijk van Paul met Grietje gevierd.

De jonge bruid werd dus werkelijk kind van den huize en kreeg door haar huwelijk eene tweede moeder.

Zij had eene moeder, zij was de vrouw van Paul, de toekomst beloofde veel goeds, door den welstand van het tegenwoordige, en daardoor was Grietje's geluk volledig.

Omtrent een jaar later huwde Victor met de dochter van een Parijschen handelaar.

Ondanks de stoffelijke verbetering der familie, verloochende geen enkel der leden zijne demokratische beginselen; zelfs Rudolf, die vroeger een warme vaderlander was, verliet meer en meer dit eenzijdig, bekrompen gevoel, te midden der groote wereldstad en der edelmoedige en wereldsche gedachten, welke er werden verkondigd en daar als in de lucht zweefden.

De denkbeelden van allen verbreedden door het schouwspel, dat zij onder de oogen hadden en door den indruk der stad, die alsdan, ondanks hevige verdrukking, een nijdigen strijd voor de vrijheid leverde en zwanger ging van groote gebeurtenissen.

Vijftien jaar bleef de familie Van Acken te Parijs; in dit oogenblik was er krisis in de nijverheid, eene voorbode der latere omwenteling. Gansch de familie, Victor en zijne echtgenoote uitgezonderd, kwam naar Belgie terug, zich in Brussel vestigen.

Eens terug in zijn geboorteland, hielp Paul met nog meer iever aan de demokratische beweging mede, en nam er weldra een werkzaam deel aan.

Niets bijzonders viel er in het leven der familie sinds dien tijd meer voor.

Verlaten wij haar thans voorgoed, om een overzicht te nemen over den toestand onzes lands, van 1830 tot op onze dagen.

Twee en twintigste hoofdstuk.
Belgie sinds 1830.

Onze vriend Bertrand begon het eerste hoofdstuk van zijn werk: *Cinquante années de bonheur et de prospérité!* (Vijftig jaren geluk en voorspoed!) met het volgende gedacht van Mirabeau:

'De kunst om de volkeren te verstompen, en dan die verstomping als beweegreden ten voordeele der verdrukking aan te wenden, is tot op onze dagen de wetenschap der gouvernementen geweest.'

Die schoone en ware woorden van den machtigen redenaar der Fransche omwenteling, schetsen de inzichten en de daden der mannen en partijen, die sinds eene halve eeuw, elkander aan ons Staatsbewind zijn opgevolgd.

Een der eerste misdaden door onze regeerders, na de beslissende vestiging van het koningdom in ons land, begaan, was het smooren, het dooden van het vrijheidsgevoel, dat in de soldaten van 1830, in de Maas-en Scheldelegers heerschte, door de militaire tucht, door de slaafsche gehoorzaamheid.

Die tucht in het leger ingevoerd, den soldaten met geweld, door straffen op straffen opgedrongen, was het begin van het verslavings-, van het verbeestingswerk onzer bevolking[1].

(1) Zie HENDRIK CONSCIENCE, *Omwenteling van* 1830.

Dit smachten van den zucht naar vrijheid, dit dooden van het gevoel van eigenwaarde bij onze jonge mannen, dat de hoeksteen der tucht is, was het niet hun en hunne geslachten tot de afhankelijkheid voorbereiden, doemen en hun in staat stellen ze te verdragen? Voorzeker.

En let wel dat die tucht ingevoerd *moest* worden, om de nieuw geschapene instellingen en regeeringsvormen voor opstand te behoeden. Dit smooren der vrijheid bij hen die er nog bezaten, was eene *noodzakelijhheid*, een *onvermijdelijk gevolg* der omstandigheden, de voornaamste levensvoorwaarde van het koningdom, van het kapitalisme en het onrechtvaardig politiek stelsel, na de omwenteling in ons land ontstaan.

Koningen en rijken kunnen niet leven zonder slaven en hongerigen, dat men dit zich steeds herinnere. Waar één man buitengewone voorrechten geniet, waar ééne klasse het grootste der opbrengsten van den arbeid eener bevolking opslurpt, daar moeten allen, die geen koning zijn en niet tot die klasse behooren, iets, een groot deel van *hunne* vrijheid en *hunnen* eigendom laten, om aan den koning en de rijken hun overvloed in vrijheden, rechten en gelden mogelijk te maken. In dit land moeten die beroofden van recht en eigendom allen slaaf van hart en wil zijn, of slaven worden uitgekozen, afgericht en betaald, om het onrechtvaardige te behouden, door het geweld der bajonnetten.

De legers zijn die afgerichte en betaalde slavenbenden.

De taak van hem die de menschheid vrij wil zien, moet dus niet hoofdzakelijk zijn: schrijven en strijden tegen de legers, neen, maar tegen de instellingen, die de legers en nog andere verderfelijke middelen, tot haar bestaan en leven noodig hebben.

Het ware zotheid naar de middelen te zoeken, om de ongezonde dampen, van moerassen voortkomende, te doen verdwijnen, en niet aan de verdwijning der moerassen zelven te denken. Demp den moeras of roei hem uiten de dampen en

ziekten, die hij na zich sleept, zijn op eens den levensdraad afgesneden.

Zoo is het ook met koningen en maatschappelijke instellingen, waarin één mensch leeft te midden van goud en purper, en duizenden sterven van ellende; die zullen altijd allerhande rampen na zich slepen, ongelukkigen en slaven maken. Werpt de tronen omver, roeit de huidige maatschappelijke instellingen, roeit de moerassen der samenleving uit, en legers, slavenmassas, ellende en rampen zijn verdwenen als de dampen der kreken.

Koningdom en eigendom in handen van enkelen zijn een logiek begin van afhankelijkheid en ellende voor de massa, de dood dier twee geesels is een logiek begin van vrijheid en welstand voor de volkeren, dus voorde menschheid.

Handelt dus.

De tucht eens in het leger ingevoerd, zoo kon koning Leopold gerust slapen; hij bezat eene macht om opstand te dempen, thans was het aan de priesters, aan de regeering en aan de rijken de plicht om opstand te verhinderen.

De eersten kweten zich wonderwel van hunne taak, waarin zij hadden gebleken meesters te zijn. De macht der priesters, hun invloed en rijkdom, de moeielijkheid aan de vooruitstrevende en aan de werkliedenpartij, om in de Vlaamse bolwerken van het fanatisme door te dringen, om een dweepzuchtigen geloovige tot meer vrijheidszucht, tot meer onafhankelijkheidsgeest over te halen, bewijzen ten volle, dat de geestelijken nog altijd meesters zijn in de taak van het verbeesten der volkeren.

Onze regeerders moeten voor de zwarte mannen niet ten onderen doen. Niets werd aangenomen noch voorgedragen, dat den arme eenige verzachting kon schenken, dat hem prikkelen kon tot hooger streven, tot vrije man te worden; geen tijd, geene gelegenheid werd hem gegund om zich te ontwikkelen, om te leeren, om zich te onttrekken aan den doodenden invloed van den altijd durenden arbeid.

Geen kiesrecht voor den arme, om hem de behoefte niet te doen gevoelen zich met politiek bezig te houden, zich op dit terrein te ontwikkelen, niet te klimmen in de maatschappij, om zijne eischen niette moeten aanhooren, noch onderzoeken, zijn lijden niet te moeten lenigen.

Geene wet op kinderarbeid, om hem van jongs af te doemen tot een werktuig, om alles te verstikken wat by hem, van in de wieg, als kiem aanwezig is, en dan te spotten met zijne grofheid on onkunde, waarvan hij niet de eerste oorzaak was!

Geene scholen gedurende meer dan dertig jaren, terwijl millioenen aan legers, priesters en universiteiten werden gegeven, om het verschil tusschen armen en rijken hemelsbreed te maken.

Neen, niets dat het Belgische volk - het werkende volk - tot eene vrije natie kon verheffen, werd door de regeerders gedaan. Geene wetsbepaling willende invoeren die de verhouding tusschen werkman en baas regelt, zich onzijdig willende houden in de maatschappelijke betrekkingen der menschen onderling, lieten zij toch niet na, door de wet op de samenspanning, door art. 1781 van het burgerlijke wetboek, de arbeiders totaal aan de kapitalisten te onderwerpen en alle de machten: wetten, beambten, leger, policie, enz., waarover de Staat beschikt, ten voordeele der bezitters te stellen.

De rijken, die ook hebben aan de verslaving des volks medegeholpen. Maar de omstandigheden, de tijd, met al zijne uitvindingen en zijn vooruitgang op mekaniesch en wetenschappelijk gebied, is hun ter hulp gekomen.

Het was kort na de beslissende vestiging van ons koninkrijk, dat het mekanisme meer en meer in de nijverheid drong én langzamerhand de werklieden verdrong, om ze door raderwielen of door hunne vrouwen en kinderen te doen vervangen.

Die ontwikkeling van het mekanisme en der nijverheid, die er het gevolg van was, de samentrekking der kapitalen,

welke zich nood wendiger wijze moest voordoen, om de millioenen bijeen te zamelen, tot den aankoop van het arbeidsmaterieel benoodigd, den dood van den vrijen te huis werkenden arbeider, van den kleinen handelaar, de ontzagelijke en toomlooze voortbrengst, die dit voor gevolg had, brachten in de toestanden der menschen eene veel grootere omwenteling te weeg, dan de zege des barrikadenstrijds te Brussel.

De omwenteling, door stoomtuigen en stoombooten in de middelen van vervoer ontstaan, ruïneerde op eens duizenden familiën, vernietigde hunne onafhankelijkheid en wierp hun, met alle de handwevers, met alle de werklieden, die zich, door de machienen zagen overvleugeld, machteloos in de armen van hen, welke geld, veel geld en het arbeidsmaterieel, noodig tot de voortbrengst, tot het leven der maatschappij, bezaten.

Die eenige mannen, die enkele bezittende stand slurpten de schatten op, door het geruïneerde deel onzer bevolking verloren; zij en zij alleen oogstten de voordeelen in, die stoombooten, stoomtreinen, mekanieken, machienes, groote voortbrengst en de ontwikkeling van handel en nijverheid opleverden.

Door Watt's en Stephenson's genie, door dat van andere groote mannen, werd in eens den doodslag toegebracht aan het middeleeuwsch karakter, dat nog in onze voortbrengst leefde; door hunne werken namen nijverheid en handel de vlucht welke iedereen met verstomming slaat, door hunne geniale scheppingen werd de voortbrengst honderdmaal verdubbeld, maar helaas, de maatschappij heeft er niets mede gewonnen; ruïnen zijn op ruïnen gevolgd, levens op levens vernietigd geworden en alle de schitterende uitvindingen hebben niets anders te weeg gebracht, zoowel in andere landen als in Belgie, dan de verrijking der rijken en de steeds grootere verarming en afhankelijkheid der armen.

De koning, de regeerders en de priesters hebben ons land

gemaakt, tot een luilekkerland voor hun en voor de rijken en tot eene hel voor het volk.

Zonder schokken, zonder tegenstand is dit alles echter niet geschiedt.

In 1834 had te Gent een oproer plaats, een hongeroproer als dien te Lyon in 1831. De stad der groote nijverheid, het Belgische Manchester, waar het bestaan van duizende familiën afhangt van eenige menschen, waar de grootste winsten des arbeids van bijna eene gansche bevolking in de kas van enkele mannen vloeien; de stad, waar de standen zoo scherp zijn afgeteekend als zwart en wit, moest in haar schoot het meeste, het ergst de botsingen tusschen de klassen zien gebeuren, omdat in haar midden de ekonomieke omwenteling het hevigste, hare gevolgen en rampen de talrijkste waren.

Het was geene Hollandsch gezindheid die het oproer aanzette, neen, het waren de broodkwestie en de levenslust die het vuur schonken.

Dit was geen beslissende veldslag, ô neen, dat kon niet zijn. Waar zouden de werklieden de inrichting, 't bewustzijn van het gevaar gekregen hebben, om allen te samen en met één doel den kamp aan te gaan?

Er moesten nog jaren, vele jaren verloopen, de toekomst moest zich voor allen even somber, even hopeloos vertoonen; allen of de grootste meerderheid moest gevoelen en beginnen begrijpen, dat zij, zonder uitzicht op redding hoegenaamd, geketend waren aan de galei der loonslavernij, om in de massa datgene te doen ontstaan, wat eene omwenteling doet uitbreken en over winnen.

Van politieke schokken bleef ons land ook niet vrij. De gebeurtenissen van 1839 en 1848 waren zeer ernstig en bedreigden eenigen tijd ons land met groote oproeren, het koningdom met den val.

In 1839 kwam in de Kamer van Volksvertegenwoordigers de zaak des afstands van een deel van Limburg aan Holland ter bespreking.

Die bespreking was in den schoot der Kamer zoo hevig, zoo hartstochtelijk, dat een verdediger van den afstand, een afgevaardigde van Kortrijk, te midden zijner rede op zijne plaats dood viel.

De tegenstand was niet min hardnekkig.

Er was in ons wetgevend lichaam een deel, een klein deel vertegenwoordigers overgebleven, die niet bogen voor den koning of zijne ministers en niet altijd uit partijbelang tot de oppositie behoorden.

Het waren eenige afgevaardigden die, vol van de vaderlandsche roeping en werking der omwenteling van 1830, haar werk zooveel mogelijk willende volledig houden, en de *intrigues* kennende welke alsdan gepleegd waren, zich uit al hunne krachten tegen de verminking van Belgiës grondgebied verzetteden.

In de Wetgevende Kamer zelf steunden zij nietrechtstreeks op eene macht, om hunne denkwijze te doen zegevieren, maar het bericht van den afstand van grondgebied had in gansch het land zulke hevige opschudding verwekt, dat vele vertegenwoordigers, wiens oordeel nog niet duidelijk vastgesteld was, wankelden en aan den geest des volks, dat zich tegen den afstand verklaarde, wilden toegeven.

Het ware nutteloos werk hier uit te wijden over de kuiperijen, welke dan door gansch de hofpartij in het werk gesteld werden, ten einde den afstand door de Kamer te doen aannemen.

Wij zeggen: de hofpartij, en met recht, want de politieke partijen, die zich reeds van in het Congres van 1830 hadden afgeteekend, waren op dit terrein niet zoo stelselmatig afgeteekend als gewoonlijk.

Het was de hofpartij hoofdzakelijk die hier een genadeslag had te vreezen en een zege moest bekomen, want het was de persoon des konings en wellicht het koninkdom met hem, die hier op het spel stonden; het waren zij die moesten zegevieren en zegevierden.

Na eenen redetwist, die verscheidene dagen duurde en waarvan de uitslagen een langen tijd tegen den afstand en de hofpartij waren, werd nogthans, met eene aanmerkelijke meerderheid voor zulk eene schandelijke daad - uit vaderlandslievend oogpunt, waarop 's landsvertegenwoordigers zich hadden te plaatsen, gezien - den afstand van een groot deel van Limburg aan Holland in onze Kamer gestemd.

Hadden de volksbeweging, de onrust en woelingen in het land, gedurende eenigen tijd een merkbaren invloed op zeer vele vertegenwoordigers uitgeoefend, een *diner* bij zijne majesteit, eenige woorden van den koning, wellicht eenige beloften ook, wie weet, bleken nogthans van meer gewicht en invloed te zijn.

Vele, zeer vele Belgen, die de discussiën der Kamerleden hadden gevolgd, stonden verstomd over den uitslag der stemming.

Uit vaderlandslievend of uit oogpunt van eerlijk beginsel gezien, was zij laag, die stemming.

Ah, toen in onze Kamer de heer Frère het volk beschimpte en beleedigde, als zoude het zijne stem verkoopen voor een druppel genever, dan zullen wellicht vele afgevaardigden hebben gebloosd, bij de herinnering aan datgene, voor hetwelk zij hunne stem eens verkochten.

Het is in de zittingen voor die belangrijke zaak gehouden, dat de heer Gendebien zich zóó heeft onderscheiden tegen de hofpartij en den afstand van grondgebied, dat hij, in die dagen, als de verpersoonlijking der gekrenkte vaderlandsliefde werd.

Het was bij de stemming, die eindelijk na de woelige beraadslagingen beslissen moest, dat hij de krachtige woorden uitsprak, welke alle oude Belgen kennen en een verpletterenden indruk te weeg brachten:

‘In naam der 380,000 Limburgenaars, die aan den dwingeland worden overgeleverd, zeg ik 380,000 maal neen’!

Dit was zijne stemming.

Aan dien man heeft de Brusselsche bourgeoisie een standbeeld opgericht. Koning Leopold I heeft er in ons land verscheidenen.

Hieraan verstaan wij ons niet. Gendebien en Leopold vertegenwoordigden beginselen, die bloedsvijanden waren; de eerste was een vurig demokraat, de tweede een arglistig monark. Van in 1831 stonden zij tegenover elkander als water en vuur, en sinds dien hebben zij wellicht elkander moeten haten of Gendebien heeft Leopold moeten verachten, omdat de wereldsche strijd der demokratie tegen het koningschap steeds nijdiger en wraakgieriger geworden was.

Gendebien huldigen is het koningdom verwerpen, haten, vloeken en het is daarom dat wij niet begrijpen hoe in dezelfde stad, door den zelfden gemeenteraad wellicht, door den zelfden burgerstand althans, een standbeeld ter eere van Gendebien en een ter eere van Leopold kon worden opgericht. Het eene slaat het andere dood. Brussel, door die twee standbeelden, levert ons het bewijs eener tegenstrijdigheid, onmogelijk om uit te leggen.

Men heeft Gendebien niet begrepen, want ware dit het geval geweest, men zou ter zijner gedachtenis geen beeld hebben opgericht, of te wel het duidelijk spoor eener eerlijke, offerwillige, burger-demokratische partij hebben gevonden, die dit werk had opgevat en uitgevoerd. En dit.

Gedurende gansch de beraadslaging over de zaak van den afstand van grondgebied, was te Brussel de onrust het ergst. Dit is begrijpelijk en ligt in de natuur der dingen. In de gebuurte waar eene misdaad geschiedt, zijn de gemoederen altijd heviger geschokt, dan in eenen anderen wijk der stad.

Een groep werklieden had zich gevormd, die in volkswijken meetings hield, over de brandende kwestie van den dag. De ziel van dien groep was J. Kats, ook een werkman. Die meetings en den bijval welke zij inoogstten baardden onrust aan de regeering, en wat door de heeren des bewinds

in 1831 gedaan was tegenover De Potter, werd tegenover Kats en zijne medestrijders in 1839 gesmeed.

Kats en zijne vrienden hielden zich niet uitsluitelijk met de Limburgsche zaak bezig, heen; zij bespraken ook de werkers-kwestie.

Alhoewel soms wat naïf, verdedigden zij heel dikwijls de belangen der werklieden met veel gevoel en eene verbazende juistheid van beweegredenen. Het afgericht, wetenschappelijk doel dat het socialisme heden bezit, kenden zij niet; het waren het bewustzijn der onderdrukking, een instinktmatig gevoel van liefde voor de lijdenden, zelfs voor de gansche menschheid, die hun tot dien strijd aandreven en hun erin bezielden. Zij hadden geen afgemaakt plan van maatschappelijke hervorming zooals wij, en dit was onmogelijk, omdat het mekanisme, handel en nijverheid, slechts nog aan den drempel hunner ontwikkeling en grootheid waren en men noch hunne gevolgen, noch hunne uitspattingen kon kennen. Broederliefde die, wat men er ook van zegge, de grondsteen van Cabet's gemeenschap was, was ook de grond van hun denken, streven en der door hun voorgestelde hervormingen, zooals het ten duidelijkste blijkt uit de artikelen, redevoeringen en tooneelstukken van Kats.

Ondanks den weinig wetenschappelijken kant hunner geschriften leverden ze bewijs van diepte van doorzicht, want nergens dan in een almanak in 1840, door Kats en zijne vrienden uitgegeven, hebben wij zoo duidelijk en helder zien aantoonen, dat de arme werkman en boerenknecht, alle de lasten des lands betalen; in dit zelfde boekje vinden wij heel bijtende en juiste opmerkingen tegenover den koning, de burgerlijke lijst, het koningschap, de geestelijken en de rijken.

Kats en zijne vrienden zijn de voorloopers van de huidige socialistische beweging der Belgische proletariërs; zij zijn de zedelijke grondleggers onzer partij.

Zij werden door het gouvernement hardnekkig en op brutale wijze vervolgd.

Na den laster en de logen te hebben beproefd, na hun al hunne lokalen en meetingzalen te hebben ontnomen, en toch niet kunnende gelukken hun het zwijgen op te leggen of vrees aan te jagen, vonden onze vrijheidsminnende regeerders niets schooners te doen, dan het vereenigingsrecht op de schandelijks te wijze te schenden en de meetingen der werklieden door gewapende politiemannen en gendarmen te doen aanvallen, de toehoorders in groot getal kwetsende en de sprekers half dood slaande.

En daar het scheen dat dit nog niet helpen zou, nam de hofpartij, dus de koning met haar, haren toevlucht tot het gerecht. Waar de koning slecht is zijn de rechters nog slechter. De zaak was gauw geschikt. De slachtoffers werden veroordeeld: Kats en twee zijner vrienden werden tot verscheidene maanden gevang verwezen.

Bij eene politieke schanddaad vindt men steeds vier klassen van menschen, die er aan medehelpen. De koning of regeerder van wie de misdaad uitgaat; een policieman die geweld pleegt, soms moordt; een rechter die het gerecht verkracht, - alsde koning, regeerder en policieman het recht, - en de misdaad volledig maakt en voor slot een priester die de slachtoffers banvloekt.

Hier was dit weder het geval. Van de koningsgezinden was het plan der misdaad uitgegaan, de policieknechten begingen het gruwel, de rechters spraken, hun vrij, veroordeelden hunne slachtoffers en de priesters scholden op deze laatsten van op den predikstoel.

Voornamentlijk een dorpspastoor onderscheidde zich in die vuile zaak, waardoor hij zich van wege Kats een antwoord op den hals haalde, dat zoo verpletterend als geestrijk was.

Niet alleenlijk voor hunne werking tegen den afstand van grondgebied, voor hunnen strijd tegen de rijken en de

priesters, maar ook voor hunne sterk afgeteekende republikeinsche denkbeelden, werden Kats en zijne vrienden door de hofpartij vervolgd.

Was de republiek niet de regeeringsvorm onzes lands geworden, toch waren al hare verdedigers niet verdwenen, noch ontmoedigd.

Verscheidenen hunner, onder anderen Bartels, waarvan wij in onze geschiedenis reeds spraken, hoopten eene tweede omwenteling te kunnen doen uitbreken en de republiek als regeeringsvorm te zien uitroepen. Zij werkten nog al ieverig, doch naar ons inziens niet genoeg op onze massa. Wij rekenen het hun niet als misslag aap, ô neen; wij gelooven zelfs dat de republiek onder de burgers weinig aanhangers telde en onder het volk, in evenredigheid van het getal, nog minder. Dit is zelfs waar, want toen de heer Jottrand, weinige jaren na de omwenteling, zich in zijn blad republiekein verklaarde, verloor hij op eens het overgrootste deel zijner abonnenten. Dit zegt alles. Men ziet dus klaar, waarom Bartels en zijne medewerkers - onder hun bevond zich Spilthoorn, de republiekein van 1848 - die dezen geestestoestand goed moesten kennen, meer rekenden op de buitenlandsche gebeurtenissen, dan op eene rechtstreeksche propagande onder ons volk om tot hun doel te komen.

Niettemin waren de betrekkingen tusschen Bartels en Kats voldoende, om den haat der koningsgezinden tegen dezen laatste te vermeerderen en hunne vrees daarbij, want het is een stellig feit, dat ondanks gansch hare policie, de regeeringen nooit een juist denkbeeld van de sterkte der revolutionnaire partijen bezitten en ze steeds machtiger meenen dan zij in werkelijkheid zijn.

Dit zal wellicht komen, omdat die regeeringen ten volle bewust zijn van het slechte dat zij tegenover het volk verrichten, en vreezen dien zwijgenden, schijnbaar onverschilligen troep, onder den invloed der revolutionnairen in massa tegen haar te zien opstaan.

Al die vervolgingen vuurden tot weêrwraak aan, zooals het altijd geschiedt. De getergde werklieden, opgejaagd als wilde dieren, onmeêdoogend op straat geworpen, geslagen, gekwetst, verpletterd door een troep afgerichte en betaalde moordenaars, kozen den ergsten dezer laatsten als het slachtoffer hunner wraak. Een politiekommissaris - niet hij welke de werklieden bedoelde - werd op zekeren avond, te midden van een gevecht tusschen politiemannen en werklieden, in eene der groote straten van Brussel, gedolkt.

Die daad was wreed, maar gewettigd door de afschuwelijke wanbedrijven der regeerders tegenover het volk. Wie tegen tijgers vecht wapent zich nooit met een palmtak. Wie den strijd tegen onze regeerders van die jaren tot het uiterste wilde doordrijven, moest eindigen met te moorden, waarmede de hofpartij begonnen was.

Dit was een logiek gevolg van zulk een begin. Enkelijk was het slachtoffer slecht gekozen; die bedoelde politiekommissaris kon misschien de wreedste zijn onder zijne gelijken, maar hij was een knecht, een werktuig en niet de ziel der slachtingen en wanbedrijven; hij was slechts een der talrijke pooten van het gouvernementeel monster; de koning of een zijner ministers was het hoofd.

De beweging van 1839-1840 ging voorbij zonder merkelijk spoor achtergelaten te hebben.

De afstand vaneen deel van Limburg was op zich zelve, - uit vaderlandslievend oogpunt gezien - een zoo erg feit als de zoo gezegde verdrukkingen van het Hollandsch gouvernement tegenover het Belgische wik. Dat er ter dier gelegenheid, in 1839, geen opstand in ons land uitbrak tegen hen die den afstand wilden, toont duidelijk wie de omwenteling in 1830 doen ontstaan, wie er voordeel uitgehaald had en wie dan geene nieuwe verandering aan de ingevoerde instellingen wilde.

Burgers en priesters waren voldaan en het kon hun, in den grond der zaak, al weinig schelen wat er met een deel

van Limburg werd gedaan, als zij maar meester over Belgie bleven.

In het jaar 1840 hadden wij dus reeds de kiemen der partijen of de partijen zelven die nu bestaan.

De groep van Kats was een der kiemen onzer partij; in Vlaanderen begon reeds de vlaamschgezinde beweging, welke meer en meer veld won, naarmate de Vlamingen beter zagen, dat de omwenteling van 1830 ten koste van hunne taal en rechten was geschied en volvoerd. Het Waalsch en Fransch element namen meer en meer de Staatsbedieningen en zelfs den volksgeest in en hiertegen begon een strijd gevoerd te worden, die gedurende eenige jaren hardnekkig was.

In 1846 maakte de liberale partij haar programma op, dat aan velen zulke schoone verwachtingen schonk, en de liberalen niet alleenlijk als de bestrijders van de heerschzucht der katholieken, maar als de redders des lijdenden volks deed aanzien.

Bittere teleurstelling! Sinds dit tijdstip is die partij reeds 20 jaren aan het bewind geweest en wat zij uitrichtte, de cynieke figuren die zij opleverde, toonden duidelijk wat volkshaat en volksverachting in den schoot dier partij schuilt.

Het liberalisme is de partij der beginselloosheid. Op godsdienstig terrein gaat het niet verder dan den spot met de kloosterlingen en het bestrijden van de *overmacht* der geestelijkheid; maar den godsdienst aanranden, in den grond bevechten, dat durft het niet, dat wil het niet, omdat het den godsdienst en de priesters wil gebruiken tot het beteugelen der volkeren, tot het versterken zijner heerschappij. Maar indien de Roomsch katholieke Kerk met het liberalisme een verbond wilde aangaan, om *gezamentlijk* en overeenstemmend, tot onderdrukking en verarming des volks te werken, nooit zou het liberalisme het katholicisme aanvallen, wanneer deze laatste partij maar de ondergeschikte rol in het verbond wilde vervullen. De strijd tusschen het liberalisme

en katholicisme is niet als dien tusschen godloochening en godsdienst, tusschen persoonlijk en algemeen bezit, in welke laatste strijden een der twee kampende beginselen *moet* bezwijken; neen, maar de worsteling tusschen liberalisme en katholicisme, is om te weten, niet wie zal verdwijnen, maar wie de overmacht in den Staat bezitten en de grootste voordeelen uit den aanval op 's volks beurs trekken zal.

Zoo beginselloos het liberalisme op godsdienstig terrein is, zoo *ordeloos* toont het zich op ekonomiesch gebied.

Hierin ziet het noch naar wetten, noch naar regelen, naar niets hoegenaamd. Het laat maar voortbrengen, verbruiken, schachelen, stelen, rooven, vernietigen; het bekommert zich om niets, tot dat eindelijk eene wreede krisis, - onvermijdelijk gevolg der ekonomieke- en nijverheidsuitspattingen, - uitbreekt en dan neemt het eenige kleine, nietige maatregelen, waarmede het meent het gevaar te hebben afgeweken en het soms, *maar voor eenigen tijd slechts*, afwijkt. Maar dien eenigen tijd, dien schijn van redding is voldoende, het is daar maar om te doen.

Het liberalisme, aanzien als beheerscher der negentiende eeuw, is gelijk aan eene geblankette, gepoederde en sierlijk gekleede gevallene vrouw.

De *type* van den liberaal-wetgever is gelijk aan den *type* van den gewonen liberaal uit de wereld. Deze laatste kent niets in den grond, en meent dat alle de studiën zotte streken zijn; hij heeft eenige liefde voor het beginsel der vrijheid, zoo ver het noch zijn zak, noch zijne partij bedreigt; godsdienst aanziet hij als noodig, de priester ook, maar dien moet buiten de politiek blijven; zijn hoogste doel is: goed leven maken; hij meent zich van tijd tot tijd te mogen, zelfs te moeten rond drinken, om te toonen dat het leven vrolijk mag en moet zijn; schijnheiligheid is hem een doorn in den voet en om te toonen dat hij die kwaal niet heeft, zal hij laten zien er vele anderen te bezitten: die van grof, plat te durven

zijn, te vloeken, ruw te zingen, hard te schreeuwen en overdreven uitbundig te wezen!

Zelfzucht is zijn grootste karaktertrek, oppervlakkige kennis zijne eenigste geesteshoedanigheid.

In 1847 brak in Vlaanderen de verschrikkelijke hongersnood uit, die wij in een ander werk, *Voor 't Volk geofferd*, beschreven hebben.

En terwijl duizende werklieden en boeren van gebrek omkwamen, verzwaarde onze Wetgevende Kamer de straffen van hen die zonder boek werkten en voerde nog andere volkshatende maatregelen in.

Het is afgrijselijk wat er in ons land reeds is gebeurd. Gedurende de halve eeuw dat de burgers hier meester zijn, hebben zij reeds meer schelmstukken en laagheden tegenover het volk gepleegd, dan Frankrijk en Engeland sinds de Fransche omwenteling.

Geen enkel straal van volksliefde is uit dien krater gekomen, niets dan eene stikkende, verzengende lava van volkshaat en verdrukkingsgeest is er uitgestroomd en naarde arme hutten der boerenknechten en de vuile huizen, kelders en zolders der werklieden gevloeid.

Alvorens tot de bespreking der omwenteling van 1848 over te gaan, willen wij hier iets verhalen dat in het begin van dit jaar voorviel.

Er bestond te Brussel eene vereeniging, *de demokratische Bond* genaamd, die hoofdzakelijk uit republikeinsche burgers was samengesteld.

Die bond, ging wat verder dan het liberaal programma van 1846, zijne republikeinsche strekking nog daargelaten. In die vereeniging vinden wij de personen als lid, die in de gebeurtenissen van 1848 in ons land, de hoofdrol spelen. Daarom is zij voor deze geschiedenis van belang.

De bond, na een verzoekschrift tot vermindering van het budget van oorlog aan de Kamer gezonden te hebben, besprak zaak van den vrijen handel.

En wie trad daar als spreker op? Karl Marx, de beroemde socialist, het grootste figuur dat de klassenstrijd ooit heeft opgeleverd.

'In zijne redevoering onderzoekt Marx, de kwestie van den vrijen handel voor wat de nietsbezitters betreft, hij tracht aan te toonen dat de handelsvrijheid slechts de bevoordeeling van het kapitaal, tot groot nadeel der werklieden voor gevolg zal hebben. Hij verwerpt haar nogthans niet, als in tegenstrijd met de beginselen der staathuishoudkunde zijnde. Maar hij denkt dat zij de wanverhouding tusschen het kapitaal en den arbeid tot hare uiterste grenzen voeren en aldus eene oplossing van het groot problema der maatschappelijke inrichting uitlokken zal.

'Deze redevoering wordt warm toegejuicht. M. Labiaux stelt voor haar op kosten der vereeniging in het vlaamsch en in het fransch te doen drukken.

'Dit voorstel wordt met meerderheid van stemmen aangenomen.'(1)

Dit uitreksel toont goed den helderen geest, het genie van Marx, die voorspelde wat gebeuren moest, en de waarheid der woorden van de socialisten: dat de maatschappij aan bare eigene vernietiging werkt.

Het jaar 1848 was gewichtig voor België, omdat het gewichtig was voor Frankrijk en wij, in ons land, steeds den schok hebben gevoeld of ondergaan der groote gebeurtenissen in dit naburig land voorgevallen.

In Februari van 1848 was daar een opstand uitgebor sten, de koning verjaagd, de republiek uitgeroepen. Die daad, dit roemvol gelukken brachten bij ons hevige ontroering te weeg, deed menig republiekeinsch-en werkmanshart van hoop kloppen en den koning en zijn aanhang sidderen, verbleeken.

De Juli-omwenteling van 1830 in Frankrijk was noodlottig geweest voor de dynastie der Oranjes, met recht mocht

(1) JOTTRAND, *Charles-Louis Spilthoorn*.

Leopold, door de gelukte Februari-omwenteling te Parijs, voor zijne kroon vreezen.

Maar niet enkel omdat Belgie onder den onrechtstreekschen invloed der Fransche politiek stond, maar door den aard zelf der Parijsche omwenteling, hadden Leopold en zelfs onze groote burgerij met hem te vreezen.

De Februari-omwenteling van 1848 was geene als de Juli-opstand van 1830, ô neen, het was geene verandering van meester, geene verwisseling van dynastie, die dan werd geëischt en de drijfveer der omwenteling was. Het was eene gansche omwenteling, niet meer in de paleizen vanéén koning, maar in de paleizen aller koningen, aller bezitters, in alle tempels, die men wilde; het was eene omkeering in de inrichting der maatschappij, eene totale uitroeiing van het bestaande ekonomiek lichaam en zijne vervanging door een maatschappelijken regeeringsvorm, waarin de arbeid de ziel, de geest, de meester, waarin de verzekering van het stoffelijk bestaan aller menschen het doel zou zijn geweest, en waarin allen zouden hebben gewerkt volgens vermogen en genoten volgens behoeften.

De Februari-omwenteling was eene maatschappelijke revolutie, die al de loonslaven, al de lijdenden der wereld naar de barrikaden riep, die meer zou gedaan hebben dan de Fransche omwenteling van 1789, welke - volgens de uitdrukking van Multatuli, - slechts het woord ‘mijnheer’ in ‘citoyen’ veranderde, en die, beginnende met de omverwerping des Franschen troons, eindigen moest met de vernietiging van alle tronen, van alle godsdiensten en met de opheving van allen eigendom.

Het was eene maatschappelijke omwenteling en het bewijs ligt hierin, dat de opstand van Parijs niet alleenlijk de groote steden van Frankrijk medeslcepte, maar in vele groote steden van Belgie, Engeland, Duitschland, Oostenrijk en van andere gewesten, opstand deed uitbreken.

Het bericht der omwenteling van 1848 te Parijs, werd het eerst in ons land gebracht door den graaf de Hompesch, die in allerijl naar Brussel kwam en aan koning Leopold de tijding van den val van Louis-Philippe, zijn schoonvader, mededeelde.

Denzelfden dag nog werd er een ministerraad gehouden, waarin de koning verklaarde dat de gebeurtenissen in Frankrijk in staat waren de zaken in Belgie te veranderen; dat hij, gekomen om ons te vestigen volgens den nationalen wensch, gereed was te doen wat de wil des lands zou vragen, op het oog eener verandering van gouvernement.

De heer Lebeau, gewezezen lid des Voorloopig Gouvernements, zeide zelfs aan den heer Braas, advokaat van Namen en gekend republiekein, dat hij geoorlofd was die mededeeling aan al zijne vrienden te doen en voornamentlijk aan diegenen, welke betrekkingen met de drukpers hadden(1).

Die handelwijze des konings komt verdacht voor en was het waarlijk, wanneer men weet dat de koning, alvorens te billen aftreden, door den graaf de Hompesch aan den heer Jottrand had doen vragen, wat wel het jaarlijksch pensioen des konings zou kunnen zijn, in geval de republiek werd uitgeroepen.

Men ziet, Leopold was de *type* der grondwettelijke koningen; hij streed niet tot het laatste als de Fransche, Engelsche en Russische monarken, welke op het schavot of door een bom sterven; neen, hij volgt den wil des lands, als dit land slechts zijne kas blijft vullen.

Leopold scheen er niets tegen te hebben dat het land eens republiek werd, als die republiek hem maar als koning onderhield.

Leopold was de type der grondwettelijke koningen, wij herhalen het, want hij aanzag zich niet als den meester des

(1) JOTTRAND, *Charles-Louis Spilthoorn*.

lands, maar als den vetbetaaldsten Staatsdienaar en dit blijkt uit zijne vraag, wat wel zijn pensioen zou kunnen zijn, voor de jaren *dienst* welke hij als koning telde en volgens de bezoldiging die hij voor dit ambt had genoten.

Laag, niet waar, maar fijn, uit geldzuchtig oogpunt.

De heer Jottrand antwoordde dat het jaarlijksch pensioen des konings tot 800,000 franks zou mogen beloopen, bij eene verandering van gouvernement.

Leopold scheen er mede tevreden, want de heer Jottrand hoorde van die vraag niets meer.(1)

Middelerwijl gingen de gebeurtenissen hunnen natuurlijken loop. Die gebeurtenissen kent men. Het volk, meester van Parijs in Februari 1848, werd schandelijk bedrogen en verlaten van de mannen des Voorloopig Gouvernements. De burgers hadden zich van het bewind meester gemaakt, het volk hongerig met honderd duizenden in de straten van Parijs geworpen, naar de barrikaden gedreven, neêrgesabeld, uitgemoord en de opstand van Juni 1848 kwam aan de loonslaven der wereld toonen, dat het oogenblik der redding nog niet was gekomen, en het slechts zou aanbreken, wanneer de burgerstand vernietigd en uit het bezit van Staat en eigendom geworpen was, gelijk hij het in zijne omwenteling van 1789, met de priesters en den adelstand had gedaan.

En had de omwenteling van Februari 1848 de republiekeinen en vele werklieden doen hopen, de koningen doen sidderen, de uitmoording der Junidagen te Parijs sloeg in ons land, en wellicht in andere landen ook, de republiekeinen ter neder en schonk koningen, priesters en burgers, gansch de verdrukkerskliek, niet alleenlijk de hoop, maar de zekerheid gedurende lange jaren niets voor hun bestaan te moeten vreezen.

De zaak van *Risquons-Tout* viel voor. Een twee duizendtal

(1) Zie hier over: JOTTRAND, *Charles-Louis Spilthoorn* en E. ANSEELE, *Voor 't Volk geofferd!*

Belgen, te Parijs verblijvende, kwamen naar hun geboorteland, om daar de republiek uit te roepen. Twee maal werd een inval beproefd: de eerste, op 25 maart, langs Valenciennes en Quiévrain; de tweede, op 29 Maart, langs Rijsel en *Risquons-Tout*.

Men weet hoe die schermutselingen afliepen. De invallers derden teruggeslagen en twee en dertig hunner aangehouden. Benevens, deze twee en dertig personen, aangehouden voor rechtstreekschen gewapenden aanval, werden ook Spilthoorn, Mellinet, Tedesco en Balliu gevat, voor deelmening aan den *Demokratischen Bond* en onrechtstreeksche medewerking aan den opstand. Nog twaalf andere mannen werden voor het gerecht gedaagd, doch dezen verschenen niet; onder hen bevonden zich Fosse en Blervacq, de aanvoerders der twee invallen.

Op 30 Oogst 1848 werden Spilthoorn en zijne drij medebeschuldigden en medeleden van den *Demokratischen Bond*, door het assisenhof van Antwerpen ter dood veroordeeld.

De heer L. Jottrand, vriend en geestverwant der veroordeelden, tracht in het werk *Charles-Louis Spilthoorn, Gebeurtenissen van* 1848 in *Belgie*, hun onschuld te bewijzen en beweert dat zij in niets aan den strijd van *Risquons-Tout* hebben medegeholpen.

De doodstraf werd niettemin uitgesproken, maar later door den koning in twintig jaren opsluiting veranderd, ten gevolge van een verzoekschrift door een aanzienlijk getal burgers, vrienden van Spilthoorn, aan den monark gezonden.

Zonder dit verzoekschrift zou Leopold toch de doodstraf niet hebben doen uitvoeren. Hij was te sluw om tusschen zich en de republiekeinen den onthoofden Spilthoorn, den beminden man, als een om wraak roepend offer te plaatsen.

Spilthoorn is vijf jaren in het fort van Huy opgesloten en vijftien jaren verbannen geweest.

Na die 20 jaren is bij in Belgie teruggekeerd. Den 13 September 1878 is hij te Brussel, als vrijdenker, gestorven.

Spilthoorn was een talentvol man, die rechtzinnig de republiek lief had, en er veel heeft voor geleden, maar weinig begreep van de groote maatschappelijke vraagstukken, die sinds een kwart eeuws onze samenleving beroeren.

De groote burgerij was in Belgie, na den Juli-opstand in Parijs, tegen alles en allen, die republiekeinsche gedachten koesterden, omdat zij daarin niet alleenlijk de verjaging haars konings, maar het einde harer voorrechten en macht zag.

'Bah! indien gij u onder de veroordeelden hadt bevonden, gij, Gendebien en al de anderen, gij zoudt er insgelijks tot geweest zijn[1].' Deze woorden, door een der juryleden tot den heer Jottrand - wiens boezemvriend hij was - gezegd, die hem opmerkingen over het besluit der jurij maakte, toonen duidelijk den geest die onze *bourgeoisie* bezielde.

Jaren verliepen zonder ééne gewichtige politieke gebeurtenis.

Midderlerwijl versterkte de liberale partij zich, tot dat zij eindelijk, ten jare 1857, aan het bewind kwam, in vervanging der katholieken, die zich door hunne kloosterwet een genadeslag toegebracht hadden.

Voor eenige familiën was die verandering voordeelig, voor de groote, lijdende familie, het volk, wierp zij geene vruchten af.

Op 10 December 1865 stierf Leopold I, door weinigen rechtzinnig betreurd, door eenige gevloekt, door de groote meerderheid met onverschilligheid onthaald.

Zijn zoon volgde hem op; die is geen zier vrijzinniger en veel min verstandig.

In 1866 brak een vreeselijke cholera uit; dit was eene vreeselijke ramp, de dood des konings niet.

(1) JOTTRAND, *Charles-Louis Spilthoorn*.

Vergeten wij niet de schanddaad van 1864 te melden.

Onze groote burgers die, door het wegjagen van een koning, van ondergeschikten stand heerschende klasse waren geworden, hielpen dan zelf mede een gelukzoeker van koninklijken bloede, als keizer van Mexiko tegen den wil des Mexikaanschen volks te doen uitroepen.

Aanwervingen van troepen werden in Belgie op touw gezet, om Maximiliaan van Oostenrijk, echtgenoot van prinses Charlotte, dochter onzes heids (?) van 1831, op den troon van Mexiko te plaatsen.

Waarlijk schoone taak voor de omwentelaars van 1830! Zij hadden den moed niet gehad na hun zege eene republiek te stichten en gingen in den vreemde eene republiek dooden. Doch, het is waar, zij bleven in hunne rol: het waren meest armen die gesneuveld zijn op de barrikaden van 1830, in de veldslagen van 1831, het waren armen die de heeren burgers naar de nieuwe wereld en naar de eeuwigheid zonden, terwijl zij hier spekuleerden, schacherden, zich rijk woekerden en lachtten met de onnoozelheid der dwaze sullen.

Maximiliaan van Oostenrijk werd in Mexiko het hoofd afgeslagen; zijn lot was wreed, maar niet te erg, noch onverdiend. Er is slechts verschil in de manier van plunderen, maar niet in de daad zelve, tusschen den roover van op den openbaren weg en dien van op den troon. Wie Maximiliaan deed sterven, zou zelf gestorven zijn, ware het slachtoffer keizer geworden. Dat zegt alles.

En onze prinses is van spijt, van teleurstelling en gekwetsten hoogmoed zinneloos geworden. Het is een treurig lot, dat alle hare familieleden erg moet doen lijden, als zij haar lief hebben. Wij willen niet spotten met de smarten van anderen, al zijn het ook koningen en koningskinderen, maar toch vragen wij ons af hoevele Mexikaansche moeders, echtgenooten en beminden, van krankzinnigheid werden verlost, door het sterven van Maximiliaan en het zinneloos worden zijner vrouw? Velen, zeer velen, want de onafhankelijksgeest

des Mexikaanschen volks hadde men in bloed, in stroomen bloeds moeten smooren, om het keizerrijk aldaar te kunnen vestigen. En wat rampen en misdaden zou zulk een hemeltergende strijd niet na zich gesleept hebben? En hoevele moeders, vrouwen en minnaressen zouden niet waanzinnig van smart zijn geworden bij het verliezen hunner geliefde mans, minnaars of kinderen; hoevelen zouden zich niet gezelfmoord hebben, naar alles en allen in den strijd voor de vrijheid te hebben verloren; strijd, uitgelokt, noodzakelijk gemaakt door een heerschzuchtig koppel koningstelgen en toegelaten door een misdadigen bezittenden stand, gulzig op de goederen der uitgemoorde vrijzinnige bevolking.

Wij wenschen van niemand den dood, maar in het geval als dat van Maximiliaan en Charlotte, zien wij liever een keizer sterven, eene keizerin zinneloos worden, dan eene arme familie; wij zien liever een misdadiger bezwijken dan een onschuldige. En alle politieke denkbeelden op zijde gelaten, ware het beter dat één keizer stierf, dan duizende mannen, dat ééne vrouw zinneloos werd, dan honderde moeders en minnaressen.

Gaan wij aan ons overzicht voort.

De dood van Leopold I bracht geene verandering in onzen politieken toestand. Natuurlijk, een koning volgde op een koning en de burgerpartijen bleven meester.

Met afwisseling van winst en verlies ging de strijd tusschen deze laatsten voort, tot dat eindelijk het groote tijdstip der vijftigste verjaring onzer onafhankelijkheid uitbrak.

Sublieme stond! riepen de burgersbladen als om prijs uit, en allen zongen den lof der vervlogen halve eeuw en der instellingen waaronder zij het geluk hebben te leven en het volk de kans heeft te bezwijken.

't Was een concert dat zooveel deelnemers had als er kruipers en vetbetaalde Staatsbedienden in ons land waren.

Sublieme stond! en terwijl men het goud, de millioenen met kwistige hand aan feesten, optochten, verlichtingen, enz.,

- waaraan meestal het volk geen deel kon noch mocht nemen - verspilde, kwijnde de massa, leed het volk en zag de Waalsche koolmijner, de Vlaamsche boer en fabriekwerker, de Belgische ambachtsman de toekomst somber, dreigend, met rampen en ellende beladen, voor zijn oog oprijzen.

Thans zijn de oogen reeds opengegaan: het trompetgeschal is geëindigd, de vetpotjes zijn uitgebrand, men ziet klaar door het vloers van klatergoud dat men over den politiek en en ekonomieken toestand onzes lands geworpen had en velen, zeer velen tasten met den vinger den kanker aan, die ons maatschappelijk bestaan verteert.

1830 is voorbij en de jaren van voorspoed en zege, zoo roekeloos en misdadig uitgetrompet, blijven weg, verre weg en er is zelfs niet meer aan te hopen. En zij, die door het feestgewoel en de politieke *blague* zich hadden laten verblinden, zijn nu ter neêr geslagen en ontgoocheld als die ongelukkige geloovigen welke, bij eene dreigende ramp, een hartstochtelijk gebed tot God sturen om hulp te verkrijgen en niets van den hoogen zien komen.

Maar niet voor allen is de toestand zoo hopeloos. O neen, de geestelijkheid, die meesteres in het opeenhoopen van schatten en bezittingen, die woekerplant onzer maatschappij, heeft zich gedurende eene halve eeuw verrijkt, versterkt, vermenigvuldigd, dat haar getal, haren rijkdom en hare macht een gevaar voor den Staat zijn geworden.

Onze *bourgeoisie* heeft te midden onzer velden dit onkruid laten schieten en wassen, in zulke mate, dat het ons land bedekt en dat er geslachten van uitroeiers zullen noodig zijn, om er onze bevolking van te verlossen.

De geestelijkheid heeft in Belgie niet min dan 6,103 lokalen, zooals: kerken, kapellen, hospitalen, enz., enz., ter hare beschikking.

Haar getal groeit op schrikbarende wijze aan en daarvan zullen de volgende cijfers iedereen overtuigen.

Godsdienstige vereenigingen.

Mannen-korpsen.

In 1846 waren er	137 kloosters en	2,051 kloosterlingen
In 1856 waren er	145 kloosters en	2,383 kloosterlingen
In 1866 waren er	178 kloosters en	2,991 kloosterlingen
In 1876 waren er	? kloosters en	? kloosterlingen(1)

Vrouwen-korpsen.

In 1846 waren er	642 kloosters en	9,917 kloostervrouwen
In 1856 waren er	848 kloosters en	12,247 kloostervrouwen
In 1866 waren er	1,144 kloosters en	15,205 kloostervrouwen
In 1876 waren er	? kloosters en	? kloostervrouwen(1)

Haar rijkdom wast als haar getal, en dit blijkt uit de volgende cijfers, aan een vlugschrift: *De Klerikale Partij in Belgie*, van den heer E. DE LAVELEYE, ontleend, en die de rijkdom der geestelijkheid slechts in de grootste steden aanduiden.

STEDEN.	Getal kloosters.	Uitgestrektheid der eigendommen in hectaren.	VERKOOPPRIJS.
Brussel	31	9,27,35	6,916,320
Gent	22	26,59,65	5,937,624
Brugge	22	13,57,79	1,173,180
Antwerpen	22	11,47,27	3,848,040
Luik	15	13,80,82	3,280,000
Bergen	10	3,27,01	1,052,400
Namen	8	6,63,77	1,190,000
Totaal	130	84,63,66	23,397,564

(1) De officieële cijfers zijn nog niet afgekondigd geworden.

(1) De officieële cijfers zijn nog niet afgekondigd geworden.

Deze cijfers zijn van 1866. Merken wij aan dat in 1866 het getal kloosters tot 1300 beliep (zie hiervoren), dus tien maal grooter was dan in de hierboven aangehaalde steden. Stippen wij ook aan dat de waarde van de onroerende goederen der kloosters slechts van weinige beteekenis zijn tegenover hare schatten in geld, in aandeelen en in edelgesteenten.

Die korte maar welsprekende schets zal ieder lezer een denkbeeld geven van de macht der geestelijkheid in 1866 en in onze dagen, in acht genomen dat zij moet zijn geklommen met het vermeerderen harer rijkdommen.

Maar het is niet alleenlijk de geestelijkheid die zoo zeer verrijkt is, maar de bezittende stand onzes lands heeft dit klimmen ook met zijne schatten zien gebeuren. En de statistieken van de goederen der rijken, zouden diezelfde trapsgewijze en jaarlijksche vermeerdering aantoonen als die der zwartrokken.

Maar één stand is niet verbeterd: de arme stand. Maakt eens de statistiek op, niet der goederen (dat bezat het nooit) maar der ellende onzes volks en men zal zien dat die is geklommen in gelijke evenredigheid als de vermeerdering van de rijkdommen der bezitters.

Die ekonomieke waarheid en wet vertoont zich hier in ons land in hare volle naaktheid en maakt den afgrond tusschen rijken en armen, steeds wijder en dieper en eindelijk ondempbaar.

Maar om die wanverhouding te kunnen staande houden, om die rijkdommen *met rust* te blijven bezitten, moest er een sterk goed afgericht leger worden gevormd. Het werd ingericht en op zulk een voet, dat het met de geestelijkheid den voornaamsten kanker van onzen Staat uitmaakt.

Het is verbazend wat het oorlogsbudget reeds aan ons land heeft gekost.

Van 1831 tot 1839 is dit budget tot de volgende sommen geklommen:

1831	73,681,000	franks.
1832	75,057,000	franks.
1833	51,297,000	franks.
1834	42,743,000	franks.
1835	40,755,000	franks.
1836	37,284,000	franks.
1837	41,614,000	franks.
1838	43,518,000	franks.
1839	48,503,000	franks.

Onze onafhankelijkheid (?) heeft ons dus, in ronde cijfers de som van 450 millioen gekost! 450 millioen zijn uit den zak des volks, van zijn brood, kleed en woning genomen, verspild geworden en waarom? Om ons land dan nog als slachtoffer van laffe verraderijen te doen vallen. Een half milliard aan kanonnen, legeroversten en aan wat ellendigen kost voor de arme soldaten verteerd! Schande! Wat zou er niet zijn kunnen gedaan worden met die ontzagelijke som? Wat rampen, wat ellende had men niet kunnen vermijden en stelpen en wat een eerlijk leven zou ons volk daardoor niet kunnen genieten hebben! Er is geen geld te kort, men ziet het wel, maar het wordt slecht besteed!

450 millioen in 9 jaar aan oorlogsbudgetten uitgegeven en middelerwijl kwamen de Gentsche fabriekwerkers in opstand... door den honger, en wanneer zeven jaren later, in 1846 en 1847, de vreeselijkste aller plagen, de hongersnood, uitbrak, onzeggelijke verwoestingen aanrichtte en honderde, duizende werkers- en boerenfamiliën, in hun huis, in hun hutten, op straat, in de velden, te midden van sneeuw, slijk en ijs deed bezwijken, dan stemde de Kamer eenige armzalige duizende franks en moest men *liefdadigheidsfeesten* inrichten, om Vlaanderen, dit schoone vruchtbare land., van totale vernieling te bevrijden.

O, is het te verwonderen dat er haat komt bij ben die slachtoffers zulker wanbedrijven zijn, wanneer zij eens goed

de oorzaak hunner ellende kennen, en dat zij in woede ontsteken tegen hen, die koel en onverschillig, het bloed uit 's volks aderen tappen, het in wijn en goud voor zich zelven veranderen en eene gansche bevolking in ellende, in ramp en rouw dompelen?

Die ontzagelijke sommen zijn niet verspild geworden, met het oog op een oorlog met Holland, wel neen, want sinds dien is het oorlogsbudget bijna even hoog gebleven.

Ziehier de oorlogsbudgetten der volgende jaren:

1860	33,276,876	franks.
1865	35,126,792	franks.
1870	59,116,612	franks.
1875	46,066,304	franks.
1877	48,354,852	franks.

En verre van te verminderen dreigt het nog te vermeerderen. Moeten er niet nog meer plaatskens voor de burgers-kinderen worden geschapen, en is het niet noodig dat ook ons land zich op de hoogte van den tijd stelle en zich nieuwe wapens aanschaffe, zijne forten verandere, zijne zwakke plaatsen versterke! Mijn hemel, wel zeker! Onze gegalonneerde helden moeten immers ook in de groote kringen kunnen medepraten over 's lands verdediging! 's Lands verdediging! Wat bittere spotternij, en moest eens een oorlog uitbreken, al die helden, - gedurende den vrede - kregen voor het meest het kiekenvleesch en lieten zich wellicht met staf, manschappen en wapens gevangen nemen! En dat zij nu neg vochten, wat vermag ons land tegen de eene of andere groote mogendheid en van welk gewicht zou het in de reusachtige weegschaal zijn, wanneer eens, zooals het te vreezen is, alle de groote mogendheden in een groote Europeeschen oorlog gewikkeld worden? Niets, hoegnaamd niets!

Het oorlogsbudget is dan onnoodig, tenzij men den moed had te bekennen dat het leger meer voor den opstand des volks, den binnenlandschen vijand, dan voor den vreemden

ingericht is. Dan moet men het geen oorlogsbudget, maar het budget der verdrukking heeten.

Die overgroote uitgaven voeren ons land naar den afgrond, en met ons leger en onze forten gelijken wij den kikvorsch uit den fabel, die zich zoo dik willende maken als een os, eindigt met te barsten.

Dit barsten zal zich zoolang niet meer laten wachten; de voorteekens dezer ramp zijn reeds zichtbaar in het barsten der afzonderlijke deelen van onzen Staat: het tekort der openbare werken, het tekort in de finantiën, de verzwaring der belastingen, en zij vertoonen zich nog duidelijker in het veelvuldig springen der handels- en bankhuizen, die weldra in hunnen val, door dien van den burgersstaat, dit groot roovershol, zal gevolgd worden.

Wij mogen met Montesquieu zeggen: ‘Eene nieuwe ziekte heeft zich over Europa verspreid; zij heeft onze prinsen aangegrepen en doet hun een bovenmatig getal troepen onderhouden. Zij heeft hare klimmingen en is noodzakelijkerwijze besmettelijk, want zoodra een Staat datgene vermeerdert wat hij zijne troepen noemt, vergrooten de anderen aanstonds de hunnen, derwijze dat men daardoor niets anders wint dan den algemeenen ondergang.’

Dien algemeenen ondergang door Montesquieu voorspeld en die reeds, door de erge feiten welke de Fransche omwenteling noodzakelijk maakten, verwezentlijkt werd, staat op nieuw voor de deur.

Maar op nieuw zal het gevaar vermeden worden; de maatschappij zal niet ten gronde gaan, dat gelooven wij ten sterkste, daarom leven er te veel schoone gevoelens in de volksklasse. Maar zal de nieuwe maatschappij het gezond verstand bezitten de bestendige legers, tot beginsel zelf der legers uit haren schoot te bannen? Wij hopen het.

Hoe verder wij gaan met ons overzicht, hoe meer wij de overtuiging krijgen, dat ook in ons land het einde nabij is.

Ondanks de snelle vlucht van handel en nijverheid is de

toestand des volks eerder verslecht dan verbeterd; het werk is weinig verminderd in last en in tijd, maar de moeielijkheden des levens zijn verdubbeld; het geslacht is vervallen, bijna verkleind, de loonen zijn niet gestegen in evenredigheid met het klimmen der prijzen van levensbenoodigheden en der woonst; de bergen van barmhartigheid breiden hunne verwoestende werking uit; de bureelen van weldadigheid moeten jaarlijks hunne budgetten en giften vermeerderen en een steeds grooter getal armen ongetroost, zonder steun laten; de liefdadigheidsfeesten verdubbelen en de inkomsten der lijdenden verminderen. De toestand wordt wanhopend, want voor den rijken stand verschijnt de ellende als een bak zonder bodem, die nooit vol kan gepompt worden, wat men er ook in giete.

Dit niet kunnen stelpen der ellende wordt dan door de rijken aan de armen, door de armen aan de rijken toegeschreven, en zoo vermeerdert de haat tusschen de standen, zoo verdwijnt alle medelijden langs den eenen, alle liefde of vrees langs den anderen kant, en de slechte stoffelijke toestand wordt nog verergerd door het vergallen der harten en het verhitten der gemoederen.

En niet alleenlijk onder de volksklasse laten zich de teekenen der ellende zien, maar zelf onder den begoeden stand.

Wat de berg van barmhartigheid voor het volk is, is het bureel der hypotheken voor den bezitter. Beide verliezen daarbij en moeten eindigen met zich te ruïneeren, in den doodenden kring, waarin men door die twee verderfelijke instellingen - in onze maatschappij onmisbaar - geslingerd wordt.

De hypothekaire schuld vermeerdert en dit bewijzen de volgende cijfers:

Op 700,000 eigenaars, wier jaarlijks inkomen beneden 100 franken was, telde men er 60 ten honderd wier goederen belast zijn.

Op 350,000 eigenaars wier jaarlijks inkomen van 100 tot

500 verschilde, telde men er ten minste 30 ten honderd die hypothekaire schulden hadden.

Zoo was de toestand in 1850 en deze is voorzeker sinds dien verergerd[1].

Onze blikken naar den landbouw wendende, vinden wij een even treurigen toestand.

De loonen, in onze dorpen, worden nog met de stuivers gerekend, en gaan nooit verder dan fr. 1,50 daags. De landbouwersknechten welke zooveel verdienen achten zich nog gelukkig.

En niet alleen de boerenknechten, maar zelfs de pachters zien hun toestand versomberen. Het land ontsnapt meer en meer aan de kleine boeren, om in handen van groote grondbezitters te vallen.

Die toestand levert zonderlinge verschijnselen op, die wij heel goed vinden afgeteekend in een werk van den heer Hector Denis[2]. Hiervan laten wij een uittreksel volgen:

‘Werpen wij een oogslag op Belgie, over hetwelk zoovele huishoudkundigen zich bedrogen hebben; daalt van de hoogten van Andenne waar de grond arm, het kapitaal zwak is en waar de arbeid, het kapitaal en de eigendom vereenigd gebleven zijn en nadert de Vlaanderen, provinciën waar de landbouw het hoogst is ontwikkeld, gij zult de grond meer en meer zien ontsnappen aan dengene die hem bebouwt, terwijl het landbouw-kapitaal, de rent, de mededinging der boeren onderling even als de brute opbrengst stijgen. In de arrondissementen van Neufchâteau en Bastogne (Ardenne) zijn er op 100 hectaren slechts 10 door pachters bewerkt, al de anderen zijn het door eigenaars; in tegenoverstelling in de arrondissementen van Yperen, Eecloo, Veurne (Vlaanderen) zijn er op 100 hectaren slechts tien of twaalf door eigenaars

(1) LOUIS BERTRAND, *Cinquante années de bonheur et de prospérité!*

(2) HECTOR DENIS, *Tendance actuelle du prolétariat Européen. Philosophie positive, Mai-Juin*, 1874.

bewerkt, terwijl al de anderen het door pachters worden. Hoe volledіger deze scheuring is, hoe dieper de waardigheid van den arbeid zinkt, hoe grooter de menschelijke inspanning is, hoe meer de toekomst zich voor den boer sluit. In Vlaanderen, meer dan elders, leeft de kleine pachter van den eigenaaar verwijderd en is de werkman ellendig, ondanks de brokken gronds die hem overblijven en de arbeid is daar als een onttroonden vorst, men kan zeggen dat hij zijne echtscheiding met de aarde volbracht heeft.'

Juist hetzelfde, men ziet het, met de boeren als met de werklieden. En evenals in de steden alles neigt tot samentrekking in handen van enkelen, zoo komen op den buiten de meeste gronden in het bezit van eenige familiën. Dit is zoo waar, dat van 1843 tot 1875 het getal eigenaars, in plaats van in rechtstreeksche evenredigheid met het aangroeien der bevolking te klimmen, een derde lager dan het cijfer dezer laatste gebleven is.

Sinds 1830 zijn de waarde der gronden en de pachten verdubbeld. Dit klimmen der renten is eene vermeerdering van lasten voor de werklieden en boeren - die alles betalen - wanneer hunne loonen niet in gelijke evenredigheid stijgen. En dat is niet het geval geweest.

'In Belgie, zegt de heer Hector Denis, in zijne reeds aangehaalde studie, is van 1830 tot 1856, het deel van den eigenaar met 45 ten honderd vermeerderd en het loon van den boerenknecht slechts 10 ten honderd geklommen.'

En van 1856 tot op onze dagen zal het verschil tusschen de rente en het loon neg grooter geworden zijn. En wat is de rede van dit voor het volk zoo smartelijk verschijnsel? M. Denis zal antwoorden:

'Van den dag dat de rente geboren wordt, neigt haastig de eigendom zich van den arbeid en het kapitaal te scheiden en op ditzelfde hoekje grond zoekt een eigenaar aan de zijde van den landbouwer te leven. Die beweging gaat zoo veel te sneller als het zuiver overschot toeneemt...'

Cijfers kunnen verschrikkelijk en welsprekender dan de schoonste redevoering zijn. Wij willen er u nog eenige mededeelen.

Het lot van den boerenknecht, den werkman en kleinen burger is u wel bekend. De Staat bekreunt er zich niet over en tracht niet de oorzaken te weten van de verschrikkelijke ellende die door deze slachtoffers der maatschappelijke instellingen worden geleden noch zoekt hunne smarten te lenigen. Nogthans kent hij de behoeften van den mensch, want hij geeft uit voor

een soldaat	fr. 928 64[1]
een matroos	fr. 1283 24
een gevangene	fr. 567 38

Laten wij de kosten van soldaat en matroos op zijde en nemen wij die van den gevangene.

Hoevele werklieden zijn er die jaarlijks fr. 567,38 tot hun onderhoud te besteden hebben? Geene vijf op honderd. Wel neen, want om zooveel voor zijn onderhoud alleen te kunnen besteden, zouden de inkomsten eener familie van vijf menschen: vader, moeder en drij kinderen, jaarlijks achttien honderd franken moeten beloopen! En welke werkman kan dit verdienen? Achttien honderd franken of 6 franken per werkdag? Als de ouders en de kinderen werken, zullen zij al dikwijls zooveel niet te samen ontvangen.

Schoone maatschappij! De gevangene, de gevallene, de slechte wellicht heeft het beter dan den eerlijken werkman, die gansche dagen, halve nachten slaaft en zwoegt. De dief heeft het bestaan verzekerd en betrekkelijk goed en de werkman, die ondanks lijden en hongerfolteringen aan de

(1) Voor één soldaat is die som betrekkelijk groot, en men staat verstomt dat ooze arme rekruten zulk een slechten kost in de kasernen krijgen. Wal wordt er met dit geld gedaan?

zucht naar stelen, aan den *dwang* om door stelen zijn nooddruft te voldoen, weêrstand biedt, leidt het leven van een hond, geen oogenblik zeker 's anderendaags nog voor zijne kinderen het brood te kunnen verdienen! De dief, de moordenaar, het monster dat schijnt een oorlog aan de menschheid te hebben gezworen, ô, voor hun zorgt de maatschappij! Gezonde, openluchtige cellen, verwarmd en verfrischt volgens de eischen der gezondheidsleer, warme deksels, goede kleeding, dagelijksche wandeling, geen overlast van werk, alles in regel, alles op tijd, en de eerlijke arme zit met zijne familie opeengepakt in een stikkend en stinkend kamertje, 's winters verstijvende van de koû, des zomers versmachtende door de hitte, bezwijkende aan een overtolligen arbeid in ongezonde werkhuizen en voor al zijn zwoegen niet alleenlijk de ellende maar de verachting der wereld hebbende!

O, onredelijke maatschappij, die millioenen verkwist om gevallene en slechten in het leven te houden en geene hand, geen vinger uitsteekt naar de eerlijke maar ongelukkige zwoegers, die wanhopend worstelen te midden der ellende en tegen al de verzoekingen tot de misdaad, die zij met zich medebrengt.

Honger maakt dieven en dooden en dit bewijzen de slechte jaren. Dan sterven er meer menschen dan gewoonlijk en zijn de gevangenhuizen en bedelaarsgestichten opgepropt.

Moet er nog meer aangehaald worden om te bewijzen dat de verzekering van het stoffelijk welzijn der menschen het hoofddoel der maatschappij moet zijn?

In de maatschappij hangt alles aaneen evenals in het menschelijk lichaam Als het volk erg lijdt moet de burgerstand - dit midden tusschen rijken en armen - kwijnen en omgekeerd. Het vermeerderen van de armoede des volks, is bijna jaarlijks gevolgd geweest door de vermeerdering der zaken door de handelsgerechtshoven te regelen en door den aangroei der faillieten.

De volgende cijfers bevestigen onze gezegden:

In 1835 waren er	4,571 zaken.
In 1840 waren er	7,380 zaken.
In 1845 waren er	7,785 zaken.
In 1850 waren er	6,867 zaken.
In 1855 waren er	9,281 zaken.
In 1860 waren er	13,893 zaken.
In 1865 waren er	17,815 zaken.
In 1870 waren er	24,261 zaken.
In 1875 waren er	28,816 zaken.
In 1877 waren er	35,695 zaken.

In 1830 waren er	86 faillieten
In 1835 waren er	94 faillieten
In 1840 waren er	158 faillieten
In 1845 waren er	149 faillieten
In 1850 waren er	113 faillieten
In 1855 waren er	228 faillieten
In 1860 waren er	289 faillieten
In 1865 waren er	275 faillieten
In 1870 waren er	344 faillieten
In 1875 waren er	545 faillieten
In 1876 waren er	566 faillieten

Handelstwisten en faillieten zijn de misdaden van de handelaars, ze zijn geklommen, de misdaden des volks ook.

Het vredegerechtshof heeft in 1840 tot 1878 de volgende *burgerlijke zaken* moeten afhandelen:

1840	14,637	zaken
1850	30,300	zaken
1860	32,351	zaken
1870	37,352	zaken
1878	49,617	zaken

Het getal rechtsgedingen is nog grooter. Ziehier:

1832	13,305	beschuldigden
1840	24,019	beschuldigden
1850	49,980	beschuldigden
1860	57,732	beschuldigden
1870	70,279	beschuldigden
1877	98,259	beschuldigden

Tot verdere bewijsgevingen deelen wij hier het getal betichten mede, sinds 1830 tot op heden voor de correctioneele gerechtshoven gebracht:

1830	21,004	verdachten
1840	24,143	verdachten
1850	24,482	verdachten
1860	29,556	verdachten
1870	26,507	verdachten
1877	35,492	verdachten

En terwijl de jaarlijksche statistieken aan onze wetgevers de verderfelijke gevolgen van den maatschappelijken toestand schetsten, die zij in stand hielden en verergerden, wisten zij geen anderen raad dan het verdubbelen der gerechtshoven, gendarmen, policiemans, bedelaarsgestichten en gevangenhuizen.

Zonderling redmiddel! Iemand van den hongertyphus redden door hem te doen vasten. Maar wisten die kortzichtigen dan niet, dat zij met hunne meerdere uitgaven voor oorlogs- en justiciebudgetten in een fatalen cirkel draaiden? Inderdaad. De ellende is eene der voornaamste oorzaken der misdaden en men wilde die verminderen door de armoede te vergrooten. En was het de ellende niet vergrooten met 's lands lasten te verzwaren? Wel zeker. Komt 's lands schatkist niet den inhoud der broodkast van den arme verminderen? En de millioenen die werden verspild aan legers, forten, gendarmen en gevangenhuizen, brachtten die

stoffelijke verbeteringen op? Vermeerderen soldaten en gendarmen den rijkdom der maatschappij? Werpen forten en gevangenhuizen intresten of renten op? Maar neen, dit alles zijn woekerplanten die het land verarmen, leven en bestaan op kosten en tot meerdere verzwakking der maatschappij.

Er werden dan meer gendarmen gemaakt, meer gevangenhuizen gebouwd om er nog meer te mogen maken en bouwen.

En zoudt gij denken dat die vermeerdering der misdaden en misdadigers niet gepaard moest gaan met het zedelijk verval des volks?

Dus, nog meer misdaden in het verschiet, nog meer onkosten benoodigd!

De toestand wordt dreigend, zoo op politiek als op ekonomiek gebied.

Dreigend is het woord, en voor hen die er nog aan twijfelen hebben wij het volgende beknopt overzicht van eenige budgetten en der schulden onzes lands opgemaakt, die zeer overtuigend en wellicht nog op eene andere wijze zullen werken.

Het budget van oorlog was in 1840 34 millioen, heden is het 50 millioen.

Het budget der justicie in 1840 10 millioen was in 1877 tot 16 millioen geklommen.

Het budget der openbare schuld in 1840 tot 70 millioen beloopende, slurpt heden 80 millioen op.

Ziehier eenige verpletterende cijfers betreffende de openbare schuld! In 1840 klom de openbare schuld tot 270 millioen.

In 1850	tot 600 millioen
In 1860	tot 634 millioen
In 1870	tot 682 millioen
In 1878	tot de ontzagelijke som van *een milliard* 254 *millioen!*

In 1878 beliep de schuld der gemeenten tot 500 millioen.

Wie zou willen trachten het onrustwekkende dezer cijfers te verbloemen? Wie zou zich nog durven bedwelmen met den *schijn*-welstand onzer maatschappij, wanneer deze klimming der Staatsschulden voor zijne oogen het woord Staatsbankroet doet verrijzen.

Men moet geen socialist zijn om te schrikken voor zulk een toestand, ô neen; maar allen die slechts één sprankel van het schoone en breede gevoel: liefde tot de menschheid, in het hart dragen, zullen getroffen worden door die feiten en met vrees en somberheid aan de toekomst denken.

Maar dit is niet genoeg; *denken* belet, verbetert niets, *handelen* alleen kan helpen. Wanneer een nijveraar of handelaar door zijne verteringen buiten zijn stand gaat, dan is het eene algemeene opspraak in de stad en iedereen die er iets moet van hebben, haast zich zijn geld te vragen, om geen slachtoffer van het onvermijdelijk bankroet des verkwisters te worden.

Waarom niet die algemeene opspraak tegen den Staat, die door zijne zotte, schreeuwende verkwistingen het land met bankroet bedreigt; een bankroet, waardoor niet eenige duizende franken van enkele burgers, maar de welstand, het leven onzes volks, de toekomst van ons nageslacht zal ten gronde gaan.

O, wij smeeken u, gij allen die helder ziet, helpt toch mede aan de redding aller Staten, aan de redding der maatschappij! Het is nog tijd, maar wee ons als wij te lang wachten, want weldra mocht het woord ‘te laat’ als een akelig doodsgelui over de aarde weêrklinken en dan... ô, dan, helpen noch wanhopige tegenstand, noch heldenmoed, noch opofferingen van alles, niets, niets! De zelfmoord alleen onttrekt dan den brave aan de foltering der nederlaag, aan de schande der slavernij!

Helpt mede, helpt moedig mede, want het gewichtig en plechtig oogenblik nadert, waarop de maatschappij zich op een keerpunt zal bevinden en een besluit nemen moet.

De huidige produktiewijze naakt tot haar toppunt, de ekonomieke toestanden daardoor in het leven geroepen zijn alreeds overspannen, bijna tot hun uiterste gedreven en het moet op een barsten uitloopen.

Om te kunnen blijven bezitten wat hij heeft en voort te verzamelen als hij vroeger deed, zal de nijveraar en grondbezitter nog meer moeten nemen van het loon van werkman en boer, zal de handelaar het op den verbruiker - die alweêr het volk is voor de meerderheid - moeten inhalen; om hun politiek systeem en hunne legers in stand te houden, waaraan hun leven verbonden is, zullen de Staten van Europa meer en meer uit den zak van het volk, den eenigsten belastingbetaler, moeten persen. De ellende en de dwang moeten dus noodzakelijkerwijze vermeerderen, maar die zullen stuiten op den opstand der massa, door de folteringen en den tijdgeest geboren en gevoed en dan... ja, dan, in dit uiterste oogenblik, zal een monsterstrijd uitbarsten, waaraan millioenen deelnemen en waarin de schoonste gevoelens en figuren versmacht zullen worden door de menschelijke driften, ontketend en verhonderdvoudigd ten gevolge van den strijd om het bestaan en om het leven.

Die strijd zal beslissen of de samenleving zal hervormd worden op schooner en rechtvaardiger grondvesten als thans, waardoor alle verschil tusschen den stoffelijken toestand der menschen en tusschen hunne rechten zal verdwijnen, of te wel, dat erger en barbaarscher dwangmiddelen als de nu bestaande zullen ingevoerd worden, om het volk den nog ellendiger toestand te doen verdragen, die de altijd durende heerschappij der bezitters, priesters en koningen voor gevolg moet hebben.

Ja, wij smeeken u, allen die liefde voor de menschheid koesteren, helpt ons moedig mede, opdat de sombere voorspelling van Macolay niet zou verwezentlijkt worden, opdat de vruchten van den lichamelijken en geestesarbeid van zoovele geslachten niet zou verloren gaan in eene mensch-

heidsonteerende verwoesting; helpt mede opdat, kunnen wij de samenleving onzer droomen niet tot stand zien komen, wij toch ten minste, bij onzen laatsten snik, in de toekomst, in het maatschappelijk darwinismus mogen hopen; opdat wij mogen gelooven dat de instellingen der samenleving met den tijd zullen verfijnen en veredelen, evenals de natuur in hare produkten en wezens verzacht, verschoont en verbetert...

Keeren wij voor het slot tot de Omwenteling van 1830 terug.

De scheiding der beide volkeren was niet alleenlijk het gevolg van politieke feiten, van ikzuchtige bedoelingen enz., maar ook van het eigenaardig karakter der burgerij.

Er is geen stand die min *cosmopolite*, meer voor eigen haard en t'huis is dan de burgerij. Adeldom, geestelijkheid en volk laten zich soms door heersch- en roemzucht, door genietingen, die de ijdelheid streelen en eerder verarmen dan verrijken, medeslepen. De edelen en het volk voornamentlijk leden aan dit gebrek; de burgers waren er steeds zeer weinig door aangedaan.

Het burgerdom werpt als ijs op de instinktmatige aantrekkingskracht die de individuën en familiën naar elkander voert, de communistische gevoelens en de menschheidsliefde doet geboren worden.

In het volk vindt men ontelbare bewijzen dat de een den ander helpt en bij één schreeuw van een ongelukkige, springen honderden toe om steun te bieden. Bij de burgerij is dit niet het geval.

Bij het voorvallen van een ongeluk, te midden den nacht en van een burgerswijk, zullen heel weinig bewoners, buiten meiden en knechten, ter hulp snellen.

De burger is de hoogste uitdrukking van het *egoïsme; zijn* huis, *zijn* handel, *zijne* zaken zijn als een afzonderlijk koningdom te midden der stad en der maatschappij, dat een geheim is en blijft voor allen die daar buiten leven.

Zijn huis aan zich hebben en daar vrij en meester zijn, dat is het ideaal van den *bourgeois*.

Dit is zóó waar, de invloed van het burgerdom is zóó verderfelijk, dat de werklieden die, arm zijnde de communistische deugden des volks bezaten, ze verliezen naarmate hun toestand beter wordt en zij meer den burger naderen of meenen te naderen.

De Omwenteling van 1830 was dus ook een gevolg van dien huisgeest - als wij ons zoo mogen uitdrukken - den burgers eigen en die hun nooit tot een stand zot op veroveringen zal maken.

Die geest komt zich dus in opstand verklaren tegen het natuurlijk gevolg der omstandigheden, die, sinds het begin der geschiedenis, op samentrekking en vernietiging om later nog meer samen te trekken, uitgeloopen zijn.

Maar waren politieke grootheid en roem van minder belang in de oogen der burgers, op ekonomiek terrein waren samentrekking en meesterschap steeds hun doel.

Daarin hebben zij den gewonen loop der toestanden aangevuurd en in zulke mate, dat zij zelve voedsel hebben geschonken aan de politieke samentrekking der volkeren, die zij vroeger hielpen scheiden.

Voor de rust en de rechten der Belgen was scheiding van Holland in 1830 eene noodzakelijkheid, voor de rust en de rechten der Belgen - van het volk althans, dat de meerderheid uitmaakt - is de vereeniging van Noord en Zuid heden eene noodzakelijkheid geworden.

De vereeniging van Nederland en Vlaamsch-Belgie ware natuurlijker en redelijker, dan het thans bijeen zijn onder één scepter der Vlamingen en Walen. En zoo waar is het dat in 1830, door de dan bestaande toestanden, de vereeniging van Belgie en Nederland op de onderdrukking des eersten volks moest uitloopen, aangezien het samenzijn van Walen en Vlamingen, slechts ten koste dezer laatsten is geschied.

Van ekonomieke en politieke zijde zouden er weinig hinderpalen komen tegen de vereeniging aller werklieden, - die de meerderheid aller volkeren uitmaken - van die der talen wel.

Daarom ware eene vereeniging der volkeren, die dezelfde taal spreken, veel natuurlijker, veel duurzamer dan de ongerijmde gouvernementen als dat van Belgie, van Oostenrijk, van Zweden en Noorwegen, van Rusland, van Engeland, Ierland, Schotland en meer andere politieke tegenstrijdigheden.

Sinds eenige jaren is er eene groote toenadering tusschen Nederland en Vlaamsch-Belgie gekomen, welke nog alle dagen aan groeit. Ondanks den ikzuchtigen geest der burgerij en der regeerders drijft de geest van verbroedering deze twee takken van denzelfden boom bijeen, die nooit hadden moeten gescheiden worden.

Langs weêrskanten verdwijnt tegenover elkander de nationaliteit meer en meer en wat daarvan het treffendste bewijs oplevert, is de gelijkheid van denkbeelden, wenschen en eischen der ontwikkelde en moedige proletariers van Noord en Zuid. Het zijn niet meer twee verschillende volkeren die met elkander overeenstemmen, het is één, één enkele verdrukte stand, die voor zijne ontvoogding kampt en in dien klassenstrijd der negentiende eeuw een moedig legioen van het strijdend wereldsch proletariaat uitmaakt.

De burgers scheidden Holland van Belgie, de ekonomieke omstandigheden werpen de werklieden dezer beide landen in elkanders armen, de burgers helpen ondanks hun daaraan mede.

De samentrekking die wij op politiek terrein zagen gebeuren onder de Romeinen, onder Karel de Groote, onder Keizer Karel, onder Napoleon I en welke vernietigd werd door de Barbaren, door de Noormanen en de edellieden, door de Hervorming en door de mogendheden, geschiedt heden op ekonomiek gebied en de Van der Bilt's, de Makey's, de

Rotschild's zijn de keizers en koningen van dit onmetelijk rijk, dat slechts de ongekende landstreken en de beide polen voor grenzen heeft.

Die samentrekking gaat immer voort, zal zij op nieuw verbroken worden? Wij hopen neen. Voort moet ze gaan, alles moet worden samengetrokken in ééne hand, in die van den werkenden stand.

Dat ontwikkelingsproces zal groote en verschrikkelijke omwentelingen met zich brengen, waardoor het huidige Belgie meer dan waarschijnlijk van de landkaart zal geschrabt worden.